

Rechtspleging Civiel en Bestuur 2010

301

Onderzoek en beleid

Rechtspleging Civiel en Bestuur 2010

Ontwikkelingen en samenhangen

Eindredactie:

R.J.J. Eshuis (WODC)

N.E. de Heer-de Lange (CBS)

B.J. Diephuis (Raad voor de rechtspraak)

m.m.v. M.M. van Rosmalen (CBS)

de Rechtspraak

Raad voor de
rechtspraak

Centraal Bureau voor de Statistiek

Boom Juridische uitgevers

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Onderzoek en beleid

De reeks Onderzoek en beleid omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht.

Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Veiligheid en Justitie weergeeft.

Exemplaren van dit rapport kunnen worden besteld bij het distributiecentrum van Boom Juridische uitgevers:

Boom distributiecentrum te Meppel

Tel. 0522-23 75 55

Fax 0522-25 38 64

E-mail budh@boomdistributiecentrum.nl

Voor ambtenaren van het Ministerie van Veiligheid en Justitie is een beperkt aantal gratis exemplaren beschikbaar.

Deze kunnen worden besteld bij:

Bibliotheek WODC

Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Deze gratis levering geldt echter slechts zolang de voorraad strekt.

De integrale tekst van de WODC-rapporten is gratis te downloaden van www.wodc.nl.

Op www.wodc.nl is ook nadere informatie te vinden over andere WODC-publicaties.

© 2011 WODC

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veeleelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-8974-604-7

NUR 820

Voorwoord

De maatschappelijke en politieke aandacht voor de civiele en bestuursrechtspleging groeit gestaag. Het aantal gerechtelijke procedures op deze terreinen overtreft ook al jaren het aantal strafrechtelijke procedures. Deze publicatie laat niet alleen zien hoe rijkgeschakeerd het palet is van civiele en bestuursrechtelijke rechtspraak, maar ook van buitengerechtelijke instanties in Nederland. Overigens leidt slechts een beperkt deel van de verzoeken, klachten en geschillen die bij deze instanties instromen, vervolgens tot de gang naar een rechter of ander orgaan dat een bindend besluit neemt. Het belang van deze buitengerechtelijke instanties kan dan ook niet snel worden overschat.

De Raad voor de rechtspraak, het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) hebben de afgelopen jaren geïnvesteerd in een samenwerkingsverband. Met dit samenwerkingsverband wordt beoogd een gezaghebbend, periodiek en actueel naslagwerk te publiceren over civiele en bestuursrechtspleging in Nederland. De publicatie is bestemd voor een breed publiek binnen politiek, beleid, uitvoering, media, wetenschap en onderwijs.

De voorliggende publicatie *Rechtspleging Civiel en Bestuur 2010* (C&B) is, inclusief een online update van het cijfermateriaal, inmiddels het derde product van dit gezamenlijke initiatief. De ontwikkelingen die in deze editie worden beschreven, beslaan over het algemeen de periode 2000-2010.

Dit jaar is het boek uitgebreid met een hoofdstuk over de overheidsuitgaven aan de civiele en bestuursrechtspleging. Bovendien zijn enkele *capita selecta* opgenomen, die dieper ingaan op bepaalde thema's. Ten opzichte van de vorige editie zijn de jaren 2009 en 2010 toegevoegd. Er is in die jaren heel wat gespeculeerd over de invloed die de recessie van 2009 zou hebben op de vraag naar rechtspraak. Uit de nieuw toegevoegde cijfers blijkt dat onder meer pieken optraden in ontslagzaken, faillissementen en schuldsaneringen. Ook de markten van juridische dienstverlening (advocatuur, notariaat, deurwaarders) waren sterk in beweging. *Rechtspleging Civiel en Bestuur* (C&B) wordt tweejaarlijks in boekvorm uitgebracht, en is ook te downloaden in pdf-formaat via de websites van het WODC (www.wodc.nl), het CBS (www.cbs.nl) en de Raad voor de rechtspraak (www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak). De tabellen worden jaarlijks bijgewerkt en op dezelfde websites geplaatst. Ook in de StatLine-database van het CBS (eveneens te raadplegen via www.cbs.nl) is statistische informatie op het terrein van civiel en bestuursrecht opgenomen.

Aan de totstandkoming van deze publicatie werkten velen mee. Wij bedanken de juridische beroepsorganisaties en de bij de buitengerech-

telijke geschilbeslechting betrokken instanties voor het leveren van de benodigde statistische informatie. Ook danken we de projectleiding en de auteurs voor hun bijdrage. Bijlage 1 bevat een overzicht van alle medewerkers die een bijdrage hebben geleverd aan deze publicatie.

Directeur WODC
Prof. dr. F.L. Leeuw

Directeur-Generaal van de Statistiek CBS
Drs. G. van der Veen

Directeur Strategie en Ontwikkeling van de Raad voor de rechtspraak
Dr. F. van Dijk

Inhoud

1	Inleiding	11
	<i>R.J.J. Eshuis, B.J. Diephuis en N.E. de Heer-de Lange</i>	
1.1	Aanleiding en doelstelling	11
1.2	Verloop en afloop van geschillen	12
1.3	Geschilbeslechting: keten of delta?	13
1.4	Leeswijzer	15
2	Rechtsbijstand door juridische beroepsbeoefenaren	17
	<i>M.J. ter Voert, R.J.J. Eshuis, E.M.Th. Beenackers en D. Jangbahadoer Sing</i>	
2.1	Advocatuur	18
2.1.1	Vraag en aanbod	18
2.1.2	Tarieven	21
2.1.3	Klachten en tucht	22
2.2	Gerechtsdeurwaarders	25
2.2.1	Vraag en aanbod ambtelijke diensten	26
2.2.2	Tarieven ambtelijke diensten	31
2.2.3	Klachten, tucht en toezicht	32
2.3	Het notariaat	35
2.3.1	Vraag en aanbod	35
2.3.2	Tarieven	42
2.3.3	Klachten, tucht en toezicht	43
2.4	Resumé	47
3	Rechtsbijstand	49
	<i>F.W.M. Huls en M.J. ter Voert</i>	
3.1	Problemen en het gebruik van rechtshulpvoorzieningen	50
3.2	Gesubsidieerde rechtsbijstand	54
3.2.1	Gesubsidieerde rechtsbijstand in het kort	54
3.2.2	Rechtshulpverleners en verleende rechtsbijstand	55
3.3	Rechtsbijstandverzekeringen	60
3.3.1	Rechtsbijstandverzekeringen in het kort	60
3.3.2	Aanbod van en vraag naar rechtsbijstandverzekeringen	62
3.4	Resumé	63
4	Buitengerechtelijke geschilprocedures	65
	<i>F. Zwenk</i>	
4.1	De bezwaarprocedure in het bestuursrecht	67
4.1.1	In- en uitstroom	68
4.1.2	Kosten en doorlooptijd	73
4.2	Bindend advies	73
4.2.1	In- en uitstroom	75
4.2.2	Kosten en doorlooptijd	77
4.3	Klachtprocedures bij de Nationale ombudsman	79
4.3.1	In- en uitstroom	79

4.3.2	Kosten en doorlooptijd	81
4.4	Arbitrage	82
4.4.1	In- en uitstroom	82
4.4.2	Kosten en doorlooptijd	84
4.5	Mediation	85
4.5.1	In- en uitstroom	86
4.5.2	Kosten en doorlooptijd	87
4.6	Procedures op grond van specifieke wet- of regelgeving of statuten	88
4.6.1	In- en uitstroom	89
4.6.2	Kosten en doorlooptijd	91
4.7	Tevredenheid	91
4.8	Resumé	93

5 **Civiele rechtspraak** **95**

R.J.J. Eshuis, A.H. Sprangers en B.J. Diephuis

5.1	In- en uitstroom in eerste aanleg	100
5.1.1	De sector kanton	100
5.1.2	De sector civiel	103
5.2	In- en uitstroom in hoger beroep en cassatie	106
5.2.1	De gerechtshoven	106
5.2.2	De Hoge Raad	107
5.3	Civiele geschillen naar aard en financieel belang	108
5.3.1	Handelszaken	110
5.3.2	Familiezaken	114
5.3.3	Financieel belang	116
5.4	De doorlooptijd van civiele procedures	117
5.5	Resumé	120

6 **Bestuursrechtspraak** **123**

N.E. de Heer-de Lange en M.M. van Rosmalen

6.1	Bestuursrechtspraak in het kort	123
6.1.1	De procedure bij de bestuursrechter	124
6.1.2	Soorten bestuurszaken en de bevoegde rechterlijke instanties	125
6.2	Rechtbanken	128
6.3	Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State	130
6.4	Centrale Raad van Beroep	132
6.5	College van Beroep voor het bedrijfsleven	133
6.6	Gerechtshoven en Hoge Raad	134
6.7	Doorlooptijden	136
6.8	Resumé	139

7	De waardering van rechtspraak	141
	<i>B.J. Diephuis en A. Klijn</i>	
7.1	Vertrouwen in de rechtspraak	141
7.1.1	Monitors	142
7.1.2	Onderzoeken	145
7.2	Waardering van gebruikers	146
7.2.1	Klantwaarderingsonderzoeken	146
7.2.2	Professionals	148
7.2.3	Rechtzoekenden	149
7.2.4	Verschillen tussen sectoren en instanties	150
7.3	Wrakingen	151
7.4	Klachten	153
7.4.1	Klachten gerechten	153
7.4.2	Klachtprocedures bij de Raad van State en de Hoge Raad	156
7.5	Resumé	160
8	Uitgaven rechtsbijstand en rechtspraak	163
	<i>F.P. van Tulder en B.J. Diephuis</i>	
8.1	Gesubsidieerde rechtsbijstand	166
8.1.1	Rechtsbijstand voor civiel- en bestuursrechtelijke problemen	167
8.1.2	Overheidsuitgaven rechtsbijstand per eenheid product	168
8.1.3	Bij toevoegingen betrokken advocaten	169
8.2	Rechtspraak in eerste aanleg en hoger beroep	171
8.2.1	Civiel en bestuur: totaal rechtspraak	172
8.2.2	Civiel en bestuur: eerste aanleg	173
8.2.3	Civiel en bestuur: hoger beroep	174
8.2.4	Uitgaven per eenheid product (gewogen zaken)	175
8.2.5	Personeel rechtspraak	178
8.3	Rechtspraak in cassatie	179
8.4	Resumé	179
9	Capita Selecta	181
9.1	Adopties in Nederland	181
	<i>A.H. Sprangers en J. de Winter</i>	
9.1.1	Gewone adopties	182
9.1.2	Eerst uit Nederland, later uit het buitenland	184
9.1.3	Meer meisjes dan jongens	186
9.1.4	Veel minder baby's	187
9.2	Asielzoekers in Nederland	188
	<i>A.H. Sprangers, W.T. Vissers en J. de Winter</i>	
9.2.1	De asielprocedure	188
9.2.2	Minder asielzoekers uit Irak en Somalië, maar iets meer uit Afghanistan	189
9.2.3	Jaren negentig: veel meer asielzoekers	192

9.3	De ontwikkeling van de tarieven van advocaten en andere professionals <i>R.J.J. Eshuis en M.J. ter Voert</i>	193
9.3.1	Tarieven in vergelijking met andere professionele dienstverleners	194
9.3.2	De betaalbaarheid van diensten	196
9.3.3	Economische groei als verklaring voor de ontwikkeling van advocatentarieven	196

Literatuur	199
-------------------	------------

Bijlage 1	Medewerkers C&B 2010	205
Bijlage 2	Informatiebronnen	207
Bijlage 3	Tabellen	213
Bijlage 4	Afkorting	269
Bijlage 5	Trefwoorden	271

1 Inleiding

R.J.J. Eshuis, B.J. Diephuis en N.E. de Heer-de Lange

Ontwikkelingen in de vraag naar rechtspraak en geschilbeslechting zijn een afspiegeling van hetgeen zich in de maatschappij afspeelt. Economische ontwikkelingen vertalen zich in de hoeveelheid procedures over onbetaalde rekeningen, faillissementen, ontslagzaken en schuldsaneringen. Echtscheidingen, boedelgeschillen en gezags- en omgangszaken weerspiegelen de (in)stabiliteit van het gezin en andere samenlevingsvormen. Ook wets- en beleidswijzigingen kunnen aantoonbaar van invloed zijn op de vraag naar rechtspraak. Zo bleken in het afgelopen decennium de aanpassingen in het vreemdelingenrecht en de intensivering van de verkeershandhaving direct van invloed op de hoeveelheid bestuursrechtelijke procedures (Van Erp, 2006). Cijfermatige informatie over civiele en bestuursrechtspraak moest voortvloeien uit vele verschillende, veelal op professionele gebruikers gerichte informatiebronnen bijeen worden gesprokkeld. In een gezamenlijk initiatief van Raad voor de rechtspraak, het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) wordt die informatie nu in één publicatie gebundeld. Deze publicatie is de tweede fysieke editie na *Rechtspleging Civiel en Bestuur 2008*. In 2010 verscheen een tussentijdse update van de cijfers op de websites van de deelnemende organisaties. In 2012 zal opnieuw een update worden gepubliceerd.

1.1 Aanleiding en doelstelling

Het doel van dit samenwerkingsproject tussen Raad voor de rechtspraak, CBS en WODC is het tot stand brengen van een gezaghebbende publicatie over de beslechting van (juridische) geschillen op het gebied van het civiele recht en het bestuursrecht. De ambitie strekt verder dan alleen het bundelen van de reeds her en der beschikbare informatie, en beoogt ook het verbeteren van de informatievoorziening. Dat betekent dat in het kader van het samenwerkingsproject ook initiatieven worden genomen om bestaande definities en meetmethoden te verbeteren en te uniformeren.

Bij het verschijnen van de eerste editie van *Rechtspleging Civiel en Bestuur* (C&B) zijn enkele bestaande publicaties stopgezet. *Rechtspraak in Nederland* (CBS) en de *Tendrapportages Advocatuur, Deurwaarders en Notariaat* (WODC) zullen niet meer als zelfstandige publicaties verschijnen.

De nadruk in *Rechtspleging Civiel en Bestuur* ligt op cijfers. De cijfers in deze editie hebben betrekking op de periode 2000-2010. De ontwikkelingen worden in zeven thematisch geordende hoofdstukken besproken en met figuren gevisualiseerd. Gedetailleerde cijfers zijn opgenomen in een speciale tabellenbijlage. De cijferreeksen in deze publicatie zullen in principe ook in de volgende edities terugkeren. Daarnaast bevat de publicatie onderdelen die eenmalig zijn. Deze worden gepresenteerd in zgn. 'boxes'

en in het slothoofdstuk 'Capita selecta'. Dat laatste bevat enkele kleinere onderzoeken op een specifiek terrein, waarvoor dieper in (of achter) de cijfers is gegraven.

1.2 Verloop en afloop van geschillen

De voorliggende publicatie gaat over 'geschillen', 'rechtspraak' en 'rechtspleging' op de terreinen van het civiele recht en het bestuursrecht. Die termen lichten we hier kort toe.

Bij 'geschillen' denken we aan situaties waarin twee of meer mensen of instanties zijn betrokken die het ergens niet over eens kunnen worden. Aan veel (maar niet alle) rechtszaken ligt een dergelijk geschil ten grondslag. Omgekeerd leiden geschillen niet noodzakelijk tot een rechtszaak; vaak lost men een geschil uiteindelijk toch onderling op, eventueel door iemand te laten bemiddelen, of men laat het rusten. Onder 'rechtspraak' wordt in deze publicatie de rechtsgang in procedures bij rechtscolleges verstaan, die in de regel met een uitspraak van een lid van de Rechterlijke Macht worden beslecht. De term 'rechtspleging' is een aanmerkelijk breder begrip dat ook de buitengerechtelijke afhandeling van juridische problemen omvat en de daarbij betrokken beroepsgroepen en organisaties.

In het bestuursrecht worden uitsluitend geschillen behandeld waarbij een besluit van een bestuursorgaan, bijvoorbeeld het College van Burgemeester en Wethouders van een gemeente, de aanleiding vormt tot het geschil. Een belanghebbende bij dat besluit – meestal een burger of een bedrijf – kan de beslissing aanvechten bij de rechter. Het komt ook voor dat (decentrale) overheden een onderling geschil voor de rechter brengen.

In het civiele recht worden geschillen behandeld tussen burgers, bedrijven, stichtingen enz. Het gaat dan bijvoorbeeld om burenruzies, boedelscheidingen, onbetaalde rekeningen of het vergoeden van schade. Niet in alle zaken die door de civiele rechter worden behandeld, is sprake van een geschil tussen meerdere partijen. Voor sommige kwesties moeten burgers zich tot de rechter wenden om ergens toestemming voor te krijgen. Dat kan gaan om eenzijdige verzoeken, bijvoorbeeld bij adoptie, of om gemeenschappelijke verzoeken, zoals bij een niet-betwiste echtscheiding. Overheden kunnen ook partij zijn in een civiele procedure; als een overheidsinstantie wordt aangesproken in haar rol van bestuurder valt een zaak onder het bestuursrecht, maar als zij handelt zoals elke burger kan handelen (bijvoorbeeld bij de koop van een stuk grond) wordt de zaak onder het civiele recht behandeld.

Het onderzoek naar de 'geschilbeslechtingsdelta' (Van Velthoven & Klein Haarhuis, 2010) biedt een overzicht van wat Nederlandse burgers doen als ze een juridisch geschil hebben. Er is een grote variëteit aan instanties waar ze voor hulp kunnen aankloppen. Vaak wordt dan ook een oplossing

gevonden vóórdat de gang naar de rechter nodig is. Slechts 5% van de geschillen die aan de rechter zouden kunnen worden voorgelegd, belandt ook werkelijk bij de rechter. In de overige gevallen wordt een aanvaardbare oplossing bereikt buiten de rechter om (50%), onderneemt de burger geen actie (10%) of houdt deze het, na enkele vruchteloze pogingen om een oplossing te vinden, voor gezien (35%). Ook voor het midden- en kleinbedrijf geldt dat de meeste geschillen buitengerechtelijk worden opgelost en slechts 5% van voor de rechter wordt gebracht (Croes & Maas, 2009). Dat lang niet iedereen de gang naar de rechter maakt, heeft te maken met verschillende factoren. De gang naar de rechter brengt aanzienlijke kosten met zich (materieel en immaterieel), terwijl men maar moet afwachten of er baten tegenover staan. De rechtsgang kan veel tijd vergen, zeker wanneer er beroep wordt aangetekend tegen een uitspraak in eerste aanleg. Slepende rechtszaken zijn een bron van stress en onzekerheid en kunnen de betrokkenen belemmeren in hun maatschappelijk functioneren (Felsö et al., 2007). Ten aanzien van de baten geldt dat het geenszins zeker is dat wie een zaak voor de rechter brengt, ook het gelijk aan zijn zijde zal krijgen. Bovendien blijkt een substantieel deel van de rechterlijke uitspraken niet volledig te worden nageleefd, veelal doordat de partij op wie een verplichting rust niet in staat is daaraan te voldoen (Eshuis, 2009). Ook de aard van een geschil is van invloed op de kans dat een zaak voor de rechter komt. Voor sommige typen geschillen bestaan laagdrempelige alternatieven, zoals geschillencommissies. Voor bijvoorbeeld echtscheidingen is de gang naar de rechter verplicht, omdat slechts de rechter mag beslissen over de ontbinding van een huwelijk. Binnen de rechtspraak is al geruime tijd een ontwikkeling gaande waarbij ernaar wordt gestreefd minder zaken met een rechterlijke uitspraak te beëindigen. Zo is het sinds 2002 gebruik dat binnen een civiele bodemprocedure bij de rechtbank een poging wordt gedaan de partijen tot een onderlinge schikking te bewegen. In zowel civiele als bestuursrechtelijke procedures wordt aan de partijen de mogelijkheid geboden een mediator in te schakelen, die de partijen helpt om onderling, buiten de rechter om, overeenstemming te bereiken.

1.3 Geschilbeslechting: keten of delta?

Eén van de dominante invalshoeken bij onderzoek in de strafrechtspleging is 'de keten': een groot deel van de zaken in het strafrecht ondergaat, in een vaste volgorde, een aantal bewerkingen die door verschillende organisaties – waaronder politie, Openbaar Ministerie en rechtspraak – worden uitgevoerd.

Voor de beslechting van civiele en bestuursrechtelijke geschillen is de invalshoek van 'de keten' minder dominant. Er is in veel mindere mate sprake van een vaste sequentie van bewerkingen en organisaties die zich

met deze geschillen bezighouden (Eshuis, 2007). Ook spelen overheidsorganisaties een minder dominante rol in de bewerking van zaken. Er is een ruime variëteit aan professionele actoren en instanties die zich op enigerlei wijze met rechtspleging en geschilbeslechting bezighoudt. Naast traditionele rechtshelpers als advocaten en deurwaarders kennen we voorzieningen als rechtswinkels en het Juridisch Loket, arbiters, mediators en ombudsmannen, klachten-, bezwaar- en geschillencommissies. Op specifieke terreinen spelen branchegerichte organisaties een rol, zoals consumentenorganisaties, de ANWB, de vereniging Eigen Huis en de ANVR. Ook de voorzieningen voor gesubsidieerde rechtshulp en rechtsbijstandverzekeraars spelen een rol van betekenis.

Van Velthoven en Ter Voert (2004) kozen voor de behandeling van civiele geschillen het beeld van een delta: een dynamisch landschap van parallelle stromen, die zich spontaan vertakken of verenigen. Zoals het water in de delta, via niet vooraf te voorspellen trajecten, uiteindelijk naar het laagste punt stroomt, bereiken ook de geschilhebbers – tevredengesteld of uitgeput – het punt waar ze zich neerleggen bij het laatst bereikte resultaat. Hun tocht langs de vele instanties en professionals tot wie ze zich kunnen wenden, lijkt even toevallig en onvoorspelbaar als de route die het water door een delta kiest.

Toch kunnen ook in de civiele en bestuurlijke geschilbeslechting verschillende sequenties worden onderscheiden die als ‘keten’ kunnen worden gezien – zeker wanneer het tot een gerechtelijke procedure komt. Zo is er in het voortraject van civiele bodemprocedures en kort gedingen een vaste rol voor de deurwaarder (het betekenen van de dagvaarding) en in grotere zaken ook voor de advocaat. Bij geldvorderingen gaat daar vaak een incassobureau aan vooraf. Als een vonnis niet wordt nageleefd, komt opnieuw de deurwaarder in beeld, die een monopolie heeft op de toepassing van dwangmiddelen. Bij echtscheidingen kunnen veelvoorkomende patronen worden onderscheiden die gestuurd worden door de samenloop van verschillende aan een scheiding verwante problemen; in de klassieke ‘vechtscheiding’ wordt in het kielzog van de scheiding zelf een aantal gerechtelijke procedures gevoerd over de verdeling van de boedel, de alimentatie, het gezag over de kinderen en de omgangsregeling.

In bestuursrechtelijke geschillen is de sequentie van mogelijke stappen beduidend eenvormiger dan in civielrechtelijke geschillen. De zaak begint namelijk altijd naar aanleiding van een door een bestuursorgaan genomen besluit, waartegen een burger of bedrijf in het geweerd komt. Daarbij geldt dat, alvorens een gerechtelijke procedure kan worden gestart, het besluit eerst dient te worden aangevochten bij het bestuursorgaan dat het besluit heeft genomen. Hier is dus sprake van een vaste sequentie van buitengerechtelijke en gerechtelijke stappen, die als keten kunnen worden opgevat. Tot de minder overzichtelijke aspecten van de bestuursrechtspraak behoort het feit dat er meerdere lijnen voor de behandeling van rechtszaken in eerste aanleg en in hoger beroep bestaan.

Zo wordt het hoger beroep, afhankelijk van het type geschil, behandeld door een gerechtshof, de Centrale Raad van Beroep, het College van Beroep voor het bedrijfsleven of de Raad van State. Hier divergeren de geschilstromen dus vanaf de rechtspraak in tweede instantie.

1.4 Leeswijzer

De publicatie is als volgt opgebouwd. In de hoofdstukken 2 t/m 4 staan de beroepsgroepen en instanties centraal die burgers kunnen bijstaan bij het oplossen van juridische geschillen. In deze hoofdstukken ligt de nadruk op de buitengerechtelijke oplossing van problemen.

In de hoofdstukken 5 t/m 7 staat de formele rechtspraak centraal. In deze hoofdstukken komen de ontwikkeling in de vraag naar rechtspraak, de wijze waarop zaken worden behandeld en de waardering voor rechtspraak aan de orde. Hoofdstuk 8 behandelt de overheidsuitgaven aan de rechtspleging en is nieuw in deze editie van C&B.

Het boek wordt afgesloten met enkele meer gedetailleerde beschouwingen over ontwikkelingen en trends in de rechtspleging.

Hoofdstuk 2 – Rechtsbijstand en juridische beroepsbeoefenaren

In dit hoofdstuk staan de professionele juridische dienstverleners centraal: advocaten, deurwaarders en notarissen. Daarbij komen het aantal werkzame dienstverleners, de continuïteit van de dienstverlening en gegevens over tarieven en de kwaliteit van de dienstverlening aan de orde.

Hoofdstuk 3 – Rechtsbijstand

Dit hoofdstuk gaat in op verschillende vormen van rechtsbijstand, in relatie tot de (juridische) problemen waar burgers mee worden geconfronteerd. Aan de orde komen onder meer de mate waarin Nederlanders de hulp van advocaten inroepen, het gebruik van gefinancierde rechtsbijstand en de mate waarin men zich verzekert tegen de kosten van rechtsbijstand.

Hoofdstuk 4 – Buitengerechtelijke geschilprocedures

Dit hoofdstuk behandelt de buitengerechtelijke geschilbeslechting, waaronder arbitrage en mediation. Er komt een breed scala van klachten- en geschiloplossingsinstanties aan bod. Voor zover de beschikbare gegevens dat toelaten, wordt de ontwikkeling van het aantal zaken dat deze instanties jaarlijks behandelen getoond.

Hoofdstuk 5 – Civiele rechtspraak

Dit hoofdstuk is gewijd aan de civiele rechtspraak. Aan de orde komen de ontwikkelingen in de instroom en uitstroom bij de rechtscolleges, de aard

van zaken die voor de rechter worden gebracht en de doorlooptijd van verschillende typen procedures.

Hoofdstuk 6 – Bestuursrechtspraak

Analoog met het voorafgaande hoofdstuk gaat dit hoofdstuk in op de bestuursrechtspraak. Daarbij komen de in- en uitstroom bij de verschillende rechtscollages en de doorlooptijd aan de orde.

Hoofdstuk 7 – De waardering van rechtspraak

Dit hoofdstuk is gewijd aan de waardering van de rechtspraak. Dat betreft enerzijds het meer algemene vertrouwen in de rechtspraak, zoals gedocumenteerd in monitors en sociaalwetenschappelijke onderzoeken, en anderzijds de concrete uitkomsten van klantwaarderingsonderzoeken. Tevens wordt aandacht besteed aan klachten- en wrakingsprocedures.

Hoofdstuk 8 – Uitgaven rechtsbijstand en rechtspraak

Hier staan de overheidsuitgaven aan de rechtspleging centraal. Het hoofdstuk gaat in op de overheidsuitgaven aan de gefinancierde rechtsbijstand en de rechtspraak.

Hoofdstuk 9 – Capita Selecta

In het slothoofdstuk worden drie kleine studies gepresenteerd, die inzoomen op ontwikkelingen in deelgebieden van civiele en bestuursrechtspleging. In deze editie van C&B is dat allereerst de ontwikkeling in het aantal adopties in Nederland en de landen waar de geadopteerde kinderen vandaan komen. Daarna volgt een bijdrage over het aantal asielzoekers en hun landen van herkomst. Tot slot is een studie opgenomen waarin nader wordt ingegaan op de ontwikkeling van de tarieven die advocaten hanteren.

2 Rechtsbijstand door juridische beroepsbeoefenaren

**M.J. ter Voert, R.J.J. Eshuis, E.M.Th. Beenackers en
D. Jangbahadoer Sing**

Rechtzoekenden kunnen proberen zelf een oplossing te zoeken voor een probleem, maar kunnen ook hulp vragen bij allerlei deskundige personen en instanties. Er is een grote verscheidenheid aan personen en instanties waar rechtzoekenden met een juridische hulpvraag voor advies en hulp terecht kunnen. Al naargelang de aard van het probleem en de soort hulp die ze zoeken kunnen ze aankloppen bij advocaten, juridisch loketten, wets- en rechtswinkels, sociaal raadslieden, rechtsbijstandverzekeraars, vakbonden en beroepsverenigingen, consumentenorganisaties, rechtskundig adviesbureaus, notarissen of deurwaarders. Afhankelijk van de bevoegdheden en het soort probleem geven deze instellingen of beroepsbeoefenaren meer of minder vergaande rechtshulp of verwijzen rechtzoekenden door naar een passender adres.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de vrije beroepsgroepen waarvoor de Minister van Veiligheid en Justitie stelselverantwoordelijk¹ is: advocaten, notarissen en gerechtsdeurwaarders. De kernfuncties van deze beroepsgroepen zijn wettelijk geregeld omdat ze belangrijk zijn voor een goed functionerende rechtspleging en rechtsbedeling. De advocaat komt op voor de belangen van zijn cliënten en treedt op als partijdige onafhankelijke rechtshulpverlener. De gerechtsdeurwaarder zorgt dat dagvaardingen en gerechtelijke uitspraken bij partijen terechtkomen en dat gerechtelijke uitspraken worden uitgevoerd. De notaris heeft als functie om rechtszekerheid te brengen, zodat de rechter er niet aan te pas hoeft te komen. Binnen deze beroepsgroepen is door verandering in wetgeving de marktwerking gestimuleerd en hebben zich allerlei ontwikkelingen voorgedaan in de vraag naar en het aanbod van diensten (zie staat 2.1).

In dit hoofdstuk staan de toegankelijkheid en kwaliteit van de dienstverlening van advocaten, notarissen en gerechtsdeurwaarders centraal. De ontwikkelingen op het gebied van de toegankelijkheid van de dienstverlening worden beschreven aan de hand van de vraag naar en het aanbod van diensten en de tarieven die worden gehanteerd. De ontwikkelingen op het gebied van de kwaliteit van de dienstverlening worden in kaart gebracht aan de hand van het aantal klachten en tuchtrechtzaken. In paragraaf 2.1 worden de gegevens over de advocatuur gepresenteerd, in paragraaf 2.2 over de gerechtsdeurwaarderij en in paragraaf 2.3 over het notariaat. In elke paragraaf worden gegevens beschreven over de vraag naar en het aanbod van diensten, tarieven en het aantal klachten en

¹ De minister moet zorgdragen voor een stelsel dat de toegankelijkheid en de vereiste kwaliteit van de betreffende juridische diensten voldoende waarborgt.

tuchtrechtzaken. In de laatste paragraaf worden de belangrijkste trends weergegeven.

Staat 2.1 Kerncijfers Juridische beroepen 2010

	Advocatuur	Gerechtsdeur- waarderij	Notariaat
Aantal beroepsbeoefenaren	16.275	384	1.448
Procentuele ontwikkeling beroepsbeoefenaren 2000-2010	48	18*	5
Aantal stagiairs/kandidaten	961	565	1.899
Procentuele ontwikkeling stagiairs/kandidaten 2000-2010	0	88*	-9
Aantal ambtshandelingen		.	1,4 mln
Procentuele ontwikkeling omzet 2005-2010	.	33	-15
Procentuele ontwikkeling winst 2005-2010	.	-24	-42
Procentuele tariefontwikkeling 2006-2010	8	.	-6
Instroom klachten/bemiddelingsverzoeken deken/KNB	3.300		308
Instroom klachten geschillencommissie	337		
Afgehandelde klachten ringvoorzitters			65
Binnengekomen tuchtzaken 1e aanleg	1.251	907	644
Gegronde bevonden tuchtzaken	302	32	134
Percentage onder verscherpt toezicht Bureau Financieel Toezicht (BFT)		4	5

* Cijfer heeft betrekking op de periode 2001-2010.

2.1 Advocatuur

Advocaten vervullen een wettelijk verankerde rol in de Nederlandse rechtspleging. Tot hun taken behoren het informeren en adviseren van rechtzoekenden en het optreden als procesvertegenwoordiger. Advocaten moeten hun cliënten helpen bij het maken van geïnformeerde keuzes, waarmee zinloos of onvoldoende voorbereid procederen moet worden voorkomen. In bepaalde zaken wordt deskundige rechtsbijstand als een noodzakelijke voorwaarde gezien om het recht op een eerlijk proces te waarborgen in de zin van artikel 6 EVRM. Daarom mogen partijen bij de civiele sectoren van de rechtbanken alleen met een advocaat procederen. In civiele procedures bij de sector kanton en bij bestuursrechtelijke procedures bestaat een dergelijke verplichting niet.

2.1.1 Vraag en aanbod

In deze paragraaf wordt de vraag naar diensten van advocaten beschreven en het aantal beroepsbeoefenaren en kantoren. Vervolgens komen gegevens aan de orde die verband houden met de te verwachten in- en uitstroom in de professie.

De vraag naar diensten

Cijfers over de vraag naar diensten van advocaten zijn lastig te geven. Hoe vaak zij juridisch advies verstrekken is onbekend. Uit de geschilbeslechtingsdeltaonderzoeken (zie hoofdstuk 3) blijkt dat burgers met een probleem die hulp inschakelen, in 10% van de gevallen bij een advocaat aankloppen. Verder zijn er indicaties te krijgen van het beroep dat op de advocatuur wordt gedaan aan de hand van het aantal rechtbankzaken waarbij het inschakelen van een advocaat verplicht is en het aantal zaken dat ze op basis van gesubsidieerde rechtsbijstand verrichten.

De inzet van advocaten is verplicht in procedures bij de civiele sectoren van de rechtbanken. Over de periode 2001-2010 steeg het aantal procedures bij de civiele sectoren met ongeveer 27% (zie hoofdstuk 5). In 2010 stroomden er ongeveer 278.000 civielrechtelijke procedures in bij de rechtbanken, gerechtshoven en de Hoge Raad (zie hoofdstuk 5) waarbij procesvertegenwoordiging door een advocaat verplicht is. Het aantal zaken dat advocaten behandelen op basis van gesubsidieerde rechtsbijstand (een toevoeging) is tussen 2000 en 2010 toegenomen met 47% (zie hoofdstuk 3). In 2010 hebben advocaten ongeveer 430.000 keer juridische diensten verleend waarvoor een toevoeging is verstrekt. De meeste zaken liggen op het terrein van het strafrecht en civiele recht (zie hoofdstuk 3).

De vraag naar de dienstverlening van advocaten zal in de komende jaren mogelijk lager liggen, omdat hun domeinmonopolie kleiner is geworden in 2011. Halverwege dat jaar is de competentie van de kantonrechter verruimd naar alle procedures met betrekking tot consumentenkoop en alle procedures met een financieel belang tot € 25.000.² Uit dit deel van de markt is dus een afname van de vraag naar de diensten van advocaten te verwachten.

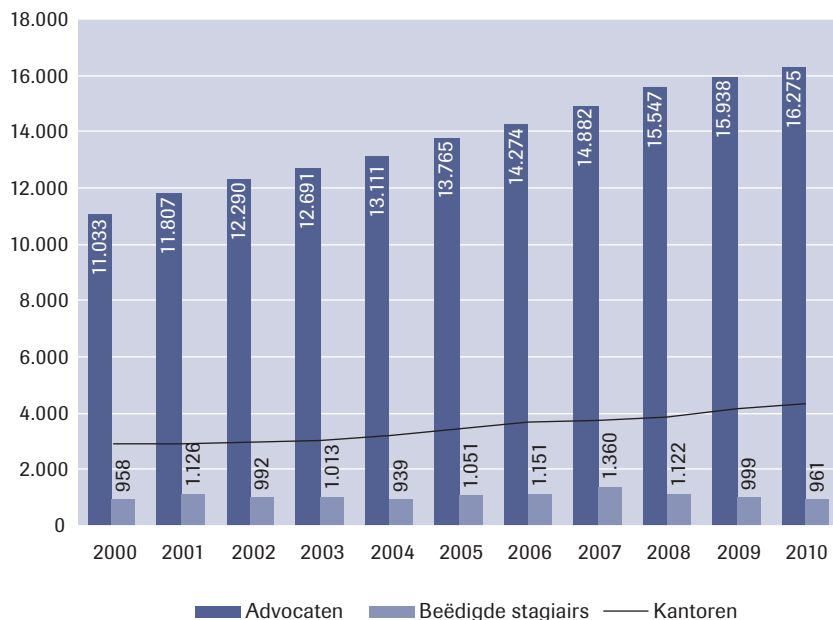
Andere vaste taken van advocaten zijn het optreden als bewindvoerder of curator in het civiele domein en werkzaamheden met betrekking tot piketdiensten en voorgeleidingen in het strafrechtelijke domein. In dit domein is sprake van een verruiming van de werkzaamheden in verband met de aanwezigheid van advocaten bij politieverhoren.

Het aanbod van diensten

Tussen 2000 en 2010 steeg het aantal advocaten van ruim 11.000 naar bijna 16.300 (zie figuur 2.1). Het aantal beëdigde advocaat-stagiairs daalde de afgelopen jaren van 1.360 in 2007 naar ongeveer 960 in 2010. Met het toenemende aantal advocaten groeit ook het aantal advocatenkantoren (zie figuur 2.1). In 2010 bedraagt het aantal kantoren ruim 4.300. Dat is bijna 50% meer dan aan het begin van het millennium. Vooral in de jaren na 2002 groeide het aantal advocatenkantoren sterk.

2 Zie *Kamerstukken II*, vergaderjaar 2008-2009, 32.021, nr. 3.

Figuur 2.1 Aantal advocaten, beëdigde stagiairs en advocatenkantoren

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.1 in bijlage 3.

Bron: Nederlandse Orde van Advocaten, jaarverslag

In de afgelopen decennia deden zich verschillende ontwikkelingen voor in de organisatieverbanden waarbinnen advocaten werken. De 'grote kantoren' (vaak ondernemingen met meerdere vestigingsplaatsen) die Nederland traditioneel kende, zijn onderdeel geworden van internationale netwerken. Verschillende gerenommeerde Angelsaksische 'merken' hebben zich een plek op de Nederlandse markt verworven. Daar tegenover staan advocaten die zelfstandig (solo), of in kleine samenwerkingsverbanden actief zijn. Ruim 80% van de advocatenkantoren is relatief kleinschalig: er werken 1 tot 5 advocaten (zie tabel 2.2 in bijlage 3). Over de periode 2000-2010 deden zich geen grote verschuivingen voor in de verdeling naar kantooromvang. Vanaf 2006 neemt het aandeel van eenmanskantoren iets toe. In 2010 behoort de helft van de kantoren tot deze categorie.

Het toekomstig aanbod: opleiding, leeftijd, geslacht

De voortdurende groei van het aantal advocaten en advocatenkantoren geeft geen aanleiding tot zorgen over de continuïteit van de dienstverlening in de nabije toekomst. De ontwikkeling van het aantal rechtenstudenten (zie tabel 2.19 in bijlage 3) geeft ook geen aanleiding te vermoeden dat de aanwas in de toekomst onvoldoende zal zijn. De beroepsgroep is relatief jong. Bijna 54% van de advocaten is jonger dan 41 jaar en 21% is

50 jaar of ouder (zie tabel 2.3 in bijlage 3). En anders dan bij bijvoorbeeld rechters, deurwaarders of notarissen bestaan er geen formele belemmeringen om na het 65^e levensjaar door te werken. Het percentage vrouwen binnen de advocatuur neemt gestaag toe: in 2000 was 35% van de advocaten vrouw, in 2010 is dat 42% (zie tabel 2.1 in bijlage 3).

2.1.2 Tarieven

In de afgelopen decennia zijn van overheidswege verschillende initiatieven genomen om de juridische dienstverlening goedkoper te maken. Dat gebeurt onder meer door in minder gevallen vertegenwoordiging door een advocaat verplicht te stellen³ en door het toelaten van andersoortige dienstverleners in de markt. Tot de nieuwe toetreders behoren advocaten in loondienst van niet-advocaten en hbo-juristen.

De kosten die rechtzoekenden voor een advocaat moeten maken, hangen af van het feit of ze een rechtsbijstandverzekering hebben of in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand (zie ook hoofdstuk 3). Voor minder draagkrachtige burgers liggen de tarieven voor een advocaat vast in de Wet op de rechtsbijstand (Wrb). Afhankelijk van het inkomen van de minder draagkrachtige ligt de eigen bijdrage die ze moeten betalen in 2010 tussen de € 100 en € 750.⁴ Voor eenvoudige adviesvragen aan een advocaat is de eigen bijdrage € 40 of € 74. De forfaitaire vergoeding die advocaten van de overheid krijgen voor toevoegingszaken, bedraagt in 2010 € 111 per punt.⁵ Voor degenen die buiten de Wrb-grenzen vallen, gelden commerciële tarieven. Deze tarieven zijn zeer divers. Uurtarieven kunnen variëren (van circa € 100 tot € 500) afhankelijk van de ervaring, kennis en kundigheid van de advocaat en de aard en urgentie van de zaak. Uit cijfers van het CBS blijkt dat de standaarduurtarieven in de advocatuur in de afgelopen jaren zijn gestegen. In de periode 2006-2010 was die toename 8% (zie figuur 2.2). Het CBS stelt deze tarieven vast via gerealiseerde uurtarieven die 53 advocatenkantoren elk kwartaal rapporteren. De tarieven stijgen gestaag en meer dan de dienstenprijsindex.⁶ De vele maatregelen om de marktwerking te vergroten resulteren kennelijk vooralsnog niet in de prijsdaling die ervan werd verwacht.

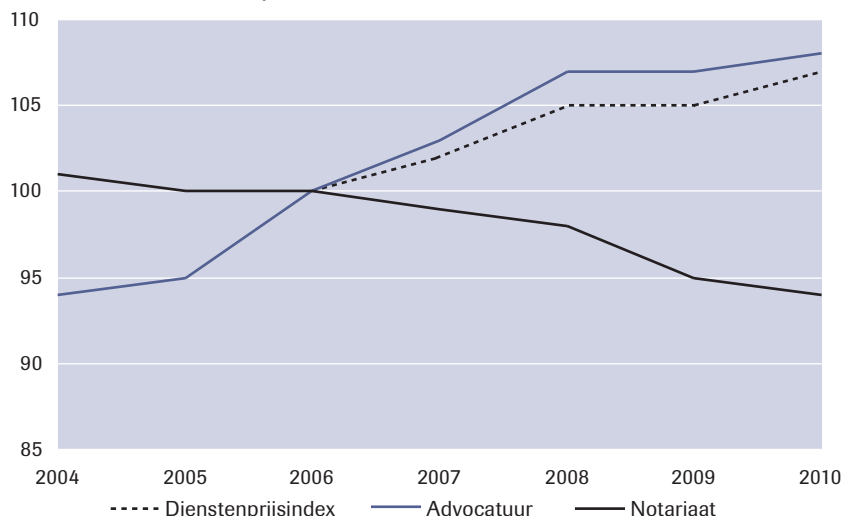
3 Zie bijvoorbeeld de verhoging van de competentiegrens van de kantonrechter in 1999 en 2011 en de afschaffing van het verplichte procureaat in 2008. Tot 2008 dienden partijen in civiele procedures met verplichte procesvertegenwoordiging zich te laten vertegenwoordigen door een advocaat (procureur) die was gevestigd binnen het arrondissement van de rechtbank waar de procedure werd gevoerd.

4 Aan ambtshalve toevoegingen in het strafrecht en asieltoevoegingen zijn geen kosten verbonden voor de cliënt.

5 Aan een bepaalde zaak zijn punten toegekend. De hoogte van de vergoeding voor de advocaat wordt bepaald door het aantal toegekende punten voor de betreffende zaak te vermenigvuldigen met het puntentarief.

6 Diensten die bedrijven leveren op het gebied van commerciële dienstverlening betreffende vervoer, opslag en communicatie en diensten betreffende exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening. De dienstenprijsindex omvat niet: groothandel en detailhandel (reparatie van motorvoertuigen, motorrijwielen en consumentenartikelen), hotels en restaurants, diensten van financiële instellingen. De dienstenprijsindex dekt ongeveer 50% van de commerciële dienstverlening.

Figuur 2.2 Prijsindexcijfers advocatuur, notariaat en commerciële diensten, index 2006=100

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.4 in bijlage 3.

Bron: CBS

2.1.3 Klachten en tucht

In de Advocatenwet staat weergegeven waaraan advocaten zich hebben te houden. Tevens kan de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) dwingende voorschriften aan de beroepsgroep opleggen en interne beroeps- en gedragsregels uitvaardigen die voor alle leden gelden. Alle advocaten staan bij de NOvA ingeschreven.

Klanten kunnen in eerste instantie hun klacht bij het betreffende advocatenkantoor indienen. Als dat geen oplossing biedt, bestaan er verschillende loketten waar men terecht kan. Een klacht kan worden ingediend bij de deken van de lokale Orde van Advocaten. De deken kan deze klachten zelf afhandelen. Als dit niet tot een oplossing leidt, kan de klacht doorstromen naar de – wettelijke verankerde – tuchtorganen voor advocaten: de Raden van Discipline (eerste aanleg) en het Hof van Discipline (hoger beroep). Declaratiegeschillen worden behandeld door de eveneens regionaal georganiseerde Raden van Toezicht (één per arrondissement). Een cliënt kan zich bij bepaalde geschillen ook rechtstreeks wenden tot de Geschillencommissie Advocatuur als het betreffende advocatenkantoor hierbij is aangesloten.

Klachten bij deken

Alle negentien arrondissementen hebben een plaatselijke deken. De deken houdt toezicht op de naleving van de verordeningen en heeft de bevoegd-

heid om mogelijke misstanden aan de Raad van Discipline voor te leggen. Tevens onderzoekt hij klachten die binnenkomen over advocaten en probeert te bemiddelen tussen klager en advocaat. Iedere klacht komt in eerste instantie bij de plaatselijke deken terecht en iedere tuchtzaak begint bij de deken van het betreffende arrondissement. Zo vervult de deken een belangrijke zeeffunctie voor het aantal klachten dat uiteindelijk het tuchtrecht binnenstroomt. Elke belanghebbende kan een klacht over een advocaat indienen. Belanghebbenden kunnen (ex-)cliënten van de aangeklaagde advocaat zijn, de wederpartij, maar ook bijvoorbeeld de advocaat van de wederpartij, een officier van justitie of een rechter. Klachten moeten schriftelijk worden ingediend en kunnen op verschillende manieren afgehandeld worden. Na tussenkomst van de deken kan de klacht worden ingetrokken, geschikt of doorgestuurd naar een Raad van Discipline. Over het aantal klachten dat de afgelopen jaren bij dekens is ingediend, zijn beperkt gegevens bekend. Uit onderzoek over de jaren 2000-2005 bleek dat er jaarlijks ruwweg 3.000 klachten of bemiddelingsverzoeken waren (Ter Voert & Peters, 2007). In 2010 zijn er minstens 2.700 klachten binnengekomen en 576 bemiddelingsverzoeken.⁷

Raden en Hof van Discipline

Vijf Raden van Discipline en – in hoger beroep – het Hof van Discipline oefenen de tuchtrechtspraak uit. Advocaten zijn aan tuchtrechtspraak onderworpen ‘ter zake van enig handelen of nalaten in strijd met de zorg die zij als advocaat behoren te betrachten ten opzichte van degenen wier belangen zij als zodanig behartigen of behoren te behartigen, ter zake van inbreuken op de verordeningen van de Nederlandse orde en ter zake van enig handelen of nalaten dat een behoorlijk advocaat niet betaamt’ (art. 46 Advocatenwet).

De voorzitters van de Raden kunnen zaken afwijzen die kennelijk ongegrond, kennelijk niet-ontvankelijk of van onvoldoende gewicht zijn. Wanneer een Raad van Discipline een aanhangig gemaakte zaak (deels) gegrond verklaart, kunnen de volgende maatregelen worden opgelegd: waarschuwing, berisping, schorsing voor een periode van maximaal één jaar, schrapping, openbaarmaking.⁸

In 2010 zijn er ongeveer 1.250 tuchtzaken binnengekomen bij de Raden van Discipline. Dat is een stijging ten opzichte van voorgaande jaren (zie tabel 2.5 in bijlage 3). In ruim 300 zaken oordeelden de raden dat de klacht gegrond was. In 2010 zijn vooral meer waarschuwingen en onvoorwaardelijke schorsingen opgelegd dan in voorgaande jaren.

De instroom bij het Hof van Discipline is in 2010 (293 zaken) ten opzichte van 2009 ongeveer gelijk gebleven (zie tabel 2.6 in bijlage 3).

7 Gegevens over Middelburg en Assen ontbreken. Zie Jaarverslag Hof van Discipline en Raden van Discipline 2010, www.hofvandiscipline.nl/site/14-Jaarverslagen.php.

8 De Raden van Discipline registreren niet hoe vaak deze maatregel is opgelegd. Deze maatregel is dan ook niet te vinden in tabel 2.6 in bijlage 3.

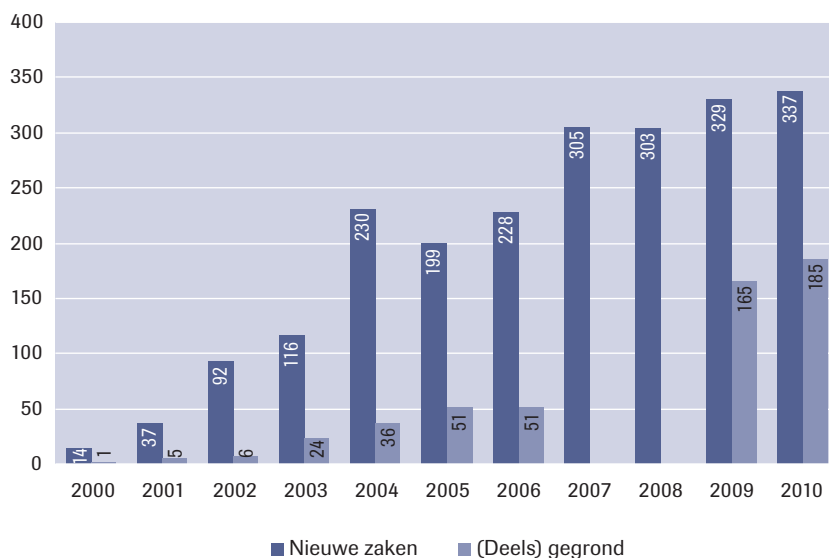
Geschillencommissie Advocatuur

De Geschillencommissie Advocatuur behandelt klachten van particuliere afnemers van diensten van de advocatuur (Stichting Geschillencommissies voor Consumentenzaken) en bedrijfsmatige geschillen, waaronder geschillen tussen advocaten (Stichting Geschillencommissies voor Beroep en bedrijf). De Geschillencommissie Advocatuur neemt prijskwaliteitsklachten en schadelclaims (maximaal € 10.000) in behandeling. Ook onbetaalde advocaten-declaraties (zonder plafond) kunnen aan de Commissie worden voorgelegd. Laatstgenoemde procedure is bedoeld als alternatief voor de begrotings-procedure bij de Raden van Toezicht.

Alleen klanten van advocatenkantoren die zich op vrijwillige basis hebben aangesloten bij deze geschillencommissies kunnen er terecht. Dit aantal stijgt jaarlijks. In 2000 waren 78 kantoren (607 advocaten) aangesloten, terwijl dit aantal is toegenomen tot bijna 2.000 kantoren met ruim 4.800 advocaten in 2010.⁹ Mogelijk wordt in 2011 een verordening vastgesteld die kantoren verplicht zich aan te sluiten bij een klachten- en geschillenregeling.

Het aantal binnengekomen klachten is gestegen naar 337 klachten in 2010 (zie figuur 2.3). Die stijging wordt voornamelijk veroorzaakt door de toename van het aantal kantoren dat zich heeft aangesloten bij de Geschillencommissie. In 2010 was meer dan de helft van de klachten gegrond.

Figuur 2.3 Instroom en gegrond bevonden klachten bij de Geschillencommissie Advocatuur

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.7 in bijlage 3.

Bron: Nederlandse Orde van Advocaten, jaarverslagen

Beroepsbeoefenaren per 100.000 inwoners

De ontwikkeling van het aantal juridische dienstverleners per 100.000 inwoners verschilt per beroepsgroep. Vooral de omvang van de advocatuur is verhoudingsgewijs toegenomen. In 2000 waren er 76 advocaten en stagiairs werkzaam per 100.000 inwoners. In 2010 is dat aantal gestegen naar 103. Bij de gerechtsdeurwaarderij is sprake van een lichte stijging van 4 naar 6 (kandidaat-)deurwaarders per 100.000 inwoners. De omvang van het notariaat ten opzichte van het aantal inwoners was de afgelopen jaren stabiel, maar is in 2010 gedaald naar 20 kandidaten en notarissen per 100.000 inwoners.

Advocaten, gerechtsdeurwaarders en notarissen per 100.000 inwoners

	Inwoners	Advocaten en stagiairs	(Kandidaat-) gerechtsdeurwaarders	(Kandidaat-) notarissen
	(x 1.000)	(per 100.000 inwoners)		
2000	15.864	76	.	22
2001	15.987	81	4	22
2002	16.105	82	4	22
2003	16.193	85	5	22
2004	16.258	86	5	22
2005	16.306	91	5	22
2006	16.334	94	5	22
2007	16.357	99	5	22
2008	16.405	102	6	22
2009	16.574	102	6	21
2010	16.691	103	6	20

Bron: CBS, NOvA, KNB, KBvG

2.2 Gerechtsdeurwaarders

De gerechtsdeurwaarder¹⁰ is – net als de notaris – zowel vrije ondernemer als een openbaar ambtenaar die benoemd is door de Kroon. Het *ambtelijke werk* van de gerechtsdeurwaarder bestaat onder meer uit het oproepen van personen om voor de rechter te verschijnen (dagvaarden), het uitvoeren van rechterlijke uitspraken (executie van vonnissen, arresten, beschikkingen en dwangbevelen) en het nemen van conservatoire maat-

¹⁰ Vaak wordt ook de term 'deurwaarder' gebruikt. Met die term kunnen tevens belastingdeurwaarders en gemeente- en waterschapsdeurwaarders worden bedoeld. Dit zijn, in tegenstelling tot gerechtsdeurwaarders die vrij ondernemer zijn, bezoldigde ambtenaren in dienst van de overheid. Als we in dit rapport de term deurwaarder gebruiken, bedoelen we daarmee 'gerechtsdeurwaarder'.

regelen. In de rechterlijke uitspraak staat bijvoorbeeld wat iemand moet doen of nalaten of wat iemand moet betalen en waarom hij daarvoor is veroordeeld. Voldoet de veroordeelde niet aan het vonnis, dan kan de gerechtsdeurwaarder beslag leggen op bijvoorbeeld loon, uitkering, huis of inboedel. Daarnaast kan de gerechtsdeurwaarder woningen ontruimen op grond van een vonnis van de rechter en houdt hij toezicht bij openbare verkopen van roerende zaken. De gerechtsdeurwaarder heeft een zogenoemd domeinmonopolie¹¹ om de hiervoor genoemde ambtelijke handelingen uit te voeren. Dit betekent dat er ten aanzien van de ambtelijke taken geen concurrentie is van andere beroepsgroepen.

In aansluiting op de ambtspraktijk verrichten deurwaarders ook *niet-ambtelijke diensten* zoals de incassopraktijk, debiteurenbeheer, juridisch advies en procesvertegenwoordiging. De niet-ambtelijke dienstverlening wordt aangeboden in concurrentie met andere ondernemers, zoals incassobureaus. Deurwaarders zijn als enige in staat om het hele traject van invordering uit te voeren, van incasso tot allerlei ambtelijke handelingen (zoals het uitbrengen van dagvaardingen en beslaglegging op loon).

2.2.1 *Vraag en aanbod ambtelijke diensten*

In deze paragraaf wordt de vraag naar ambtelijke diensten van gerechtsdeurwaarders beschreven en het aantal beroepsbeoefenaren en kantoren. Vervolgens komen gegevens aan de orde die verband houden met de te verwachten in- en uitstroom in de beroepsgroep.

De vraag naar ambtelijke diensten

De gerechtsdeurwaarder verricht zijn werkzaamheden in opdracht van particulieren, bedrijven, instellingen en (semi)overheid. De opdrachtgevers zijn grofweg onder te verdelen in (a) een groep structurele klanten die voornamelijk veel gestandaardiseerde zaken aanbieden en waar contracten mee zijn afgesloten, (b) regelmatige klanten en (c) incidentele klanten. Tot de groep structurele opdrachtgevers behoren instanties zoals banken, financieringsmaatschappijen, woningbouwcoöperaties, energiebedrijven, telecomunicatiebedrijven, postorderbedrijven, ziektekostenverzekeringen, grotere incassobureaus en overheidsinstanties zoals de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) en het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB). Opdrachtgevers die regelmatig gebruikmaken van diensten van gerechtsdeurwaarders zijn bijvoorbeeld advocaten, collega-gerechtsdeurwaarders (uit bijvoorbeeld een ander arrondissement), incassobureaus en het midden- en kleinbedrijf. De opdrachten zijn veelal minder gestandaardiseerd en vaker maatwerk. De groep incidentele gebruikers bestaat uit opdrachtgevers die slechts één of een enkele keer een beroep doen op de gerechtsdeurwaarder, zoals burgers en kleine bedrijven die zich rechtstreeks tot de

11 Artikel 2 Gerechtsdeurwaarderswet (GDW).

deurwaarder wenden. Een groot deel van de opdrachten van particulieren bestaat uit het innen van achterstallige alimentatiegelden. Dergelijke opdrachten komen echter meestal via advocaten bij de gerechtsdeurwaarder terecht.

De omvang van de incassomarkt en de daarmee verbonden markt voor ambtelijke handelingen staat onder invloed van de conjunctuur. In een periode van laagconjunctuur zullen consumenten en bedrijven minder gemakkelijk aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen, wat meer opdrachten voor gerechtsdeurwaarders met zich meebrengt. De incasso- en juridische procedures duren echter wel langer omdat mensen minder makkelijk kunnen betalen. Dit heeft tot gevolg dat de werklast per zaak voor gerechtsdeurwaarders toeneemt en er minder vaak succesvol wordt geëind (afname van het succespercentage). Bij hoogconjunctuur zal het betalingsgedrag van consumenten en bedrijven beter zijn. Dit is ongunstig voor het aantal opdrachten, maar aan de andere kant zal het aandeel oninbare vorderingen en de doorlooptijd per zaak afnemen, waardoor de omzet toeneemt.

Gegevens over het totale aantal ambtelijke handelingen van gerechtsdeurwaarders zijn niet beschikbaar. In 2005 werd het aantal op 2,5 miljoen geschat (Kruit, 2006). Een deel van de ambtelijke handelingen is in kaart te brengen aan de hand van het aantal dagvaardingen en vonnissen dat gerechtsdeurwaarders hebben uitgereikt. De vraag naar deze vorm van ambtelijke dienstverlening is de laatste jaren sterk gestegen. Het aantal dagvaardingen en vonnissen bij de sectoren kanton en civiel is tussen 2002 en 2010 toegenomen van ruim 870.000 naar bijna 1,5 miljoen (zie hoofdstuk 5). Overigens worden in de praktijk meer dagvaardingsprocedures ‘gestart’ dan hiervoor aangegeven. Er worden dagvaardingen niet uitgebracht, ingetrokken of niet aangebracht ter zitting (Kruit, 2006). Dit komt bijvoorbeeld omdat de deurwaarder vaststelt dat het adres onjuist is, de woning of het bedrijf leeg staat of omdat schuldenaren alsnog betalen als ze met een gerechtsdeurwaarder worden geconfronteerd.

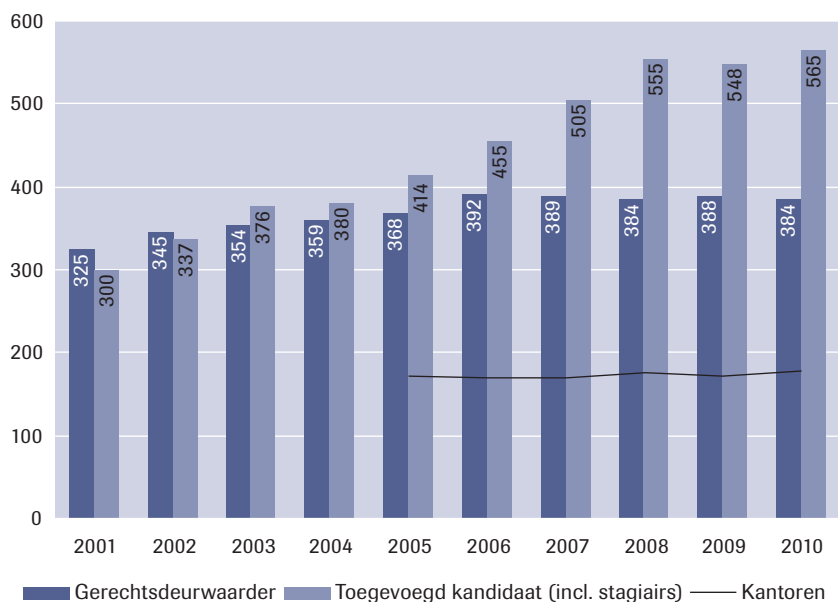
Het aanbod van diensten

Ambtelijke handelingen worden niet bij alle kantoren in gelijke mate door gerechtsdeurwaarders verricht. Bij de kleine kantoren verrichten de gerechtsdeurwaarders zelf de ambtelijke handelingen, bij de middelgrote zowel de kandidaten als de gerechtsdeurwaarders en bij grote kantoren verrichten voornamelijk de kandidaten de ambtelijke werkzaamheden. Eind december 2010 telde Nederland 384 gerechtsdeurwaarders en 565 toegevoegd kandidaat-gerechtsdeurwaarders.¹² Dit betekent dat in 2010 in totaal 949 personen bevoegd waren om ambtshandelingen te verrichten. Dit aantal is vanaf 2008 ongeveer gelijk gebleven (zie figuur 2.4).

12 Inclusief stagiairs die bevoegd zijn ambtshandelingen te verrichten.

Volgens gegevens van het Bureau Financieel Toezicht (BFT) waren er de afgelopen jaren rond de 175 gerechtsdeurwaarderskantoren¹³ (zie figuur 2.4). Het aantal kleine gerechtsdeurwaarderskantoren met 5 of minder werknemers is tussen 2005 en 2009 toegenomen van 26% naar 34% en daarna weer afgenomen naar 28% in 2010. Het percentage middelgrote kantoren (tot 20 fte personeel) is in 2010 weer iets gestegen (zie tabel 2.9 in bijlage 3).

Figuur 2.4 Aantal (toegevoegd kandidaat-)gerechtsdeurwaarders en kantoren

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.8 in bijlage 3.

Bron: Ter Voert en Van Ewijk (2004), Jaarverslagen KBvG (2005 t/m 2010), BFT (aantal kantoren).

Toekomstig aanbod: opleiding, leeftijd, geslacht

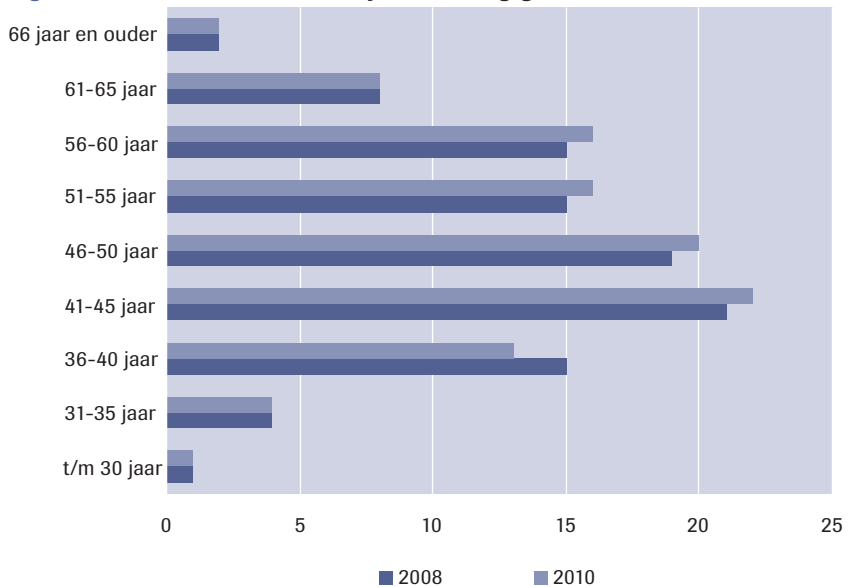
Aan de basis van het toekomstige aanbod van (kandidaat-)gerechtsdeurwaarders ligt het aantal studenten dat de beroepsopleiding volgt. In het vierde jaar volgt de student een verplichte praktijkstage als toegevoegd kandidaat-gerechtsdeurwaarder. Na afronding van de stageperiode en na nog een jaar te hebben gewerkt als toegevoegd kandidaat-gerechtsdeurwaarder, komt de kandidaat in aanmerking voor benoeming tot gerechtsdeurwaarder (zie artikel 5 lid c GDW). De afgelopen jaren zijn tussen de 80 en ruim 90 studenten ingestroomd in de beroepsopleiding en hebben

¹³ Voor het BFT is een kantoor een samenwerkingsverband van gerechtsdeurwaarders dat een zelfstandige financiële rapportage aflevert. Een organisatie met meer vestigingen, maar één (centrale) administratie telt als één kantoor; bij een organisatie met meer vestigingen waarbij elke vestiging een eigen administratie heeft die zelfstandig rapporteert, telt elke 'rapportage' als kantoor.

tussen de 60 en ruim 70 studenten per jaar de studie afgerond (zie tabel 2.10 in bijlage 3).

Aan de leeftijdsamenstelling van de beroepsgroep kan worden afgelezen hoeveel deurwaarders de komende jaren de beroepsgroep zullen verlaten. Gerechtsdeurwaarders worden van rechtswege ontslagen (artikel 52 GDW) na het bereiken van de 65-jarige leeftijd. Ruim een kwart (26%) van de gerechtsdeurwaarders is 56 jaar of ouder en verlaat dus binnen tien jaar het ambt (zie figuur 2.5). In principe zijn er voldoende kandidaat-gerechtsdeurwaarders om deze uitstroom op te vangen.

Figuur 2.5 Procentuele leeftijdsverdeling gerechtsdeurwaarders

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.11 in bijlage 3.

Bron: Ministerie van Veiligheid en Justitie

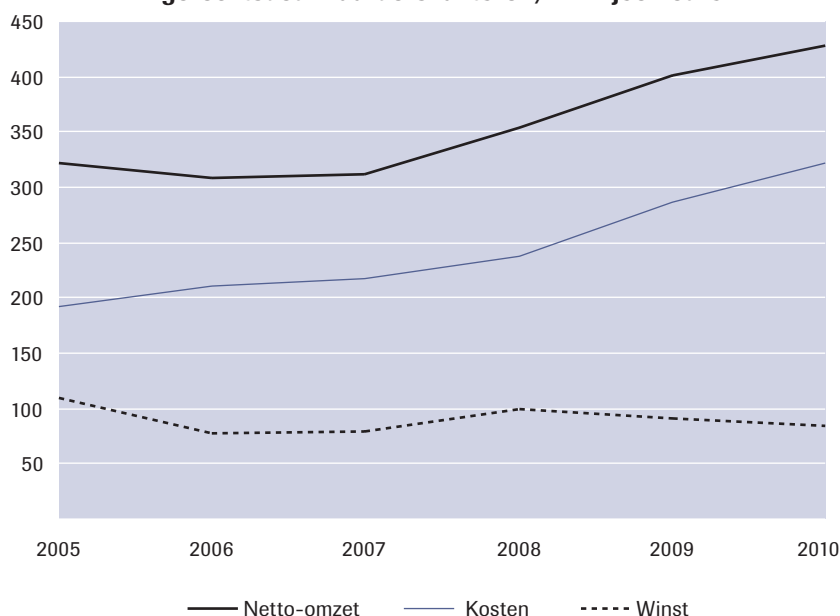
Mannen domineren het gerechtsdeurwaardersambt. In 2005 is slechts 8% van de deurwaarders vrouw; in 2010 is dit percentage gestegen naar 11% (zie tabel 2.8 in bijlage 3). Dat dit percentage in de toekomst mogelijk hoger komt te liggen, laten de cijfers over de kandidaten zien. In 2010 is binnen deze groep 38% van het vrouwelijke geslacht.

Continuïteit van het aanbod: bedrijfseconomische situatie van kantoren

De bedrijfseconomische gegevens van kantoren geven inzicht in de al dan niet gunstige marktontwikkelingen voor de beroepsgroep. De hier gepresenteerde gegevens berusten niet alleen op het ambtelijke werk, maar ook op niet-ambtelijke werkzaamheden. De bedrijfsgegevens zijn afkomstig van het Bureau Financieel Toezicht dat elk boekjaar gegevens van alle

kantoren ontvangt. De ontwikkeling van de omzet, kosten en winst van kantoren wordt in deze paragraaf belicht. De *netto-omzet* is het bedrag dat het kantoor bij cliënten in rekening heeft gebracht, exclusief omzetbelasting minus de kosten die de gerechtsdeurwaarder voor bepaalde diensten heeft moeten maken (bijvoorbeeld griffierechten). De *totale kosten* van kantoren zijn de optelsom van personeels-, huisvestings-, afschrijvings-, rente- en algemene kosten minus de rentebaten. De *kantoorwinst* is de netto-omzet van het kantoor minus de totale kosten.

Figuur 2.6 Totale netto-omzet, kosten en winst gerechtsdeurwaarderskantoren, in miljoen euro

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.12 in bijlage 3.

Bron: BFT, bewerking WODC

Voor de gerechtsdeurwaarderskantoren blijft de totale netto-omzet in de periode 2005-2007 ruwweg op hetzelfde niveau (zie figuur 2.6). In de periode 2007-2010 stijgt de totale netto-omzet van 312 naar 427 miljoen euro. De totale kosten stijgen gedurende de periode 2005-2010 van 193 miljoen naar 321 miljoen euro. De totale winst daalt van in de periode 2005-2006 van 110 naar 77 miljoen euro, en neemt vervolgens in de periode 2007-2008 toe van 79 naar 100 miljoen euro. Daarna treedt er wederom een daling op: in totaal hebben deurwaarderskantoren in 2010 84 miljoen euro winst gemaakt.

Personeelskosten vormen de grootste kostenpost. Onder de personeelskosten vallen salariskosten, sociale en pensioenlasten (personeel) en overige

kosten zoals onkostenvergoedingen en cursussen. In 2010 bestonden de totale kosten voor 61% uit personeelskosten (zie tabel 2.12 in bijlage 3). De verhouding winst/omzet ('de winstmarge') is gemiddeld genomen voor alle gerechtsdeurwaarderskantoren in de periode 2005 tot en met 2008 gedaald van 32% naar 19%. In 2009 is een stijging gerealiseerd ten opzichte van het voorgaande jaar. In 2010 ligt de winstmarge weer iets lager op gemiddeld 23% (zie tabel 2.12 in bijlage 3).

2.2.2 *Tarieven ambtelijke diensten*

Een van de doelen van de Gerechtsdeurwaarderswet in 2001 was de marktwerking in de ambtelijke dienstverlening te stimuleren. Daartoe zijn onder andere de tarieven voor ambtshandelingen aangepast en zijn twee soorten tarieven geïntroduceerd: het schuldenaars- en opdrachtgevers-tarief. Voor schuldenaars is een vast tarief ingevoerd dat door de overheid wordt vastgesteld en dat jaarlijks wordt geïndexeerd, het zogeheten Besluit tarieven ambtshandelingen gerechtsdeurwaarders (Btag).¹⁴ De tarieven voor opdrachtgevers zijn volledig vrij. Deze tarieven kunnen in principe dus hoger of lager uitvallen dan de schuldenaars-tarieven.

Schuldeisers moeten in eerste instantie de kosten betalen voor de inschakeling van de gerechtsdeurwaarder, maar mogen deze kosten op de schuldenaar verhalen tot het maximumtarief dat geldt voor schuldenaren. Als het bedrag kan worden teruggevorderd op de schuldenaar, heeft de schuldeiser per saldo dus geen kosten. Biedt de schuldenaar geen verhaal, dan blijven de kosten (geheel of gedeeltelijk) voor rekening van de schuldeiser.

Voor opdrachtgevers is onderhandelen over de tarieven vooral interessant voor de niet-inbare vorderingen. Bij de vorderingen die wel worden geïnd, worden de deurwaarderskosten immers op de schuldenaar verhaald. Met kleine opdrachtgevers wordt weinig of niet over de tarieven onderhandeld. Door het geringe aantal zaken valt er geen efficiencywinst te halen en hebben ze geen onderhandelingspositie. Voor de ambtelijke handelingen wordt dan in principe het Btag-tarief gehanteerd. Sommige kantoren rekenen een hoger tarief aan schuldeisers als een opdracht op uitzonderlijke tijdstippen uitgevoerd moet worden of extra veel werk of reistijd kost. Met grote opdrachtgevers wordt onderhandeld over de kosten voor niet-inbare vorderingen. Ook worden kostenplafonds voor ambtelijke handelingen gehanteerd. Er zijn verschillende soorten tariefafspraken in omloop, zoals een bonus/malussysteem, *no cure no pay* of een vast tarief voor niet-inbare vorderingen (zie Ter Voert & Van Ewijk, 2006).

¹⁴ Die indexering is gebaseerd op de procentuele stijging van arbeidskosten en arbeidsproductiviteit. De indexering heeft er overigens toe geleid dat in 2006 de tarieven omlaag zijn gegaan (zie KBvG Memo 2006, p. 124-125, of www.kbvg.nl).

2.2.3 *Klachten, tucht en toezicht*

In de Gerechtsdeurwaarderswet staat weergegeven waaraan een gerechtsdeurwaarder zich heeft te houden. Tevens kan de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG) dwingende voorschriften aan de beroepsgroep opleggen en interne beroeps- en gedragsregels uitvaardigen waar alle leden zich aan moeten houden. Alle (toegevoegd kandidaat-) gerechtsdeurwaarders zijn verplicht lid van de KBvG. De voornaamste doelstelling van de KBvG is de bevordering van een goede beroepsuitoefening door de leden en van hun vakbekwaamheid.

Klachten over de beroepsuitoefening van een (kandidaat-)gerechtsdeurwaarder komen in aanmerking voor het tuchtrecht. Ze kunnen worden ingediend bij de Kamer voor Gerechtsdeurwaarders. Alle (kandidaat-) gerechtsdeurwaarders zijn aan het tuchtrecht onderworpen.

Het financiële toezicht is opgedragen aan het Bureau Financieel Toezicht (BFT). Dit bureau controleert de administratie en financiële gezondheid van kantoren en het beheer van de derdengelden.

Klachten bij de Kamer voor Gerechtsdeurwaarders

In tegenstelling tot de advocatuur en het notariaat is er bij de gerechtsdeurwaarders geen (verplicht) 'filterportaal' zoals de deken of de KNB, dat klachten kan afvangen door bemiddeling of een andere vorm van dienstverlening. Klachten worden dus direct ingediend bij de Kamer voor Gerechtsdeurwaarders (eerste aanleg). Tegen een uitspraak van de Kamer kan beroep worden aangetekend bij het Gerechtshof Amsterdam.

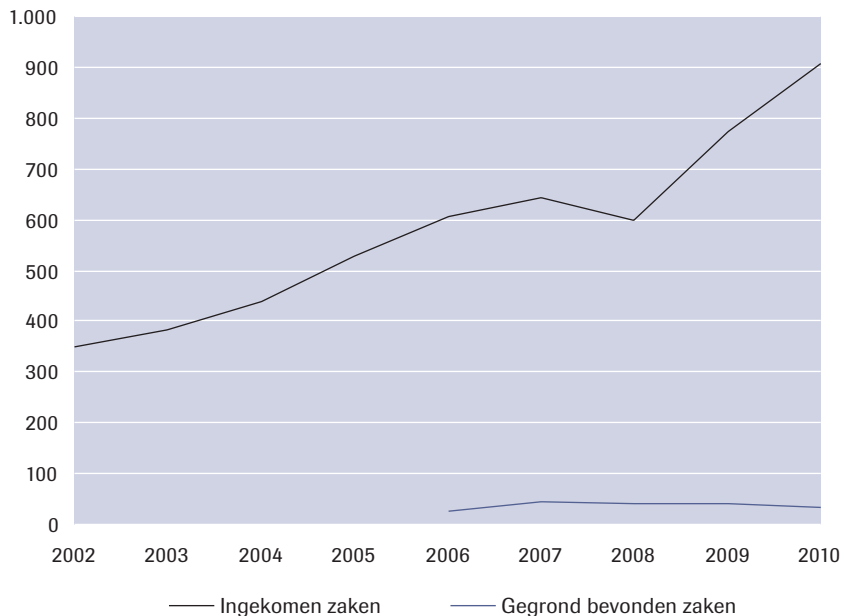
Klachten kunnen alleen schriftelijk worden ingediend. De voorzitter van de Kamer kan klachten die kennelijk niet-ontvankelijk, kennelijk ongegrond of van onvoldoende gewicht zijn, met een beschikking afwijzen. Tegen deze beschikking kan de klager schriftelijk verzet aantekenen. De voorzitter van de Kamer kan ook van oordeel zijn dat de klacht vatbaar is voor een minnelijke schikking. Klager en gerechtsdeurwaarder worden dan opgeroepen om via bemiddeling te proberen de zaak op te lossen. Indien niet van één van de twee voorgaande afdoeningen gebruik is gemaakt, wordt een klacht behandeld op een zitting van de Kamer voor Gerechtsdeurwaarders. Als de Kamer oordeelt dat de klacht gegrond is, kunnen de volgende maatregelen worden opgelegd (art. 43 GDW lid 2): berisping; berisping met de aanzegging dat indien andermaal in strijd met de tuchtnorm wordt gehandeld, een geldboete, schorsing of ontzetting uit het ambt zal worden overwogen; een geldboete; schorsing voor een periode van ten hoogste één jaar en ontzetting uit het ambt.

Het aantal tuchtzaken is de afgelopen jaren sterk gestegen tot 907 in 2010 (zie figuur 2.7). Ruim de helft van de zaken wordt afgedaan met een voorzittersbeslissing. De voorzitter beschouwt deze zaken dus ongegrond, niet-ontvankelijk of van onvoldoende gewicht. In 2010 ging het om 491 tuchtzaken (zie tabel 2.13 in bijlage 3). Het aantal voorzittersbeslissin-

gen is in vergelijking met de tuchtrechtelijke afdoening van klachten bij notarissen relatief hoog. Dit komt omdat bij gerechtsdeurwaarders geen voorportaal via de beroepsorganisatie aanwezig is waar klachten al via bemiddeling of op andere wijze worden afgehandeld.

Hoewel het aantal tuchtzaken sterk is gestegen, is het aantal gegrondbevonden zaken niet toegenomen (zie figuur 2.7). In 2010 heeft de Kamer 32 tuchtzaken gegrond bevonden. In totaal werden er in die tuchtzaken 57 klachten behandeld¹⁵ (in een zaak kunnen meerdere klachten tegen de betreffende deurwaarder worden ingediend), waarbij op 21 klachten geen maatregelen volgden (zie tabel 2.13 in bijlage 3). Bij 26 klachten heeft een (kandidaat-)gerechtsdeurwaarder een berisping gekregen, 2 gerechtsdeurwaarders zijn geschorst en 2 zijn er uit het ambt gezet.¹⁶

Figuur 2.7 Binnengekomen en gegrond bevonden tuchtzaken bij de Kamer voor Gerechtsdeurwaarders

Voor corresponderende cijfers, zie tabel 2.13 in bijlage 3.

Bron: Kamer voor Gerechtsdeurwaarders

In 2010 is er in 32 tuchtzaken hoger beroep aangetekend bij het Gerechtshof in Amsterdam. Dat aantal ligt iets lager dan in de jaren daarvoor (zie tabel 2.14 in bijlage 3). In 2010 heeft het Hof iets meer uitspraken van de Kamer vernietigd (14) dan bevestigd (10).

¹⁵ Dit blijkt uit de optelsom van de beslissingen voor maatregelen.

¹⁶ Meerdere maatregelen kunnen op dezelfde gerechtsdeurwaarder betrekking hebben.

Resultaten controle Bureau Financieel Toezicht

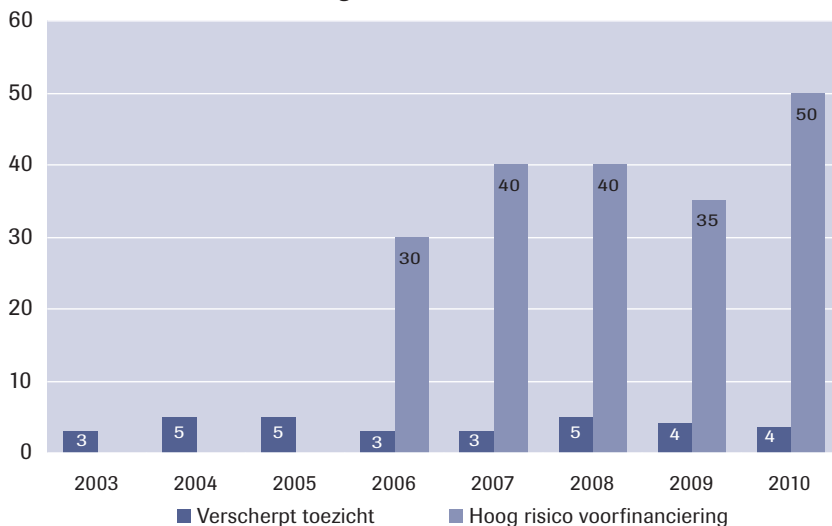
Het BFT controleert elk jaar de financiële situatie van alle gerechtsdeurwaarders; dit betreft zowel de zakelijke als de privésituatie.

De privésituatie wordt bekeken, omdat financiële verplichtingen van gerechtsdeurwaarders in de privésfeer, zoals privéschulden, ook van invloed zijn op de financiële risico's die een gerechtsdeurwaarderskantoor loopt. Tevens controleert het BFT de derdenrekening van alle kantoren.

Die controle is eind 2004 verhoogd naar één keer per kwartaal.

Naast de controle van de jaarstukken en de derdenrekening, voert het BFT bij een selectie van gerechtsdeurwaarders een onderzoek uit op locatie. Om de controle op gerechtsdeurwaarders efficiënt te laten verlopen, maakt het BFT een risicoselectie op basis van de ingediende jaarstukken van alle kantoren, privéjaarstukken (van de gerechtsdeurwaarders zelf) en de administratiemededeling. Het BFT kent op basis van de risicoanalyse drie niveaus van toezicht: normaal, oplettend en verscherpt. Bij verscherpt toezicht is de financiële situatie zodanig risicovol dat elk jaar een onderzoek plaatsvindt. Vaak worden aanvullende afspraken gemaakt over het toesturen van kwartaalcijfers. Het aantal gerechtsdeurwaarders dat onder verscherpt toezicht staat, ligt de afgelopen jaren tussen de 3% en 5% (zie figuur 2.8).

Figuur 2.8 Percentage gerechtsdeurwaarders onder verscherpt toezicht BFT en kantoren met een hoog risico inzake voorfinanciering

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.15 in bijlage 3.

Bron: BFT jaarverslagen, peildatum 31 december

Het BFT constateert dat gerechtsdeurwaarders in toenemende mate de kosten die ze moeten maken om vorderingen van opdrachtgevers te incasseren, voorfinancieren. Als een incasso niet slaagt, verschuiven de gevolgen daarvan naar de gerechtsdeurwaarder. De risico's worden groter omdat gerechtsdeurwaarders steeds vaker met grote opdrachtgevers te maken krijgen. Hoewel gerechtsdeurwaarders de mogelijkheid hebben een voorschot te vragen aan opdrachtgevers, wordt dit vanuit commercieel oogpunt vaak nagelaten. Tevens worden er contracten met *no cure-no pay* afspraken gesloten. Het BFT constateert een toenemende afhankelijkheid van bepaalde opdrachtgevers en toenemende financiële risico's. Vanaf eind 2006 schat het BFT per kwartaal of het risico met betrekking tot voorfinanciering van een kantoor hoog, normaal of laag is. Het percentage kantoren met een hoog risico¹⁷ is gestegen van 30% in 2006 naar 50% in 2010 (zie figuur 2.8). Het BFT heeft in 2010 13 klachten tegen gerechtsdeurwaarders ingediend bij de Kamer voor Gerechtsdeurwaarders. Vijf daarvan hadden betrekking op het ongeoorloofd gebruik van de derdenrekening; de overige 8 op het niet tijdig indienen van jaarstukken (BFT, jaarverslag 2010).

2.3 Het notariaat

Notarissen hebben de taak om namens de overheid rechtsverhoudingen vast te leggen in akten. Een notariële akte is wettelijk verplicht voor onder andere het opmaken van een testament of huwelijkse voorwaarden, de overdracht van registergoederen (huizen, schepen, vliegtuigen), aandelen en het verlenen van hypotheekrechten. Bij het opstellen van een akte mag de notaris de belangen van de ene partij niet boven die van de andere plaatsen. Hij moet onpartijdig het evenwicht tussen partijen bewaken, hen goed informeren over de inhoud en consequenties van de akte en een onafhankelijke vertrouwenspositie innemen.

De notaris moet bij de uitoefening van zijn beroep zowel met publieke als commerciële belangen rekening houden. Enerzijds is hij een openbaar ambtenaar die exclusief met een aantal wettelijke taken is belast en door de Kroon wordt benoemd. Anderzijds is hij in economische zin een ondernemer, die zijn kantoor draaiende moet zien te houden en concurreert met andere aanbieders.

2.3.1 Vraag en aanbod

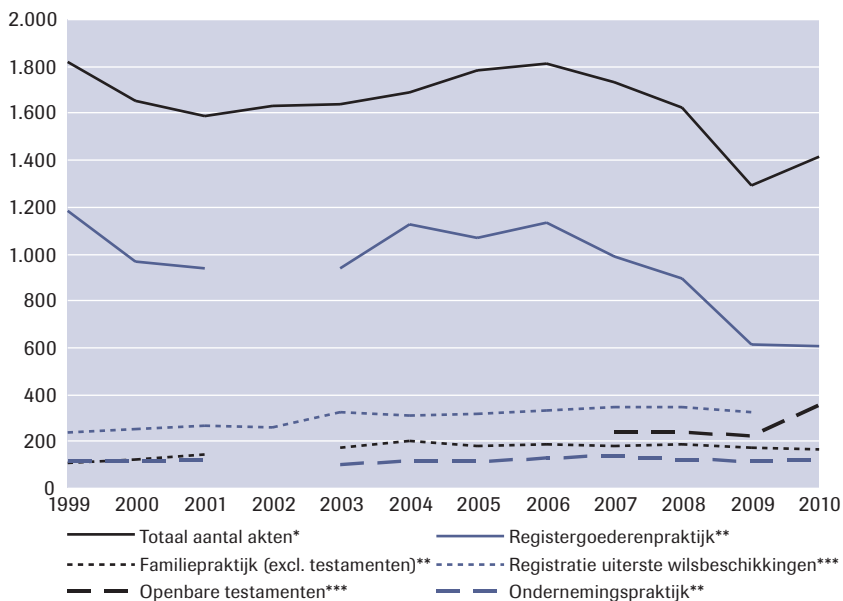
In deze paragraaf wordt de vraag naar ambtelijke diensten van notarissen beschreven en het aantal beroepsbeoefenaren en kantoren. Vervolgens komen gegevens aan de orde die verband houden met de te verwachten in- en uitstroom in de beroepsgroep.

¹⁷ Van een hoog risico is sprake als het bedrag van de voorfinanciering hoger is dan het eigen vermogen van het kantoor.

De vraag naar akten

Notariskantoren drijven vooral op de vraag naar notariële akten. De akten die notarissen opmaken liggen vooral op het terrein van het registergoed, familie- en ondernemingsrecht. Na 2006, waarin nog 1,8 miljoen akten werden opgemaakt, is het aantal akten als gevolg van de stagnatie in de onroerendgoedmarkt sterk gedaald naar 1,3 miljoen in 2009. In 2010 is het aantal akten weer toegenomen naar 1,4 miljoen.

Figuur 2.9 Aantal opgemaakte notariële akten, x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.16 in bijlage 3.

* Bron: KNB

** Bron: Belastingdienst. Voor de indeling in rechtsgebieden zie KPMG (1994) 'Kosten en opbrengsten van het notariaat', bijlage 2.

*** Bron: CTR. Van 1999-2009 registraties uiterste wilsbeschikkingen (testamenten en uiterste wilsbeschikkingen in andere notariële akten; in één akte kunnen twee registraties staan), van 2007-2010 aktes voor testamenten.

Vanaf 2006 is het aantal akten in de registergoederenpraktijk drastisch gedaald tot ruim 600.000 in 2009 en 2010 (zie figuur 2.9). Binnen de familiepraktijk is in 2010 vooral het aantal testamenten gestegen. In de periode 2007 en 2009 werden jaarlijks tussen de 222.000 en 240.000 testamenten opgemaakt.¹⁸ In 2010 is dat aantal gestegen naar ruim 350.000. Dit heeft waarschijnlijk te maken met wijzigingen in de successiewet per 1 januari

¹⁸ Voor de jaren 1999-2009 zijn in figuur 2.9 het aantal geregistreerde uiterste wilsbeschikkingen opgenomen. Dit zijn geen aktes, maar registraties van testamenten en uiterste wilsbeschikkingen in overige notariële akten zoals huwelijkse voorwaarden of samenlevingscontracten. Deze cijfers geven om twee redenen niet goed de vraag naar akten weer. Ten eerste kan één akte twee registraties van uiterste wilsbeschikkingen bevatten. Ten tweede worden de overige notariële akten (zoals huwelijkse

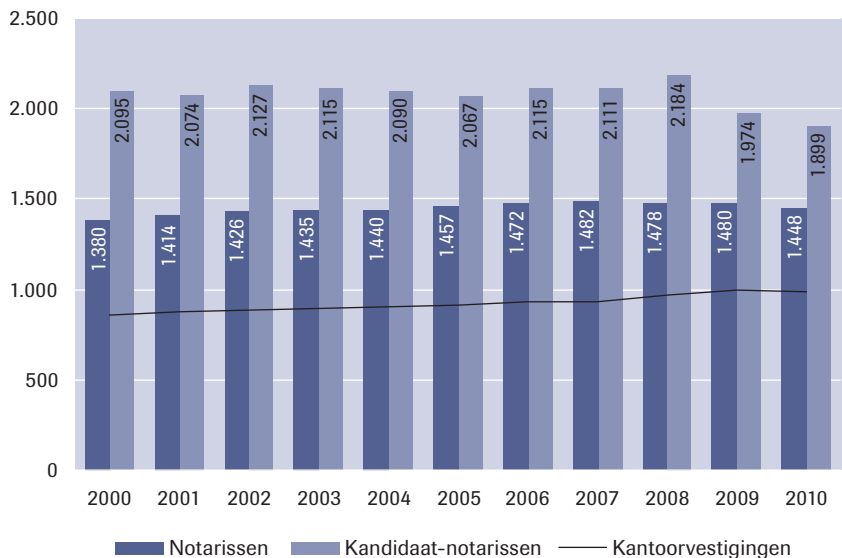
2010.¹⁹ Het aantal akten in de ondernemingspraktijk is na 2007 iets afgenomen van ongeveer 137.000 naar 119.000 akten in 2010.

Het aanbod van notarisdiensten

Het aantal (kandidaat-)notarissen bepaalt mede het volume aan diensten dat kan worden aangeboden. In 2008 is het totale aantal (kandidaat-)notarissen op het hoogste niveau van de afgelopen jaren (zie tabel 2.17 in bijlage 3). Daarna neemt het aantal af. Deze daling is vooral toe te schrijven aan de afname van het aantal kandidaten (zie figuur 2.10). De omvang van deze groep is de afgelopen tien jaar niet zo klein geweest. In totaal zijn er in 2010 1.448 notarissen en 1.899 kandidaat-notarissen.

Tot 2009 was er een gestage groei van het aantal kantoorvestigingen.²⁰ In 2010 is het aantal kantoorvestigingen gedaald naar 989 (zie figuur 2.10).

Figuur 2.10 Aantal (kandidaat-)notarissen en kantoorvestigingen

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.17 in bijlage 3.

Bron: KNB

Vanaf 2000 is het aantal notarissen per kantoorvestiging vrij stabiel. In 2009 heeft 61% van de kantoorvestigingen 1 notaris, 34% 2 tot 5 notarissen en 2% heeft 5 of meer notarissen. Kantoren met 'nul' notarissen zijn

voorwaarden) al in de cijfers van de categorie 'familiepraktijk (excl. testamenten)' meegeteld. Vanaf 2007 zijn gegevens van akten voor alleen testamenten weergegeven.

¹⁹ Sinds 1 januari 2010 zijn in de Successiewet de tarieven en vrijstellingen voor erfbelasting gewijzigd. Echtparen die in algehele gemeenschap van goederen zijn gehuwd en een gezamenlijk vermogen tot 1,2 miljoen euro bezitten, kunnen door het wijzigen/maken van een testament voorkomen dat er erfbelasting betaald moet worden over de vordering die de kinderen op de langstlevende ouder verkrijgen.

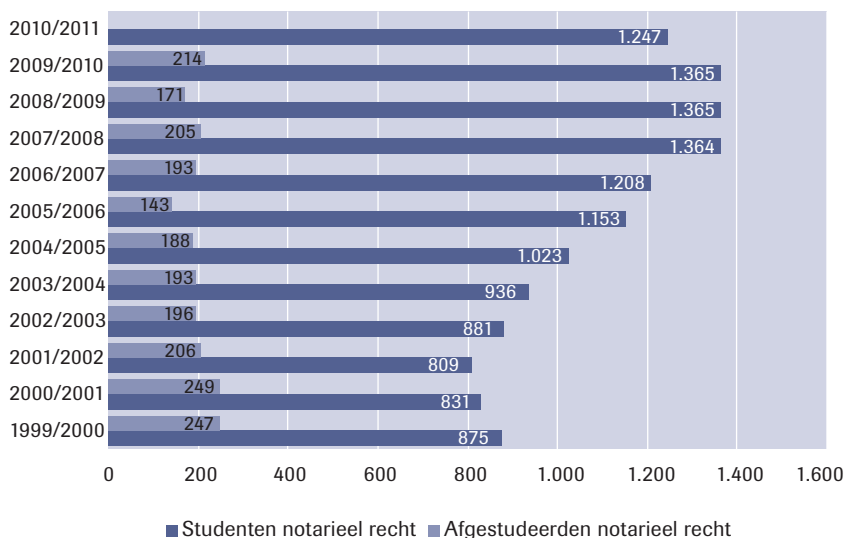
²⁰ Het aantal kantoorvestigingen is het aantal kantoorlocaties.

nevenvestigingen van een kantoor waar permanent geen vaste notaris of kandidaat-notaris aanwezig is. Het zijn zogenoemde franchisekantoren. In 2009 zijn er 33 (3%) van dergelijke vestigingen (zie tabel 2.18 in bijlage 3).

Toekomstig aanbod: opleiding, leeftijd, geslacht

De instroom van het aantal kandidaat-notarissen wordt bepaald door het aantal studenten dat de opleiding notarieel recht volgt, afstudeert en vervolgens in de notariële praktijk gaat werken. Het aantal studenten notarieel recht lag in de collegejaren 2007/2008 - 2009/2010 op bijna 1.400 studenten per jaar (zie figuur 2.11). In het collegejaar 2010/2011 is het aantal studenten afgenomen tot ruim 1.200. Het aantal afgestudeerden is gestegen naar 214 in 2009/2010.

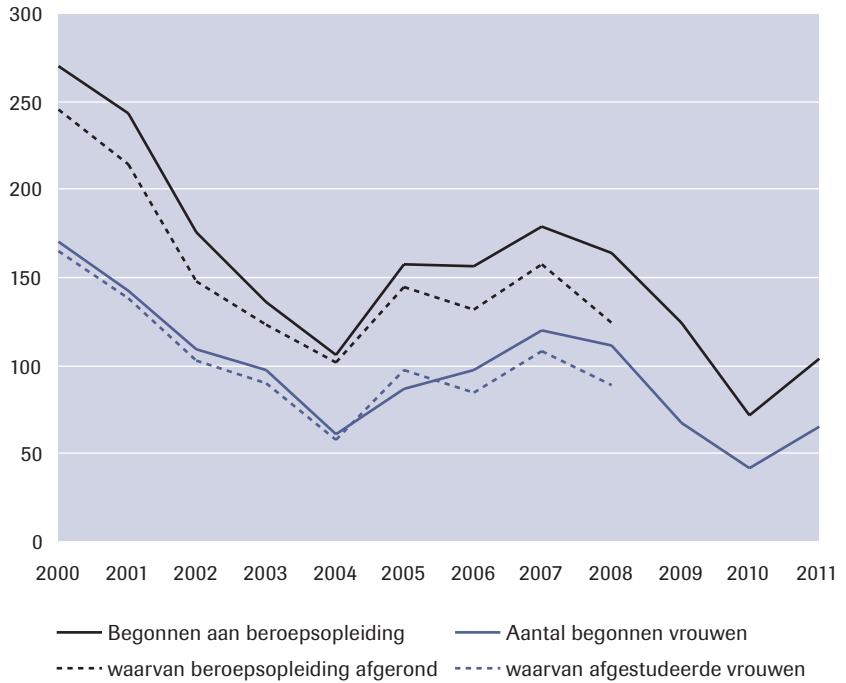
Figuur 2.11 Aantal studenten en afgestudeerden notarieel recht

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.19 in bijlage 3.

Bron: CBS

Niet alle studenten die in het notarieel recht afstuderen kiezen voor een carrière in het notariaat. In 2007 startten er 179 kandidaat-notarissen met de Notariële Beroepsopleiding (zie figuur 2.12). Daarna is de instroom gedaald tot 72 in 2010. In 2011 is de instroom weer gestegen. Ruim de helft daarvan is vrouw (zie tabel 2.19 in bijlage 3). De overgrote meerderheid van de kandidaat-notarissen die in de beroepsopleiding instromen, rondt de opleiding ook af.

Figuur 2.12 In- en uitstroom notariële beroepsopleiding

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.19 in bijlage 3.

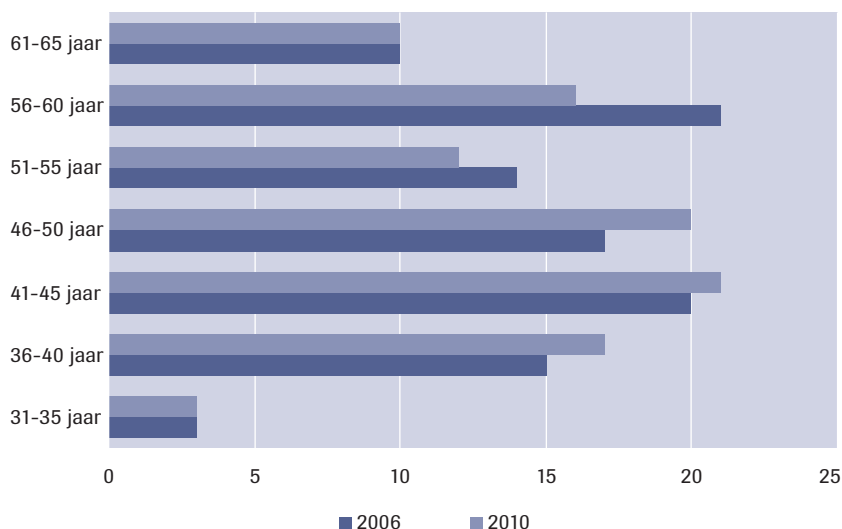
Bron: CPO

De leeftijdsverdeling van de huidige notarissen geeft een indicatie van het aantal notarissen dat de komende jaren van rechtswege het ambt verlaat vanwege het bereiken van de leeftijd van 65 jaar. Ongeveer 26% van de notarissen is ouder dan 55 jaar en moet dus binnen tien jaar verplicht stoppen (zie figuur 2.13). In 2006 lag dit percentage nog hoger, namelijk op 31% (zie tabel 2.20 in bijlage 3). De aantallen en de leeftijdsverdeling van de kandidaat-notarissen laten zien dat er in principe voldoende kandidaat-notarissen aanwezig zijn om – bij gelijke marktomstandigheden – de uitstroom van notarissen op te vangen (zie tabel 2.20 in bijlage 3).

Die instroom zou voor een groot gedeelte moeten komen van vrouwelijke kandidaat-notarissen. Het percentage vrouwelijke kandidaat-notarissen ligt de afgelopen jaren op 63% (zie tabel 2.17 in bijlage 3). Hierbij moet er rekening mee worden gehouden dat vrouwelijke kandidaat-notarissen de voorkeur geven aan een dienstverband in deeltijd en dat ze in vergelijking met hun mannelijke collega's meer belemmeringen ervaren om zich als notaris te vestigen (Ter Voert & Van Ewijk, 2004). Vrouwelijke kandidaat-notarissen ervaren onder andere meer knelpunten in de combinatie ouderschap en ondernemerschap. Indien er onvoldoende gelegenheid is om als notaris in deeltijd te werken, kan dit tot aanbodproblemen

leiden. Het aantal vrouwelijke notarissen is in de loop der jaren wel gestegen, maar hun aandeel is nog beperkt tot 18% in 2010 (zie tabel 2.17 in bijlage 3).

Figuur 2.13 Procentuele leeftijdsverdeling notarissen

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.20 in bijlage 3.

Bron: KNB

Continuïteit van het aanbod: bedrijfseconomische situatie van kantoren

De bedrijfseconomische gegevens van kantoren geven inzicht in het voortbestaan van kantoren. De bedrijfseconomische situatie van notariële kantoren wordt beïnvloed door diverse factoren. De vraag naar notariële akten is onder meer afhankelijk van ontwikkelingen op de onroerend-goedmarkt, de hoogte van de hypotheekrente, maatschappelijke ontwikkelingen (aantal huwelijken, samenwonenden) en de bedrijvigheid in de samenleving (aantal nieuwe bedrijven en uitgifte van aandelen). Daarnaast is de bedrijfsvoering van het kantoor van belang, zoals de kosten voor personeel en huisvesting en de mate van automatisering. In deze paragraaf beschrijven we de omzet, kosten en winst van notariële kantoren. De netto-omzet is het bedrag dat het kantoor bij cliënten in rekening heeft gebracht, exclusief omzetbelasting minus de kosten die de notaris voor bepaalde diensten heeft moeten maken (bijvoorbeeld researchkosten of griffierechten). De omzet heeft niet alleen betrekking op het opstellen van akten, maar ook op andere notariële diensten (bijvoorbeeld advisering). De totale kosten van een kantoor zijn de optelsom van personeels-, huisvestings-, afschrijvings-, rente- en algemene kosten minus de rentebaten. De kantoorwinst is de netto-omzet van het kantoor minus de totale

kosten. Het is het kantoorresultaat vóór aftrek van de beloning voor de notaris(sen), vennootschapsbelasting en de premie voor het notarieel pensioenfonds notaris(sen).

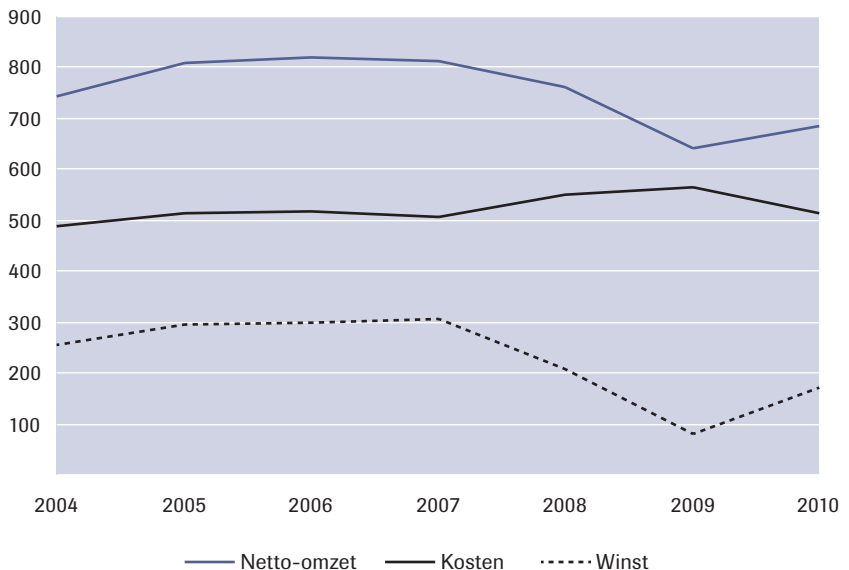
De gegevens zijn gebaseerd op de financiële gegevens die kantoren aan het BFT hebben verstrekt. Daarbij zijn alleen de gegevens verwerkt van kantoren die geen deel uit maken van een interdisciplinair samenwerkingsverband (IDS).

De gevolgen van de stagnerende onroerendgoedmarkt zijn bij het notariaat duidelijk zichtbaar. De totale netto-omzet van notariskantoren is vanaf het boekjaar 2007 sterk gedaald (zie figuur 2.14). De totale netto-omzet is in de periode 2007-2009 gedaald van 812 naar 643 miljoen euro, om vervolgens in 2010 weer toe te nemen naar 685 miljoen euro.

De totale kosten stijgen in de periode 2007-2009 van 507 naar 564 miljoen, om vervolgens in 2010 af te nemen naar 513 miljoen.

De totale winst laat in de periode 2007-2009 een sterke daling zien, van 305 naar 79 miljoen euro, waarna er in 2010 een sterke stijging is naar 172 miljoen euro (zie tabel 2.21 in bijlage 3).

Figuur 2.14 Totale netto-omzet, kosten en winst notariskantoren, in miljoen euro

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.21 in bijlage 3.

Bron: BFT, bewerking WODC, exclusief IDS-kantoren

Personeelskosten vormen de grootste kostenpost. Het dalende aantal kandidaat-notarissen zien we terug in de afnemende personeelskosten. In 2007 bestonden de totale kosten voor 67% uit personeelskosten, in 2010 is

dat gedaald tot 57% (zie tabel 2.27 in bijlage 3). Onder de personeelskosten vallen salariskosten, sociale en pensioenlasten (personeel), en overige personeelskosten (zoals onkostenvergoedingen, cursussen).

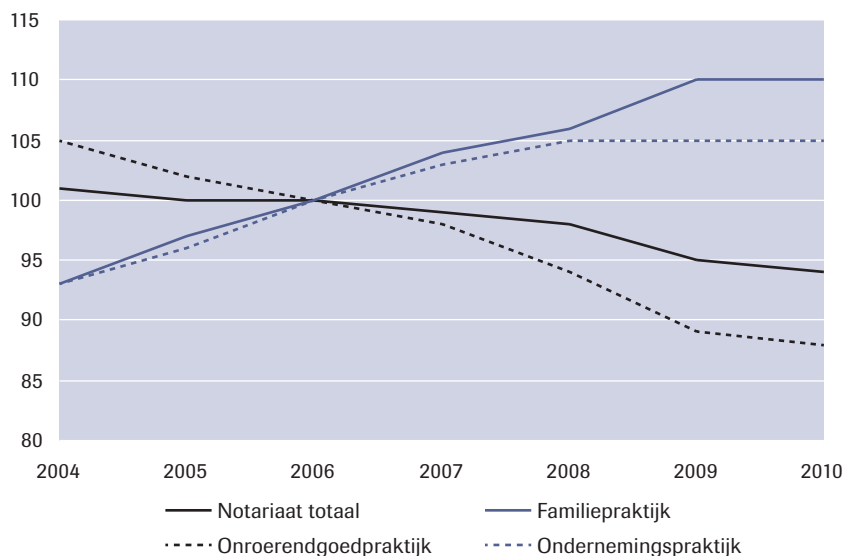
De verhouding winst/omzet ('de winstmarge') is gemiddeld genomen tussen 2007 en 2009 gedaald van 35% naar 8%. In 2010 ligt de winstmarge weer hoger op gemiddeld 23% (zie tabel 2.28 in bijlage 3).

2.3.2 Tarieven

Met de inwerkingtreding van de Wet op het notarisambt in 1999 zijn de notariële tarieven (geleidelijk) vrijgelaten. De tarieven in de vennootschaps- en familiepraktijk zijn – behalve voor minder draagkrachtigen – vóór, respectievelijk bij de inwerkingtreding van de wet vrijgelaten. De tarieven in de onroerendgoedpraktijk zijn – na een overgangsregeling – per 1 juli 2003 volledig vrijgelaten.

De gedachte van de wetgever was dat door meer concurrentie en kostprijsgerelateerd declareren de tarieven 'aanvaardbaarder' zouden worden en dat notarissen zouden worden geprikkeld tot productinnovatie en een verbetering van de productiviteit en kwaliteit. De verwachting was dat door het loslaten van de tarieven de prijzen in de onroerendgoedpraktijk zouden dalen. De verwachting was ook dat de prijzen in de familiepraktijk zouden stijgen, omdat de tarieven in dat rechtsgebied niet kostendekkend waren.

Figuur 2.15 Prijsindexcijfers diensten van notarissen, index 2006=100

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.22 in bijlage 3.

Bron: CBS, Statline

Uit tarievenonderzoek van het CBS²¹ blijkt dat de prijzen in de onroerendgoedpraktijk al jaren dalen en de prijzen in de familie- en ondernemingspraktijk na jaren van stijging vanaf 2009 respectievelijk 2008 op een gelijk niveau zijn gebleven (zie figuur 2.15). In 2010 liggen de prijzen in de familiepraktijk 10% hoger en in de ondernemingspraktijk 5% hoger dan in 2006. In de onroerendgoedpraktijk zijn de tarieven in de periode 2006-2010 met 12% gedaald. Over het geheel genomen zijn de prijzen in het notariaat in die periode met 6% gedaald.²²

2.3.3 Klachten, tucht en toezicht

In de Wet op het Notarisambt staat weergegeven waaraan (kandidaat-) notarissen zich hebben te houden. Tevens kan de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) dwingende voorschriften aan de beroepsgroep opleggen en interne beroeps- en gedragsregels uitvaardigen die voor alle leden gelden. Alle (kandidaat-)notarissen zijn verplicht lid van de KNB. De KNB, het Bureau Financieel Toezicht (BFT) en de Kamers van Toezicht zijn instanties die toezicht houden op het functioneren van notarissen. Vanaf 2007 zijn er tevens intercollegiale kwaliteitstoetsingen.

Klachten over het functioneren van notarissen kunnen via meerdere routes worden ingediend. Cliënten kunnen klachten bij het betreffende notariskantoor indienen of voorleggen aan de KNB. Cliënten kunnen zich met hun klacht ook rechtstreeks wenden tot een Kamer van Toezicht. Geschillen over declaraties moeten worden ingediend bij de ringvoorzitter.

Het financiële toezicht op notarissen is opgedragen aan het BFT. Het BFT krijgt inzicht in de financiële positie van notarissen en notariskantoren door de verplichte jaarstukken en kwartaalgegevens die notarissen moeten aanleveren en door het controleren van de derdenrekening.

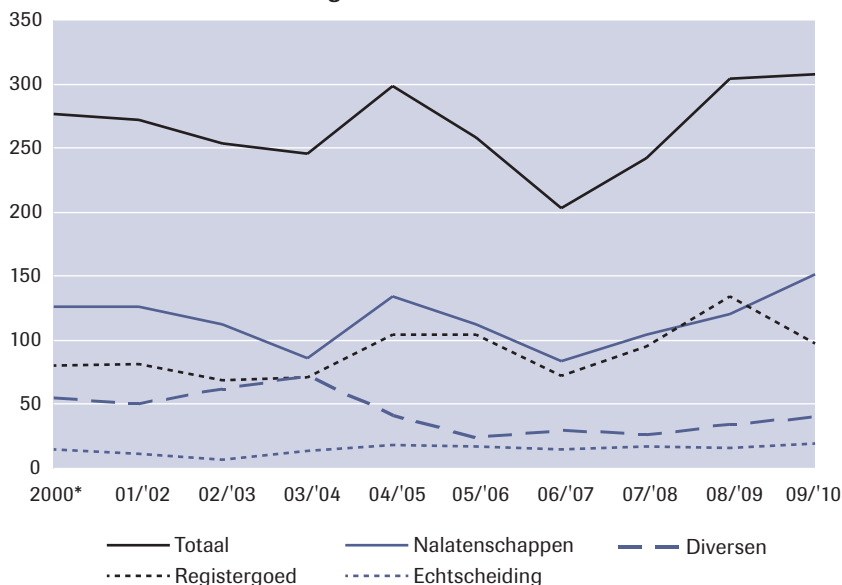
Klachten bij de KNB

De KNB verzorgt de schriftelijke uitwisseling van standpunten tussen klager en notaris. In de meeste gevallen is de klacht hiermee opgelost, of wordt niets meer van de klagers vernomen. Bij een deel van de klachten komt het niet tot een schriftelijke uitwisseling van standpunten, omdat de klacht meteen wordt ingetrokken of opgelost, dan wel omdat de klager niets meer van zich laat horen. Enkele klachten worden – al dan niet na een schriftelijke uitwisseling – naar een Kamer van Toezicht verzonden (Lacé & Ter Voert, 2008).

Bij de KNB komen tussen de 200 en 300 klachten per jaar binnen (zie figuur 2.16).

21 Zie Dijkstra & Van der Wenden (2005).

22 De omzet van notariskantoren is voor een groot deel uit de onroerendgoedpraktijk afkomstig. De onroerendgoedtarieven tellen dus zwaarder mee in de berekening van het totale prijsindexcijfer voor het notariaat.

Figuur 2.16 Aantal bij KNB binnengekomen klachten naar terrein van dienstverlening*

* Gegevens hebben betrekking op het verslagjaar dat loopt van oktober tot en met september. Over 2000 zijn gegevens berekend over januari tot en met december.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.23 in bijlage 3.

Bron: KNB

De meeste klachten hebben betrekking op werkzaamheden die de notaris verricht in het kader van de afwikkeling van nalatenschappen en in de registergoederenpraktijk (zie figuur 2.16). De overige klachten betreffen het optreden van de notarissen bij echtscheidingszaken en op alle andere werkterreinen van het notariaat (bijvoorbeeld de oprichting van bv's). De klachten gaan veelal over de dienstverlening van de notaris (zie tabel 2.24 in bijlage 3). Hierbij gaat het om klachten over een gebrekkige communicatie, trage afwikkeling van dossiers en onheuse bejegening door de notaris.

Declaratiegeschillen bij ringvoorzitters

Als klanten klachten hebben over de nota van de notaris, moeten ze hun bezwaar eerst kenbaar maken aan de notaris. Als ze er samen met de notaris niet uitkomen, kunnen ze het declaratiegeschil schriftelijk voorleggen aan de voorzitter van de ring waartoe de notaris behoort. Ringvoorzitters proberen in eerste instantie te bemiddelen tussen de cliënt en de notaris. Als die bemiddeling slaagt, hoeft de ringvoorzitter geen beslissing te nemen. Indien de bemiddeling niet slaagt, neemt de ringvoorzitter een beslissing en stuurt deze door naar de KNB. Voor 2009 ontving de

KNB tussen de 40 en 50 beslissingen van ringvoorzitters over declaratiegeschillen. In 2009 en 2010 ligt het aantal beslissingen op respectievelijk 110 en 65 (zie tabel 2.23 in bijlage 3).

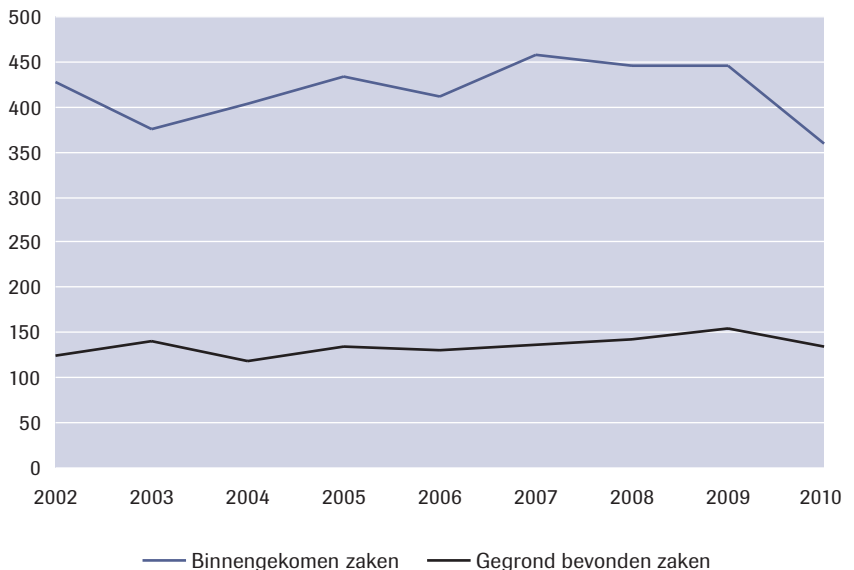
Kamers van Toezicht

Klachten over de ambts- of beroepsuitoefening van een (kandidaat-) notaris komen in aanmerking voor het tuchtrecht. Het tuchtrecht wordt in eerste aanleg uitgeoefend door de Kamers van Toezicht (in elk arrondissement) en in hoger beroep door het Hof Amsterdam. Belanghebbenden, het BFT, de KNB, ambtenaren van de Belastingdienst en notarissen zijn bevoegd om een klacht in te dienen.

De voorzitter van de Kamer kan klachten die kennelijk niet-ontvankelijk, kennelijk ongegrond of van onvoldoende gewicht zijn, met een beschikking afwijzen. Tegen deze beschikking kan de klager schriftelijk verzet aantekenen bij de Kamer.

In 2010 zijn er 360 tuchtzaken binnengekomen bij de Kamers van Toezicht; een afname ten opzichte van voorgaande jaren. De afgelopen jaren zijn tussen de 130 en 155 klachten gegrond bevonden (zie figuur 2.17).

Figuur 2.17 Aantal binnengekomen en gegrond bevonden tuchtzaken bij de Kamers van Toezicht

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.25 in bijlage 3.

Bron: Gerechtshof Amsterdam

Indien de tuchtaak gegrond is bevonden, kan de Kamer overgaan tot het opleggen van een maatregel. De sanctiemogelijkheden variëren van waarschuwing, berisping, schorsing tot ontzetting uit het ambt. De Kamer

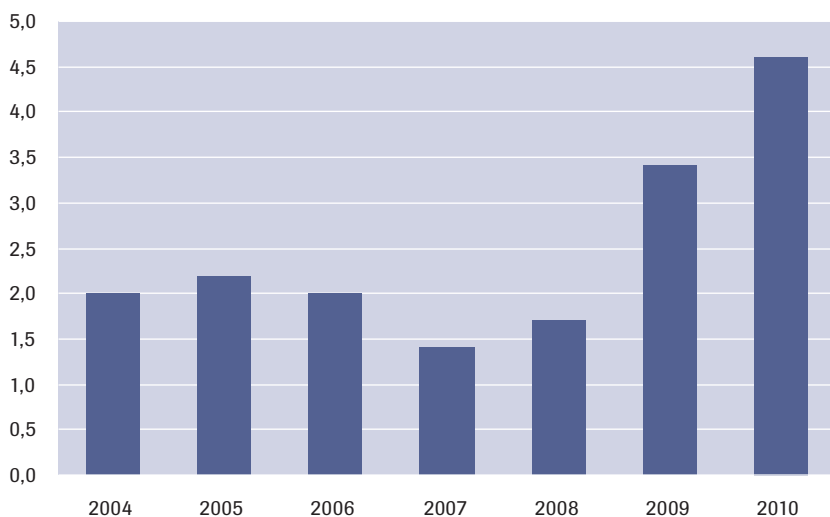
kan tevens beslissen geen maatregel op te leggen. In 2010 zijn 5 notarissen geschorst, 20 notarissen berispt en 4 zijn er uit het ambt gezet (zie tabel 2.25 in bijlage 3).²³

Tegen uitspraken van een Kamer van Toezicht is hoger beroep mogelijk bij de notariële kamer van het Gerechtshof Amsterdam. De afgelopen twee jaar heeft het gerechtshof jaarlijks bijna 160 hogerberoepzaken afgehandeld. In 2010 heeft het gerechtshof 39 beslissingen van een Kamer vernietigd (zie tabel 2.26 in bijlage 3).

Resultaten controle Bureau Financieel Toezicht

Het financiële toezicht op notarissen is opgedragen aan het Bureau Financieel Toezicht. Het BFT krijgt inzicht in de financiële positie van de notarissen en de notariële kantoren door de verplichte jaarstukken die notarissen moeten aanleveren en door het controleren van de derdenrekening. Op basis van deze gegevens wordt een risicoanalyse gemaakt. Afhankelijk van de risicoanalyse komen notarissen onder één van de drie niveaus van toezicht (normaal, oplettend of verscherpt) te staan (zie paragraaf 2.2.2).

Figuur 2.18 Percentage notarissen onder verscherpt toezicht BFT

Voor corresponderende cijfers zie tabel 2.27 in bijlage 3.

Bron: Jaarverslag BFT

De laatste jaren zijn verhoudingsgewijs meer notarissen onder verscherpt toezicht komen te staan. Het percentage is gestegen van 2% in 2004 naar 5% in 2010 (zie figuur 2.18). Kantoren die onder verscherpt toezicht staan

²³ Eenzelfde notaris kan overigens meerdere keren geschorst of berispt worden. De tuchtcolleges registreren dit echter niet.

hebben met elkaar gemeen dat er een duidelijk risico aanwezig is voor het voortbestaan van de praktijk. Het zijn kantoren waarbij meer wordt uitgegeven dan er binnenkomt. Het BFT geeft aan dat de belangrijkste oorzaken zijn dat de notaris te laat maatregelen treft op het gebied van personeel en kantoor wanneer de omzet sterk terugloopt en de notaris zijn (privé)bestedingen niet aanpast aan de winstontwikkelingen (Ter Voert & Zwenk, 2011).

De afgelopen jaren heeft de sector financieel toezicht van het BFT tussen de 20 en 60 klachten ingediend bij een Kamer van Toezicht. In 2008 zijn 58 klachten ingediend die meestal verband hielden met het niet tijdig indienen van jaarstukken en een negatief saldo op de derdenrekening. In 2010 is het aantal klachten gedaald naar 21 (Ter Voert & Zwenk, 2011).

2.4 Resumé

Op het terrein van civiele rechtszaken is de vraag naar diensten van advocaten en gerechtsdeurwaarders tussen 2000 en 2010 gestegen. Notarissen hebben te maken met de impasse in de onroerendgoedmarkt en zien vanaf 2006 vooral de vraag naar notariële akten op dit terrein dalen. Door de dalende omzet en stijgende kosten neemt hun winst af. Na een dieptepunt in 2009, weten notarissen in 2010 weer meer winst te boeken. Binnen de gerechtsdeurwaarderij is vanaf 2008 de omzet gestegen, maar door de toegenomen kosten is de winst iets gedaald.

Het aantal advocaten is vanaf 2000 gestegen, terwijl het aantal (kandidaat-)gerechtsdeurwaarders de laatste drie jaar redelijk stabiel is en het notariaat is afgeslankt tussen 2008 en 2010. Vooral het aantal kandidaat-notarissen is afgenomen.

Gezien de instroom in beroepsopleidingen en de leeftijdsamenstelling binnen de beroepsgroepen zijn er op korte termijn geen grote problemen te verwachten in het toekomstige aanbod van advocaten, gerechtsdeurwaarders en notarissen. Hierbij is wel van belang dat ook vrouwelijke kandidaat-notarissen en kandidaat-gerechtsdeurwaarders de stap naar het vrije ondernemerschap maken. Binnen het notariaat is meer dan de helft van de kandidaten vrouw en binnen de gerechtsdeurwaarderij ongeveer een derde. Het aantal vrouwelijke notarissen en gerechtsdeurwaarders is in 2010 echter nog beperkt (respectievelijk 18% en 11%).

De advocatentarieven zijn tussen 2004 en 2010 toegenomen en stijgen sterker dan de dienstenprijsindex. Binnen het notariaat heeft de trend van de afgelopen jaren zich doorgezet; tussen 2004 en 2010 zijn de tarieven gedaald.

Het aantal klachten over advocaten en gerechtsdeurwaarders dat bij de tuchtrechtelijke instanties binnenkomt, is de afgelopen jaren gestegen. Gezien de toegenomen vraag naar juridische dienstverlening is dat niet

opmerkelijk. Het aantal tuchtrechtelijke zaken tegen notarissen is in 2010 gedaald. Dit kan het gevolg zijn van het dalende aantal akten dat ze de afgelopen jaren hebben gepasseerd.

Het percentage kantoren onder verscherpt toezicht ligt bij gerechtsdeurwaarders en notarissen op ongeveer 5%. Bij gerechtsdeurwaarders is vooral de voorfinanciering van opdrachtgevers een risicovolle ontwikkeling. Het vormt niet alleen een gevaar voor de financiële situatie van het kantoor maar ook voor de onafhankelijke positie die de gerechtsdeurwaarder behoort in te nemen. Bij notarissen is het niet tijdig treffen van maatregelen bij een dalende omzet een van de oorzaken dat een toenemend aantal onder verscherpt toezicht staat.

3 Rechtsbijstand

F.W.M. Huls en M.J. ter Voert

Burgers en bedrijven kunnen in het dagelijkse leven met verschillende civiel- en bestuursrechtelijke problemen worden geconfronteerd. Bij de aanpak van die problemen kunnen ze al dan niet een beroep doen op allerlei hulpverlenende instanties. In dit hoofdstuk komen de vraag naar en het aanbod van verschillende vormen van rechtsbijstand aan de orde. Van sommige rechtsbijstandvoorzieningen kan een burger gratis gebruikmaken. De algemene juridische informatieverstrekking door het Juridisch Loket (HJL) of de Sociaal Raadslieden is hiervan een voorbeeld. Gratis rechtshulp wordt ook geboden door onder andere consumentenorganisaties, organisaties van automobilisten en eigenhuisbezitters en door vakbonden. Leden kunnen bij dergelijke organisaties terecht voor advies op een specifiek terrein. Voor rechtsbijstand kunnen rechtzoekenden ook een advocaat inschakelen. Minder draagkrachtigen kunnen hierbij een beroep doen op gesubsidieerde rechtsbijstand. Daarnaast is er natuurlijk ook de mogelijkheid om zich te verzekeren tegen de kosten van rechtsbijstand.

In dit hoofdstuk komen de belangrijkste, landelijk opererende organisaties en instanties die juridische hulp verlenen aan de orde. Daarbij wordt specifiek aandacht besteed aan de rechtshulp die wordt geboden door het Juridisch Loket, de toegevoegde advocatuur en de ontwikkeling van het aantal rechtsbijstandverzekeringen.

Staat 3.1 Kerncijfers rechtsbijstand 2010

	(abs.)	(%)
Burgers met problemen 2004-2008		61
Burgers met problemen die hulp vroegen bij instanties 2004-2008		52
Hulpvragen Juridisch Loket 2010	829.400	
Groei hulpvragen Juridisch loket 2006-2010		44
Afgegeven toevoegingen civiel 2010	181.450	
Groei toevoegingen civiel 2005-2010		46
Afgegeven toevoegingen bestuur 2010	99.450	
Groei toevoegingen bestuur 2003-2010		15
Aantal gezinspolissen rechtsbijstand 2010	3.108.000	
Groei gezinspolissen rechtsbijstand 2005-2010		65
Aantal rechtsbijstandpolissen beroepen en bedrijven 2010	329.000	
Groei rechtsbijstandpolissen beroepen en bedrijven 2005-2010		102

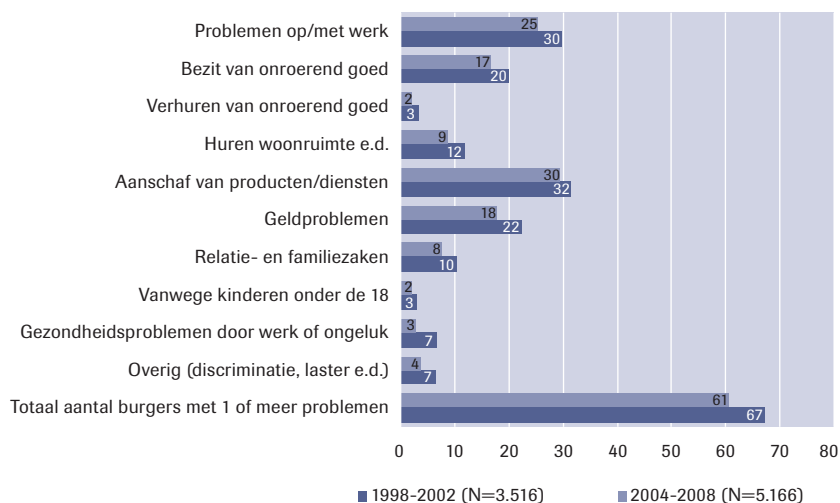
Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.1, 3.7, 3.9 en 3.12 in bijlage 3.

In paragraaf 3.1 wordt een overzicht gegeven van problemen waarmee Nederlandse burgers worden geconfronteerd en welke professionals of instanties ze inschakelen voor hulp. In paragraaf 3.2 wordt ingezoomd op het aanbod van en de vraag naar gesubsidieerde rechtsbijstand. In paragraaf 3.3 volgt het aanbod van en de vraag naar rechtsbijstandverzekeringen. Paragraaf 3.4 bevat het resumé.

3.1 Problemen en het gebruik van rechtshulpvoorzieningen

In 2003 en 2009 heeft het WODC onderzoek gedaan naar de mate waarin Nederlandse burgers van achttien jaar en ouder serieuze problemen hebben ervaren op verschillende levensterreinen en wat ze vervolgens hebben gedaan om die problemen op te lossen (zie Van Velthoven & Ter Voert, 2004; Van Velthoven & Klein Haarhuis, 2010). Over de periode 2004-2008 heeft 61% van de burgers met een of meer serieuze problemen op civiel- of bestuursrechtelijk terrein te maken gehad. Dat is iets minder dan de vijf jaar daarvoor; toen had 67% van de burgers met serieuze problemen te maken. Het meest ervaren burgers problemen met de aanschaf van producten en diensten en problemen op of met het werk (zie figuur 3.1).

Figuur 3.1 Percentage personen dat in een periode van vijf jaar een probleem* heeft gehad naar probleemgebied

* Personen van 18 jaar en ouder met één of meer problemen.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.1 in bijlage 3.

Bron: Van Velthoven & Ter Voert (2004); Van Velthoven & Klein Haarhuis (2010)

Een burger met een probleem kan verschillende trajecten bewandelen om het probleem op te lossen. In de meeste gevallen komen mensen in

actie om een oplossing te zoeken. In de periode 2004-2008 riepen iets meer burgers met een probleem (52%) advies of hulp in van een of meer deskundige personen of organisaties dan in de periode 1998-2002 (44%). Het aantal burgers dat het probleem zelf ter hand neemt zonder een beroep te doen op instanties of andere professionals is iets afgenomen van 46% naar 42%. Ook het aantal burgers dat geen actie onderneemt, is iets afgenomen van 10% naar 6% (zie Van Velthoven & Ter Voert, 2004; Van Velthoven & Klein Haarhuis, 2010).

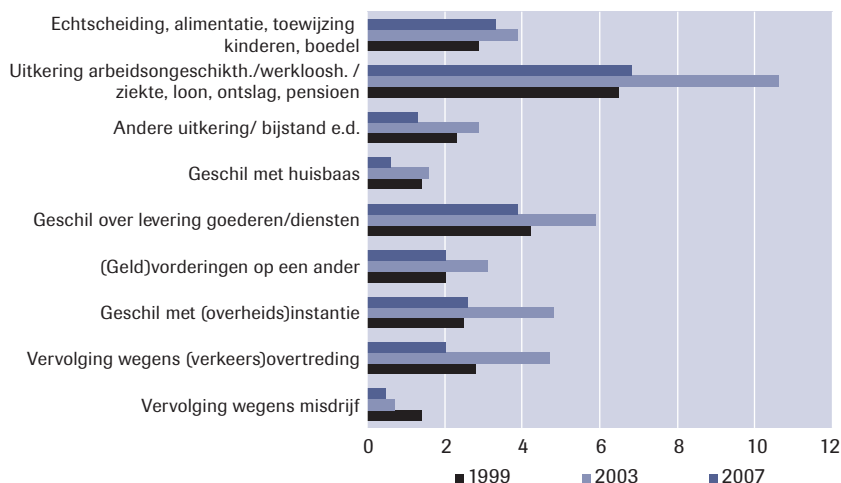
De helft van de rechtshulpgebruikers raadpleegt één instantie, de overigen gaan bij twee of meer deskundigen te rade. De advocatuur en de rechtsbijstandverzekering worden het meest geraadpleegd, gevolgd door de vakbond, de Bureaus voor Rechtshulp/het Juridisch Loket en de politie. Al met al is er een grote variëteit aan instellingen waar men aanklopt. Tevens wordt bij allerlei niet-juridische instanties of deskundigen, zoals het maatschappelijk werk, advies gevraagd. Opvallend is de toename van het beroep op de rechtsbijstandverzekering, dat is gestegen van 6% naar 11% (zie tabel 3.2 in bijlage 3).

Een ander onderzoek dat inzicht geeft in het voorkomen van problemen en het gebruik van rechtshulpvoorzieningen is het 'Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek' (AVO) van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Dit enquêteonderzoek wordt elke vier jaar gehouden onder de Nederlandse bevolking van zestien jaar en ouder. De laatste meting is van 2007. Doel van het AVO is inzicht te krijgen in het gebruik van sociale en culturele voorzieningen door de bevolking, waaronder het gebruik van rechtshulp. In het onderzoek wordt nagegaan in hoeverre burgers de afgelopen 24 maanden problemen hebben gehad op een negental vooraf genoemde terreinen en, als dat het geval was, of men daarvoor de hulp heeft ingeroepen van een aantal rechtshulpverlenende instanties (organisaties). In tegenstelling tot het geschilbeslechtingsdelta-onderzoek werd in deze enquêtes ook gevraagd naar problemen op het terrein van het strafrecht.

De uitkomsten van de drie AVO's geven inzicht in de mate van problemen van de Nederlandse bevolking vanaf 1999 (zie figuur 3.2). In 1999 zegt 18% van de bevolking van 16 jaar en ouder een probleem gehad te hebben in de voorafgaande 24 maanden. In 2003 stijgt het percentage naar 25 en in 2007 daalt het weer naar 16. In het AVO van 2003 ligt vooral het aantal problemen over uitkeringen en problemen met de overheid hoger dan in de andere twee jaren (zie figuur 3.2). Dit is waarschijnlijk toe te schrijven aan de hogere aantallen arbeidsongeschiktheids- en WW-uitkeringen in de jaren 2002/2003.

In 2007 heeft bijna 7% van de bevolking problemen gehad met werkgerelateerde uitkeringen en situaties. Andere problemen die in 2007 relatief veel voorkomen, zijn problemen bij de levering van diensten en goederen (4%), echtscheidingsperikelen (3%) en problemen met (overheids)instanties (3%, zie figuur 3.2).

Figuur 3.2 Percentage personen* dat in een periode van twee jaar een probleem heeft gehad naar probleemgebied

* Personen van 16 jaar en ouder met één of meer problemen.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.3 in bijlage 3.

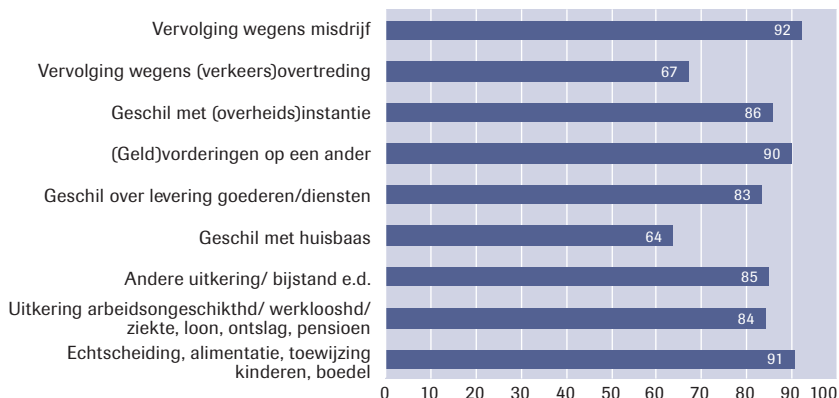
Bron: AVO's 1999, 2003, 2007

In 2007 heeft ongeveer 90% van de personen die te maken hebben gehad met vervolging wegens een misdrijf, een echtscheiding of een geschil over een vordering, daarvoor een rechtshulpverlener ingeschakeld.¹ Men klopt het minst vaak aan bij een rechtshulpinstantie als er een geschil is met een huisbaas (64%) of als men wordt vervolgd voor een overtreding (67%, zie figuur 3.3).

Voor echtscheidingsproblemen wordt de advocaat met 63% het vaakst bezocht (zie figuur 3.4). In vergelijking met de andere probleemgebieden wordt hier ook het vaakst een mediator ingeschakeld (9%). Bij problemen met werkgerelateerde uitkeringen en situaties neemt naast de advocaat en 'een andere instantie', de rechtsbijstandverzekering een prominente plaats in. Bij de overige uitkeringen (zoals bijstandsuitkering) wordt vaak 'een andere instantie' in de arm genomen. Dit zouden de vakbond of Sociaal Raadslieden kunnen zijn, maar ook wellicht de uitkerende instantie zelf. Bij geschillen met de huisbaas wordt het Juridisch Loket relatief vaak geconsulteerd maar ook 'een andere instantie'. De rechtsbijstandverzekering speelt een grote rol bij geschillen over geleverde diensten en goederen. De advocaat is van betekenis bij vervolging van een misdrijf.

¹ Door verschillende vraagstellingen in de AVO's 1999, 2003 en 2007 is het niet mogelijk een vergelijking te maken tussen geraadpleegde rechtshulpverleners over de jaren.

Figuur 3.3 Percentage personen met een probleem* dat minstens één rechtshulpverlener heeft geraadpleegd naar probleemgebied, 2007

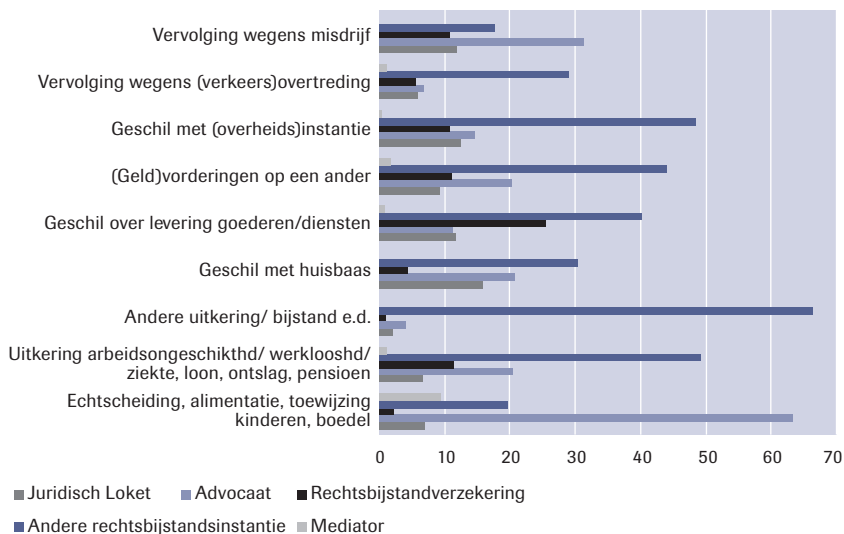

* Personen van 16 jaar en ouder met één of meer problemen in periode van twee jaar.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.4 in bijlage 3.

Bron: AVO 2007

Figuur 3.4 Percentage personen* met een probleem dat een bepaalde rechtshulpverlener heeft geraadpleegd** naar probleemgebied, 2007

* Personen van 16 jaar en ouder met een probleem in een periode van twee jaar.

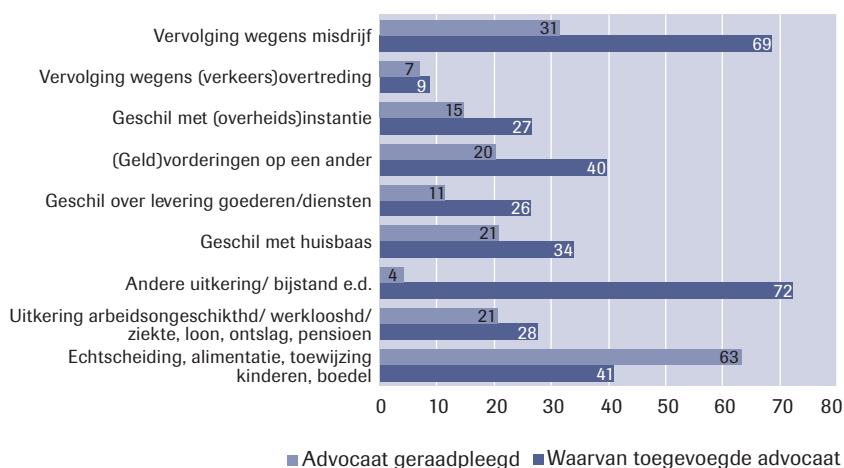
** Meerdere rechtshulpverleners per probleem mogelijk.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.5 in bijlage 3.

Bron: AVO 2007

Bij problemen rond vervolging van een misdrijf en 'andere uitkeringen' is ongeveer 70% van de ingeschakelde advocaten toegevoegd (zie figuur 3.5). Bij echtscheidingen en geschillen over vorderingen is bij ongeveer 40% van de geraadpleegde advocaten een beroep gedaan op de gesubsidieerde rechtsbijstand. In paragraaf 3.2 komt de gesubsidieerde rechtsbijstand uitgebreider aan de orde.

Figuur 3.5 Percentage personen dat een advocaat heeft ingeschakeld en het percentage toegevoegde advocaten naar probleemgebied, 2007*

* Personen van 16 jaar en ouder met één of meer problemen in een periode van twee jaar.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.6 in bijlage 3.

Bron: AVO 2007

3.2 Gesubsidieerde rechtsbijstand

In deze paragraaf wordt achtereenvolgens ingegaan op het aanbod van en de vraag naar gesubsidieerde rechtshulp. In paragraaf 3.2.1 wordt het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand beschreven. In paragraaf 3.2.2 komen de eerstelijnsrechtshulp door het Loket en het aantal afgegeven toevoegingen aan de orde.

3.2.1 Gesubsidieerde rechtsbijstand in het kort

Om te voorkomen dat burgers met een juridisch probleem vanwege kosten afzien van juridische bijstand is een subsidiestelsel ontwikkeld, dat in de Wet op de rechtsbijstand (Wrb, Stb. 1993, nr. 775) is neergelegd. De Wrb regelt het voortbestaan en functioneren van de gesubsidieerde rechtsbijstand als collectieve voorziening.

De voornaamste doelstellingen van de Wrb zijn het creëren van aanspraak op van overheidswege gesubsidieerde rechtsbijstand voor hen die over onvoldoende financiële middelen beschikken om die bijstand geheel zelf te bekostigen, en het voorzien in voldoende aanbod van rechtshulpverlening.

Deze voorziening omvat twee vormen: eerstelijnsrechtshulp via het Juridisch Loket en tweedelijnsrechtshulp door rechtshulpverleners op basis van een toevoeging. Eerstelijnsrechtshulp is een laagdrempelige, voor iedereen toegankelijke basisvoorziening gericht op informatieverstrekking en vraagverheldering. Voor een uitgebreid juridisch advies, het starten van een procedure bij de rechtbank, of vertegenwoordigend optreden namens de rechtzoekende, verwijzen medewerkers van het Juridisch Loket door naar een advocaat of andere rechtshulpverlener.

Op grond van de Wrb kunnen burgers met een inkomen en vermogen beneden een wettelijk vastgestelde grens een beroep doen op een toegevoegde rechtshulpverlener. Zij betalen dan een draagkrachtafhankelijke eigen bijdrage.² Voor zaken van eenvoudige aard is vanaf 2006 een lichte adviestoevoeging mogelijk. Hiervoor geldt in 2010 een eigen bijdrage van maximaal € 72 afhankelijk van de draagkracht.

In de *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2010* (Combrink-Kuiters et al., 2011) wordt gemeld dat op basis van inkomensgegevens (gegevens van de Belastingdienst) ruim 37% van de Nederlandse bevolking Wrb-gerechtigd is. De Minister van Veiligheid en Justitie is verantwoordelijk voor het stelsel als geheel (systeemverantwoordelijk). De Raad voor Rechtsbijstand is belast met de organisatie van de rechtshulpverlening en het toezicht op de uitvoering ervan.

Tot 2005 kwamen alleen de kosten van rechtshulp in aanmerking voor gehele of gedeeltelijke vergoeding door de overheid: griffierechten, kosten van getuigen en deskundigen en van veroordelingen in de proceskosten werden niet gesubsidieerd. Sinds 2005 is het stelsel echter uitgebreid met een subsidieregeling voor mediation, een subsidieregeling voor medische haalbaarheidsonderzoeken in letselschadezaken en een leenfaciliteit voor minder draagkrachtigen die een medisch deskundigenbericht nodig hebben in een letselschadezaak.

3.2.2 *Rechtshulpverleners en verleende rechtsbijstand*

Aanbod rechtshulpverleners

In de loop van 2004 en 2005 is de eerstelijns rechtshulpverlening overgegaan van de Bureaus Rechtshulp naar lokale vestigingen van het Juridisch

2 Voor ambtshalve afgegeven toevoegingen en asielaanvragen is geen eigen bijdrage verschuldigd. Ambtshalve toevoegingen worden onder andere afgegeven aan verdachten die in bewaring zijn gesteld. De staat wijst dan een advocaat aan die een persoon bijstaat op kosten van de staat.

Loket. De eerste vestigingen van het Juridisch Loket openden in het tweede kwartaal van 2004 (Breda, Rotterdam). Tegen de zomer van 2006 waren alle dertig geplande vestigingen gerealiseerd.

Een van de taken van de Raad voor Rechtsbijstand is om in een voldoende aanbod van rechtsbijstandverleners van goede kwaliteit te voorzien.

In de praktijk wordt gesubsidieerde rechtsbijstand vooral aangeboden door advocaten. Voor advocaten geldt dat zij alleen op toevoegingsbasis kunnen werken wanneer zij een positieve auditverklaring hebben overgelegd. Zij moeten een speciale aantekening hebben om straf-, asiel- of psychiatriezaken te mogen behandelen. Vanaf 2005 kunnen minvermogens ook een toevoeging aanvragen voor mediators die bij de Raad voor Rechtsbijstand staan ingeschreven.

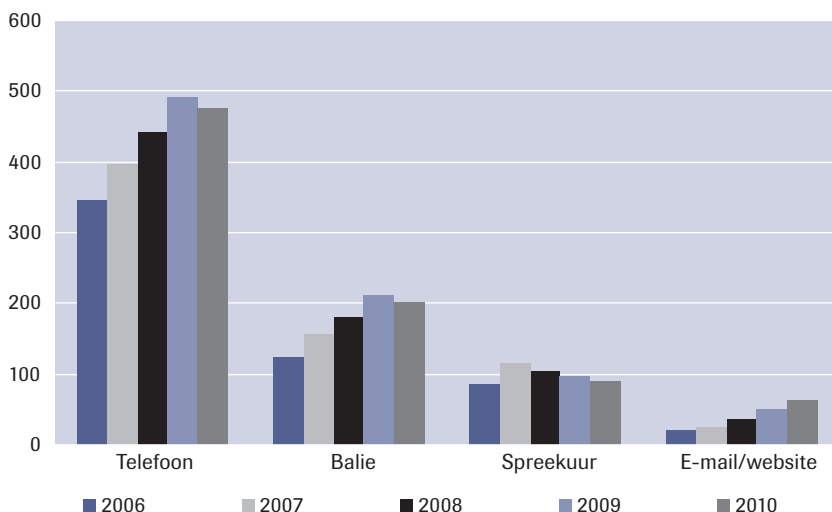
In 2010 verleenden 7.332 verschillende rechtsbijstandverleners in ten minste één zaak gesubsidieerde rechtsbijstand (7.151 in 2009). Net als in de voorgaande jaren is het overgrote deel van hen advocaat: van 6.630 in 2007 tot 7.043 in 2010.

Verleende rechtsbijstand door het Juridisch Loket

Voor een korte advies- of informatievraag kunnen burgers terecht bij een lokale vestiging van het Juridisch Loket, waar medewerkers vragen van rechtzoekenden verhelderen en direct of in een spreekuur van maximaal één uur gratis informatie en advies geven. In 2010 zijn er bijna 830.000 contacten geweest; 20% meer dan in 2007. Het belangrijkste kanaal waarlangs contact gezocht werd met het Juridisch Loket is de telefoon (57%), gevolgd door een bezoek aan de balie (24%). Het spreekuurcontact is ten opzichte van 2007 met 6 procentpunten teruggelopen tot ruim 90.000 bezoeken. Het aandeel digitale contacten via website of e-mail is met bijna 8% het laagst, ofschoon er wel sprake is van een lichte toename de laatste jaren (ruim 5 procentpunten ten opzichte van 2007).

In 2010 liggen de meeste hulpvragen van burgers op het terrein van het civiele recht (80%) en in mindere mate op het gebied van het bestuursrecht (15%) en het strafrecht (4%). De meeste contacten hebben betrekking op arbeidsrecht/ontslag (25%), het verbintenissenrecht (19%) en het personen- en familierecht (16%), samen goed voor 59% van alle contacten. In 2007 lagen de verhoudingen bijna hetzelfde, zij het dat toen de contacten aangaande het verbintenissenrecht het hoogste percentage hadden (22%).

Mannen en vrouwen zoeken ongeveer even vaak contact met het Juridisch Loket. Mannen gaan vaker (56%) naar de balie van het Juridisch Loket en vrouwen zoeken vaker telefonisch contact (53%) (zie tabel 3.8 in bijlage 3). Personen tussen de 35 en 45 jaar vormen met bijna 25% de grootste groep klanten van het Juridisch Loket; direct gevolgd door de 25-34-jarigen. Voor deze leeftijdscategorieën is geen verschil te constateren in de wijze waarop ze contact hebben gelegd.

Figuur 3.6 Wijze van contact zoeken met het Juridisch Loket, x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.7 in bijlage 3.

Bron: CBS/HJL (2007-2010) en voor 2006 Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2009

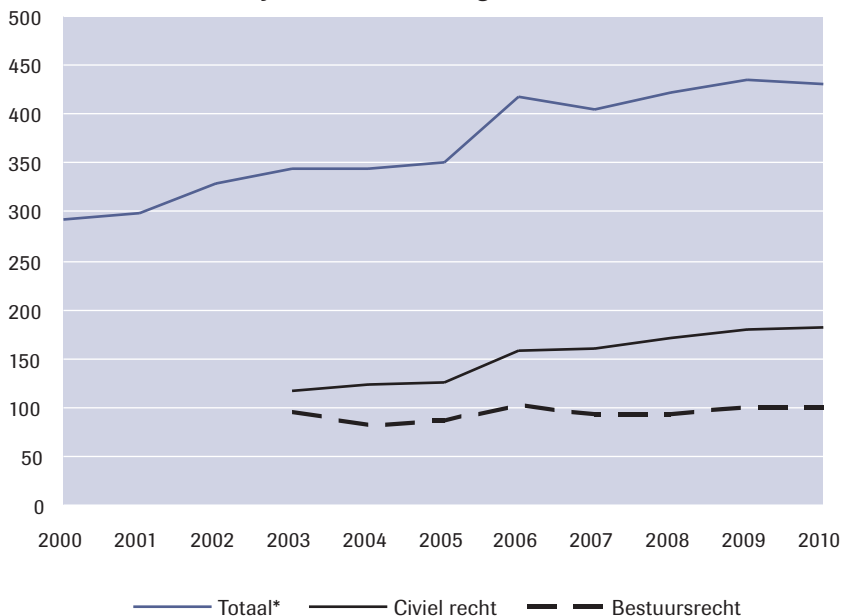
Klanten van Nederlandse afkomst zijn met bijna 60% veruit in de meerderheid. Uitgesplitst naar herkomst zijn het de autochtone vrouwen tussen de 20 en 50 jaar die het meest de weg naar het Juridisch Loket vinden. Boven de 50 jaar zijn het meer de autochtone mannen. Bij de niet-westerse allochtonen zijn het vaker de mannen die contact gezocht hebben met het Juridisch Loket en het meest de 40- tot 50-jarigen. Niet-westerse allochtone mannen zoeken ook vaker contact via de balie en minder vaak via de telefoon (zie tabel 3.8 in bijlage 3).

Afgegeven toevoegingen

Om de kosten van een advocaat door de overheid te laten financieren moet een toevoeging worden aangevraagd bij de Raad voor Rechtsbijstand. Doorgaans gebeurt de toevoegingsaanvraag door de advocaat namens de rechtzoekende. Een toevoeging is een recht op vergoeding van de gekregen rechtsbijstand en kan worden verleend wanneer sprake is van voldoende belang. Wanneer een toevoeging wordt afgegeven, betaalt de overheid een deel van de rechtsbijstandskosten. De rechtzoekende betaalt een eigen bijdrage. De heffing van een eigen bijdrage moet een prikkel zijn om te berekenen dat rechtzoekenden een afweging maken of een juridisch probleem serieus genoeg is om rechtsbijstand in te schakelen. De hoogte van de eigen bijdrage hangt af van de draagkracht van een rechtzoekende, en deze wordt bepaald aan de hand van vermogen en inkomen.

Vanaf 2000 is er een geleidelijke stijging van het aantal afgegeven toevoegingen met 47% tot bijna 430.000 toevoegingen in 2010. Ten opzichte van 2009 is het aantal afgegeven toevoegingen gedaald met ruim 1%. Deze daling is toe te schrijven aan het aantal afgegeven toevoegingen op het gebied van het strafrecht (-5%). Op het terrein van het civiele en bestuursrecht is het aantal toevoegingen gestegen (zie figuur 3.7).

Figuur 3.7 Aantal afgegeven toevoegingen door Raad voor Rechtsbijstand naar rechtsgebied, x 1.000

* Inclusief strafrecht en onbekend.

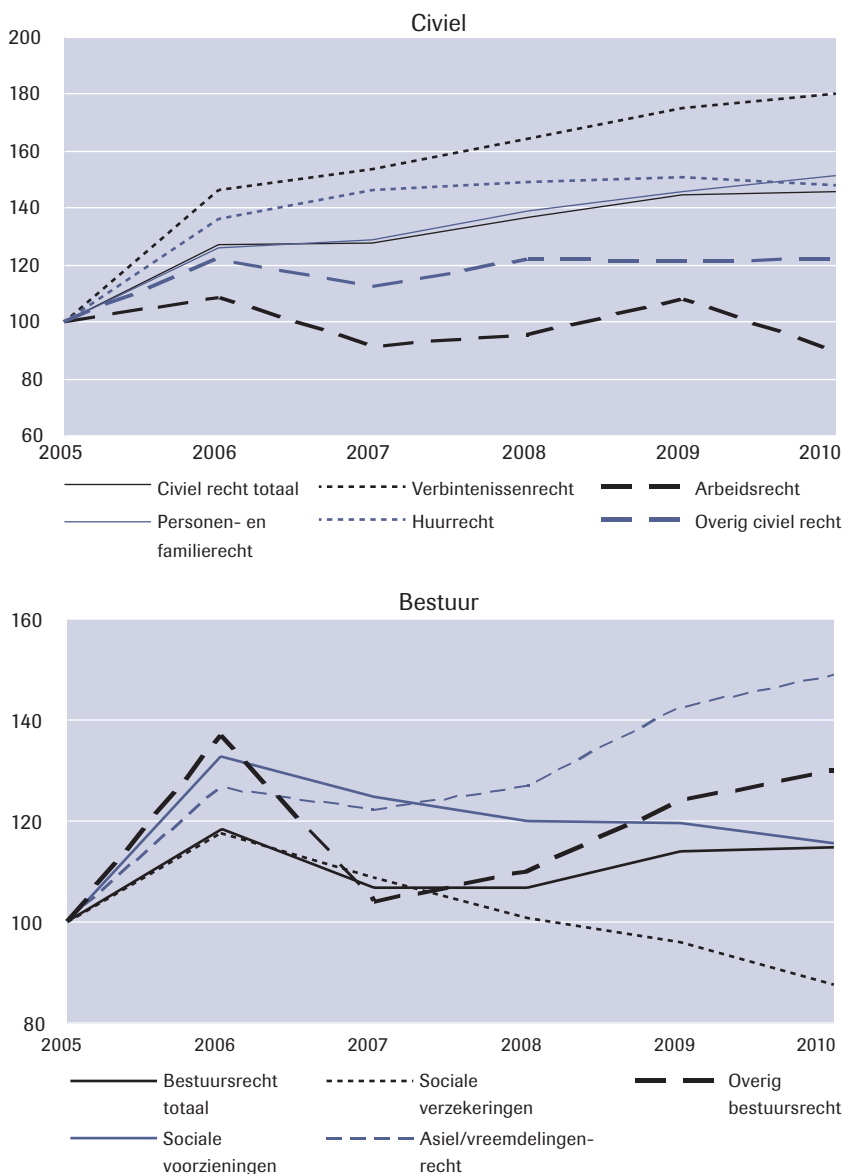
Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.9 in bijlage 3.

Bron: CBS/GRAS (2007-2010) en voor overige jaren Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2009

In 2006 is een wat grotere stijging zichtbaar, die waarschijnlijk is veroorzaakt door een wijziging in het vaststellen van de financiële draagkracht van rechtzoekenden.³ De meeste toevoegingen in 2010 zijn afgegeven op de rechtsgebieden strafrecht (35%) en het personen- en familierecht (26%). Vanaf 2005 zijn de grootste stijgers verbintenissenrecht (+80%), personen- en familierecht (+51%) en huurrecht (+48%) (zie figuur 3.8). Bij bestuursrecht vertonen de aantallen afgegeven toevoegingen op het rechtsgebied asiel- en vreemdelingenrecht een stijgende lijn vanaf 2005. Toevoegingen op het terrein van sociale voorzieningen en verzekeringen nemen in deze periode af.

3 Door de introductie van de Wet ViValt (zie Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2007).

Figuur 3.8 Afgegeven toevoegingen door Raad voor Rechtsbijstand op de rechtsgebieden civiel en bestuur, index 2005=100

Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.10 in bijlage 3.
Bron: CBS/GRAS

Door koppeling van de afgegeven toevoegingen met het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS, is het mogelijk de achtergrondkenmerken van ruim 200.000 unieke gebruikers te herleiden. De meeste (53%) gebruikers zijn mannen. De mannen zijn oververtegenwoordigd bij de straftoevoegingen en ambtshalve toevoegingen; de vrouwen bij het civiele recht. Evenals bij het Juridisch Loket komen de gebruikers vooral voor tussen de 25 en 45 jaar (53%). Bij straftoevoegingen en de ambtshalve toevoegingen zijn het vooral mannen uit de jongere leeftijdscategorieën. Ruim de helft van de gebruikers is van Nederlandse afkomst (autochtoon). Relatief gezien zijn personen van niet-westerse herkomst meer vertegenwoordigd dan de autochtonen. In de totale bevolking zijn ze met 10% vertegenwoordigd, maar bij de gebruikers met meer dan 30% (zie tabel 3.11 in bijlage 3).

3.3 Rechtsbijstandverzekeringen

Rechtsbijstandverzekeringen hebben een dubbele functie: (a) juridische dienstverlening en (b) kostendekking. Een rechtsbijstandverzekering geeft recht op rechtshulp. De verzekering wordt doorgaans modulair aangeboden. Afhankelijk van de gekozen module zijn geschillen op (onder meer) de terreinen verkeer, wonen en inkomen (waaronder fiscaliteit en sociale wetgeving) verzekerd. Een verzekering geeft recht op juridische bijstand door een jurist van een rechtsbijstandverzekeraar. Maar ook de kosten van inschakeling van externe deskundigen of advocaten vallen onder de dekking, evenals de kosten van een gerechtelijke procedure.

3.3.1 *Rechtsbijstandverzekeringen in het kort*

De markt voor rechtsbijstandverzekeringen is gesegmenteerd. De klanten van rechtsbijstandverzekeraars bestaan uit huishoudens, bedrijven en zelfstandigen. De deelmarkt voor gezinsrechtsbijstand verschilt van die voor bedrijfsrechtsbijstand, doordat bedrijven en zelfstandigen onderling sterk verschillen en gezinnen juist een veel homogenere groep vormen. Het Verbond van Verzekeraars onderscheidt drie hoofdvormen van de rechtsbijstandverzekering: rechtsbijstand in het verkeer, voor particulieren en voor bedrijven en beroepen.

Verkeer

Met betrekking tot het verkeer zijn er drie verschillende basisvormen van rechtsbijstand te onderscheiden.

Motorrijtuigrechtsbijstand biedt rechtsbijstand bij problemen met het motorrijtuig dat op de verzekeringspolis is vermeld. Dat kan alleen een auto zijn, maar ook een motorfiets, een bromfiets of meerdere motorrijtuigen.

Verkeersrechtsbijstand dekt alle rechtsproblemen die in of door het verkeer kunnen ontstaan. Met deze verzekering maakt het niet uit op welke wijze aan het verkeer wordt deelgenomen (te voet, per fiets, per motorrijtuig of op welke andere manier dan ook). De verzekering geldt ook voor eventuele passagiers.

Verhaalsrechtsbijstand is de derde, beperktere vorm van rechtsbijstand. Deze is bedoeld voor het verhalen van schade aan het motorrijtuig na een ongeval en waarbij de schuld bij de tegenpartij ligt. Het verhalen van letselschade valt dus niet altijd onder deze beperkte dekking.

Particulieren

De rechtsbijstandverzekering voor particulieren, bekend als de gezinspolis, dekt rechtshulp voor de verzekeringnemer en zijn of haar gezinsleden. Wel moet het om een redelijk financieel belang gaan. Voor zover deskundigen/specialisten moeten worden ingeschakeld (advocaten, experts, accountants) zijn ook dergelijke externe kosten gedekt, evenals gerechts- en griffiekosten en kostenveroordelingen voor door een tegenpartij gemaakte kosten. Het moet gaan om onzekere voorvallen die bij het sluiten van de verzekering redelijkerwijs niet te verwachten waren. Uitsluitend zijn (doorgaans) echtscheiding en geschillen die voortvloeien uit betaalde activiteiten. Arbeidsrechtelijke conflicten zijn wel gedekt als de verzekerde een werknemer is.

Bedrijven en beroepen

De bedrijfsrechtsbijstandverzekering biedt een bedrijf of ondernemer bijstand bij juridische problemen, met inbegrip van juridisch advies en vergoeding van advocaat- en proceskosten. De meeste polissen bieden een algemene dekking die kan worden uitgebreid met specifieke aanvullende dekkingsrubrieken. Zo kan een polis op maat worden gemaakt. In de praktijk geldt de dekking voor problemen op het gebied van:

- administratief recht en socialeverzekeringsrecht (onder andere voor problemen met bouw- en hinderwetvergunningen, bestemmingsplannen en dergelijke, en bijstand in beroepsprocedures);
- arbeidsrecht, ambtenarenrecht (voor arbeidsrechtelijke geschillen met werknemers, bijvoorbeeld loon- en ontslagkwesties);
- overeenkomsten-/contractrecht (onder andere voor overeenkomsten die door de ondernemer als koper, opdrachtgever of afnemer van diensten zijn gesloten; geschillen over verwerving, onderhoud, reparatie of verbouwing van bedrijfspanden bestemd voor eigen gebruik);
- strafrecht en verhaalsrecht (voor juridische hulp bij strafrechtelijke vervolging voor een niet-opzettelijk bega(a)n(e) overtreding of misdrijf, en bijstand om geleden schade op een derde te verhalen);
- burendienstrecht en erfdienstbaarheden (met betrekking tot de bedrijfspanden en de daarbij behorende grond).

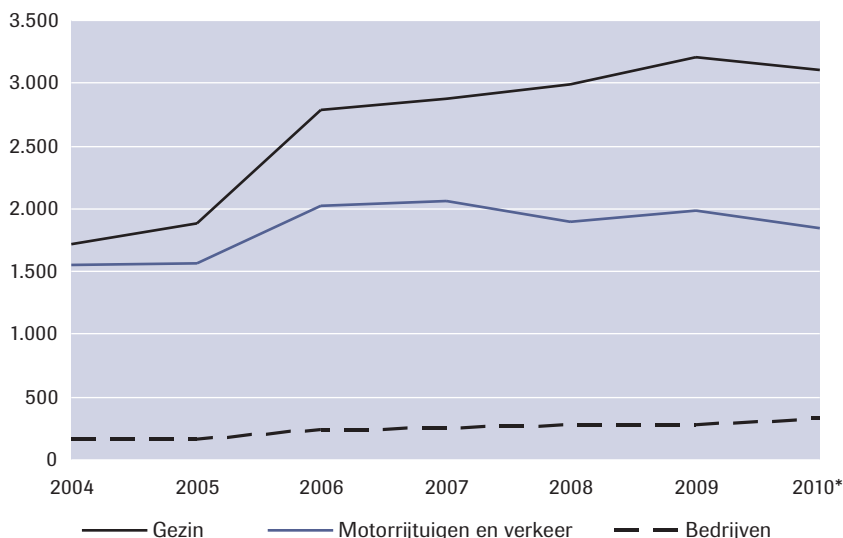
Op hiervoor niet genoemde rechtsterreinen kan vaak wel advies bij de verzekeraar worden ingewonnen. De dekking voor rechtsbijstand op het gebied van contract- en overeenkomstenrecht kent over het algemeen beperkingen, vooral voor problemen met afnemers van goederen en diensten. De bijstand geldt alleen voor in de polis omschreven verzekerde activiteiten. Rechtsbijstand met betrekking tot motorrijtuigen en (lucht)-vaartuigen is meestal niet standaard in de dekking opgenomen, beperkt verzekerd of aanvullend te verzekeren. Faillissement, fiscaalrechtelijke conflicten, en geschillen over vermogensbeheer en incassovorderingen zijn veelal uitgesloten. De polis kent een wachttijd (meestal drie maanden). Lopende zaken of juridische geschillen die in de lucht hangen, vallen daarmee buiten de dekking. De wachttijd geldt niet voor het verhalen van schade en voor overeenkomsten die zijn gesloten na het aangaan van de verzekering. Als de rechtsbijstandverzekeraar inschakeling van een advocaat noodzakelijk acht, is de verzekerde vrij in zijn keuze van advocaat.

3.3.2 Aanbod van en vraag naar rechtsbijstandverzekeringen

Het aantal maatschappijen met een vergunning om rechtsbijstandverzekeringen te verkopen, is gedaald van 96 in 2004 naar 62 in 2010 (zie tabel 3.12 in bijlage 3). De daling van het aantal aanbieders heeft te maken met concentratie (bedrijven die een kleinere aanbieder opkopen) en sluit aan bij de bredere maatschappelijke trend van schaalvergroting. Veruit de meeste maatschappijen bieden meer dan alleen rechtsbijstandverzekeringen aan. Deze maatschappijen worden multibranchespelers genoemd, waaronder grote maatschappijen als Aegon, Nationale-Nederlanden en Univé. Er zijn ook kleinere, meer specialistische multibranchespelers, zoals VVAA. Multibranchespelers hebben de mogelijkheid tot kruissubsidiëring van verschillende verzekeringsproducten met een verschillend rendement. Ook zijn er enkele monobranchespelers (DAS, ARAG of Anker Rechtsbijstand). SRK Rechtsbijstand is een voorbeeld van een juridisch kantoor dat voor andere multibrancheverzekeraars (zoals ING, Aegon en AMEV) de rechtsbijstandverzekeringen uitvoert. Dergelijke kantoren zijn veelal stichtingen.

Het aantal rechtsbijstandverzekeringen voor gezinnen is de afgelopen jaren gestegen van 1,7 miljoen in 2004 naar 3,1 miljoen in 2010. Het aantal verzekeringen op het terrein van motorrijtuigen en verkeer is vanaf 2007 iets afgenomen: in 2010 zijn er in totaal 1,8 miljoen. In 2010 hebben 329.000 bedrijven een rechtsbijstandverzekering. Dat is meer dan in de voorafgaande jaren (zie figuur 3.9).

Het beroep dat verzekerden op de polis doen, verschilt tussen burgers en bedrijven. Op iedere honderd 'gezinspolissen' komen jaarlijks vier verzoeken om rechtshulp binnen, terwijl dat aantal voor bedrijven op zes tot negen verzoeken per honderd polissen ligt (zie tabel 3.12 in bijlage 3).

Figuur 3.9 Aantal rechtsbijstandpolissen naar type

* Voorlopige cijfers.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 3.12 in bijlage 3.

Bron: Verzekerd van cijfers 2010

3.4 Resumé

Over de periode 2004-2008 heeft 61% van de burgers met één of meer serieuze problemen te maken gehad. Dat is minder dan de vijf jaar daarvoor; toen had 67% van de burgers met serieuze problemen te maken.

Het meest ervaren burgers problemen met de aanschaf van producten en diensten en problemen op het werk. Een verklaring voor de afname van het aantal ervaren problemen kan de gunstige economische conjunctuur in de periode 2004-2008 zijn. Arbeidsproblemen en problemen rond sociale voorzieningen zijn bijvoorbeeld afgenomen.

Bij de aanpak van problemen is meer gebruikgemaakt van rechtshulpverlenende instanties. Vooral het beroep dat wordt gedaan op een rechtsbijstandverzekering is gestegen. Dit hangt samen met het feit dat steeds meer mensen een rechtsbijstandverzekering afsluiten.

Het toegenomen beroep op rechtshulpverlenende instanties zien we ook terugkomen in het gestegen gebruik van het Juridisch Loket en toegevoegde advocaten op het terrein van het civiel recht. Toevoegingen op het gebied van bestuursrecht zijn in 2009 en 2010 vooral toegenomen voor asiel- en vreemdelingenrechtzaken.

4 Buitengerechtelijke geschilprocedures

F. Zwenk

Wanneer partijen een verschil van mening hebben over feiten en omstandigheden, of over rechten en plichten, is er sprake van een geschil. De meest formele manier om een geschil op te lossen is via een rechtszaak. Dit is echter niet altijd de meest geëigende oplossing. Een gerechtelijke procedure is soms te kostbaar, te langdurig, of te formeel. In Nederland bestaat naast de rechtspraak een breed en gevarieerd scala van voorzieningen voor geschilbeslechting met een meer of minder formeel karakter. Voorbeelden zijn de bezwaarprocedure in het bestuursrecht, (bindend) adviescommissies, arbitrage en mediation. Deze voorzieningen worden in dit hoofdstuk aangeduid als 'buitengerechtelijke geschilprocedures': procedures waarin personen of instanties met advies- of beslissingsbevoegdheid, of met een faciliterende rol in een geschil, al dan niet vrijwillig, door de rechtzoekende worden ingeschakeld, voorafgaand aan of in plaats van een beroep op de rechter.¹

Buitengerechtelijke geschilprocedures kunnen ertoe bijdragen dat geschillen op een laagdrempelige manier worden beslecht en geen onnodig beroep op de rechter wordt gedaan.² Dit hoofdstuk biedt een globale beschrijving van het landelijke spectrum van buitengerechtelijke geschilbeslechtingsprocedures. Daarbij worden zes categorieën onderscheiden: de bezwaarprocedure in het bestuursrecht, bindendadviesprocedures, klachtprocedures, arbitrageprocedures, mediationprocedures en ten slotte procedures op grond van specifieke wet- of regelgeving of statuten. We beperken ons daarbij tot de grote – nationale – buitengerechtelijke geschilbeslechtingsprocedures. Lokale geschilprocedures (bijvoorbeeld lokale ombudsman) of klachtenprocedures van individuele bedrijven laten we buiten beschouwing. In de overzichtsstaat in deze paragraaf staan alle geschilprocedures die in dit hoofdstuk worden behandeld, gerangschikt naar type procedure en de behandelende instantie. Er bestaan aanzienlijke verschillen in het aantal zaken dat jaarlijks door de opgenomen instanties wordt behandeld.³ De verschillende categorieën van afdoeningen tellen voor de meeste procedures niet (precies) op tot de totale instroom. Dit heeft te maken met de timing en duur van de afhandeling. Zo kunnen zaken die bijvoorbeeld in 2010 zijn afgehandeld, al vóór 2010 zijn ingestroomd. Daar waar de afdoeningen de instroom overstijgen,

1 Net als in de Geschilbeslechtingdelta (Van Velthoven & Klein Haarhuis, 2010) rekenen we de afhandeling van bezwaarschriften ook tot buitengerechtelijke procedures. In juridische zin is bij een bezwaarschriftprocedure eigenlijk geen sprake van een beslissing door een derde, omdat het aangesproken overheidsorgaan zelf de zaak opnieuw bekijkt. In de beleving van de burger zal veelal wel sprake zijn van een beslissing door een derde, omdat de zaak wordt heroverwogen op een ander niveau en door een ander orgaan in de organisatie.

2 Dit past ook in het streven naar een meer slagvaardige rechtspraak, waarbij de optimale benutting van de rechterlijke capaciteit centraal staat (*Kamerstukken II*, vergaderjaar 2003-2004, 29 279, nr. 10).

3 Als drempelwaarde is aangehouden een zaakstroom van gemiddeld ongeveer 200 of meer per jaar (met uitzondering van het Nederlands Arbitrage Instituut (NAI)). Voor meer informatie over buitengerechtelijke geschilprocedures, inclusief kleinere procedures, zie Klein Haarhuis (2007) en Van Erp en Klein Haarhuis (2006).

is dat doorgaans omdat men afdoeningsachterstanden (deels) heeft ingelopen. De informatie in dit hoofdstuk is afkomstig uit de jaarverslagen van de verschillende instanties en van navraag bij de instanties.

Staat 4.1 Kerncijfers buitengerechtelijke geschilprocedures, afgedane zaken

	2001	2005	2010
Bezwaarschriften			
Belastingdienst	.	440.000	484.730
Immigratie- en Naturalisatiedienst	.	21.100	10.110
Informatie Beheer Groep / Dienst Uitvoering Onderwijs	.	37.000	37.200
Sociale Verzekeringsbank	.	17.083	12.662
Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen	.	137.600	85.400
Centrale Verwerking Openbaar Ministerie		2.011	317.449
Bindend advies			
Huurcommissie	61.708	58.020	13.224
De Geschillencommissie	10.265	13.633	7.651
Ombudsman Stichting Klachteninstituut Verzekeringen	4.393	5.498	
Klachtencommissie Dutch Securities Institute	577	697	
Klachteninstituut Financiële Dienstverlening			4.355
Stichting Geschillencommissies Onderwijs/Stichting Onderwijsgeschillen**	.	117	209
Klachtprocedures			
Nationale ombudsman	9.088	11.451	14.311
Arbitrage			
Raad van Arbitrage voor de Bouw	1.009	1.229	1.305
Nederlands Arbitrage Instituut	42	50	33
Mediation			
Mediations verwezen door het Juridisch Loket		166	2.345
Mediations verwezen door de rechtspraak		830	4.311
Procedures o.g.v. specifieke wet- en regelgeving of statuten			
Reclame Code Commissie*	1.254	971	1.158
Commissie Gelijke Behandeling	378	543	423

* Alleen uitspraken.

** Per 1 januari 2009 is de SGO opgegaan in de Stichting Onderwijsgeschillen. De cijfers over 2009 hebben betrekking op alle commissies tezamen die vallen onder de Stichting Onderwijsgeschillen. Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.1, 4.5, 4.7, 4.9, 4.11 en 4.12 in bijlage 3.

In het vervolg van dit hoofdstuk worden de zes verschillende procedures per paragraaf beschreven. De bezwaarprocedure in het bestuursrecht wordt beschreven in paragraaf 4.1, bindendadviesprocedures in paragraaf 4.2, klachtprocedures in paragraaf 4.3, arbitrageprocedures in paragraaf 4.4, mediationprocedures in paragraaf 4.5 en ten slotte wordt in paragraaf 4.6 ingegaan op procedures op grond van specifieke wet- of regelgeving of statuten. Per geschilprocedure komen verschillende aspecten aan de orde. Ten eerste een algemene beschrijving van het oogmerk en de functie van de procedure. Vervolgens worden de instroom (het aantal

keer dat een beroep is gedaan op de procedure) en de uitstroom⁴ (het totale aantal afgedane zaken) per procedure beschreven en de samenstelling van de uitstroom (eendoordelen, uitspraken, intrekkingen, schikkingen, ongegrondverklaringen, enz.). Tevens wordt ingegaan op de financiële kosten en de gemiddelde doorlooptijd van de procedures. Paragraaf 4.7 gaat in op de tevredenheid onder gebruikers van de verschillende procedures en tot slot biedt paragraaf 4.8 een resumé.

4.1 De bezwaarprocedure in het bestuursrecht

Burgers of bedrijven die het niet eens zijn met een besluit van een overheidsorgaan moeten hun bezwaren eerst kenbaar maken aan het desbetreffende bestuursorgaan, alvorens zij naar de rechter kunnen stappen. De bezwaarprocedure is van toepassing op een breed scala aan overheidsbesluiten, variërend van eenvoudige parkeerbonnen tot complexe en grootschalige infrastructurele plannen zoals de uitbreiding van de Luchthaven Schiphol. Ondanks deze verschillende terreinen gelden algemene regels voor de bezwaarschriftprocedure, die zijn vastgelegd in de Algemene wet bestuursrecht (Awb). De Awb regelt bijvoorbeeld wie belanghebbend zijn en wie dus bezwaar kunnen maken, welke procedure moet worden gevolgd en welke termijnen moeten worden gehanteerd. Als het bezwaar ontvankelijk wordt verklaard (als het voldoet aan de daartoe gestelde eisen), vindt in de bezwaarprocedure een heroverweging plaats van het bestreden besluit. Daarbij worden zowel de rechtmatigheid van het primaire besluit als de belangenafweging opnieuw bekeken. Het resultaat van de heroverweging is een besluit op bezwaar, bijvoorbeeld gegrond of ongegrond bezwaar. Als het bezwaar gegrond is, kan het besluit worden herroepen. Als de belanghebbende het niet eens is met het besluit op bezwaar, kan hij beroep instellen bij de rechtbank (zie daarvoor hoofdstuk 6).

Van alle buitengerechtelijke geschilprocedures bestaat veruit het grootste aandeel uit bezwaarprocedures. De grote aantallen bezwaarschriften worden onder andere veroorzaakt doordat het indienen van een bezwaarschrift voor de meeste burgers de eerste mogelijkheid is om tegen een besluit van een overheidsorgaan in te gaan. Bovendien betreft de bezwaarschriftprocedure doorgaans een verplicht voortraject om de gang naar de bestuursrechter te kunnen maken. In deze paragraaf wordt ingegaan op de bezwaarschriftprocedures van de volgende zes instanties: de Belastingdienst, de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO), de Sociale Verzekeringsbank (SVB), het

4 Een kwalitatieve vergelijking van de (typen) afdoeningen tussen procedures en instanties is niet goed mogelijk. De verschillende instanties rapporteren met wisselend detailniveau. Onderscheid tussen 'actieve' afdoeningen (uitspraken, zittingen) enerzijds en intrekkingen en schikkingen anderzijds wordt niet consequent gemaakt.

Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) en de Centrale Verwerking Openbaar Ministerie (CVOM).

De Belastingdienst treft beschikkingen met betrekking tot belasting-aanslagen en voorlopige teruggaven van particulieren en bedrijven. De IND treft beschikkingen naar aanleiding van aanvragen voor gezins-hereniging, arbeids- en kennismigratie, studie, asiel en naturalisatie. De DUO is op 1 januari 2010 ontstaan uit een fusie tussen de Informatie Beheer Groep (IBG) en Centrale Financiën Instellingen. De DUO treft onder andere beschikkingen over toekenning van studiefinanciering, de OV-chipkaart en tegemoetkoming in studiekosten en lesgeld. De SVB treft beschikkingen met betrekking tot volksverzekeringen, zoals de Algemene Ouderdomswet (AOW), de Algemene nabestaandenwet (Anw) of kinderbij-slag. Het UWV treft beschikkingen over werknemersverzekeringen, zoals de Werkloosheidswet (WW) en de wet Werk en Inkomen naar Arbeids-vermogen (WIA). De CVOM zorgt voor de landelijke verwerking van drie zaakstromen, waaronder het beroep tegen beschikkingen in Mulder-zaken (verkeersovertredingen). Voor deze verkeersgedragingen kan de politie een bestuursrechtelijke sanctie (boete) opleggen. De burger kan bij de officier van justitie in beroep gaan tegen een beschikking op basis van de Wet Mulder (analoog aan de bezwaarschriftprocedure bij een bestuurs-orgaan) en de burger kan in beroep gaan bij de kantonrechter tegen de beslissing van de officier van justitie (zie hoofdstuk 6).

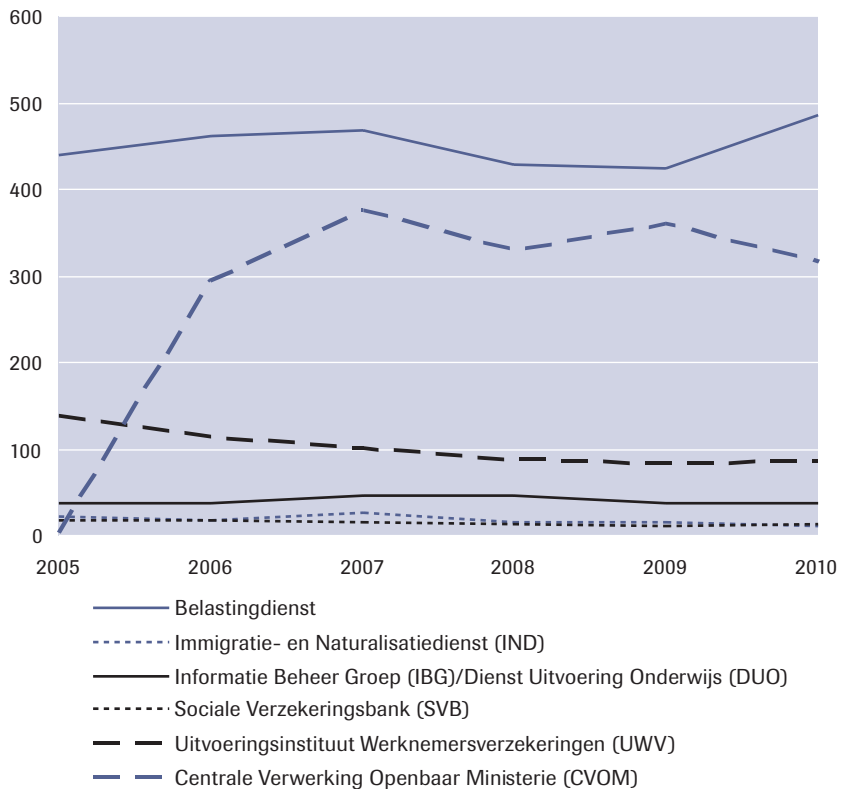
4.1.1 In- en uitstroom

In deze paragraaf gaan we in op de instroom en uitstroom van het aantal bezwaarschriften bij de zes verschillende instanties. Niet van alle instan-ties zijn dezelfde cijfers beschikbaar. Zo is bij de IND, de DUO en het UWV de totale instroom niet bekend en is van de Belastingdienst en de DUO de wijze van afdoening niet bekend (zie tabel 4.1 in bijlage 3). Het aantal afgedane zaken is wel van alle instanties bekend (zie figuur 4.1). We zien dat er grote verschillen zijn in het aantal afgedane bezwaarzaken tussen de instanties. Dit wordt veroorzaakt door het verschil in bereik van de instanties: het 'klantenbestand' van de Belastingdienst is veel groter dan de groep burgers die te maken heeft met bijvoorbeeld de DUO. Hieronder wordt de in- en uitstroom van de verschillende instanties afzonderlijk beschreven.

Van de Belastingdienst zijn drie cijfers weergegeven (zie tabel 4.1 in bijlage 3). Sinds 2008 wordt het totaal aantal afgedane bezwaarschriften niet meer gerapporteerd. Dit cijfer lag rond de anderhalf miljoen, maar dit cijfer had voor een groot deel betrekking op voorlopige aanslagen. Het aantal ontvangen en in behandeling genomen bezwaarschriften heeft betrekking op de definitieve en navorderingsaanslagen. Het aantal ontvangen bezwaarschriften lag in 2007 en 2008 ruim boven de 400.000,

maar daalde in 2009 tot 365.700. In 2010 zijn bezwaarschriften leidend tot een ambtshalve vermindering en ingetrokken bezwaarschriften bij de cijfers inbegrepen. In voorgaande jaren was dit niet het geval, hetgeen de toename van het aantal ontvangen bezwaren in 2010 (432.300) ten opzichte van 2009 verklaart.

Figuur 4.1 Afgehandelde zaken bij de verschillende bezwaarschriftprocedures, x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.1 in bijlage 3.

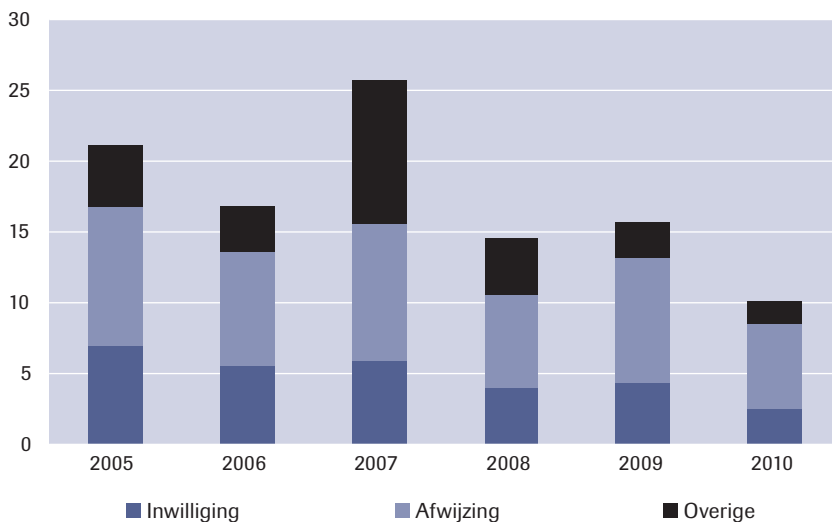
Bron: Belastingdienst, IND, IBG/DUO, SVB, UWV, CVOM

Het aantal afgehandelde bezwaarschriften bij de Belastingdienst liet in de periode 2005-2007 een lichte stijging zien van 440.000 tot circa 470.000. In 2008 en 2009 lag dit aantal lager, rond de 425.000 bezwaarschriften. Met de stijging van het aantal binnengekomen bezwaarschriften in 2010 is in dit jaar ook een toename in het aantal in behandeling genomen bezwaarschriften te zien (485.000). In de tweede helft van 2010 heeft de Belastingdienst een nieuw systeem voor de bewaking van de doorlooptijden van bezwaarschriften voor de belastingmiddelen van de belasting-regio's in gebruik genomen. De overgang naar de nieuwe registratie is

niet geheel vlekkeloos verlopen waardoor in het cijfer voor 2010 een klein aantal bezwaarschriften niet is meegenomen. In 2010 is Bellen bij Bezwaar gemeengoed geworden binnen de Belastingdienst. Volgens de Belastingdienst leidt dit in de praktijk tot het intrekken of direct afhandelen van een bezwaarschrift.

Het aantal afgedane bezwaarschriften bij de IND ligt in de periode 2006-2009 rond de 15.000 (zie figuur 4.2), met uitzondering van 2007. In dit jaar lag het aantal afgedane bezwaarschriften op 25.700. In 2010 is het aantal afgedane bezwaarschriften bij de IND sterk afgenomen tot 10.110.

Figuur 4.2 Afgedane bezwaarschriften bij de IND, x 1.000

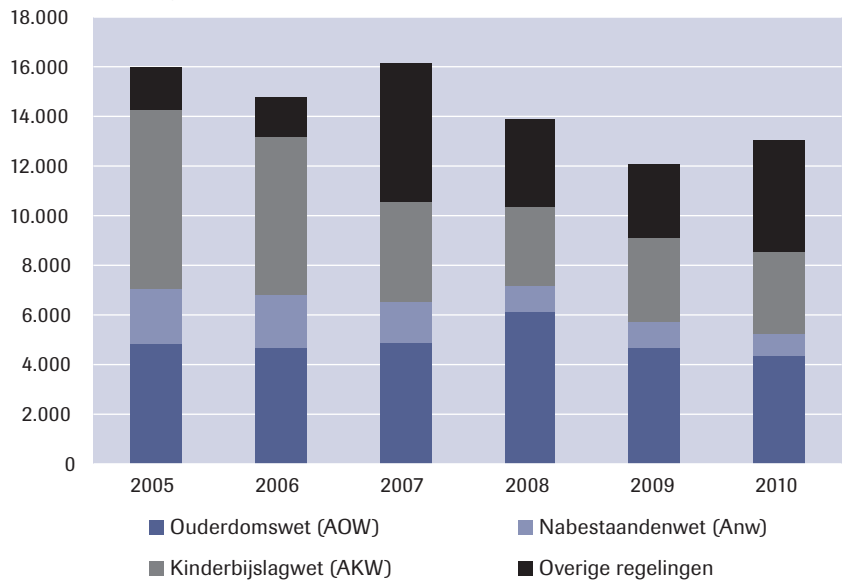
Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.1 in bijlage 3.

Bron: IND

Het aantal afgedane bezwaarschriften bij de IBG/DUO is tussen 2005 en 2007 gestegen van 37.000 tot 47.000 en vervolgens afgenomen tot 37.400 in 2009 (zie tabel 4.1 in bijlage 3). In 2007 ontstonden achterstanden bij het afhandelen van klantcontacten, als gevolg van bezuinigingen, interne doorstroom van personeel, organisatorische problemen en een groeiend aantal klantcontacten. Deze achterstanden zijn mogelijk een oorzaak van de piek in het aantal bezwaarschriften in 2007 en 2008. Het aantal afgedane bezwaarschriften in 2010 heeft betrekking op de DUO, dit waren er 37.200. Aangezien de cijfers tot en met 2009 enkel betrekking hebben op de IBG, is het niet goed mogelijk een vergelijking met voorgaande jaren te maken. Het aantal binnengekomen bezwaarschriften bij de SVB is in de periode 2005-2009 gedaald van 16.000 tot 12.100. In 2010 is het aantal binnengekomen bezwaarschriften toegenomen tot 13.100 (zie figuur 4.3). Voor de drie volksverzekeringen is het aantal geregistreerde nieuwe bezwaarza-

ken gedaald, waardoor de stijging van het totaal aantal binnengekomen bezwaarschriften volledig is toe te schrijven aan de stijging van het aantal bezwaarschriften voor overige regelingen. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een ingrijpend gewijzigde TOG-regeling (tegemoetkoming ouders van thuiswonende gehandicapte kinderen) en een nieuwe regeling voor een Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen (AIO). Ook het aantal afgedane bezwaarschriften laat een lichte stijging zien in 2010 ten opzichte van de voorgaande jaren. In de periode tussen 2005 en 2009 daalde het aantal afgedane bezwaarschriften van ongeveer 17.100 tot 11.900 om in 2010 toe te nemen tot circa 12.700 (zie figuur 4.1). Tevens valt op dat het aandeel gegronde bezwaarschriften is gestegen van 25% in 2008 tot 35% in 2010 (zie tabel 4.1 in bijlage 3).

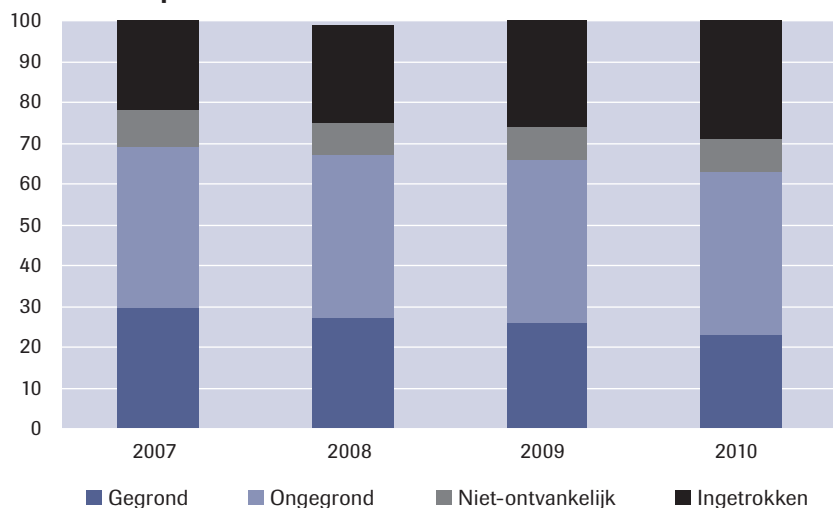
Figuur 4.3 Aantal binnengekomen bezwaarschriften bij de SVB naar type

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.2 in bijlage 3.

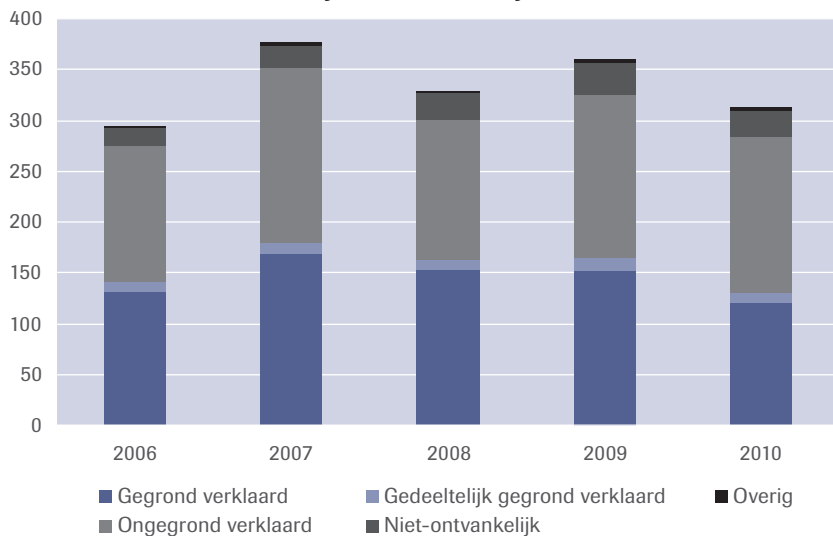
Bron: SVB

Het aantal afgedane bezwaarschriften bij het UWV daalde van 137.600 in 2005 naar 84.200 in 2009. In 2010 is het aantal afgedane bezwaarschriften licht gestegen tot 85.400 (zie figuur 4.1). Opvallend is dat bij de afdoening het aantal gegronde bezwaarschriften sinds 2007 afneemt en het aantal ingetrokken bezwaarschriften in dezelfde periode is toegenomen (zie figuur 4.4). Het UWV maakt de afgelopen jaren gebruik van een meer persoonlijke benadering waarbij het na ontvangst van een bezwaarschrift telefonisch contact opneemt met de klant. Dit is wellicht van invloed op de wijze van afdoening van de bezwaarschriften.

Figuur 4.4 Wijze van afdoening van bezwaarschriften bij het UWV, in procenten

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.3 in bijlage 3.

Bron: UWV

Figuur 4.5 Afdoening beroep tegen beschikkingen op basis van de Wet Mulder bij de officier van justitie, x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.1 in bijlage 3.

Bron: CVOM

De CVOM is sinds 1 december 2005 in bedrijf. In de daarop volgende jaren varieerde het aantal afgedane beroepen tegen Mulder-beschikkingen van 294.100 tot 376.400. In 2010 is de uitstroom van het aantal Mulderberoepen 317.400 (zie figuur 4.5). In 2010 is de CVOM gestart met de invoering van een nieuw systeem, AMBer. Dit is een digitaal registratie- en administratiesysteem voor het verwerken van beroepschriften tegen Mulderbeschikkingen. Vanaf oktober 2010 is het systeem gefaseerd in gebruik genomen en met ingang van maart 2011 vindt de volledige verwerking van nieuwe beroepen in AMBer plaats.

4.1.2 Kosten en doorlooptijd

Het indienen van een bezwaarschrift is in principe kosteloos. Niettemin kunnen er kosten verbonden zijn aan het opstellen van het bezwaarschrift, zoals bij het gebruik van rechtshulp. Het is mogelijk om voor dergelijke kosten een toevoeging te krijgen (zie hoofdstuk 3). De bezwaarschriftprocedure kent een wettelijke beslistermijn. Deze kan verschillen tussen instanties. Bovendien kan de termijn worden verlengd wanneer extra informatie moet worden opgevraagd. Het percentage bezwaarschriften dat binnen de wettelijke termijn van zes weken is afgehandeld door de Belastingdienst is in de periode 2007-2010 gestegen van 83% naar 87%. De doorlooptijd kan echter veel langer zijn in het geval er stukken opgevraagd worden voor meer informatie. De gemiddelde doorlooptijd van de afgedane bezwaarschriften bij de IND was in 2005 en 2006 30 weken. In 2007 liep dit op tot 37 weken, waarna een dalende trend te zien is tot zeventien weken in 2010. Het percentage bezwaarschriften dat binnen de wettelijke termijn van zes weken is afgehandeld door de IBG/ DUO is in de periode 2007-2010 gestegen van 83% naar 95%. Van de SVB zijn recente doorlooptijden niet bekend. Bij het UWV wordt er onderscheid gemaakt tussen wetstechnische bezwaarzaken en medische bezwaarzaken, die beide een andere wettelijke behandeltermijn hebben. Van de wetstechnische bezwaarzaken wordt in de periode 2007-2010 circa 90% binnen de wettelijke termijn van dertien weken afgehandeld. Van de medische bezwaarzaken steeg het percentage dat binnen de wettelijke termijn van zeventien weken werd afgehandeld van 65% in 2007 naar 79% in 2009. In 2010 werd 77% binnen deze termijn afgehandeld. De gemiddelde doorlooptijd bij het CVOM van de beroepen tegen de officier van justitie in het geval van Mulder-beroepen laat een sterke stijging zien van 29 dagen in 2007 tot 40 dagen in 2010 (zie tabel 4.4 in bijlage 3).

4.2 Bindend advies

Bij bindend advies leggen partijen hun geschil voor aan een derde, die een interpretatie van of aanvulling geeft op de overeenkomst en daarmee een

nieuwe, bindende overeenkomst genereert (Brenninkmeijer et al., 2002, p. 17). In deze paragraaf gaan we in op de geschilbeslechtsprocedures van de volgende instanties: de Huurcommissie, De Geschillencommissie, het Klachteninstituut Financiële Dienstverlening (Kifid) en de Stichting Geschillencommissies Onderwijs/Stichting Onderwijsgeschillen.

De Huurcommissie doet uitspraak bij geschillen tussen huurder en verhuurder. De Huurcommissie is autonoom en het secretariaat van de Huurcommissie is tegenwoordig onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (voorheen viel het onder het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting). Alle huurders en verhuurders kunnen een beroep doen op de Huurcommissie, tenzij de huurovereenkomst geliberaliseerd is (hiervan is sprake als de huurprijs bij aanvang van de overeenkomst boven de toen geldende huurtoeslaggrens lag). De uitspraak van de Huurcommissie is bindend, tenzij partijen binnen acht weken na dagtekening ervan een vordering instellen via de sector kanton van de rechtbank.

De Geschillencommissie (tot 2007 aangeduid als de Stichting Geschillencommissies Consumentenzaken (SGC)) heeft tot doel om geschillen tussen consumenten en ondernemers te beslechten. De Geschillencommissie probeert dit te doen door het oprichten en in stand houden van geschillencommissies voor zo veel mogelijk branches in Nederland (bijvoorbeeld advocatuur, reizen, zorginstellingen) die zich richten op consumenten. De stichting oordeelt dus niet zelf over consumentengeschillen maar organiseert en faciliteert de afzonderlijke geschillencommissies. In 2010 zijn vier nieuwe geschillencommissies gestart: de Geschillencommissies Garantiewoningen, Uiterlijke Verzorging, Energie-label en Verbouwingen. Daarmee komt het totaal op 48 geschillencommissies aan het eind van 2010. De legitimiteit van de geschilbeslechting door de geschillencommissies ligt in het feit dat consumenten en ondernemers van tevoren hebben afgesproken zich te zullen binden aan de uitspraak van de commissie (bindend advies).⁵

Het Kifid is ingesteld voor de behandeling van alle klachten en geschillen, onder één regime, tussen aanbieders en afnemers van financiële producten en diensten, zoals effecten, bankdiensten, kredieten, verzekeringen en intermediaire adviezen. Consumenten en financiële dienstverleners kunnen sinds 1 april 2007 terecht bij het Kifid voor onpartijdige bemiddeling bij geschillen. Elke bank, verzekeraar, intermediair of andere financiële dienstverlener is vanaf deze datum verplicht zich aan te sluiten bij het Kifid. Het Kifid biedt een aanpak in twee fasen. De eerste fase is een bemiddelingsfase, waarin een ombudsman optreedt, die voor de meeste zaken door bemiddeling, verwijzing of advisering een oplossing kan aandragen. De tweede fase betreft de geschillenbeslechting, waarin

⁵ Voor een uitgebreide beschrijving van de procedure bij en tevens externe evaluatie van De Geschillencommissie wordt verwezen naar Klapwijk en Ter Voert (2009).

een commissie geschillen die de ombudsman niet kan oplossen en die van voldoende belang zijn, zo de consument dat wenst, kan bekijken en, wanneer de partijen daarmee instemmen, over die geschillen bindend kan oordelen. In 2007 zijn de Stichting Klachteninstituut Verzekeringen (SKV) en de klachtencommissie van het Dutch Securities Institute (DSI) samen met de Geschillencommissie Bankzaken en Hypothecaire Financieringen opgegaan in het Kifid. Voor de SKV en het DSI zijn de cijfers tot en met 2006 weergegeven (zie tabel 4.5 in bijlage 3).⁶

Voor de behandeling van klachten, bezwaren en geschillen binnen de Nederlandse onderwijssector bestaan diverse commissies. Tot 2009 werden deze commissies ondersteund dan wel in stand gehouden door de Stichting Geschillencommissies Onderwijs (SGO). Sinds januari 2009 zijn de SGO en de Landelijke Commissie Geschillen Wet Medezeggenschap op Scholen (LCG WMS) en de afdeling geschillencommissies van de Vereniging van Openbare en algemeen toegankelijke Scholen (VOS/ABB) samengegaan in de Stichting Onderwijsgeschillen. Onderwijsgeschillen bundelt diverse geschillencommissies die op grond van de wet en/of de cao's verplicht zijn voor onderwijsinstellingen. Het werkkterrein van de organisatie strekt zich uit van het primair tot en met het wetenschappelijk onderwijs. De commissies behandelen zowel geschillen over medezeggenschap, als personeelskwesties (bijvoorbeeld bezwaren tegen functiewaardering of beroepen inzake arbeidsrechtelijke kwesties) als klachten van ouders of leerlingen over bijvoorbeeld onderwijskundige zaken, geweld, vormen van discriminatie, of seksuele intimidatie.

4.2.1 *In- en uitstroom*

In deze paragraaf behandelen we de in- en uitstroom van de verschillende instanties. Indien de cijfers bekend zijn, wordt ook ingegaan op de wijze van afdoening (zie tabel 4.5 in bijlage 3).

Bij de Huurcommissie nam het aantal binnengekomen verzoeken gedurende de periode 2001-2005 af van 72.100 zaken naar 44.200 zaken. Dit betreft zowel rappendzaken (zaken m.b.t. huurverhogingen waarbij nog niet echt sprake is van een geschil) als daadwerkelijke geschillen. Als gevolg van een wetswijziging in 2006 is de mogelijkheid om rappendzaken aan de commissie voor te leggen komen te vervallen. Dit verklaart de sterke afname in het aantal binnengekomen geschillen in 2006 (18.100 geschillen) en de verdere daling tot 11.400 zaken in 2008. In 2009 stijgt het aantal binnengekomen geschillen tot 15.600. In haar jaarverslag (2009) geeft de Huurcommissie als mogelijke oorzaak van deze stijging de economische crisis en de landelijke campagne naamsbekendheid van de Huurcommissie die medio 2009 is gehouden. In 2010 is het aantal binnengekomen

6 Beleggingsklachten van vóór 1 april 2007 vallen nog onder het reglement van de klachtencommissie van DSI en zijn in 2008 dienovereenkomstig afgehandeld.

geschillen weer terug op het niveau van 11.400 geschillen. De meeste geschillen hebben betrekking op de huurprijs en op de servicekosten.⁷ Met de toename in het aantal binnengekomen geschillen bij de Huurcommissie in 2009 is ook het aantal afgedane geschillen toegenomen van 11.000 in 2008 tot ruim 13.000 in 2009 en 2010 (zie tabel 4.5 in bijlage 3).

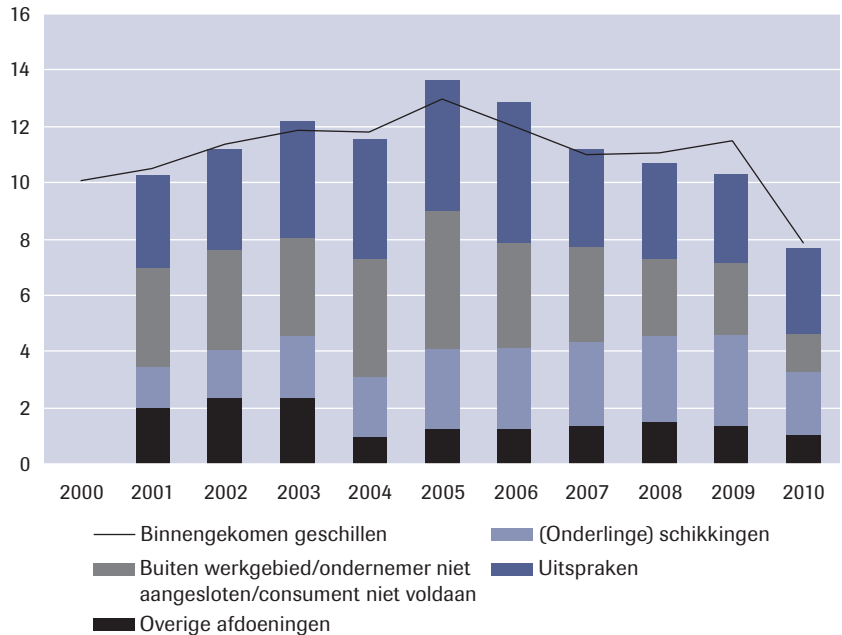
Bij De Geschillencommissie is de inname van geschillen per 1 januari 2008 gedigitaliseerd en kunnen consumenten voor alle commissies niet alleen per brief maar ook elektronisch hun geschil indienen. Het aantal binnengekomen geschillen lag in de periode 2007-2009 rond de 11.000. In 2010 is dit afgenomen tot 7.800 (zie figuur 4.6). Volgens De Geschillencommissie (jaarverslag 2010) is deze daling het gevolg van het proactieve beleid ten aanzien van de inname van geschillen, de digitalisering van het proces en een andere werkwijze. Hierdoor worden niet echte klachten er op voorhand uitgefilterd. Als gevolg hiervan zijn de cijfers van 2010 niet één op één vergelijkbaar met de cijfers van voorgaande jaren. De meest voorkomende geschillen betroffen in 2010 Energie en Water (17%), Wonen (14%), Telecommunicatie (13%) en Luchtvaart (11%).⁸ De jaarlijkse instroom en afhandeling door De Geschillencommissie liggen over de hele periode heel dicht bij elkaar. In de periode 2001 tot en met 2005 is er sprake van een stijgende lijn in het aantal afgehandelde geschillen van 10.300 tot 13.600 geschillen. Daarna neemt het aantal afgehandelde geschillen jaarlijks af tot 7.700 geschillen in 2010. Het aantal uitspraken dat wordt gedaan beslaat ongeveer een derde van het aantal afgehandelde geschillen (zie tabel 4.5 in bijlage 3). In 2010 werd van de afgehandelde geschillen in circa 40% een uitspraak gedaan (zie figuur 4.6). Doet De Geschillencommissie uitspraak, dan gebeurt dat op basis van een zitting. Ongeveer 4 tot 6 weken na de zitting wordt de uitspraak en een gefundeerde motivering daarvan schriftelijk aan de partijen meegedeeld. Tegen een uitspraak van De Geschillencommissie is geen beroep mogelijk. Wel kan de consument of de ondernemer de uitspraak van de commissie binnen twee maanden aan de rechter voorleggen door het dagvaarden van de andere partij. Na het verstrijken van deze twee maanden staat de uitspraak onaantastbaar vast.⁹

7 De jaarverslagen van de Huurcommissie bieden een nauwkeurige specificatie van typen zaken, ook naar regio.

8 De jaarverslagen van De Geschillencommissie bieden een nauwkeurige specificatie van de procedure per geschillencommissie.

9 Strikt genomen leidt de uitspraak (het bindend advies) van een commissie niet tot een executoriale titel. Dit betekent dat wanneer één van beide partijen het bindend advies niet wil nakomen, een procedure bij de rechter alsnog noodzakelijk is. Om dit zoveel mogelijk te voorkomen, heeft De Geschillencommissie waarborgen ingesteld. Voor details hierover zie Klapwijk en Ter Voert (2009) of de jaarverslagen van De Geschillencommissie.

Figuur 4.6 In- en uitstroom van geschillen bij De Geschillencommissie, x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.5 in bijlage 3.

Bron: De Geschillencommissie

Over de instroom bij het Kifid zijn gegevens beschikbaar over de periode 2008-2010. Het totaal aantal geschillen dat binnenkwam bij de ombudsman lag in deze periode jaarlijks rond de 7.000 (zie tabel 4.5 in bijlage 3). In 2010 werd 65% hiervan (4.355 geschillen) ontvankelijk verklaard en in behandeling genomen. Bij de geschillencommissie van het Kifid is het aantal ontvangen geschillen toegenomen van 347 in 2008 tot 609 in 2010. Het totaal aantal klachten en geschillen dat onder de koepel van de SGO/Onderwijsgeschillen is binnengekomen is gestegen van 230 zaken in 2002 tot 440 zaken in 2005. In de jaren daarna fluctueert het aantal nieuwe zaken, met slechts 370 nieuwe zaken in 2007 en een piek van 460 zaken in 2009 (zie tabel 4.5 in bijlage 3). Het aantal uitspraken is in de afgelopen jaren toegenomen van 120 in 2005 tot 210 in 2010.

4.2.2 Kosten en doorlooptijd

De kosten voor een geschilprocedure bij de Huurcommissie zijn voor particulieren in 2010 toegenomen van € 11 naar € 25. De leges voor rechtspersonen zijn toegenomen van € 11 in 2009 naar € 450 in 2010 (Jaarverslag Huurcommissie, 2009). Deze verhoging hing samen met een verandering

in de wet- en regelgeving van de Huurcommissie op 1 april 2010. Tevens is in de nieuwe wet opgenomen dat de verliezende partij wordt veroordeeld tot het betalen van de leges, ook als hij niet de verzoeker is. In de periode van 2008 tot en met 2010 is het percentage huurprijsgeschillen dat binnen de doorlooptijd van zes maanden werd afgehandeld afgenomen: in 2008 werd 93% van de huurprijsgeschillen binnen de termijn afgehandeld en in 2010 was dit 82%. Wat betreft de servicekostengeschillen werd in de periode 2007 tot en met 2010 jaarlijks meer dan 80% binnen zeven maanden afgehandeld. Het percentage geschillen met betrekking tot de jaarlijkse huurverhoging dat binnen de doorlooptijd van zes maanden werd afgehandeld nam toe in de periode tussen 2007 en 2009, maar is in 2010 weer afgenomen. In 2009 werd 97% van de geschillen binnen zes maanden afgehandeld, in 2010 was dit 85% (zie tabel 4.6 in bijlage 3).

Bij De Geschillencommissie is de hoogte van het klachtengeld afhankelijk van het financiële belang van het geschil en de commissie waar het wordt ingediend. De verschillende commissies zijn ingedeeld in vier tarief-groepen. Het minimale klachtengeld is € 25 en het maximale klachtengeld is € 125. Dit is inclusief een eventueel noodzakelijk deskundigenrapport. In de periode 2005-2008 was in 92% van de geschillen het financieel belang kleiner dan 5.000, in 36% kleiner dan € 1.000 en in 9% kleiner dan € 250. De uiteindelijk toegekende schadevergoeding bedraagt over de periode 2005-2008 gemiddeld € 963 (Klapwijk en Ter Voert, 2009). In 2010 varieerde het zaaksbelang tussen de € 200 en € 16.085. De gemiddelde behandelduur bij De Geschillencommissie is afgenomen van 5,2 maanden in 2008 naar 4,4 maanden in 2010 (zie tabel 4.6 in bijlage 3). Uit het evaluatieonderzoek van het WODC blijkt dat voor de consument hier doorgaans zo'n 1,5 tot 2 maanden bij opgeteld moeten worden, omdat De Geschillencommissie pas begint met tellen als aan alle officiële verplichtingen is voldaan (bijvoorbeeld betalen klachtengeld, depotstorting).

Over het Kifid is geen informatie bekend met betrekking tot de kosten van de procedure en de doorlooptijden.

De kosten van een procedure bij de Stichting Onderwijsgeschillen worden gevormd door een combinatie van de aantallen leerlingen/studenten per instelling en de proceskosten, waarvan de hoogte afhankelijk is van het stadium waarin de zaak eindigt. De commissies die vallen onder de Stichting Onderwijsgeschillen doen, met uitzondering van de klachtencommissie, binnen zes weken na de zitting uitspraak. Bij de klachtencommissie is de termijn vier weken, met de mogelijkheid tot verlenging van nog eens vier weken. Van deze laatste mogelijkheid wordt een enkele keer gebruik gemaakt.

4.3 Klachtprocedures bij de Nationale ombudsman

Bij het instituut Nationale ombudsman kunnen burgers terecht met een klacht over een overheidsorgaan. De taak van de Nationale ombudsman is het doen van onderzoek naar aanleiding van klachten van burgers. Daarnaast kan hij op eigen initiatief een onderzoek starten. De Nationale ombudsman is een tweedelijns voorziening: mensen moeten eerst een klacht indienen bij de overheidsinstantie zelf. Pas als ze er samen niet uitkomen, is klagen bij de Nationale ombudsman mogelijk.

Het werkterrein van de Nationale ombudsman bestrijkt vrijwel de gehele overheid. Het gaat om honderden instanties, zoals de ministeries en hun onderdelen, andere bestuursorganen (zoals de SVB en de IBG), de politie, de waterschappen, de provincies en 271 van de 418 gemeenten. De Nationale ombudsman is ook bevoegd over de Rijksdienst Caribisch Nederland. De Nationale ombudsman is bevoegd om gedragingen van bestuursorganen te onderzoeken, maar dit geldt niet voor alle gedragingen. De bevoegdheid van de Nationale ombudsman betreft de uitvoering van overheidstaken, bijvoorbeeld de trage behandeling van brieven of verzoeken, het niet reageren op uitspraken van verzoeker, of onjuiste toepassing van wettelijke voorschriften.

De Tweede Kamer benoemt de Nationale ombudsman voor zes jaar. Jaarlijks brengt hij een verslag uit aan de Tweede Kamer. De ombudsman heeft daarmee een formele band met de Kamer en niet met het kabinet. Dit draagt bij tot zijn onafhankelijke rol in de samenleving.

4.3.1 In- en uitstroom

De instroom van geschillen bij de Nationale ombudsman is tussen 2000 en 2006 toegenomen van 8.200 naar 14.600 (zie figuur 4.7). In 2006 vonden grote stelselwijzigingen plaats op het terrein van de Toeslagen en de zorg.¹⁰ Vanaf 2006 nam het aantal binnengekomen verzoekschriften jaarlijks af tot 12.200 in 2009. Echter, in 2010 laat het aantal binnengekomen verzoekschriften voor het eerst weer een stijging zien tot 14.000 verzoekschriften. De Nationale ombudsman bestudeert alle binnengekomen verzoeken. Bij sommige verzoeken is het direct duidelijk dat ze buiten het werkterrein van de Nationale ombudsman vallen. Het gaat hier bijvoorbeeld om consumentenklachten of om klachten over gemeenten die niet bij de Nationale ombudsman zijn aangesloten. De burger wordt hierover geïnformeerd, krijgt een adequate doorverwijzing of de klacht wordt doorgespeeld naar de desbetreffende gemeente. Deze categorie verzoeken heeft de aanduiding 'geen betrekking op de overheid'.

Bij de verzoeken die binnen het werkterrein van de Nationale ombudsman vallen, is het inmiddels gangbaar om de burger telefonisch of in een

10 Voor meer informatie zie het jaarverslag van de Nationale ombudsman 2006.

persoonlijk gesprek om een toelichting te vragen op zijn verzoek. Op deze manier wordt het probleem van de burger zo scherp mogelijk in kaart gebracht, waarna gekozen wordt voor een aanpak die naar verwachting het meest effectief is. Voor sommige gevallen komt dit neer op een gepaste doorverwijzing of advies. De Nationale ombudsman neemt het verzoek dan niet in onderzoek, omdat er niet voldaan is aan bepaalde vereisten. Het verzoek heeft bijvoorbeeld betrekking op een beslissing van een overheidsinstantie waartegen de burger bezwaar of beroep kan instellen. Een andere mogelijkheid is dat het verzoek ouder dan een jaar is of dat het verzoek betrekking heeft op een uitspraak van een rechter. In al deze gevallen geeft de Nationale ombudsman een gepaste doorverwijzing of advies.

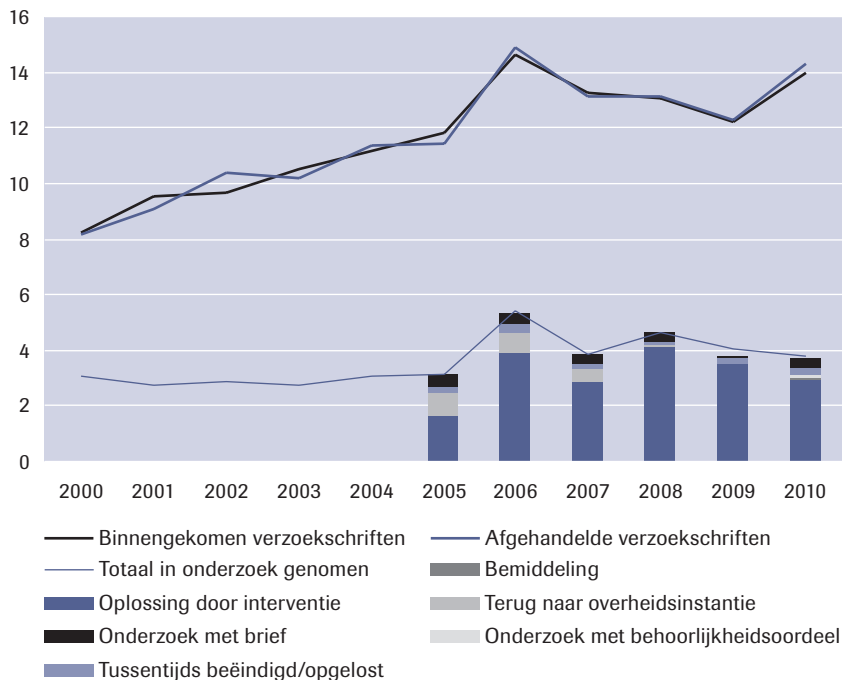
Als de Nationale ombudsman een verzoek in onderzoek neemt, zijn er grofweg drie mogelijkheden waarop de Nationale ombudsman met het verzoek omgaat:

- Het bestuursorgaan krijgt het verzoek om een klacht alsnog op te lossen, omdat het bestuursorgaan de klacht niet volgens de regels van de Awb in behandeling heeft genomen. In 2002 is de aanpak van de herkansing ingevoerd om overheidsinstanties klachten beter te laten herkennen. Mensen hadden hierbij wel een klacht bij de overheidsinstantie ingediend, maar de klacht was niet door de overheidsinstantie als zodanig herkend en behandeld. In die gevallen verzocht de Nationale ombudsman de overheidsinstantie de klacht alsnog zelf te behandelen. Aangezien overheidsinstanties aantoonbaar vooruitgang hebben geboekt met het herkennen van klachten, is deze herkansingsprocedure per 2008 gestopt.
- Er wordt een interventie gedaan tussen de burger en de overheidsinstantie. Dit betreft een op de klacht toegespitste aanpak waarbij in overleg met de burger en de overheidsinstantie op korte termijn gezocht wordt naar een oplossing voor het probleem.
- Er wordt een uitgebreid onderzoek ingesteld dat eindigt in een rapport. Er zijn tot slot ook zaken waarbij een onderzoek tussentijds wordt beëindigd. De redenen hiervan kunnen zijn: een verzoeker geeft uitdrukkelijk aan geen prijs meer te stellen op verder onderzoek, laat na herhaalde pogingen niets meer van zich horen, of tijdens het onderzoek blijkt de Nationale ombudsman alsnog niet bevoegd of blijkt de klacht ongegrond te zijn. Deze zaken worden aangeduid met ‘tussentijds beëindigd/opgelost’.

We zien dat het aantal in onderzoek genomen verzoekschriften tussen 2008 en 2010 is afgenomen, dit ondanks de stijging in het aantal binnengekomen verzoekschriften in 2010 (zie figuur 4.7). Het aantal verzoeken dat wordt afgedaan na onderzoek naar behoorlijkheidsoordeel is tussen 2005 en 2009 afgenomen van 420 tot 300. In 2010, echter, steeg dit aantal tot 380. Het aantal verzoeken dat wordt afgedaan door een interventie

tussen de burger en de overheidsinstantie is afgenomen van ruim 4.100 in 2008 tot bijna 3.000 in 2010. In 2010 zijn er twee nieuwe categorieën van afdoening toegevoegd, te weten bemiddeling en onderzoek met brief. Door het beëindigen van de herkansingsprocedure in 2008 komt deze categorie afdoening niet meer voor in 2009 en 2010.

Figuur 4.7 In- en uitstroom verzoekschriften bij de Nationale ombudsman, x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.7 in bijlage 3.

Bron: Nationale ombudsman

4.3.2 Kosten en doorlooptijd

Dienstverlening door de Nationale ombudsman is gratis. Er zijn voor de burger dus geen kosten aan verbonden.

Er is een groot verschil in de gemiddelde doorlooptijd van de behandeling van de binnengekomen verzoeken, afhankelijk van de wijze van afdoening. Een oplossing door middel van een interventie duurde in 2010 gemiddeld 46 kalenderdagen. Wanneer een verzoekschrift door middel van een onderzoek met behoorlijkheidsoordeel in een rapport wordt afgedaan, duurt dit gemiddeld dertien maanden. In 2010 is de Nationale ombudsman begonnen met bemiddeling, dit duurt gemiddeld 182 dagen (zie tabel 4.8 in bijlage 3).

4.4 Arbitrage

Arbitrage is een vorm van geschilbeslechting waarbij partijen een geschil voorleggen aan een derde, die een bindende beslissing neemt over de beslechting van het geschil, maar die niet optreedt in de hoedanigheid van rechter. Deze derde beslecht het geschil door het nemen van een bindende beslissing in de vorm van een arbitraal vonnis (Brenninkmeijer et al., p. 15). Op voorwaarde dat een arbitraal vonnis wordt gedeponeerd bij de rechtbank, wordt een executoriale titel verkregen, waarmee het vonnis kan worden afgedwongen.

In deze paragraaf bespreken we arbitrage bij de volgende instanties: de Raad van Arbitrage voor de Bouw (RvA), het Garantie-Instituut Woningbouw (GIW) en het Nederlands Arbitrage Instituut (NAI).

De RvA is een van de belangrijkste arbitrage-instanties in Nederland voor de bouw. De RvA stelt zich ten doel om geschillen te beslechten die liggen op het gebied van de bouw, bijvoorbeeld bij geschillen tussen huizenkopers en aannemers. Naast de woningbouw is de RvA er ook voor geschillen op het gebied van utiliteitsbouw en weg- en waterbouw. In de meest gebruikte algemene voorwaarden in de bouw wordt de RvA met uitsluiting van de gewone rechter als geschillenbeslechter aangewezen. In die gevallen is de gang naar de RvA dus verplicht. In consumentencontracten voor nieuwbouwwoningen met garantie (GIW-woningen) wordt de consument de keus gegeven tussen arbitrage en de gewone rechter.

Het tweede arbitrageorgaan in de bouw was het GIW. Per 1 januari 2010 is het GIW als organisatie echter opgeheven. Dit betekent dat een deel van de lopende procedures werd ondergebracht bij De Geschillencommissie te Den Haag en een deel bij de RvA.

Het derde arbitrageorgaan is het NAI. Het is een onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk die zich ten doel stelt de beslechting van geschillen te bevorderen door het bieden van een arbitraal proces, richtlijnen en algemene voorlichting. Het Arbitragereglement van het NAI biedt de grondslag voor een goed geregelde arbitrageprocedure. Voorts biedt dit Arbitragereglement een basis voor een bindendadviesprocedure.¹¹

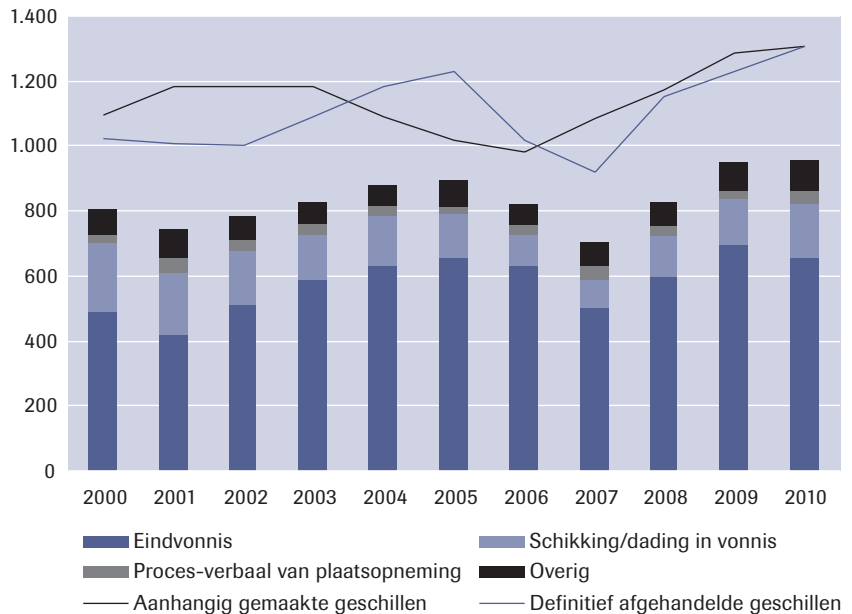
4.4.1 In- en uitstroom

Het aantal zaken dat bij de RvA aanhangig wordt gemaakt was in de periode 2001-2003 stabiel rond de 1.180. Hierna nam het aantal zaken af tot 984 in 2006. Sinds 2006 is jaarlijks een stijgende lijn te zien (zie figuur

¹¹ Het NAI biedt naast arbitrage ook bindend advies en minitrage aan. Minitrage is een gestructureerde vorm van bemiddeling, waarbij een minitragecommissie, bestaande uit een onafhankelijke bemiddelaar en een bestuurder van ieder van de partijen, poogt een schikking tot stand te brengen. In een minitrageprocedure variëren de administratiekosten van € 40 tot € 2.000. De partijen betalen hiervan ieder de helft. Voor de structuur van dit hoofdstuk hebben wij ervoor gekozen om alle informatie met betrekking tot het NAI te beschrijven in de paragraaf over arbitrage.

4.8). In 2010 werden 1.306 aantal zaken aanhangig gemaakt. In de periode 2000-2003 is het aantal afgehandelde geschillen jaarlijks circa 100 lager dan het aantal aanhangig gemaakte geschillen. In de periode 2004-2006 is de uitstroom groter dan de instroom. De laatste jaren zijn de instroom en uitstroom meer aan elkaar gelijk. In 2010 werden 1.305 geschillen afgehandeld. In circa de helft van de gevallen betreft dit een eindvonnis.

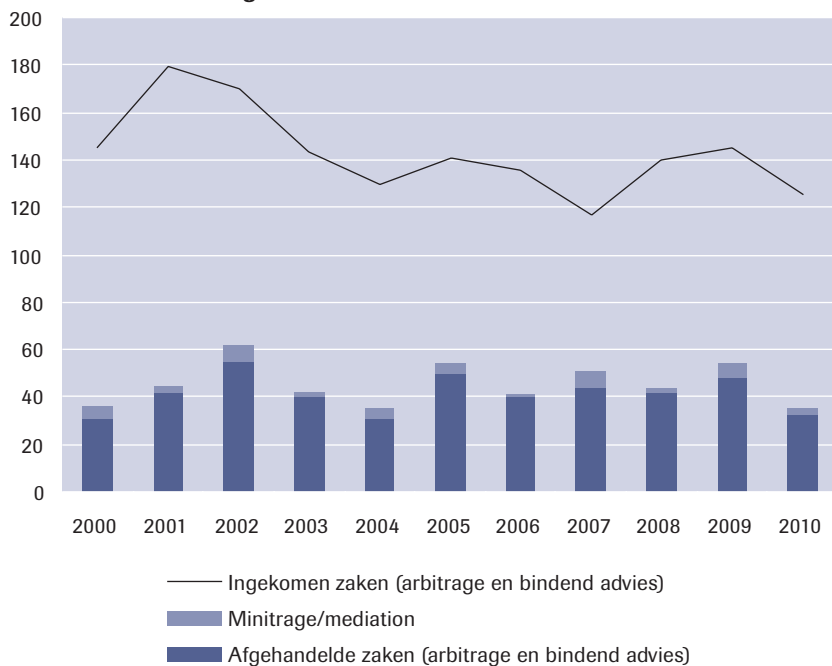
Figuur 4.8 In- en uitstroom van geschillen bij de Raad van Arbitrage voor de Bouw

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.9 in bijlage 3.

Bron: Raad van Arbitrage voor de Bouw

Er zijn niet veel gegevens bekend met betrekking tot de in- en uitstroom bij het GIW. Cijfers vanaf 2005 zijn niet te achterhalen, waarschijnlijk als gevolg van de opheffing van het GIW per 2010. Half november 2009 waren bij het GIW ruim 1.000 zaken aanhangig (communicatie GIW, 2009). Bij het NAI schommelt het aantal ingekomen arbitrage- en bindend-advieszaken in de periode 2000-2010 tussen de 117 (in 2007) en 179 (in 2001). In 2009 was het aantal ingekomen geschillen 145 en in 2010 is dit aantal gedaald tot 125. Opvallend is het grote verschil tussen het aantal binnengekomen geschillen en het aantal afgehandelde geschillen (zie figuur 4.9). Het aantal afgehandelde geschillen lag in de periode 2000-2010 tussen de 31 en 55.

Figuur 4.9 In- en uitstroom van geschillen bij het Nederlands Arbitrage Instituut

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.9 in bijlage 3.

Bron: Nederlands Arbitrage Instituut

4.4.2 Kosten en doorlooptijd

In 2010 waren de arbitragekosten bij de RvA als volgt onderverdeeld: 9% minder dan € 2.000; 8% tussen € 2.000 en € 3.000; 14% tussen € 3.000 en € 4.000; 13% tussen € 4.000 en € 5.000, 27% meer dan € 5.000 en 29% meer dan € 10.000.

Bij de RvA werd in 2010 48% van de procedures binnen één jaar afgehandeld, 88% binnen twee jaar, 95% binnen drie jaar en de overige 5% duurde langer dan drie jaar.

De administratiekosten van een arbitrage en mediation bij het NAI variëren van € 450 tot € 15.000 (excl. btw), afhankelijk van het zaaksbelang. Voor particulieren kunnen de administratiekosten variëren van € 340 tot € 12.000. Voorts dienen de kosten van de arbiters te worden vergoed. In nationale arbitrageprocedures kunnen de uurtarieven van arbiters variëren van € 150 tot € 350 per uur, dit behoudens bijzondere gevallen te bepalen door de Administrateur, bijvoorbeeld een kort geding of zaken met een zeer groot financieel belang. Het zaaksbelang varieert van enkele duizenden euro's tot meer dan 2 miljoen euro. In 2010 had 68% van de binnen-

gekomen zaken een zaaksbelang van meer dan € 200.000 en 29% van meer dan 2 miljoen euro.

De gemiddelde NAI-arbitrage duurt van eerste aanmelding tot het uiteindelijke vonnis ongeveer negen maanden.¹²

4.5 Mediation

Mediation is een vorm van geschilbeslechting waarbij een onafhankelijke derde, de mediator, partijen begeleidt om tot een oplossing te komen van hun onderlinge conflict. Het doel van mediation is vanuit de belangen van partijen tot een gezamenlijk gedragen en voor ieder van hen optimaal resultaat te komen. Een mediation begint wanneer beide (alle) partijen een mediationovereenkomst hebben ondertekend. In een mediationovereenkomst zijn de spelregels van de mediation vastgelegd, onder andere geheimhouding. Een mediation kan worden afgerond met een schriftelijk afrondingsdocument (bijvoorbeeld een vaststellingsovereenkomst of convenant) of een mondelinge overeenkomst. Een mediation eindigt meestal met een vaststellingsovereenkomst. In deze overeenkomst worden de afspraken vastgelegd die tijdens de mediation zijn overeengekomen. Na afloop van de mediation kunnen partijen naar de rechtbank om een eventuele vaststellingsovereenkomst van een executoriale titel te laten voorzien.¹³

Sinds april 2005 bestaan er twee structurele verwijzingsvoorzieningen naar mediation: via het Juridisch Loket en via de rechtspraak. Daarnaast kunnen partijen in een conflict ook op eigen initiatief aan mediation beginnen of na verwijzing door andere instanties. Andere verwijzende instanties zijn bijvoorbeeld arbodiensten, maatschappelijk werk, jeugdzorg, politie, sociaal raadslieden, rechtsbijstandsverzekeraars of overheidsinstanties.

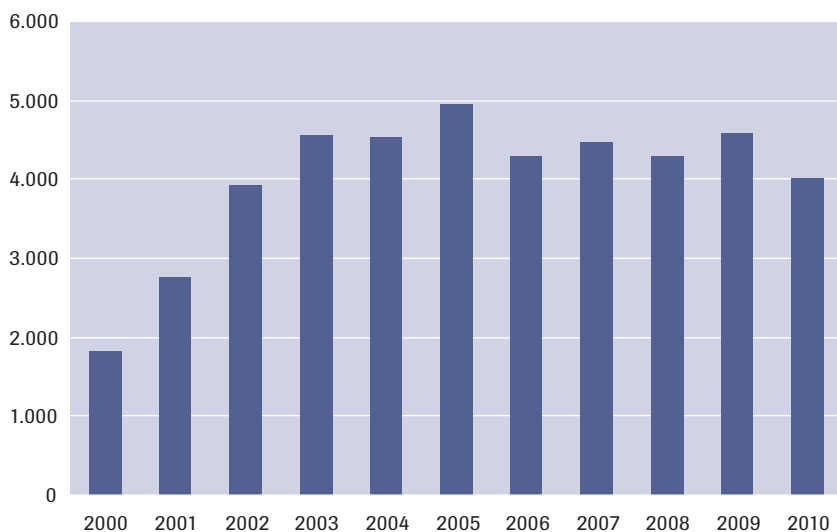
Het Nederlands Mediation Instituut (NMI) is het instituut dat de kwaliteit van de mediators in Nederland bewaakt. Het instituut maakt onderscheid tussen geregistreerde en gecertificeerde mediators. Om de kwaliteit van mediation te bevorderen en waarborgen, beheert het NMI een openbaar register van gekwalificeerde mediators: het NMI Register van Mediators. De mediators die in het register staan ingeschreven, hebben een exclusief recht op het gebruik van de titel NMI Mediator (voor mediators die niet gecertificeerd zijn) of NMI Gecertificeerd Mediator. Deze mediators houden zich aan het reglement van het Nederlands Mediation Instituut. Hierin staat onder meer dat ze een geheimhoudingsplicht hebben en

¹² De administratiekosten en doorlooptijd van een bindendadviesprocedure zijn vergelijkbaar met een arbitrageprocedure. Ook zijn de uurtarieven van bindend adviseurs vergelijkbaar met die van arbiters.

¹³ Voor een uitgebreide beschrijving van mediation wordt verwezen naar de *Mediation Monitor 2005-2008*, Eindrapport (Guiaux et al., 2009).

onafhankelijk, neutraal en voortvarend moeten optreden. Mediators die zich beschikbaar stellen voor verwijzing vanuit het Juridisch Loket en de gerechten dienen zich tevens in te schrijven bij de Raad voor Rechtsbijstand (RvR). In 2010 zijn bij het NMI circa 4.000 mediators geregistreerd (zie figuur 4.10).

Figuur 4.10 Aantal mediators in het NMI Register

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.10 in bijlage 3.

Bron: NMI

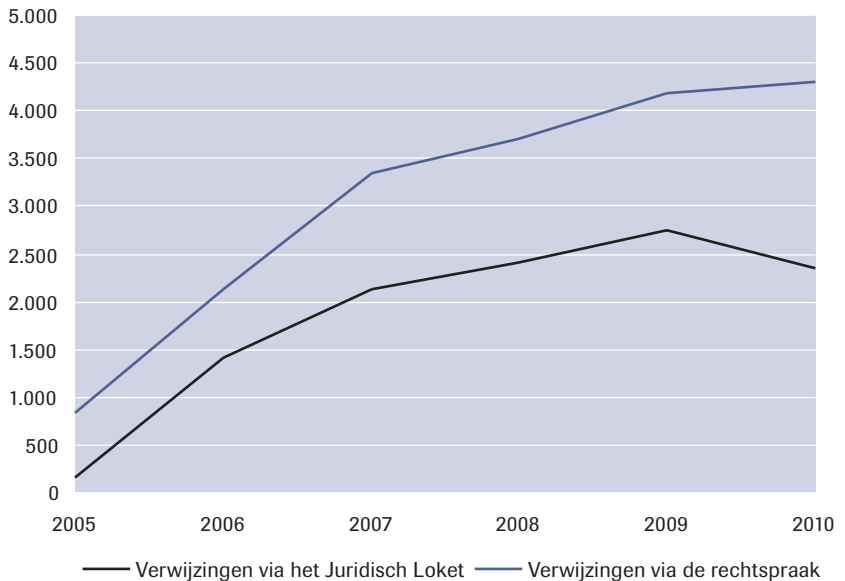
4.5.1 In- en uitstroom

Het aantal verwijzingen naar een mediator vanuit het Juridisch Loket is in de periode 2005-2009 gestegen van bijna 170 naar 2.760. In 2010 daalde het aantal verwijzingen naar 2.350. De rechtspraak liet in de periode 2005-2010 een stijgende lijn zien van 830 verwijzingen naar 4.310 verwijzingen (zie figuur 4.11). Hieruit lijkt opgemaakt te kunnen worden dat de sluiting van het Landelijk Bureau Mediation naast rechtspraak (LBM) niet heeft geleid tot een afname van het aantal verwijzingen naar mediation via de rechtspraak. Verreweg de meeste mediations hadden betrekking op het terrein van het personen- en familierecht (64%) (jaarverslag Raad voor de rechtspraak, 2010, p. 70).

Een mediation die met een schriftelijke overeenstemming wordt afgesloten, kan worden aangemerkt als een geslaagde mediation. Niettemin kan mediation ook succesvol zijn zonder een schriftelijke vaststellingsovereenkomst. Men kan bijvoorbeeld denken aan een verzoening, waarbij een vaststellingsovereenkomst niet meer aan de orde komt. Daarnaast zijn

er mediations die leiden tot een gedeeltelijke overeenkomst en in die zin deels geslaagd zijn. Het aantal geslaagde mediations is daarom groter dan het aantal mediations dat met een schriftelijke vaststellingsovereenkomst wordt afgesloten. Van de zaken die door de rechtspraak naar mediation werden verwezen, eindigde in 2009 en 2010 de helft met een volledige overeenstemming (jaarverslag Raad voor de rechtspraak, 2009, 2010).

Figuur 4.11 Aantal verwijzingen naar mediation door het Juridisch Loket en de rechtspraak

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.11 in bijlage 3.

Bron: het Juridisch Loket en Raad voor de rechtspraak

4.5.2 Kosten en doorlooptijd

De verschillen tussen de uurtarieven van mediators zijn groot. De mediators hebben verschillende professionele achtergronden en zijn actief in of hebben expertise op verschillende terreinen. De kosten van de mediation worden in principe gedeeld door partijen.¹⁴ Voor minder draagkrachtigen is er een tegemoetkoming in de kosten van mediation geregeld in de Wet op de rechtsbijstand (Wrb), de zogenoemde mediationtoevoeging.¹⁵ Daarnaast was voor mediations die verwezen zijn door de rechtspraak en waarbij de partijen geen mediationtoevoeging ontvangen een stimule-

¹⁴ www.nmi-mediation.nl

¹⁵ Voor meer informatie over de gesubsidieerde rechtsbijstand zie hoofdstuk 3.

ringsbijdrage beschikbaar. De stimuleringsbijdrage is sinds 1 januari 2011 niet meer van kracht.

De gemiddelde doorlooptijd van mediation varieert met het type zaak. Het gemiddelde ligt rond de 60 dagen van start tot eind mediation; in die periode zijn er gemiddeld drie à vier bijeenkomsten van ongeveer twee uur. Het snelst gaan belastingzaken verwezen via de rechtspraak; 76% van deze belastingzaken is in één bijeenkomst van gemiddeld 2,5 uur afgerond (Guiaux et al., 2009).

4.6 Procedures op grond van specifieke wet- of regelgeving of statuten

Een aantal buitengerechtelijke procedures is gericht op de interpretatie van en toetsing aan wet- en regelgeving of statuten op specifieke gebieden, bijvoorbeeld gelijkebehandelingswetgeving. Geschilbeslechting vindt voor een belangrijk deel plaats in de vorm van een gezaghebbende, soms bindende, uitspraak.

De twee grotere procedures die we hier bespreken, zijn de procedures bij de Reclame Code Commissie (RCC) en de Commissie Gelijke Behandeling (CGB). Binnen 'kleinere' procedures, zoals die van de Raad voor de Journalistiek, de Stichting Internet Domeinregistratie en het bijbehorende College van Beroep worden jaarlijks enkele tientallen kwesties behandeld (Van Erp et al., 2007). Gezien dat beperkte volume blijven ze hier verder buiten beschouwing.

De RCC is in 1963 opgericht om zorg te dragen voor een verantwoorde manier van reclame maken. De regels waaraan reclame in Nederland moet voldoen, liggen vast in de Reclame Code. Zo mag reclame volgens de Code niet misleidend en niet in strijd zijn met de goede smaak en het fatsoen. De RCC is verantwoordelijk voor de naleving van en toetsing aan de Code. Een ieder die bezwaar heeft tegen een reclame-uiting kan bij de commissie schriftelijk of door middel van een elektronisch klachtformulier een klacht indienen.¹⁶

De CGB is een landelijk, onafhankelijk college dat de naleving van gelijkebehandelingswetgeving toetst en een oordeel velt. Iedereen die zich ongelijk behandeld voelt, kan schriftelijk – ook elektronisch – een verzoek om een oordeel indienen bij de CGB om toetsing aan, onder andere, de Algemene Wet Gelijke Behandeling (AWGB).¹⁷ Dit oordeel is niet juridisch bindend. Daarnaast adviseert de CGB (gevraagd én ongevraagd) beleidsmakers en maatschappelijke spelers in het licht van gelijkebehandelings-

¹⁶ Daarbij moet worden aangegeven: (a) tegen welke reclame de klacht zich richt; (b) waarom de reclame-uiting in strijd met de Nederlandse Reclame Code is, indien mogelijk onder vermelding van de overtreden artikelen uit de Reclame Code; en (c) in welk(e) medium/media de reclame is opgenomen.

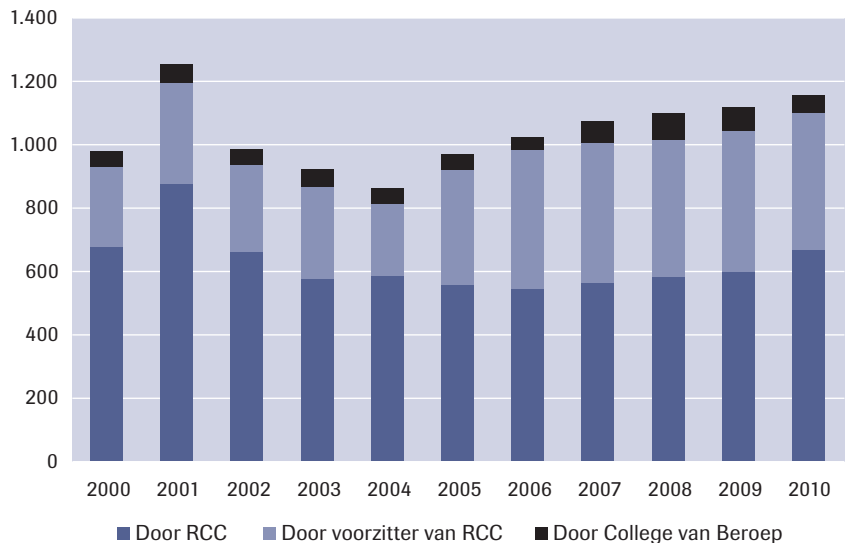
¹⁷ Naast de AWGB zijn ook van toepassing: de WGB (Wet Gelijke Behandeling; en WGB h/cz: op grond van handicap of chronische ziekte; de WOA (Wet Onderscheid Arbeidsduur), WOBOT (Wet onderscheid bepaalde en onbepaalde tijd), WGBL (Wet gelijke behandeling op grond van leeftijd bij de arbeid).

wetgeving en kan het ook zelf een onderzoek instellen naar een situatie waarin regelmatig gediscrimineerd lijkt te worden.

4.6.1 In- en uitstroom

De jaarlijkse instroom van klachten bij de RCC schommelt in de periode 2001-2008 tussen de 1.900 en 3.000 klachten. Opvallend is de stijging van het aantal geregistreerde klachten van 2.900 in 2009 naar 5.900 in 2010. Er werden dat jaar 2.400 identieke klachten ingediend tegen de poster in de bioscopen ter promotie van de horrorfilm 'Sint' (Jaarverslag RCC, 2010). De RCC kan op verschillende manieren reageren op een ingekomen klacht. Het aantal uitspraken dat de RCC zelf heeft gedaan is gestegen van 540 in 2006 tot 670 in 2010 (zie figuur 4.12). Daarnaast zijn in deze periode jaarlijks tussen de 430 en 440 uitspraken gedaan door de voorzitter van de Reclame Code Commissie en vielen bijna 1.800 klachten in 2010 in de categorie 'niet in behandeling genomen'. Het aantal uitspraken van het College van Beroep, waar men in beroep kan tegen uitspraken van de RCC, steeg van bijna 40 zaken in 2006 naar ruim 80 in 2008 en nam vervolgens af naar circa 60 in 2010 (zie tabel 4.12 in bijlage 3).¹⁸

Figuur 4.12 Aantal uitspraken bij Reclame Code Commissie

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.12 in bijlage 3.

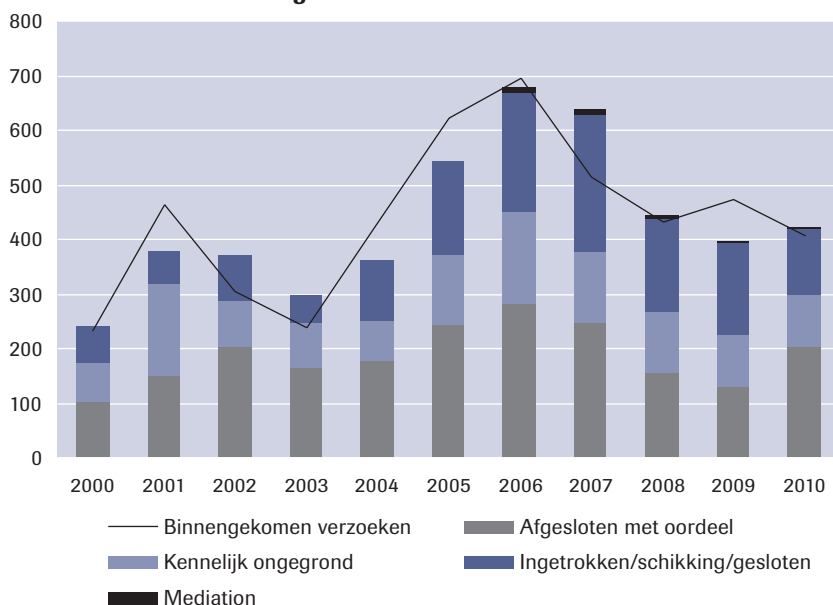
Bron: RCC

¹⁸ Dit college kan het beroep geheel/gedeeltelijk gegrond verklaren en de uitspraak van de RCC geheel/gedeeltelijk vernietigen; het beroep geheel/gedeeltelijk ongegrond verklaren en de uitspraak van de RCC geheel/gedeeltelijk bevestigen en/of de zaak terugverwijzen naar de RCC.

De uitspraken van de RCC zijn in principe niet juridisch bindend. Niettemin hebben de bij de Stichting Reclame Code aangesloten media zich ertoe verplicht om bij een herhaalde of ernstige overtreding van de Nederlandse Reclame Code de veroordeelde reclame-uiting niet meer uit te zenden. Ook bestaat sinds enige tijd de afdeling 'Monitoring & Compliance', die onder andere nagaat in hoeverre uitspraken van de RCC worden opgevolgd.

De omvang van de instroom van het aantal verzoeken bij de CGB fluctueert sterk over de jaren (zie figuur 4.13). Het aantal binnengekomen verzoeken laat een piek zien in 2006 met bijna 700 verzoeken. In 2010 lag het aantal binnengekomen verzoeken net boven de 400. Het aantal afgehandelde verzoeken laat eenzelfde patroon zien. De CGB handelde gemiddeld 330 aanmeldingen per jaar af in de periode 2000-2002. In de periode 2003-2006 steeg het aantal afgehandelde verzoeken van 290 tot 680. Daarna daalde het aantal weer tot 400 verzoeken in 2009 en in 2010 kwam het aantal afgehandelde verzoeken uit op 420.

Figuur 4.13 In- en uitstroom van verzoeken bij de Commissie Gelijke Behandeling

Voor corresponderende cijfers zie tabel 4.12 in bijlage 3.

Bron: CGB

Door de CGB wordt per binnengekomen verzoek bekeken wat de best passende behandelwijze is voor de verzoeker. Soms leidt dit tot een alternatieve vorm van afdoening door uitsluitend informatieverstrekking

of tot bemiddeling door middel van een derdengesprek of mediation.¹⁹ In alle andere gevallen, of als een derdengesprek of mediation geen resultaat oplevert, wordt de zaak onderzocht en na afronding van het onderzoek ter zitting gebracht. In ruim een derde van de gevallen wordt het verzoek afgesloten met een oordeel. De laatste jaren heeft in bescheiden mate (jaarlijks minder dan tien gevallen) ook mediation plaatsgevonden.

4.6.2 Kosten en doorlooptijd

Consumenten en in Nederland gevestigde kerkelijke, levensbeschouwelijke, liefdadige, culturele of wetenschappelijke instellingen of andere het algemeen nut beogende organisaties kunnen kosteloos een klacht indienen bij de RCC. Indien een klager in het geweer komt tegen een terzijdelegging door de voorzitter van de RCC, moet € 15 worden voldaan. Een beroep instellen kost € 30. Ook bedrijven kunnen kosteloos een klacht indienen, mits zij hun financiële bijdrage van tenminste € 1.000 aan de Stichting Reclame Code hebben betaald, zitting hebben in het bestuur of behoren tot de organisaties waarmee een Bijzondere Reclamecode tot stand is gekomen. Anders zijn de kosten € 250 voor bedrijven die een financiële bijdrage van minder dan € 1.000 hebben betaald en € 1.000 voor de overige gevallen.

Bij de RCC wordt circa 70% van de geschillen binnen twee maanden afgerond en 98% binnen vier maanden. De doorlooptijden bij het College van Beroep zijn vergelijkbaar: 92% van de zaken werd in 2010 binnen vier maanden afgerond.

Aan een procedure bij de CGB zijn geen kosten verbonden. De normtijd voor een oordeelprocedure bedraagt zes maanden. Voor een onderzoek naar loon wordt een langere termijn gehanteerd, omdat hiervoor een onderzoek ter plaatse wordt verricht. Een spoedprocedure kent uiteraard een (veel) kortere doorlooptermijn.

4.7 Tevredenheid

In deze paragraaf wordt ingegaan op de tevredenheid van gebruikers over de verschillende buitengerechtelijke geschilbeslechtsprocedures. Van lang niet alle instanties zijn (recente) cijfers bekend. Bovendien, als er al klanttevredenheidsonderzoeken plaatsvinden, gaan deze vaak in op de algehele dienstverlening en niet specifiek op de klachtafhandeling. De instanties waarvan klanttevredenheidscijfers bekend zijn, worden hieronder beschreven.

¹⁹ Sinds 2007 gebruikt de CGB expliciet de term 'alternatieve afdoening' voor niet-zittingen, in respons op de behoefte van verzoekers aan een kortere en meer praktijkgerichte afdoening. De mogelijkheid van mediation door een externe mediator bestaat al sinds 1 januari 2005.

Uit het in 2010 door de IND gehouden ‘klanttevredenheidsonderzoek’ kwam naar voren dat burgers de service aan de loketten van de IND waarderen met een 8,6. De afhandeling door de IND van klachten stemde tot minder tevredenheid. Rechtshulpverleners waardeerden die met een 6,3 en particulieren met gemiddeld 5,2. Naar aanleiding van deze laatste score doet het Centraal Klachtenbureau van de IND nu na ontvangst van een klacht telefonisch navraag om de onderliggende kwestie van de klacht te achterhalen en te informeren hoe de dienstverlening zou kunnen worden verbeterd (Jaarverslag Nationale ombudsman, 2010).

Jaarlijks houdt de IBG/DUO in de maanden november en december een klanttevredenheidsonderzoek. Daarbij wordt de klanttevredenheid over de afhandeling van de klantcontacten via telefoon, e-mail, internet en balie onderzocht. In 2007 scoorde de organisatie hierop een 6,5 en in 2008 een 6,9. De redenen van de stijging van het cijfer zijn volgens de IBG onder andere de extra inspanningen op het gebied van telefonie en het sterk groeiende aantal elektronische klantcontacten. In 2009 was de algehele klanttevredenheidsscore een 7,0 en in 2010 een 6,9.

Binnen de SVB is in 2010 een onderzoek verricht naar de ontwikkeling van de klanttevredenheid over de dienstverlening in de laatste tien jaar.²⁰ De SVB heeft de afgelopen jaren een aantal veranderingen doorgevoerd met betrekking tot de dienstverlening. Zo werden in 2000 callcenters ingericht en werden in 2006 serviceteams ingesteld. De gemiddelde score op de algehele klanttevredenheid is gestegen van een 7,6 in 2008 tot een 7,8 in 2010. Echter, de kwaliteit van specifiek de klachtafhandeling is in 2010 niet gemeten (Jaarverslag SVB, 2010).

Het UWV meet de klanttevredenheid via de Klantgerichtheid-monitor, die enkele malen per jaar wordt uitgevoerd. Deze monitor levert cijfermatige informatie over de klantgerichtheid op regionaal en landelijk niveau. De klanten die hun oordeel geven, zijn uitkeringsgerechtigden die recente ervaring hebben met de dienstverlening van het UWV. De klanttevredenheid specifiek voor de behandeling van bezwaarzaken laat (landelijk) een stijgende lijn zien van een 5,0 in 2006 tot een 5,8 in 2009. In 2010 steeg de klanttevredenheid tot een 6,0 (Jaarverslag UWV, 2010).

De Huurcommissie heeft in 2007 een onderzoek laten uitvoeren naar het effect van de werkzaamheden van de Huurcommissie. De resultaten tonen aan dat twee derde van de cliënten van de Huurcommissie tevreden is over de kwaliteit van de dienstverlening.²¹ De Huurcommissie is voornemens om met ingang van 2012 de klanttevredenheid systematisch te onderzoeken (communicatie Huurcommissie, 2011).

Uit de evaluatie van De Geschillencommissie door het WODC (Klapwijk & Ter Voert, 2009) blijkt dat de tevredenheid onder consumenten zeer

20 Voor meer informatie over dit onderzoek zie ‘Onderzoeksrapport: Klantoordelen over dienstverlening van de Sociale Verzekeringsbank’ op de website van de SVB.

21 Voor meer informatie over dit onderzoek zie ‘Onderzoek maatschappelijk rendement Huurcommissie’ op www.rijksoverheid.nl.

sterk afhangt van het resultaat van de procedure. Consumenten die gelijk kregen, gaven de kwaliteit van de procedure gemiddeld een 7,4; zij die ongelijk kregen, gaven een 4,3. Het gemiddelde cijfer is 5,9.

In 2010 is de Nationale ombudsman gestart met het vragen van feedback aan verzoekers. Korte tijd na het afhandelen van de klacht wordt telefonisch contact opgenomen met de vraag of verzoekers mee willen werken. Zij krijgen enkele vragen voorgelegd, die zij telefonisch of op internet kunnen beantwoorden. Uit de tot nu toe ontvangen feedback blijkt dat het oordeel over de dienstverlening gemiddeld een 8,4 is en het algemeen oordeel gemiddeld een 8,2 (Jaarverslag Nationale ombudsman, 2010). Voor de RvA is in 2008 een klantwaarderingsonderzoek gehouden door bureau Prisma. Er is een tweetal vragenlijsten vervaardigd: een lijst voor partijen en een lijst voor gemachtigden. De vragenlijsten zijn gezonden aan ongeveer 300 potentiële respondenten, alle raadslieden of partijen die regelmatig met de Raad te maken hebben ('repeat players'). Van de aangeschreven advocaten heeft het grootste deel gereageerd en van de partijen bijna 50%. Het onderzoek had betrekking op de mate van tevredenheid over de ontwikkeling in het algemeen ten aanzien van tevredenheid over de Raad, de voorlichting (website), de schriftelijke en telefonische dienstverlening aan gemachtigden, de uitstel- en rolregeling, de gang van zaken bij de mondelinge behandeling en de leesbaarheid en motivering van de vonnissen. De resultaten toonden aan dat de ondervraagden over het algemeen tevreden zijn: 75% van de advocaten en 55% van de partijen heeft aangegeven tevreden te zijn over het werk van de Raad.

De Mediation Monitor (Guiaux et al., 2009) gaat in op de tevredenheid van partijen met de mediation en de mediator. Van de partijen die door het Juridisch Loket naar een mediator verwezen werden, was 78% (zeer) tevreden met de mediation en was 90% (zeer) tevreden met de mediator. Van de partijen die door de rechtspraak naar een mediator verwezen werden, gaf 48% aan (zeer) tevreden te zijn met de mediation en 82% met de mediator. In haar jaarverslag (2010) geeft de CGB aan dat zij veel belang hecht aan de wijze waarop wordt omgegaan met de personen die bij het indienen of de behandeling van een verzoek contact met haar hebben. De CGB hanteert daarom een klachtenregeling waarvan de doelstelling tweeledig is. Enerzijds is het doel om de klachten naar ieders tevredenheid op te lossen. Anderzijds is het doel om van klachten te leren en zonodig wijzigingen in het interne beleid van de CGB aan te brengen. In 2010 heeft de CGB zeven klachten ontvangen, hiervan bleken er twee ongegrond en vijf niet-ontvankelijk.

4.8 Resumé

Buiten de rechtspraak kent Nederland een breed scala van voorzieningen voor (hulp bij) de oplossing van bezwaren, klachten en geschillen. In dit

hoofdstuk zijn gegevens bijeengebracht over een aantal van deze (landelijke) voorzieningen, die zijn aangeduid als 'buitengerechtelijke geschilprocedures'. Daarbinnen zijn een zestal typen procedures onderscheiden: bezwaarprocedures (bestuursrecht), bindendadviesprocedures, klachtprocedures, arbitrage, mediation en procedures op basis van specifieke wet- of regelgeving, zoals gelijkebehandelingswetgeving.

Het bijeenbrengen van de gegevens is gebeurd aan de hand van vier terugkerende aandachtspunten: de instroom, de uitstroom (bijvoorbeeld actief: uitspraak, schikking, ongegrondverklaring; of passief: intrekking door partijen), de kosten en de doorlooptijden. Ten slotte wordt ingegaan op de tevredenheid onder gebruikers van de procedure.

De resulterende bevindingen en beschrijvingen illustreren nog maar eens hoe kleurrijk het palet van buitengerechtelijke instanties is. Wat in algemene zin opvalt, is dat maar een beperkt deel van de bestudeerde instroom van klachten en geschillen uitmondt in een uitspraak of (bindend) advies. Dit komt doordat veel van de verzoeken niet-ontvankelijk blijken, door partijen worden ingetrokken of op alternatieve wijze worden afgedaan. Bij die alternatieve afdoening kan gedacht worden aan het bieden van op maat gesneden informatie aan de gebruiker, of aan mediation en andere vormen van bemiddeling. Alternatieve afdoening lijkt in groeiende mate het resultaat te zijn van bewust beleid (bijvoorbeeld bij het UWV en ook de Commissie Gelijke Behandeling) om juridisering te voorkómen en om verzoekers meer passende en praktijkgerichte oplossingen te bieden. Voor het merendeel van de procedures heeft deze ontwikkeling zich nog niet in substantiële cijfers vertaald.

5 Civiele rechtspraak

R.J.J. Eshuis, A.H. Sprangers en B.J. Diephuis

De civiele rechtspraak behandelt rechtsvragen van private partijen, zoals burgers en bedrijven. Ook overheden zijn soms partij in civiele zaken. Hoewel strafzaken in de media en bij het publiek de meeste aandacht trekken, is het de burgerrechter die de meeste rechtszaken te behandelen krijgt. In 2010 waren twee op de drie zaken bij de rechtspraak civielrechtelijk van aard. Binnen het domein van de civiele rechtspraak worden zowel geschillen behandeld (zaken waarbij ten minste twee partijen met strijdige belangen zijn betrokken), als (eenzijdige) verzoeken, zoals een verzoek tot het wijzigen van een achternaam.

Wanneer de rechter een geschil tussen twee (of meer) partijen behandelt, resulteert de rechtsgang veelal in een uitspraak waarbij aan de ene partij een verplichting wordt opgelegd ten aanzien van de andere partij; bijvoorbeeld het vergoeden van schade of het betalen van een openstaande rekening. Aan een dergelijke uitspraak moet de verplichte partij voldoen en de ontvangende partij kan desnoods een beroep doen op overheidsmacht om het nakomen van die verplichting af te dwingen.

Bij eenzijdige verzoeken wordt (al dan niet) een bepaald recht toegekend, zoals het wijzigen van een achternaam, het mogen leggen van beslag of toelating tot een schuldsaneringsregeling op basis van de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen (WSNP). De wet specificeert voor welke verzoeken een burger of bedrijf zich tot de rechter moet wenden.

Tot de rechterlijke taken in het civiele domein behoort ook het beheer van verschillende registers, zoals het Centraal Insolventieregister en het Centraal Curateleregister. De taken die daaraan zijn verbonden zullen hier verder buiten beschouwing blijven.

Taakverdeling sectoren civiel en kanton

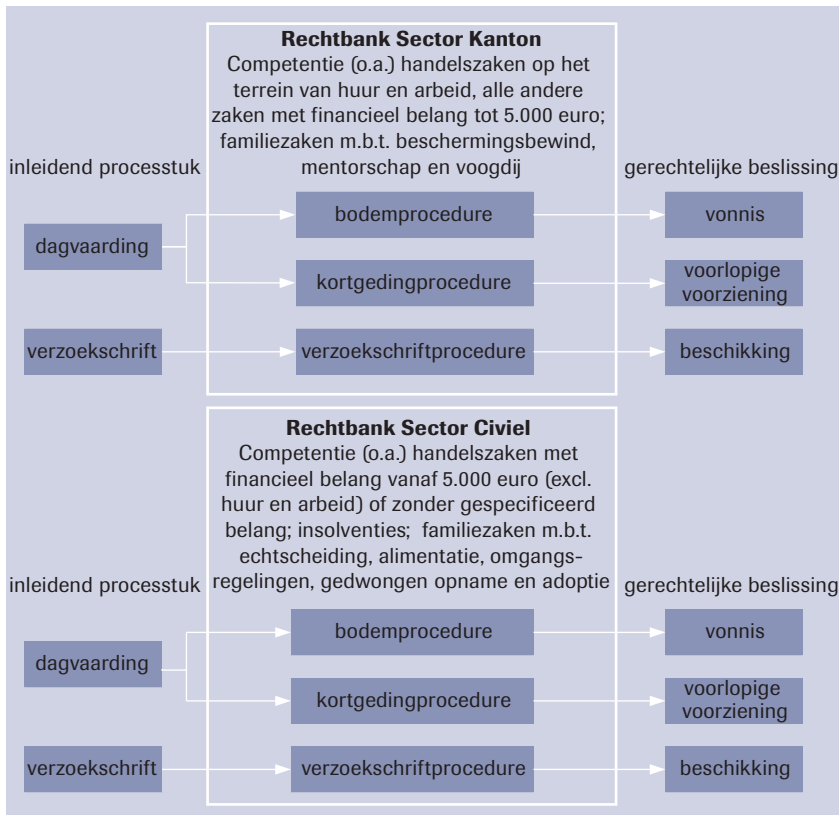
De civiele rechtspraak behandelt een enorme variëteit aan rechtsvragen. Al die zaken worden, in eerste aanleg, behandeld binnen drie typen procedures: de 'gewone' dagvaardingsprocedure of bodemprocedure,¹ de verzoekschriftprocedure en de kortgedingprocedure.² De behandeling in eerste aanleg vindt, afhankelijk van de aard en omvang van de zaak, plaats bij de civiele sector of de sector kanton van een rechtbank. Over het algemeen behandelt de sector kanton de kleinere zaken. Een wettelijk vastgelegde competentiegrens bepaalt bij welke sector de behandeling plaatsvindt. Tot halverwege 2011 gold dat de sector kanton bodemzaken

1 In de tekst over de eerste aanleg is de voorkeur gegeven aan de term 'bodemprocedure'. Wanneer de term 'dagvaardingsprocedure' zonder de toevoeging 'gewone' wordt gebruikt, vallen daar ook kortgedingprocedures onder. Dat leidt gemakkelijk tot verwarring. In de hier te presenteren cijfers over hoger beroep wordt over 'dagvaardingsprocedures' gesproken. Daaronder vallen dan zowel 'gewone' dagvaardingsprocedures als kortgedingprocedures.

2 Kortgedingprocedures worden ook wel aangeduid als 'voorlopige voorziening'. De term 'kortgedingprocedure' wordt zowel voor procedures bij de civiele sector als bij de sector kanton gebruikt; in andere literatuur wordt in het laatste geval vaak de voorkeur gegeven aan 'voorlopige voorziening'.

met betrekking tot huur, pacht en arbeid behandelde, én alle zaken met een financieel belang van minder dan € 5.000.³ Voor verzoekschriftprocedures bepaalt vooral het type zaak waar de behandeling in eerste aanleg plaatsvindt. De sector kanton behandelt onder meer ontslagzaken, erfrecht en gezag en bewind. De civiele sector behandelt onder meer echtscheidingen, adoptieverzoeken en faillissementskwesties. Bij de zaken die door de civiele sector worden behandeld, zijn partijen verplicht zich te laten bijstaan door een advocaat. Bij de sector kanton geldt die verplichting niet.

Figuur 5.1 Procedurestromen in de civiele rechtspraak in eerste aanleg*

* De weergegeven competenties zijn per 1 juli 2011 gewijzigd. Weergegeven zijn de competenties zoals die gedurende de periode 2002-2010 golden.

3 Met ingang van 1 juli 2011 zijn de competenties van de sectoren civiel en kanton gewijzigd. De financiële grens is opgetrokken naar € 25.000. Daarnaast zijn alle zaken op het gebied van consumentenkoop onder de competentie van kantonrechter gebracht.

Soorten procedures

Welk type problematiek binnen welk type procedure wordt behandeld is wettelijk vastgelegd. Over het algemeen geldt dat geschillen worden behandeld binnen een bodemprocedure of kortgedingprocedure. Beide procedures worden ingeleid door een dagvaarding, waarmee de eisende partij de verweerder voor de rechter daagt. De bodemprocedure is de standaardprocedure voor het behandelen van deze geschillen. Binnen zo'n procedure kan desgewenst onderzoek worden verricht door een materiedeskundige en kunnen getuigen worden gehoord. Omdat zo'n procedure lang kan duren, terwijl soms een snelle uitspraak nodig is, is er ook een kortdurend alternatief voor de bodemprocedure: de kortgedingprocedure. In die procedure beperkt de rechter zich tot het doen van een voorlopige uitspraak.

Eenzijdige verzoeken worden behandeld binnen de verzoekschriftprocedure, die uitmondt in een beschikking. Hoewel de verzoekschriftprocedure uitgaat van een eenzijdig verzoek, is het ook in deze procedure mogelijk dat zich een tweede partij in de procedure mengt en een procedure met verweer ontstaat. In sommige typen zaken benadert de rechtbank, naar aanleiding van een verzoekschrift, andere belanghebbende partijen om na te gaan of er bezwaar bestaat tegen het toekennen van het in het verzoekschrift gevraagde.⁴ Voor sommige verzoekschriften, de zogenaamde 'presidentsrekest', stelt de wet dat ze moeten worden gericht aan de president van de rechtbank.⁵ Dit geldt bijvoorbeeld voor de beëindiging van advocaten en tolken.

Gerechtelijke procedures kunnen op verschillende manieren worden beëindigd. Bij rechtspraak denkt men vanzelfsprekend eerst aan rechterlijke beslissingen en uitspraken. Toch worden lang niet alle gerechtelijke procedures met een beslissing door de rechter beëindigd. In een aanzienlijk aantal gevallen bereiken de partijen een schikking. Het beproeven van schikkingen kreeg in 1989 voor het eerst een formele plaats in het Nederlandse burgerlijk procesrecht. Bij de meest recente vernieuwing van dat procesrecht, in 2002, is het beproeven van een schikking zelfs tot 'standaardwerkwijze' van de rechter in civiele bodemprocedures verheven (zie art. 88 Rv). De schikking wordt door velen gezien als een betere afdoening dan een rechterlijke uitspraak en ook de procedure is er nu op gericht eerst te trachten een schikking te bereiken, alvorens naar een uitspraak toe te werken. Dat is reden om in de statistiek ook aandacht aan deze afdoeningen te schenken. Een schikking als zodanig wordt echter niet door de rechtbanken geregistreerd; ze staan in de registratiesystemen als royementen. En onder royementen worden ook nog verschillende andere

4 Bijvoorbeeld bij de aanvraag van een faillissement. In familiezaken kunnen ex-partners of pleegouders tot de kring van belanghebbenden behoren.

5 Het presidentsrekest wordt steeds minder gebruikt. In deze publicatie worden ze geteld als verzoekschriften.

– minder vaak voorkomende – afdoeningen gerekend, zoals een intrekking (door de partij die de zaak voor de rechter bracht).

In grote lijnen geldt dat bodemprocedures bedoeld zijn voor het oplossen van geschillen op tegenspraak en verzoekschriftprocedures voor eenzijdige verzoeken zonder verwerende partij. Maar de praktijk van het recht is weerbarstiger. In een aanzienlijk deel van de dagvaardingsprocedures komt het nimmer tot enig verweer en wordt een verstekvonnis gewezen. En onder de verzoekschriftprocedures zijn er waarin wel degelijk verweer wordt gevoerd.

De mogelijkheden tot beroep tegen een rechterlijke uitspraak

Tegen een rechterlijke uitspraak in eerste aanleg kan in veel gevallen beroep worden aangetekend. In de regel dient het beroep bij het gerechtshof. Tegen uitspraken in zaken met een financieel belang tot € 1.750 en tegen uitspraken in ontslagprocedures is een hoger beroep niet mogelijk. Afwijkende regelingen bestaan er voor het beroep tegen verstekvonnissen en uitspraken in kortgedingprocedures. Tegen een verstekvonnis bestaat de mogelijkheid om, binnen twee weken na de betekening van het vonnis, een verzetprocedure aan te spannen. Een verzetprocedure wordt gevoerd bij de gerechtelijke instantie die ook het vonnis in eerste aanleg wees. Wie herziening wil van een uitspraak in kort geding kan ofwel bij het gerechtshof in hoger beroep gaan tegen de voorlopige voorziening (of de afwijzing daarvan), ofwel bij de instantie die uitspraak deed in kort geding, een bodemprocedure over dezelfde kwestie aanspannen. Eigenlijk is zo'n uitspraak in kort geding ook bedoeld als 'voorlopig', in afwachting van een definitieve uitspraak in een bodemprocedure. Maar meestal wordt geen bodemprocedure gestart, en wordt de uitspraak in kort geding een definitieve uitspraak.

Tegen een uitspraak in hoger beroep kan opnieuw beroep worden aange tekend bij de Hoge Raad. Men spreekt dan van 'cassatie'. De Hoge Raad toetst niet opnieuw de stellingen van partijen en het bewijsmateriaal, maar oordeelt of sprake is geweest van een juiste toepassing van het recht en de motivering. Een vonnis in hoger beroep of cassatie wordt 'arrest' genoemd.

De vraag naar civiele rechtspraak, 2005-2010

De conjunctuur speelt een duidelijke rol bij de ontwikkeling van het aantal burgerlijke zaken: bij de sector civiel via het aantal insolventiezaken en bij de sector kanton onder meer via ontslagzaken en zaken over betalingsachterstanden. Economische neergang leidt, wanneer die langere tijd aanhoudt, tot een stijging van procedures over de voorgenoemde problematiek. Maar ook economische voorspoed blijkt, wanneer over langere termijn wordt gekeken, tot groei te leiden van het aantal procedures (Leertouwer et al., 2005). Dat komt doordat bij gunstige economische

omstandigheden meer transacties tot stand komen en meer risico wordt genomen.

In de tweede helft van 2008 raakte Nederland in een recessie, die tot halverwege 2009 aanhield. Dat betekent dat sprake was van een krimpende economie. Die krimp komt tot uitdrukking in verschillende cijfers die in dit hoofdstuk aan de orde komen. In 2009 treden pieken op in de aantallen gerechtelijke procedures die betrekking hebben op ontslag, faillissementen en schuldsaneringen.

De totale instroom van nieuwe zaken vertoont in de periode 2008-2010 een aanmerkelijk sterkere stijging dan in de jaren daarvoor (zie staat 5.1). In hoger beroep en cassatie vertonen de verzoekschriftprocedures een gestage groei.

Staat 5.1 Kerncijfers civiele rechtspraak, instroom

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
(abs.)						
Rechtbank, sector kanton						
bodemprocedure	454.879	443.721	444.657	512.881	602.633	622.927
verzoekschriftprocedure	224.241	234.325	235.508	259.642	291.425	294.311
kortgedingprocedure	12.490	10.966	9.678	9.553	10.369	9.437
Rechtbank, sector civiel						
bodemprocedure	35.203	38.119	34.276	36.536	40.832	41.163
verzoekschriftprocedure	154.558	159.231	165.746	165.616	173.409	178.944
kortgedingprocedure	13.906	13.500	13.778	14.159	15.186	14.047
presidentsrekest	25.967	25.817	26.551	27.563	30.717	28.637
Gerechtshof						
dagvaardingsprocedure	7.771	7.195	6.981	7.201	8.120	7.775
verzoekschriftprocedure	6.462	6.810	6.810	7.065	7.395	7.632
Hoge Raad						
dagvaardingsprocedure	341	353	362	343	352	373
verzoekschriftprocedure	172	189	220	242	217	280

Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

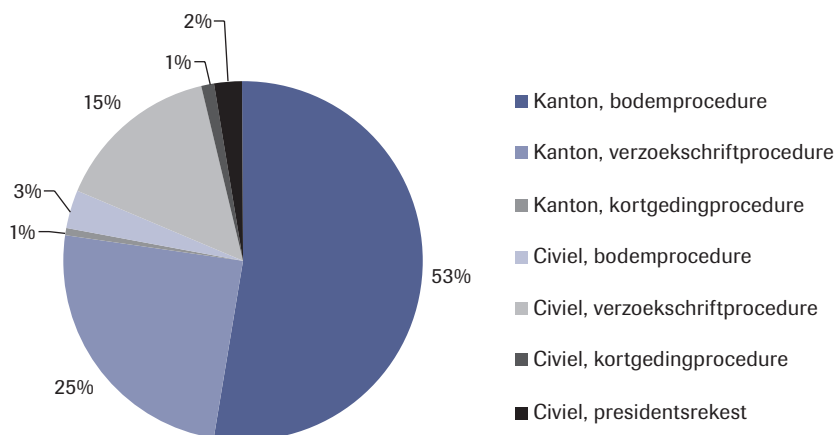
In de volgende paragrafen worden cijfers gepresenteerd over de in- en uitstroom in eerste aanleg (paragraaf 5.1) en in hoger beroep en cassatie (paragraaf 5.2). Paragraaf 5.3 gaat in op de aard van de geschillen die voor de rechter worden gebracht. Daarbij komen ook gegevens aan de orde over het soort partijen dat als eiser of verweerder in het geschil betrokken is en over het financieel belang. In paragraaf 5.4 komt de doorlooptijd van civiele procedures aan de orde. In de slotparagraaf 5.5 worden de belangrijkste ontwikkelingen samengevat.

5.1 In- en uitstroom in eerste aanleg

Deze paragraaf gaat in op de in- en uitstroom van zaken in eerste aanleg bij de rechtbanksectoren kanton en civiel. De cijfers zijn – per sector – uitgesplitst naar type procedure (bodempprocedure, verzoekschrift en kort geding). Bij de uitstroom vindt een verdere verbijzondering plaats naar het soort eindbeslissing (rechterlijke uitspraak op tegenspraak, rechterlijke uitspraak bij verstek, andere afdoeningen). Waar mogelijk wordt de ontwikkeling over de jaren 2000-2010 getoond. In een aantal gevallen worden de beschikbare uitstroombcijfers voor de jaren 2000 en/of 2001 niet voldoende betrouwbaar geacht en zijn cijfers vanaf 2001 of 2002 gebruikt.

De sector kanton behandelt de meeste zaken; 8 op de 10 zaken in eerste aanleg worden bij deze sector behandeld. De helft van de ingediende zaken bestaat uit bodempcedures bij de sector kanton (zie figuur 5.2).

Figuur 5.2 Instroom civiele rechtszaken, in eerste aanleg, 2010

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.1 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak

5.1.1 De sector kanton

De kantonrechter behandelt burgerlijke zaken met een financieel belang van minder dan € 5.000 (sinds 1 juli 2011 € 25.000) en daarnaast een aantal specifieke zaken, zoals arbeidszaken, huurovereenkomsten en consumentenzaken.

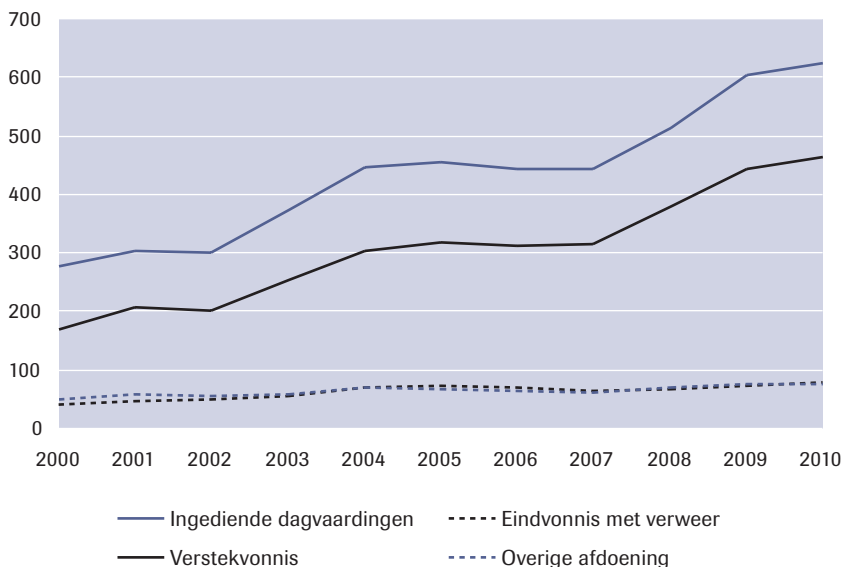
Bodempcedures

Het aantal bodempcedures bij de kantonrechter (instroom) is tussen 2000 en 2010 sterk gestegen (zie figuur 5.3). Het aantal bodempcedures nam tussen 2002 en 2004 toe van 301.000 tot 447.000, een stijging van bijna 50%. Na een periode van betrekkelijke stabiliteit is het aantal bodemzaken bij de

sector kanton na 2007 weer toegenomen. In 2010 werden 623.000 zaken ingediend, een stijging van 40% ten opzichte van 2007.

De toename van het aantal bodemzaken (instroom) verloopt synchroon met de ontwikkeling van het aantal afdoeningen (uitstroom) bij verstek. Dat zijn niet-betwiste vorderingen die veelal verband houden met betalingsachterstanden. Het aandeel van verstekvonnissen op het totaal aantal vonnissen is tussen 2000 en 2010 toegenomen van 80 naar 85%. Als een zaak zonder verweer wordt afgedaan, betekent dit in de praktijk dat de eis geheel wordt toegewezen. Het percentage overige afdoeningen is de laatste jaren gedaald. Bij de overige afdoeningen (12% in 2010) gaat het om zaken waarin een schikking wordt bereikt en om zaken die door de aanbrengrer worden ingetrokken.

Figuur 5.3 Sector kanton, bodemprocedures, x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.1 en 5.2 in bijlage 3.

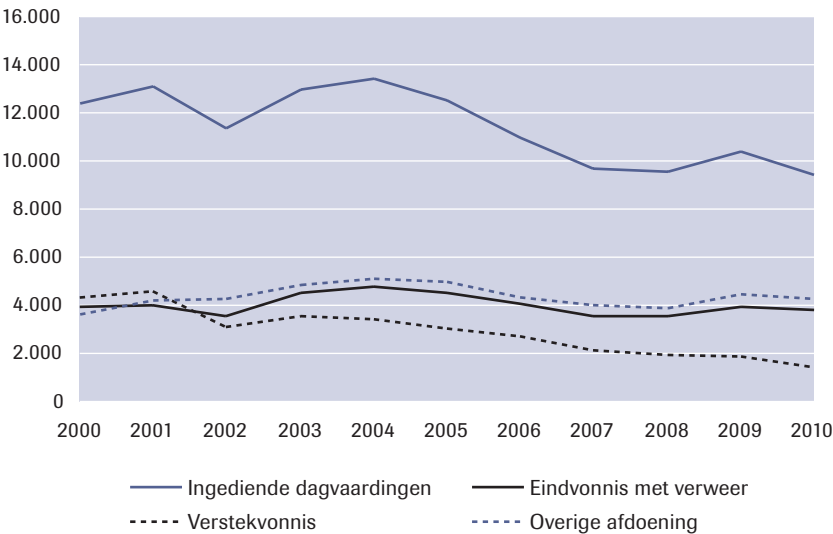
Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

Kort geding

Het aantal kortgedingprocedures bij de sector kanton (instroom) is afgenomen van 12.400 in 2000 tot 9.400 in 2010 (zie figuur 5.4).

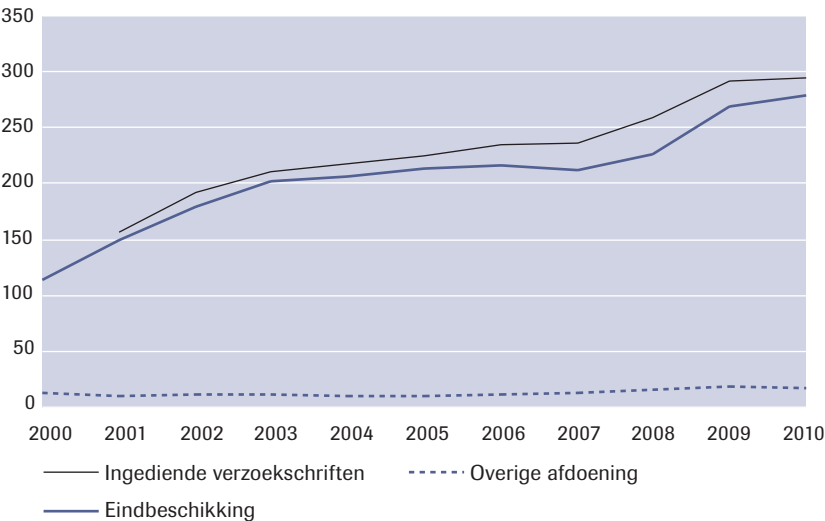
Het aantal vonnissen in kort geding is met meer dan een derde gedaald: van 8.300 in 2000 naar 5.300 in 2010. Vooral het aandeel van verstekvonnissen is gedaald, van 52% van het totaal aantal vonnissen in 2000 tot 27% in 2010. De voornaamste oorzaak van die daling is het afgenomen gebruik van het zogenoemde 'incassokortgeding'. Dit kortgeding voor incassozaken (veelal afgedaan bij verstek) werd aan het begin van dit millennium nog veelvuldig toegepast door de rechtbank Amsterdam.

Figuur 5.4 Sector kanton, kort gedingen

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.1 en 5.2 in bijlage 3.
Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

Figuur 5.5 Sector kanton, verzoekschriften, x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.1 en 5.2 in bijlage 3.
Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

Verzoekschriften

Het aantal verzoekschriftprocedures bij de kantonrechter is gestegen van 157.000 in 2001 tot 294.000 in 2010 (zie figuur 5.5). Deze toename, bijna een verdubbeling, hangt in de eerste plaats samen met het grotere aantal familiezaken (zie paragraaf 5.4). Een belangrijke oorzaak voor de stijging in de eerste jaren na de eeuwwisseling was de groei van het aantal ontslagzaken. Dit aantal is in deze periode toegenomen van 44.500 in 2001 tot 78.500 in 2003. Tussen 2003 en 2008 is het aantal ontslagzaken weer sterk gedaald. Na een tijdelijke toename in 2009 nam het aantal ontbindingsverzoeken bij de kantonrechter in 2010 weer af tot een niveau van 22.000 (Sprangers & Lalta, 2011).

Het totaal aantal beschikkingen van de kantonrechter is tussen 2009 en 2010 toegenomen van 269.000 tot 279.000. Deze stijging komt volledig voor rekening van het aantal beschikkingen in familiezaken. In 2010 ging het daarbij om 252.000 beschikkingen, 26.000 meer dan in 2009.

5.1.2 De sector civiel

De sector civiel binnen een rechtbank behandelt de zaken die volgens de wet niet aan de kantonrechter worden voorgelegd. Zaken met een financieel belang van € 5.000 of meer (sinds 1 juli 2011 € 25.000) vallen onder de competentie van de sector civiel.

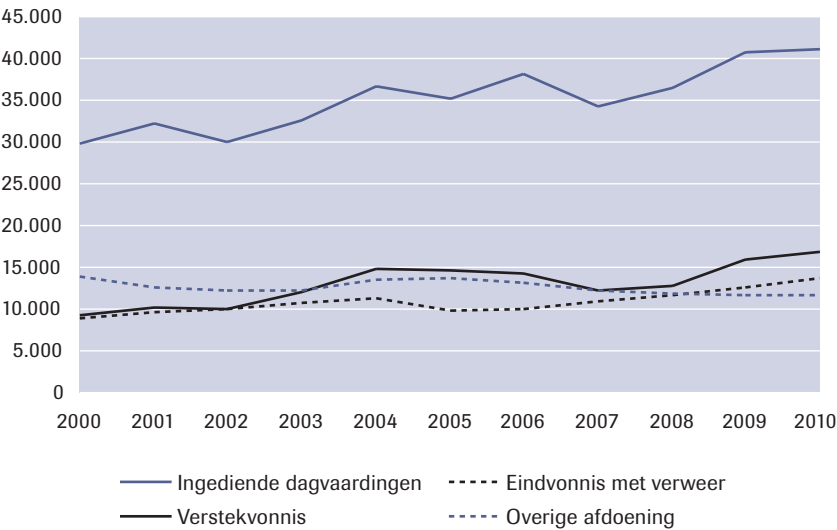
Bodemprocedures

Het aantal bodemprocedures bij de sector civiel is over de periode 2000-2010 gestegen, tot een niveau van 41.000. Het aantal vonnissen in bodemprocedures nam in dezelfde periode toe van 18.000 tot bijna 31.000 (zie figuur 5.6).

Het percentage afdoeningen zonder verweer bij de civiele sector ligt een stuk lager dan bij de sector kanton. Dit heeft vermoedelijk te maken met het feit dat het bij de sector civiel om zaken met aanzienlijk grotere (financiële) belangen gaat. In 2010 is het aandeel afdoeningen met eindvonnis (met verweer) licht toegenomen, tot bijna 14.000. In 2002 heeft de comparitie na antwoord ⁶, waarin standaard een schikking wordt beproefd, een vaste plaats in de bodemprocedure gekregen. Dit heeft echter niet geleid tot een stijging van het aantal 'overige afdoeningen' (veelal schikkingen). Het aandeel van de overige afdoeningen is zelfs fors gedaald, van 38% in 2002 tot 28% in 2010.

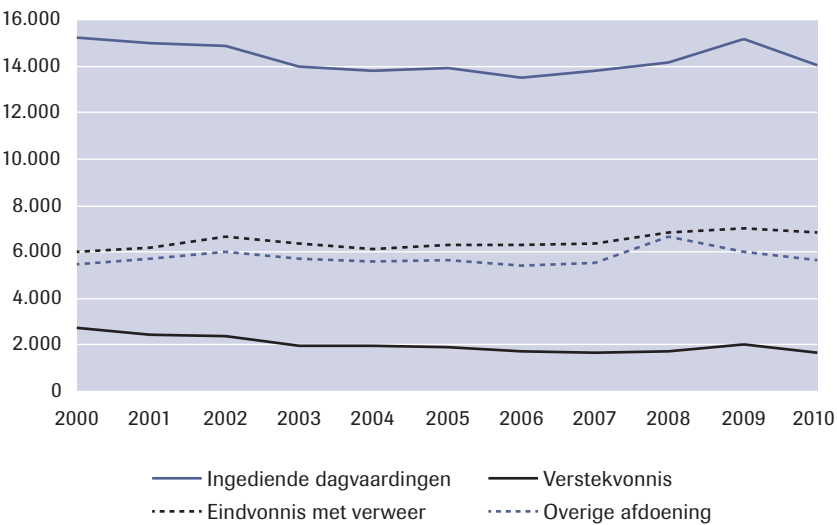
⁶ Het verschijnen van partijen voor de rechter na de dagvaarding en het schriftelijk verweer van de gedaagde. In het verleden verliepen veel procedures geheel of overwegend schriftelijk, waarbij veel vertragingen optraden.

Figuur 5.6 Sector civiel, bodemprocedures

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.1 en 5.3 in bijlage 3.
Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

Figuur 5.7 Sector civiel, kort gedingen

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.1 en 5.3 in bijlage 3.
Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

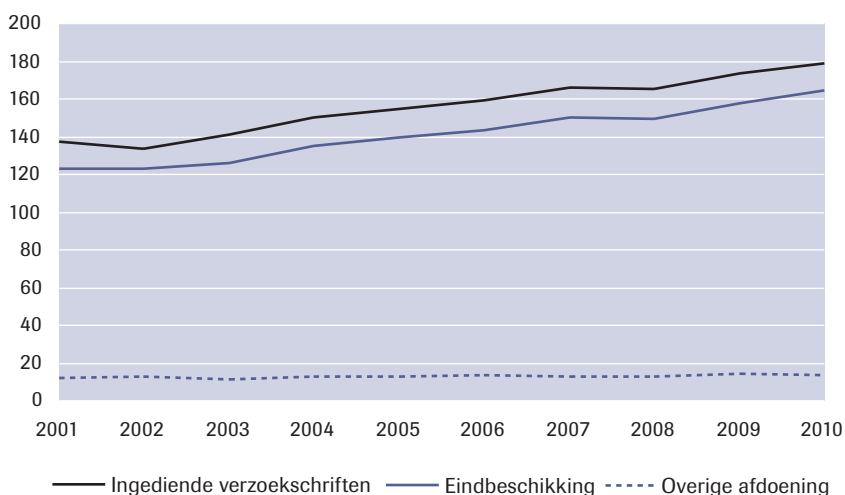
Kort geding

Het jaarlijkse aantal bij de sector civiel ingediende kort gedingen is min of meer stabiel op een niveau van 14 à 15.000 (zie figuur 5.7). In 2010 ging het om 14.000 nieuwe zaken. Bijna 61% van de ingediende kort gedingen leidt tot een vonnis. In de meeste gevallen zijn dit vonnissen op tegenspraak. De hier gepresenteerde cijfers zijn exclusief het in 2008 geïntroduceerde kort geding voor schuldsaneringszaken. Daarvan werden er in 2008 283 aangebracht. In 2010 gaat het om 720 nieuwe zaken (bron: Combrink-Kuiters & Lalta, 2011).

Verzoekschriften

De rechter bij de sector civiel krijgt steeds meer verzoekschriften te behandelen. Tussen 2001 en 2010 is het aantal verzoekschriften toegenomen van 138.000 tot 179.000, een stijging van een derde (zie figuur 5.8). Het aantal beschikkingen bij de sector civiel nam in deze periode in dezelfde mate toe van 123.000 naar 165.000. Deze stijging hangt samen met de toename van het aantal familiezaken. Vooral het aantal ondertoezichtstellingen is sterk toegenomen. In 2009 is het aantal door de rechter uitgesproken faillissementen en schuldsaneringen sterk gestegen. Het aantal uitgesproken faillissementen is in 2010, onder invloed van het economisch herstel in dat jaar, weer afgenomen. Het aantal schuldsaneringen nam in 2010 echter nog toe.

Figuur 5.8 Sector civiel, verzoekschriften, x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.1 en 5.3 in bijlage 3. De cijfers zijn inclusief presidentsrekestten.

Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

5.2 In- en uitstroom in hoger beroep en cassatie

In deze paragraaf komen procedures aan bod waarmee beoogd wordt een eerdere rechterlijke uitspraak te vernietigen. Het betreft zaken die behandeld worden door de gerechtshoven (hoger beroep) en de Hoge Raad (cassatie). Hoger beroep van een eindvonnis wordt door middel van een dagvaarding in gang gezet, terwijl hoger beroep van een beschikking met een verzoekschrift wordt ingesteld. Bij de behandeling in deze paragraaf wordt in lijn daarmee gesproken over dagvaardingsprocedures en verzoekschriftprocedures.

5.2.1 *De gerechtshoven*

Het gerechtshof is het rechtscollege dat het hoger beroep behandelt in zaken waarin een rechtbank eerder een beslissing heeft gegeven.

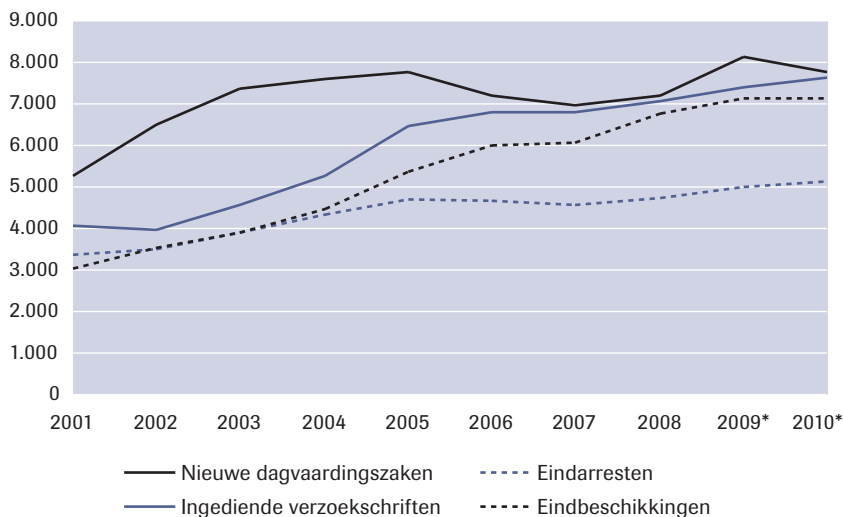
Dagvaarding

Het aantal ingediende dagvaardingszaken⁷ bij de gerechtshoven is tussen 2001 en 2005 sterk gestegen (zie figuur 5.9). Die stijging is (mede) het gevolg van een organisatorische wijziging ten aanzien van het hoger beroep. De bestuurlijke samenvoeging van de kantongerechten en rechtbanken in 2002 had als consequentie dat het hoger beroep in kantonzaken, dat voorheen door de rechtbanken werd behandeld, voortaan door de gerechtshoven zou worden behandeld. Na 2005 is het aantal dagvaardingszaken weer iets gedaald. De laatste jaren schommelt het aantal ingediende dagvaardingszaken bij de gerechtshoven tussen de 7.000 en 8.000. Het aantal arresten is licht gestegen, tot 5.100 in 2010. Het aantal zaken dat niet eindigt met een arrest is naar verhouding groot. In 2010 ging het om 2.500 zaken, een derde van het totaal.

Verzoekschriften

Het aantal verzoekschriftprocedures bij de gerechtshoven is tussen 2001 en 2010 bijna verdubbeld. Ook hier voltrok de sterkste stijging zich in de eerste jaren na de eeuwwisseling, als consequentie van de bestuurlijke samenvoeging van kantongerechten en rechtbanken. De stijging van het aantal verzoekschriftprocedures bij de gerechtshoven is sinds 2005 afgezwakt. In 2010 werden 7.600 verzoekschriften ingediend. In 2009 waren dit er 7.400.

7 Dit betreft zowel beroep tegen uitspraken in gewone dagvaardingszaken (80%) als tegen uitspraken in kort geding (20%). De standaardbehandeling van kortgedingzaken in hoger beroep wijkt, afgezien van kortere termijnen, niet af van die van 'gewone' dagvaardingszaken. Voor zeer spoedeisende gevallen is er de mogelijkheid van een 'spoedkortgeding'. In 2010 werd dat in bijna 500 zaken met een dagvaarding toegepast.

Figuur 5.9 In- en uitstroom civiele rechtszaken bij het gerechtshof

* Bij dagvaardingen inclusief nevenverzoeken verdeling goederen, die pas vanaf 1 januari 2009 worden geteld.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.4 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

Het aantal beschikkingen bedroeg in 2010 bij benadering 7.100. Dit zijn er ongeveer evenveel als in het voorafgaande jaar.

5.2.2 De Hoge Raad

De Hoge Raad der Nederlanden is de hoogste rechterlijke instantie binnen de rechterlijke macht in Nederland. De Hoge Raad kan de eiser niet-ontvankelijk verklaren, het cassatieberoep gegrond verklaren of het beroep verworpen. Als het cassatieberoep gegrond wordt verklaard, wordt de bestreden rechterlijke uitspraak vernietigd. Meestal wijst de Hoge Raad na vernietiging van een uitspraak een lagere rechter aan om de zaak verder te behandelen. De behandeling moet dan worden voortgezet met inachtneming van de uitspraak van de Hoge Raad. De Hoge Raad kan soms de zaak zelf afdoen. Het beroep wordt verworpen als de Raad geen grond ziet tot cassatie.

Dagvaardingen

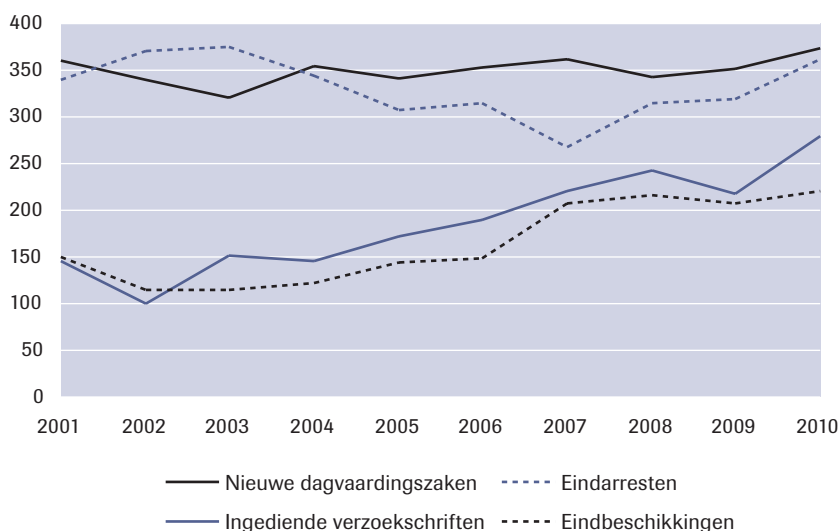
De in- en uitstroom van zaken bij de Hoge Raad laat een wat afwijkend beeld zien in vergelijking met de andere rechtscolleges. Het aantal dagvaardingszaken is min of meer stabiel geweest, maar nam in 2010 licht toe (370 zaken). Vrijwel alle dagvaardingen (360 in 2010) monden uit in een arrest. Slechts een handjevol zaken dat is begonnen met een dagvaarding

wordt anders beëindigd. Het verwerpen van een cassatieberoep is de meest voorkomende uitkomst bij zaken die door de Hoge Raad worden behandeld. In 2010 werd het beroep in drie kwart van de zaken verworpen. In iets minder dan een kwart van de zaken werd de uitspraak van het gerechtshof vernietigd (Jaarverslag Hoge Raad 2009 en 2010).

Verzoekschriften

Het aantal verzoekschriften bij de Hoge Raad is toegenomen, van 100 à 150 in de eerste jaren na de eeuwwisseling tot 280 in 2010 (zie figuur 5.10). Het aantal eindbeschikkingen in dit jaar bedroeg 220. In drie kwart van de rekestzaken wordt het beroep in cassatie verworpen. Eén op de vijf uitspraken leidt tot vernietiging van de uitspraak van het gerechtshof (Jaarverslag Hoge Raad 2009 en 2010).

Figuur 5.10 In- en uitstroom civiele rechtszaken bij de Hoge Raad

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.5 in bijlage 3.

Bron: Hoge Raad, CBS

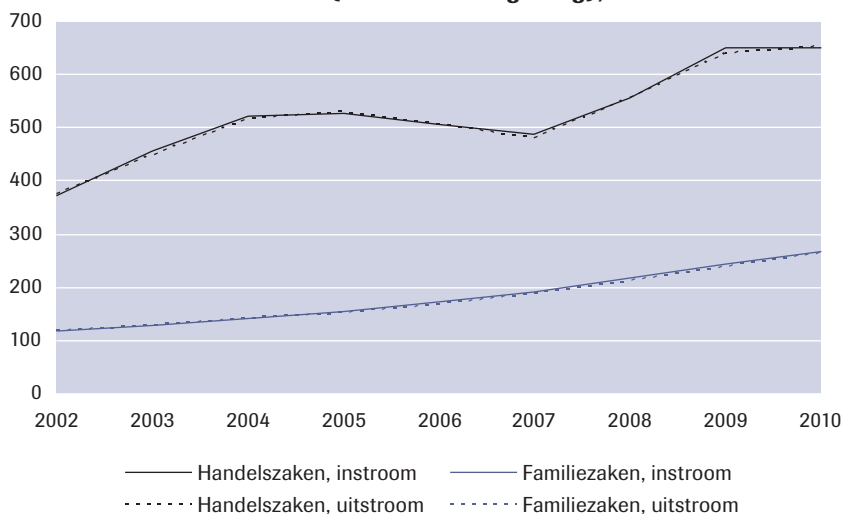
5.3 Civiele geschillen naar aard en financieel belang

Deze paragraaf behandelt enkele inhoudelijke aspecten van burgerlijke rechtszaken: de aard van de geschillen, de betrokken partijen en het financieel belang van de zaken. Met betrekking tot de aard van geschillen onderscheiden we allereerst handels- en familiezaken. Daarnaast wordt ingegaan op enkele meer specifieke zaakstypen. In die gevallen wordt geen meerjarige ontwikkeling gepresenteerd, maar beperken we ons tot

2010. Bij civiele rechtszaken kunnen verschillende partijen voorkomen: natuurlijke personen, rechtspersonen en overheden. Gegevens over de partijconstellatie⁸ zijn alleen beschikbaar voor procedures die worden behandeld door de sector kanton. Voor wat betreft het financieel belang van de zaken, beperken we ons tot handelszaken.⁹

De kantonrechter behandelt veel handelszaken. Het aandeel van de familiezaken is tussen 2002 en 2010 echter toegenomen van 24% naar 29% van het totale zaaksvolume van de kantongerechten (zie figuur 5.11).

Figuur 5.11 In- en uitstroom handelszaken en familiezaken bij de sector kanton (exclusief kort geding), x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.6 in bijlage 3.

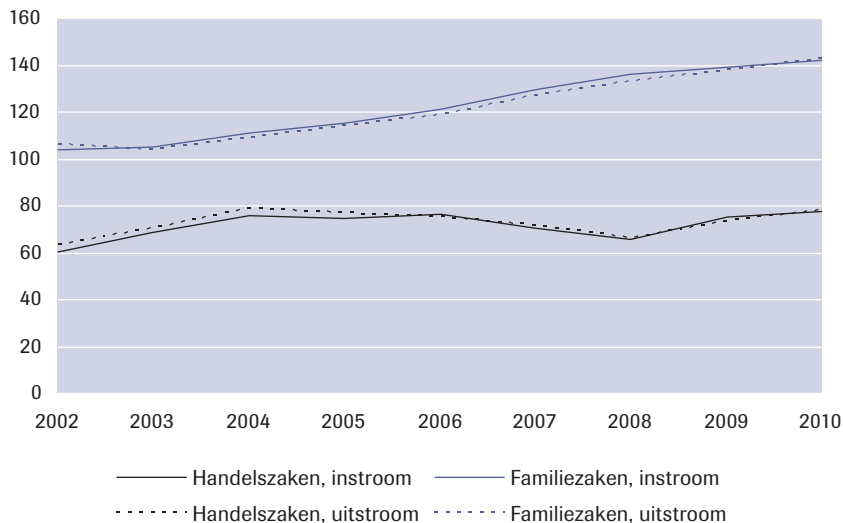
Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

Bij de sector civiel zijn de verhoudingen juist omgekeerd. Iets minder dan twee op de drie zaken bij de sector civiel zijn familiezaken (zie figuur 5.12).

⁸ Deze term wordt gebruikt in relatie tot de combinatie van partijen die bij een civiele procedure zijn betrokken. Bij civiele geschillen zijn één of meer eisers en één of meer gedaagden betrokken.

⁹ Het financieel belang, zoals dat door rechtbanken wordt geregistreerd, is het bedrag dat wordt geëist. In familiezaken wordt in de regel geen geld geëist, en derhalve geen financieel belang geregistreerd.

Figuur 5.12 In- en uitstroom handelszaken en familiezaken bij de sector civiel (exclusief kort geding), x 1.000

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.6 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

5.3.1 Handelszaken

In de handelszaken die de rechter behandelt, vordert de eisende partij veelal de betaling van een som geld. Zowel burgers, bedrijven als overheden kunnen in een handelszaak betrokken zijn. Handelszaken hebben betrekking op een brede variëteit aan geschillen. Zo vallen onder andere incassozaken, schadeclaims en burenruzies in de categorie handelszaken. Het aantal handelszaken bij de sectoren kanton en civiel is tussen 2002 en 2010 met 74% gestegen.

De handelszaken met een financieel belang van ten hoogste € 5.000, die door de sector kanton worden behandeld, houden veelal verband met betalingsachterstanden. In het gros van die zaken verweert de gedaagde partij zich niet, en wijst de rechter vonnis bij verstek. Het aandeel huur- en pachtzaken in het aantal ingediende zaken bedraagt 10%. Het aandeel van huur- en pachtzaken in het aantal eindvonnissen is ongeveer 10%, dat van de arbeidszaken slechts enkele procenten.

De aantallen procedures die in deze paragraaf worden genoemd, zijn gebaseerd op detailgegevens uit de landelijke onderzoeksdatabase van de Raad voor de rechtspraak. De genoemde aantallen moeten als minimum-

aantallen worden opgevat. Een gedetailleerde registratie van de aard van het geschil vindt niet altijd plaats.¹⁰

Huurzaken

Een belangrijke categorie handelszaken bij de sector kanton zijn de huurzaken. Huurzaken hebben betrekking op conflicten tussen verhuurder en huurder over bijvoorbeeld het vorderen van huur bij huurachterstanden, ontbinding van de huurovereenkomst, ontruiming of de verplichting van de verhuurder tot het verhelpen van onderhoudsgebreken. De meeste zaken worden ingeleid met een dagvaarding. Het aantal geregistreerde huur- en pachtzaken (instroom) bedroeg in 2010 63.000 en het aantal vonnissen 54.000, waarvan 38.000 bij verstek.

Andere huurzaken worden behandeld door middel van een verzoekschrift door de kantonrechter. In 2010 werden 1.100 van deze verzoekschriften ingediend. Huurders en verhuurders kunnen een huurcommissie inschakelen als men een geschil heeft over de huurprijs van een woonruimte, over servicekosten of over bezwaar tegen een huurverhoging. Als huurders of verhuurders het niet eens zijn met een oordeel van de huurcommissie, kan men een verzoekschrift indienen bij de kantonrechter. Het jaarlijkse aantal eindbeschikkingen van huurzaken bij de sector kanton schommelt rond de 1.000.

Arbeidszaken

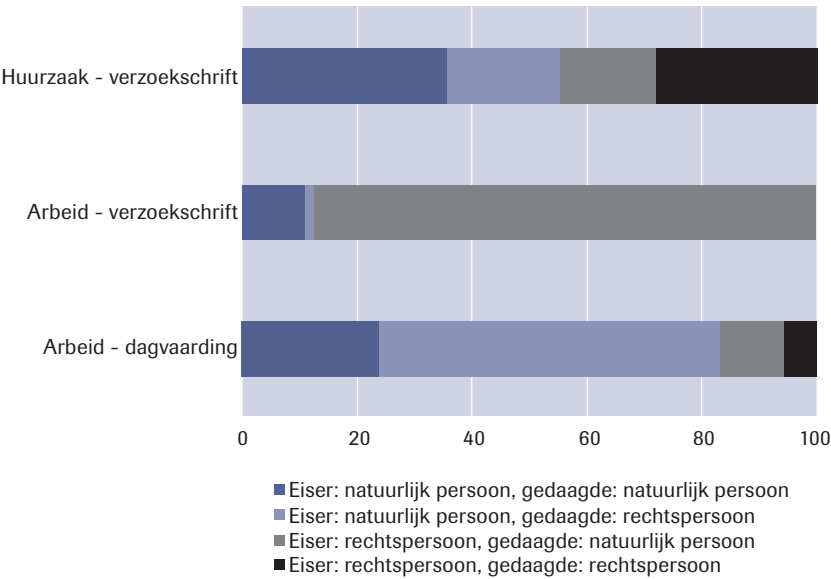
Arbeidszaken die aanhangig worden gemaakt door middel van een dagvaarding bij de kantonrechter gaan onder meer over het aanvechten van ontslag, het niet naleven van cao's, loonbetalingen en de veiligheid op de werkplek. De dagvaardingsprocedures in arbeidszaken worden over het algemeen aangespannen door werknemers. In 2010 zijn 11.000 dagvaardingen in arbeidszaken ingediend. Het aantal eindvonnissen op tegenspraak in arbeidszaken was in dat jaar ruim 5.000. Ruim 3.000 zaken werden bij verstek afgedaan.

Als een werkgever een werknemer wil ontslaan, gaat dit niet via een dagvaarding, maar door middel van een verzoekschrift (ontbindingsverzoek) bij de sector kanton van de rechtbank. Het aantal ontbindingsverzoeken via de kantonrechter is tot eind 2008 sterk gedaald. In 2003 werden nog 79.000 ontbindingsverzoeken ingediend. In 2008 was dit gedaald tot 24.000. Het aantal ontbindingsverzoeken is in 2009 echter weer sterk gestegen om in 2010 weer af te nemen. De rechtbanken ontvingen dat jaar 22.100 verzoeken om een arbeidsovereenkomst te ontbinden, een kwart minder dan in het voorafgaande jaar. Een alternatieve ontslagroute is het indienen van een ontslagaanvraag bij het UWV. Het UWV verleende in

10 Dit geldt in sterke mate voor de bodemzaken bij de sector kanton, waarvan het overgrote deel bij verstek wordt afgedaan. Voor ruim een derde deel van de zaken is geen gedetailleerde informatie beschikbaar over de aard van het geschil.

2010 25.700 ontslagvergunningen. Dit is een afname van ongeveer 30% ten opzichte van een jaar eerder. De versoepeling van de toelatingseisen voor de Werkloosheidswet (WW) heeft bijgedragen aan de daling die over de langere termijn zichtbaar is. Een deel van de ontbindingsverzoeken via de kantonrechter had tot enkele jaren geleden betrekking op zaken waar werkgever en werknemer het in feite al over eens waren ('ontslag met wederzijds goedvinden'). Om de werkloosheidsuitkering van het Uitvoeringsorgaan Werknemersverzekeringen (UWV) veilig te stellen werden dan zogenoemde 'pro forma' procedures gevolgd. Voor de rechter ging het dan in feite om hamerstukken. Per 1 oktober 2006 is de WW echter gewijzigd. De nieuwe wet beperkt de toets die het UWV uitvoert om te beoordelen of iemand verwijtbaar werkloos is. Sinds deze wetswijziging hoeven werknemers niet langer 'pro forma' procedures te voeren om een WW-uitkering veilig te stellen. Dit heeft effect gehad op zowel het aantal ontbindingsverzoeken bij de kantonrechter als op het aantal ontslagaanvragen bij het UWV (Sprangers & Lalta, 2011).

Figuur 5.13 Partijconstellatie in huur- en arbeidszaken bij de sector kanton, in procenten

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.7 in bijlage 3.
Bron: Raad voor de rechtspraak, ODB

De partijconstellatie in civiele geschillen varieert sterk met de aard van het geschil, en het soort procedure. Sommige geschillen hebben vooral plaats tussen natuurlijke personen, andere juist tussen rechtspersonen

(zoals bedrijven, stichtingen en overheden). Arbeidszaken die worden ingeleid met een dagvaarding worden over het algemeen door een natuurlijke persoon aanhangig gemaakt, met meestal een rechtspersoon als gedaagde. In arbeidszaken die worden ingeleid met een verzoekschrift is het in de regel andersom en staat een rechtspersoon (als eiser) tegenover een natuurlijke persoon (als gedaagde). In huurzaken ontlopen de percentages natuurlijke personen en rechtspersonen, als eiser én als gedaagde, elkaar weinig (zie figuur 5.13).

Insolventies

Bij de verzoekschriften die door de sector civiel worden afgehandeld zijn de insolventies belangrijke hoofdcategorieën van zaaktypen. Bij de insolventies kan onderscheid worden gemaakt in faillissementen, surseances van betaling en schuldsaneringen.

Een faillissement begint met een verzoekschrift tot faillietverklaring, ingediend door één of meerdere schuldeisers of door de schuldenaar zelf. Het eerste doel is het verdelen van het vermogen over de schuldeisers. Daarnaast wordt ook behoud van onderneming en werkgelegenheid nagestreefd. Dat laatste valt soms bijvoorbeeld te realiseren via een doorstart. Een faillissementsaanvraag wordt door schuldeisers ook wel gebruikt als drukmiddel om schuldenaren tot betaling te bewegen. De schuldeiser dient dan een verzoekschrift in en nadat de schuldenaar tot betaling is overgegaan, wordt het verzoekschrift weer ingetrokken. Zowel natuurlijke personen als bedrijven en instellingen (eenmanszaken, bv's, nv's, stichtingen, enz.) kunnen failliet worden verklaard. In 2009 is het aantal door de rechter uitgesproken faillissementen sterk gestegen. Het aantal uitgesproken faillissementen bedroeg in dat jaar 10.600. Dat zijn er bijna 4.000 meer dan in 2008. In 2010 is het totaal aantal faillissementen weer afgenomen. In dat jaar werden 9.600 faillissementen uitgesproken (CBS, 2011).

De schuldsaneringsregeling dateert van 1998 en is een onderdeel van de Faillissementswet. Natuurlijke personen met of zonder eenmanszaak die niet aan hun financiële verplichtingen kunnen voldoen, kunnen onder voorwaarden een beroep doen op deze regeling. Onder toezicht van een bewindvoerder betaalt de schuldenaar volgens een strikt regime zo veel mogelijk van zijn schulden aan zijn schuldeisers. De medewerking van de schuldeisers kan onder deze wet worden afgedwongen. Na (meestal) drie jaar kan dan, wanneer de schuldenaar zich aan de regels houdt, een schone lei worden verleend. Dat houdt in dat de restschulden worden kwijtgelaten waarmee wordt voorkomen dat de schuldenaar jarenlang wordt achtervolgd door zijn schuldenlast. In 2010 zijn door de rechter 11.400 schuldsaneringen uitgesproken. Dat waren er bijna 2.500 meer dan in 2009 (Van den Berg & Lalta, 2011).

5.3.2 *Familiezaken*

Het gros van de familiezaken wordt ingeleid met een verzoekschrift en de meeste verzoekschriften die bij de sectoren kanton en civiel binnenkomen hebben betrekking op familiezaken. In 2010 schreven de rechtbanken 409.000 nieuwe familiezaken in. Dit is bijna een verdubbeling ten opzichte van 2002, toen het nog om 223.000 zaken ging.

Het gaat bij de familiezaken bij de sector kanton onder meer om zaken over gezag, bewindvoering en om zaken met betrekking tot erfrecht. Een categorie familiezaken die sterk stijgt, is die van de beheerszaken. Beheerszaken hebben betrekking op het beheer van goederen van bijvoorbeeld minderjarigen en personen die onder curatele zijn gesteld. In 2010 werden bij de kantonrechter 179.000 beheerszaken aangebracht. Dat zijn ruim 100.000 meer dan in 2002. In het vervolg van deze paragraaf gaan we nader in op enkele specifieke typen zaken die bij de sector civiel worden onderscheiden.

BOPZ-zaken

De Wet Bijzondere Opnemingen in Psychiatrische Ziekenhuizen (Wet BOPZ) regelt verzoeken tot onvrijwillige opname in een psychiatrisch ziekenhuis van patiënten met een (vermeende) geestesstoornis. Dit kan via een rechterlijke machtiging. Deze wordt opgelegd na een vordering van de officier van justitie. Bij de officier van justitie kan een schriftelijk verzoek om een voorlopige machtiging worden ingediend door de partner, bepaalde familieleden, voogd, curator of mentor van de patiënt. De officier vordert dan deze machtiging bij de rechtbank, tenzij hij/zij het verzoek ongegrond vindt. Bij een dergelijke vordering moet een verklaring worden overlegd van een psychiater die de patiënt heeft onderzocht. Het aantal BOPZ-zaken dat de rechter in 2010 te behandelen kreeg, bedroeg ongeveer 21.000. In 2001 ging het nog om ruim 13.000 zaken.

Adoptiezaken

De rechtbank neemt besluiten op verzoeken van (echt)paren en individuele personen die een kind willen adopteren. In 1956 is de Adoptiewet van kracht geworden. Daarin is de mogelijkheid een kind te adopteren wettelijk geregeld. Het kind wordt via een verzoekschriftprocedure bij de rechtbank het wettig kind van de adoptiefouders. Sinds 1998 kunnen buitenlandse kinderen in Nederland ook worden geadopteerd via het Haags Adoptieverdrag. Als een kind wordt geadopteerd uit een land dat is aangesloten bij het verdrag, wordt de adoptie automatisch en volledig erkend zonder tussenkomst van een Nederlandse rechtbank. In 2010 werden in totaal 670 kinderen geadopteerd. Verreweg de meeste daarvan kwamen uit het buitenland. In hoofdstuk 9 wordt nader ingegaan op deze adopties.

Justitiële kinderbescherming

De rechtbank behandelt ook kinderbeschermingszaken, zoals voogdij en ondertoezichtstelling. Als de ouders de verzorging en de opvoeding van hun kind niet aankunnen of het kind ernstig verwaarlozen of misbruiken, kunnen ze uit het ouderlijke gezag worden ontheven of uit het ouderlijke gezag worden ontzet. Het kind wordt dan uit huis geplaatst. Bureau Jeugdzorg of een landelijk werkende instelling voor voogdij krijgt de voogdij over het kind en het kind gaat meestal voor onbepaalde tijd naar een pleeggezin of naar een instelling voor pleegzorg.

Ondertoezichtstelling is een gezagsbeperkende maatregel. Bij ondertoezichtstelling krijgen de ouders bij de opvoeding hulp en steun van een gezinsvoogd van het Bureau Jeugdzorg of van een landelijk werkende instelling voor voogdij. Het kind kan thuis blijven wonen of het kan uit huis worden geplaatst, maar de ouders behouden het gezag over het kind. Zij zijn daarbij wel verplicht de aanwijzingen van de gezinsvoogd op te volgen.

In 2009 werden 11.300 kinderen onder toezicht gesteld. Aan het eind van dat jaar stonden in totaal 33.200 kinderen onder toezicht. Dit is een toename van bijna 60% ten opzichte van het jaar 2000, toen 21.000 kinderen onder toezicht stonden.

Echtscheidingen

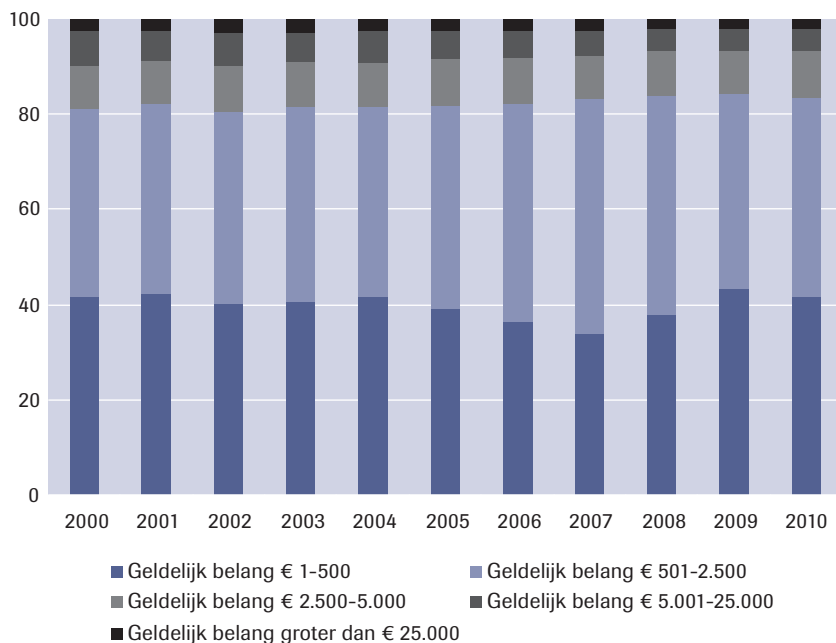
Een echtscheiding begint met een verzoekschrift bij de sector civiel. Als de rechter een uitspraak heeft gedaan, is de echtscheiding echter nog niet afgerond. Vanaf het moment dat de echtscheidingsbeschikking van de rechter onherroepelijk is geworden, hebben de bij de echtscheiding betrokken (ex-)partners een periode van zes maanden om de rechterlijke beslissing te laten inschrijven in de registers van de burgerlijke stand. Doen zij dat niet (of te laat), dan verliest de beschikking haar kracht en is er geen echtscheiding tot stand gekomen. In 2010 werden 34.700 verzoeken tot echtscheiding of ontbinding partnerschap ingediend. Er werden in dat jaar 33.400 zaken afgedaan met een eindbeschikking. Dat waren er meer dan in 2009, toen 32.700 verzoeken werden ingediend en 31.700 zaken met een beschikking werden beëindigd. Naast een verzoek om echtscheiding kan in het verzoekschrift bij de rechtbank om één of meer nevenvoorzieningen worden gevraagd. Een beslissing daarover kan de rechter tegelijk met de beslissing over de scheiding nemen. Een nevenvoorziening kan gaan over gezag of omgang met de minderjarige kinderen, de alimentatie voor de partner en/of de kinderen, de boedelscheiding, het gebruik van de echtelijke woning en eventuele andere zaken die met de scheiding hebben te maken. De bij echtscheiding betrokken partners kunnen vooraf, in een echtscheidingsconvenant, afspraken maken over deze zaken. Dit convenant wordt opgesteld door een advocaat of notaris. In de regel zal de

rechter deze overeenkomst opnemen in zijn of haar beschikking. De echtscheidingsprocedure kan dan sneller worden afgerond.

5.3.3 *Financieel belang*

Gegevens over de ontwikkeling van het financieel belang in civiele zaken zijn gebaseerd op rechtbankgegevens over handelszaken (bodempcedures).¹¹ In deze zaken is vaak (maar niet altijd) sprake van een in financiële termen geformuleerde eis. Voor ruim 70% van de handelszaken is een financieel belang geregistreerd. Die registratie is gebaseerd op het geëiste bedrag en wordt daarom alleen gedaan als er een geldbedrag wordt geëist.

Figuur 5.14 Geëist bedrag in bodempcedures met een geregistreerd belang, sectoren civiel en kanton

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.8 en 5.9 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak, ODB

In het algemeen gaat het in civiele procedures om vorderingen van beperkte omvang, die door de kantonrechter worden behandeld. In de meest recente jaren groeit het aandeel van procedures waarin een bedrag

¹¹ Ook in andere procedures wordt het financieel belang geregistreerd. De gegevens daarover zijn echter minder sprekend, omdat daar slechts incidenteel sprake is van financiële eisen.

tot € 500 wordt gevorderd (zie figuur 5.14). In absolute zin groeide het aantal zaken in die categorie tussen 2000 en 2010 met 170%, van bijna 90.000 naar bijna 240.000 zaken. Het aandeel van zaken met een financieel belang tussen € 5.000 en € 25.000 daalde in die periode van 7 naar 5% van de procedures met een geregistreerd financieel belang. In absolute zin steeg het aantal zaken in die categorie met ruim 70% (zie tabellen 5.8 en 5.9 in bijlage 3). Met ingang van 1 juli 2011 is de competentiegrens van de kantonrechter verhoogd. De zaken met een financieel belang tussen € 5.000 en € 25.000 zullen dan niet langer door de civiele sectoren van de rechtbanken worden behandeld, maar door de sectoren kanton.

5.4 De doorlooptijd van civiele procedures

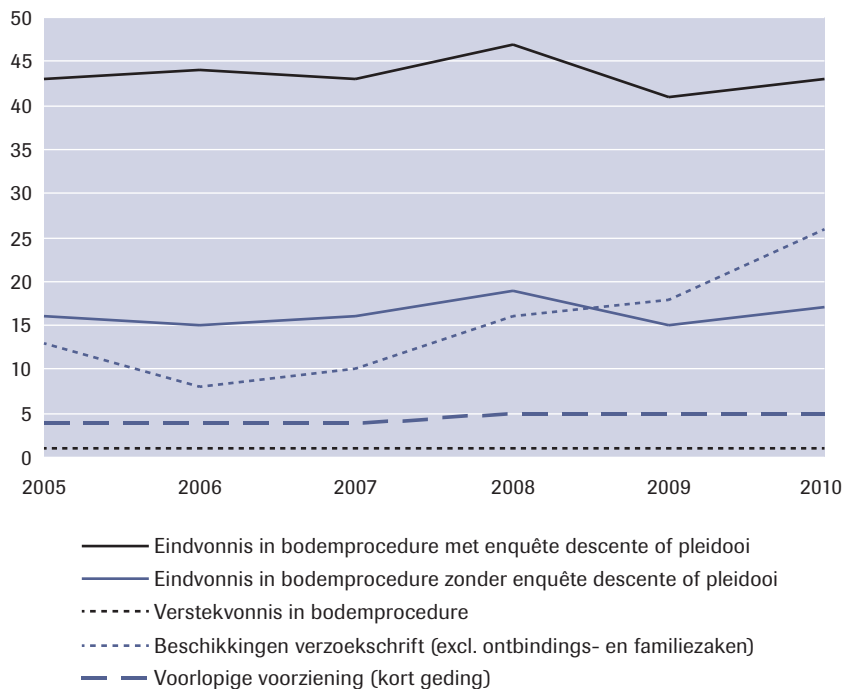
‘Te trage rechtvaardigheid is geen rechtvaardigheid’ luidt, vrij vertaald, een veelgehoorde stelling met betrekking tot de snelheid van de rechtsgang. Zolang rechtszaken voortduren, duurt ook mogelijk onrecht voort, hetgeen ernstige en onomkeerbare gevolgen kan hebben. De duur van civiele procedures is ook in Nederland een regelmatig terugkerend onderwerp in het juridische en het politieke debat.

In de jaren negentig van de vorige eeuw is, met de voortschrijdende automatisering, een aanvang gemaakt met het systematisch meten van de duur van gerechtelijke procedures in Nederland. Voor veel gerechtelijke procedures, waaronder de civiele procedures, zijn pas sinds enkele jaren betrouwbare gegevens beschikbaar.

De in deze paragraaf te presenteren gegevens over doorlooptijden zijn afkomstig uit de jaarverslagen van de Raad voor de rechtspraak, waarin voor een aantal geselecteerde zaakstypen doorlooptijden worden gespecificeerd. Het betreft gemiddelde doorlooptijden van zaken die in het betreffende jaar werden afgedaan.

Handelszaken, sector kanton

Alle zaakstypen worden gemiddeld in minder dan een jaar afgedaan. Verstekzaken – die qua volume het grootste deel van de kantonzaken omvatten – worden gemiddeld binnen een maand afgehandeld. Voorlopige voorzieningen worden gemiddeld binnen vijf weken afgedaan. De tijd die gemoeid is met beschikkingen op verzoekschriften is de laatste jaren sterk gestegen. De gemiddelde duur van 26 weken in 2010 is een verdubbeling ten opzicht van 2006. Bodemprocedures met verweer vergen de meeste tijd. Eenvoudige procedures met verweer kosten gemiddeld vijf maanden, de meer gecompliceerde procedures elf maanden. De laatstgenoemde groep zaken is overigens zeer klein (1.800 zaken in 2010). De gemiddelde doorlooptijd van handelszaken bij de sectoren kanton vertoonde in 2010 een licht stijgende tendens ten opzichte van het jaar ervoor (zie figuur 5.15).

Figuur 5.15 Handelszaken sector kanton, gemiddelde doorlooptijd, in weken

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.10 in bijlage 3.

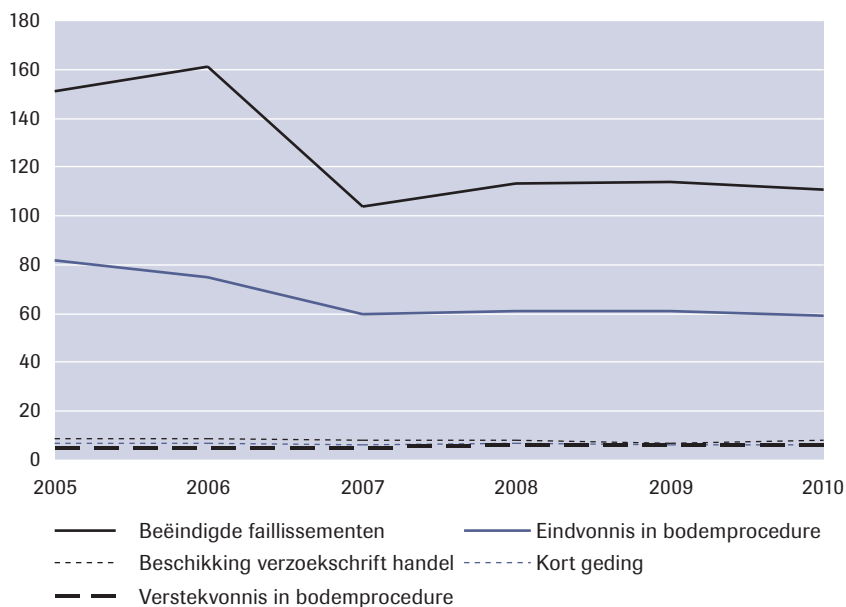
Bron: Raad voor de rechtspraak

Handelszaken, sector civiel

Er bestaan grote verschillen in de duur van procedures bij de civiele sectoren. Beschikkingen (verzoekschriften), verstekzaken en kort gedingen worden over het algemeen vlot, binnen acht weken afgedaan. Voor handelszaken met verweer ligt de gemiddelde doorlooptijd boven een jaar en ze is voor faillissementen zelfs langer dan twee jaar. In die laatstgenoemde zaakscategorieën is tussen 2005 en 2010 wel een aanzienlijke verkorting van de doorlooptijd gerealiseerd (zie figuur 5.16).

De doorlooptijden van verschillende typen familiezaken zijn in de regel vrij stabiel. Dat geldt in het bijzonder voor echtscheidingen bij de civiele sector. In de laatste jaren ontwikkelen de doorlooptijden van andere zaakstypen zich in verschillende richtingen. De doorlooptijd van beschikkingen van de kinderrechter is de laatste jaren sterk verkort, terwijl de overige familiezaken, zowel bij de civiele sector als bij een kanton, qua tijdsduur een stijgende tendens vertonen (zie figuur 5.17). Dat betreft onder meer zaken over gezag, bewindvoering en beheer (sector kanton, zie paragraaf 5.3) en bijvoorbeeld adoptie (sector civiel, zie ook hoofdstuk 9).

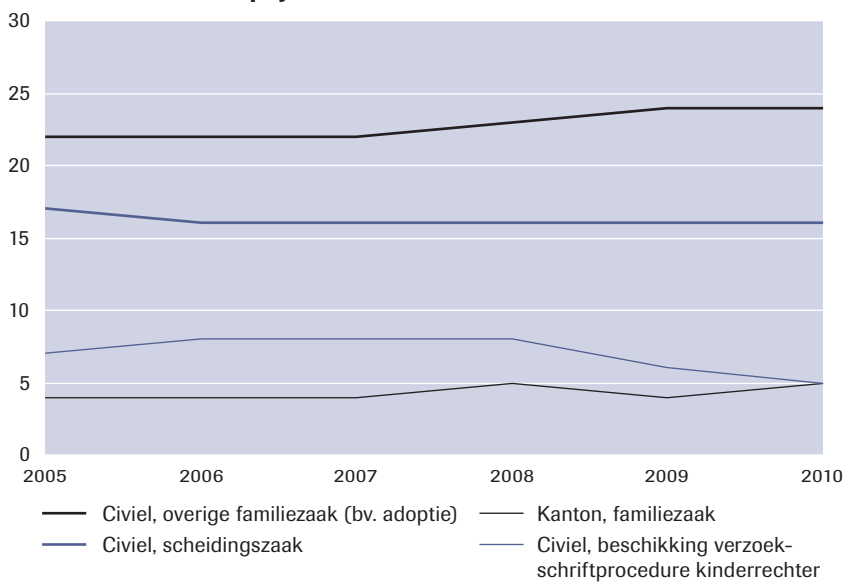
Figuur 5.16 Handelszaken sector civiel, gemiddelde doorlooptijd, in weken

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.10 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak

Figuur 5.17 Familiezaken, sector kanton en sector civiel, gemiddelde doorlooptijd in weken

Voor corresponderende cijfers zie tabel 5.10 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak

Doorlooptijd: mediaan en gemiddelde

Bij het presenteren van statistische gegevens wordt meestal gebruikgemaakt van gemiddelden. In de regel kan men zo'n gemiddelde opvatten als een doorsneegeval. Soms echter wijkt het gemiddelde flink af van een doorsneegeval. Dat gebeurt bijvoorbeeld als enkele extreem hoge waarden het gemiddelde opstuwten. Die situatie doet zich ook voor als de duur van gerechtelijke procedures wordt gemeten. In civiele procedures vindt men soms zaken die tien of zelfs twintig jaar hebben geduurd.

Een bekende oplossing voor dit probleem is het gebruik van een andere statistische maat, de mediaan. De mediaan is het 50%-punt in de verdeling. Dat betekent, in relatie tot doorlooptijden, dat de helft van de zaken korter duurt dan de mediaan, en de andere helft langer duurt. In de Verenigde Staten vermelden de gerechtelijke statistieken met betrekking tot de duur van rechtszaken al sinds de jaren zestig van de vorige eeuw de mediaan in plaats van het gemiddelde.

Ook de gemiddelde doorlooptijden van procedures bij de Nederlandse rechtbanken worden in sommige gevallen 'opgestuwd' doordat een klein deel van de zaken extreem lang duurt. Dat geldt bijvoorbeeld voor de handelszaken met verweer en procedures over faillissementen. Ligt in het eerste geval de gemiddelde doorlooptijd boven een jaar, toch duurt een doorsneezaak 'slechts' veertig weken.

Bij familiezaken zien we het verschijnsel ook, bijvoorbeeld bij echtscheidingen en zaken over gezag en omgang. Liggen de gemiddelden in die zaken op respectievelijk 16 en 34 weken, toch wordt de helft van de zaken binnen respectievelijk 6 en 21 weken afgedaan.

5.5 Resumé

In dit hoofdstuk werden de ontwikkelingen in de civiele rechtspraak in de periode 2000-2010 behandeld. In die periode vond een aanzienlijke groei plaats in het aantal zaken dat in eerste aanleg voor de rechter werd gebracht. Ook het aantal zaken bij de gerechtshoven steeg sterk. Die laatstgenoemde stijging is niet louter te wijten aan een toenemend aantal zaken waarin hoger beroep wordt aangetekend; de stijging wordt in belangrijke mate veroorzaakt doordat in 2002, bij de bestuurlijke samenvoeging van rechtbanken en kantongerechten, het appel in kantonzaken bij de gerechtshoven terechtkwam (voorheen werden die zaken door de rechtbanken behandeld).

De behandeling van civiele procedures in eerste aanleg vindt plaats bij de sectoren civiel en kanton van de rechtbanken. Er zijn drie typen procedu-

res: bodemprocedures, verzoekschriftprocedures en kortgedingprocedures.

De helft van de civiele procedures in eerste aanleg bestaat uit bodemprocedures bij de kantonrechter. De meeste van die zaken (85%) worden zonder verweer afgedaan. Het gros van deze zaken heeft betrekking op achterstallige betalingen. Verzoekschriftprocedures bij de kantonrechter zijn goed voor een kwart van de civiele zaken. Dat zijn meest familiezaken met betrekking tot (ouderlijk) gezag, bewindvoering en beheer.

Zowel handels- als familiezaken zijn tussen 2000 en 2010 fors toegenomen in aantal. Bij handelszaken zit de stijging vooral in de niet-betwiste kleine vorderingen, die worden behandeld binnen de bodemprocedure bij de kantonrechter. Bij familiezaken vond een sterke stijging plaats van het aantal beheerszaken. Beheerszaken hebben betrekking op het beheer van goederen van bijvoorbeeld minderjarigen en personen die onder curatele zijn gesteld.

In de periode 2000-2010 is de doorlooptijd van vooral de meest langdurige procedures (faillissementen, bodemzaken met verweer) aanzienlijk verkort.

6 Bestuursrechtspraak

N.E. de Heer-de Lange en M.M. van Rosmalen

Het grootste deel van het geschreven recht wordt gevormd door bestuursrecht. Dit deel van het publiekrecht kent, net als bijvoorbeeld het strafrecht, twee kanten. Enerzijds regelt het welke bevoegdheden de overheid heeft om de samenleving te besturen. Het gaat dan bijvoorbeeld om bevoegdheden op het terrein van sociale zekerheid, ruimtelijke ordening, milieu, vreemdelingen en belastingen. Anderzijds biedt het een waarborg voor burgers tegen dat bestuur. Zo kunnen zij invloed uitoefenen op een te nemen besluit door inspraak vooraf, en kunnen zij opkomen tegen een eenmaal genomen besluit.

In het bestuursrecht is ook geregeld wat een persoon of organisatie moet doen als hij het niet eens is met een besluit van de overheid. Dit onderdeel van het bestuursrecht heet het bestuursprocesrecht. In de Algemene wet bestuursrecht (Awb) staan naast andere regels ook de regels voor het maken van bezwaar en het instellen van beroep tegen een besluit. Dit hoofdstuk start bij de procedure voor de rechter, en biedt daarbij een overzicht van de diverse manieren waarop bestuurszaken door het rechterlijke apparaat (kunnen) stromen. De fase die daaraan voorafgaat (bezwaar bij het bestuursorgaan dat het besluit heeft genomen, zie ook hoofdstuk 1) blijft dus buiten beschouwing.

De eerste paragraaf begint met een beschrijving van de diverse bestuursrechters en de manier waarop zij bestuurszaken behandelen. In deze paragraaf wordt ook de structuur zichtbaar gemaakt voor de rest van het hoofdstuk. In de volgende paragrafen wordt per rechterlijke instantie – rechtbanken, Raad van State, Centrale Raad van Beroep, College van Beroep voor het bedrijfsleven, gerechtshoven en Hoge Raad – weergegeven welke soorten zaken zij de afgelopen jaren hebben behandeld en op welke manier. Waar mogelijk wordt ook ingegaan op de soort uitspraak – gegrond, ongegrond – in de uitgestroomde zaken. Ook de verkeerszaken, die door het hof Leeuwarden worden behandeld, komen aan de orde (zie ook noot 2). In paragraaf 6.8 komen de doorlooptijden aan de orde. Het hoofdstuk sluit in paragraaf 6.9 af met een resumé.

6.1 Bestuursrechtspraak in het kort

Deze eerste paragraaf beschrijft op welke manieren de bestuursrechters kunnen omgaan met de zaken die zij behandelen. Daarnaast biedt deze paragraaf een overzicht van de diverse rechterlijke instanties en de uitstroom van verschillende soorten zaken die door deze gerechten worden behandeld. Het stroomschema dat hieruit voortvloeit, vormt de basis voor de volgende paragrafen.

6.1.1 *De procedure bij de bestuursrechter*

De procedure bij de bestuursrechter kent drie manieren waarop een zaak kan worden behandeld: de gewone behandeling, de vereenvoudigde behandeling en de versnelde behandeling.

Bij de gewone behandeling begint de procedure met het vooronderzoek door de rechter. Het binnengekomen beroepsschrift wordt direct naar het verwe-rende bestuursorgaan gezonden. Het bestuursorgaan stelt een verweer-schrift op en moet alle stukken die betrekking hebben op de zaak aan de rechter sturen. Daarna vindt een openbare rechtszitting plaats, waarin zowel het bestuursorgaan als de burger de gelegenheid heeft om zijn standpunten bij de rechter toe te lichten. Dit wordt het ‘onderzoek ter zitting’ genoemd. Bij de vereenvoudigde behandeling blijft het onderzoek ter zitting achter-wege. Omdat aan partijen processuele mogelijkheden worden onthouden, mag dit alleen als er geen twijfel is over de te nemen beslissing.¹

De versnelde behandeling wordt gebruikt in spoedeisende gevallen. De rechter kan een aantal termijnen in het proces dan verkorten. Van de moge-lijkheid om een zaak versneld te behandelen, wordt terughoudend gebruik-gemaakt.

Het is niet mogelijk om te voorkómen dat een bestuursorgaan een bepaald besluit neemt. Als de overheid een besluit heeft genomen en men daartegen bezwaar heeft aangetekend, dan bestaat er in spoedeisende gevallen een speciale procedure, de voorlopige voorziening. Op verzoek van de belang-hebbende kan de rechter via de voorlopige voorziening de uitvoering van het besluit tijdelijk blokkeren. Een voorbeeld daarvan is een bezwaar tegen een kapvergunning. Met een voorlopige voorziening kan worden voorkomen dat een boom wordt gekapt voordat de vergunning onherroepelijk is geworden. Na sluiting van het onderzoek ter zitting begint de termijn te lopen waar-binnen de rechter uitspraak moet doen. Hierin geeft hij zijn oordeel over het geschil. De rechter kan zichzelf onbevoegd verklaren of het beroep niet-ontvankelijk verklaren. Redenen voor dit laatste kunnen zijn dat de beroeps-termijn is verstreken, het griffierecht niet is betaald of dat ontbrekende gegevens niet zijn aangevuld. De rechter kan het beroep ook ongegrond verklaren. Dat wil zeggen dat de rechter vindt dat het bestuursorgaan de regels rondom de besluitvorming goed heeft toegepast. Tot slot kan de rech-ter het beroep gegrond verklaren. Hij oordeelt dan dat het bestuursorgaan zich niet aan de regels heeft gehouden. Als de rechter het beroep gegrond verklaart, vernietigt hij het besluit van het bestuursorgaan geheel of gedeel-telijk. Vaak moet er dan een nieuw besluit worden genomen. Hierbij moet dan het rechterlijke oordeel in acht worden genomen. Als schadevergoeding is gevraagd, kan de rechter ook daarover een beslissing nemen.

¹ Degene die in beroep is gegaan, houdt recht op een zitting en kan daarom in verzet gaan tegen de uitspraak in vereenvoudigde behandeling. Het verzet heeft alleen betrekking op de aanname dat er geen twijfel is over de beslissing. Wordt het verzet gegrond verklaard, dan wordt de gewone behandeling hervat.

6.1.2 Soorten bestuurszaken en de bevoegde rechterlijke instanties

In de Algemene wet bestuursrecht (Awb) is bepaald dat een belanghebbende beroep kan instellen bij de rechtbank. Tegen een uitspraak in eerste aanleg – van de rechtbank – staat in het algemeen hoger beroep open bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS of RvS). Bij socialeverzekeringzaken en ambtenarenzaken kan hoger beroep worden ingesteld bij de Centrale Raad van Beroep (CRvB). Hoger beroep in belastingzaken moet worden ingesteld bij het gerechtshof. Dit is de hoofdregel. In een groot aantal gevallen geldt dat de zaak in eerste aanleg bij een ander gerecht dan de rechtbank wordt behandeld. De hoofdregel wordt aangeduid als algemene bestuursrechtstpraak; dit tweede systeem wordt bijzondere rechtstpraak genoemd. Een gerecht kan in beide systemen voorkomen en daardoor zowel zaken behandelen in eerste aanleg als – andere soorten zaken – in hoger beroep. Dit is het geval bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb), de Centrale Raad van Beroep en de Afdeling bestuursrechtstpraak van de Raad van State.

De rechtsingang is in het algemeen eenvoudig. Het beroep wordt ingesteld door een beroepschrift in te dienen bij de in de wet aangegeven rechter. Er is in het bestuursrecht geen verplichte procesvertegenwoordiging. Partijen hoeven dus geen gebruik te maken van een advocaat. Wel moet bij de bestuursrechter altijd griffierecht worden betaald. Bij belastingzaken is het mogelijk om na bezwaar, beroep en hoger beroep nog in cassatie te gaan bij de Hoge Raad. Van beslissingen die zijn genomen door de Centrale Raad van Beroep is het in beperkte mate mogelijk om in cassatie te gaan.

Door de verschillende ‘paden’ in het stelsel van gerechten te volgen, kunnen de bestuurszaken worden verdeeld over diverse groepen. In figuur 6.1 is dit weergegeven. In dit hoofdstuk worden de hier onderscheiden groepen steeds gevolgd.

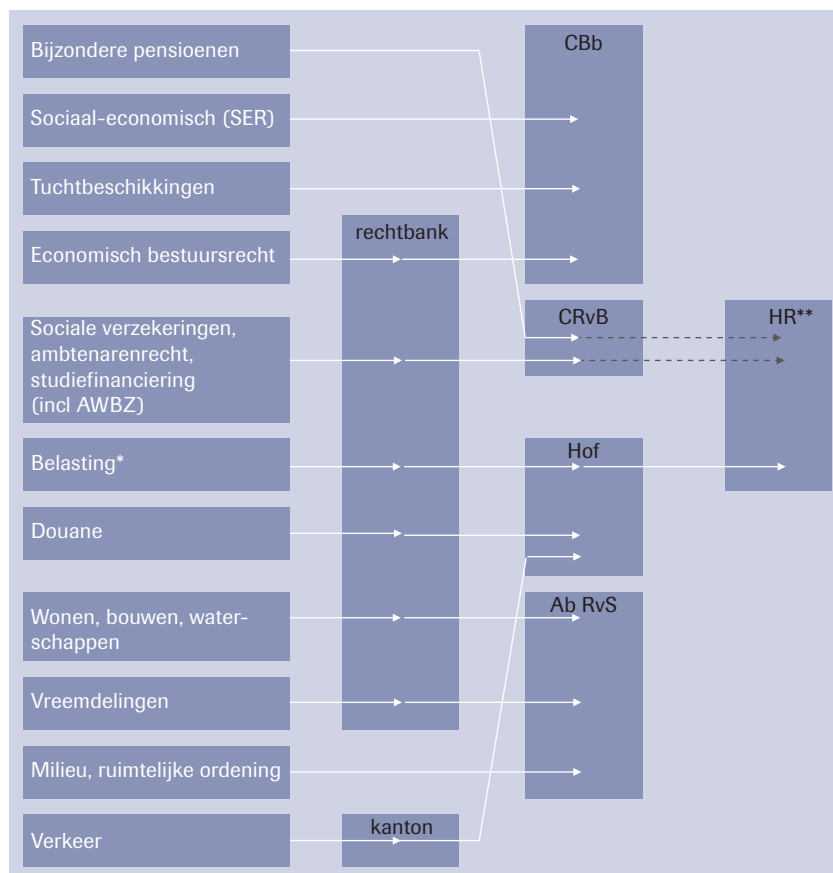
In 2010 werden in totaal² ruim 99.000 bestuurszaken afgehandeld. Hiervan werd drie kwart (74.000 zaken) in eerste aanleg³ afgedaan, vooral door de rechtbanken (70.000 zaken). In hoger beroep werden nog eens ruim 24.000

2 Net als verder in dit hoofdstuk, ontbreken hier de vreemdelingenzaken in eerste aanleg en de verkeerszaken in eerste aanleg, omdat over deze zaken momenteel geen gegevens bekend zijn die aansluiten bij de gegevens die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd. Over zowel vreemdelingenzaken als verkeerszaken in hoger beroep zijn wél gegevens opgenomen.

3 Binnen sommige wetten wordt verwezen naar verschillende instanties. Hierdoor kan het voorkomen dat zaken op basis van dezelfde wet bij het CBb zowel voorkomen in eerste aanleg als in hoger beroep. Het kleinste niveau waarop wordt gemeten, is op wetsniveau, waardoor een dergelijk onderscheid niet is te maken in de analyses. In voorkomende gevallen zijn deze zaken geteld bij de zaken in eerste aanleg. Daardoor is het mogelijk dat een (klein) deel van de hogerberoepszaken is geteld bij de zaken in eerste aanleg.

zaken afgedaan, vooral door de Raad van State (ruim 10.000 zaken). De Hoge Raad behandelde in 2010 bijna 1.000 zaken.

Figuur 6.1 Zaakstromen in de bestuursrechtspraak

* Tot 2005 werden belastingzaken in eerste aanleg behandeld door de hoven. Met ingang van 2005 komen deze zaken in eerste aanleg bij de rechtbanken, en in hoger beroep bij de hoven. Hierdoor is ook in belastingzaken feitelijke rechtspraak in twee instanties in het leven geroepen.

** In een zeer beperkt aantal gevallen staat cassatieberoep bij de Hoge Raad open tegen uitspraken van het CBb (niet opgenomen in de figuur omdat nadere gegevens ontbreken).

Bron: CBS

Ruim 62% van de zaken (bijna 62.000) werd in 2010 berecht in vereenvoudigde of in gewone (of versnelde) behandeling.⁴ De rechtbanken passen vaker dan de andere gerechten de vereenvoudigde behandeling toe.

⁴ In de beschikbare data is er geen onderscheid tussen de gewone en de versnelde behandeling. Doordat de RvS daarnaast geen onderscheid maakt tussen vereenvoudigde en gewone behandeling, zijn deze – inhoudelijk uiteenlopende – wijzen van behandeling in het totaaloverzicht bij elkaar genomen.

Voorlopige voorzieningen vormen met ruim 7% van het totaal een kleiner deel van de afgedane zaken in 2010. Het grootste deel hiervan is te vinden bij de Afdeling bestuursrechtspreek van de Raad van State. Zowel de gerechtshoven als de Centrale Raad van Beroep behandelden nauwelijks voorlopige voorzieningen.

Ruim een kwart van de zaken (27%) werd ingetrokken of op een andere wijze afgedaan. Dit was bij bijna een derde van de zaken bij het CBb het geval (zie figuur 6.1).

Staat 6.1 Kerncijfers bestuursrechtspreek, uitstroom 2010*

	In eerste aanleg	In hoger beroep	Aanleg onbekend***	In cassatie	Totaal
	(abs.)				
Rechtbanken**	69.617				69.617
Afd. bestuursrechtspreek Raad van State	2.942	10.432	-		13.374
Centrale Raad van Beroep	249	7.174	73		7.496
College van Beroep voor het bedrijfsleven	1.196	125	31		1.352
Gerechtshoven		6.413			6.413
Hoge Raad				968	968
Totaal afgedane zaken** (abs)	74.004	24.144	104	968	99.220
Totaal afgedane zaken* (%)	74,6	24,3	0,1	1,0	100
	Vereen- voudigde behandeling	Gewone of versnelde behandeling	Voorlopige voorziening	Ingetrokken of anders	Soort behandeling onbekend
	(%)				
Rechtbanken**	9,0	52,7	6,7	31,6	-
Afd. bestuursrechtspreek Raad van State		70,2	18,3	11,4	
Centrale Raad van Beroep	4,4	74,8	1,1	19,8	-
College van Beroep voor het bedrijfsleven	6,4	55,5	5,8	32,3	-
Gerechtshoven	3,2	40,5	0,0	14,6	-
Hoge Raad	.	.	.	.	100,0
Totaal afgedane zaken** (%)		62,4	7,4	26,6	1,0
Totaal afgedane zaken* (abs)		61.886	7.303	26.394	968

* De zaken op het gebied van douane en economisch bestuursrecht zijn bijzondere competenties van de rechtbanken en worden om die reden niet opgenomen in de Jaarverslagen van de Raad voor de rechtspreek.

** Exclusief vreemdelingenzaken en verkeerszaken in eerste aanleg.

*** Zaken waarvan wel de behandelende instantie bekend is, maar niet of deze instantie de zaken in eerste aanleg of in hoger beroep heeft behandeld.

Voor corresponderende cijfers zie de tabellen bij hoofdstuk 6 in bijlage 3.

6.2 Rechtbanken

De sectoren bestuur van de rechtbanken behandelen alle soorten bestuurszaken in eerste aanleg, tenzij in de wet is aangegeven dat die bevoegdheid bij een ander rechtsprekend orgaan ligt. In de praktijk komt het erop neer dat de rechtbanken zaken behandelen die te maken hebben met verkeerszaken,⁵ vreemdelingenzaken,⁶ economisch bestuursrecht, sociale verzekeringen en ambtenarenzaken, belasting- en douanezaken, en zaken op het gebied van wonen, bouwen en waterschappen. Het verschil tussen de procedures rond deze zaken wordt pas zichtbaar bij het instellen van hoger beroep (zie ook figuur 6.1).

Tussen 2000 en 2006 nam de uitstroom van de sector bestuur van de rechtbank (exclusief vreemdelingenzaken) sterk toe, van 38.400 tot bijna 76.400 zaken. Een belangrijke reden hiervoor is de invoering van het beroep in belastingzaken bij de rechtbank vanaf 2005. Tussen 2006 en 2009 daalde de totale uitstroom, om in 2010 weer iets te stijgen tot 69.600 zaken.

Iets meer dan de helft van de zaken werd behandeld in een gewone (of versnelde) behandeling: 53% in 2010. Het aandeel uitspraken in vereenvoudigde behandeling (9%) lag veel lager. Deze verhoudingen zijn sinds 2000 ongeveer gelijk. Het aantal voorlopige voorzieningen is sinds 2000 gehalveerd (van 14% naar 7%). Bijna een derde van de zaken (32%) werd ingetrokken of op andere wijze afgedaan. Deze vormden in 2000 nog maar 24%.

Tussen 2000 en 2009 is het aandeel zaken waarin het beroep ongegrond werd verklaard of waarvan de voorlopige voorziening werd afgewezen licht gedaald, van 42% naar 35%. In 2010 kwam dit aandeel weer iets hoger uit, op 39%. In ongeveer een vijfde van de beroepen op de bestuursrechter verklaart deze het beroep gegrond of wordt de voorlopige voorziening geheel of gedeeltelijk toegewezen. Dit deel lag in 2000 nog op 23%, en is de afgelopen jaren langzaam gedaald tot 18% in 2010 (zie tabel 6.1 in bijlage 3).

De groep zaken over ambtenaren, bijstand, sociale verzekeringen en studiefinanciering vormt een groot deel van de afgedane bestuursrechtelijke zaken in 2010: ruim 28.000 zaken (40%). Deze uitstroom nam sterk toe tussen 2002 en 2005 door een groei van het aantal zaken op het gebied van sociale verzekeringen en bijstand.

5 Verkeerszaken worden in eerste aanleg in behandeling genomen door de sector kanton van de rechtbank. Hierover zijn nog geen gegevens beschikbaar die aansluiten bij de gegevens die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd. Daarom worden verkeerszaken in deze paragraaf buiten beschouwing gelaten.

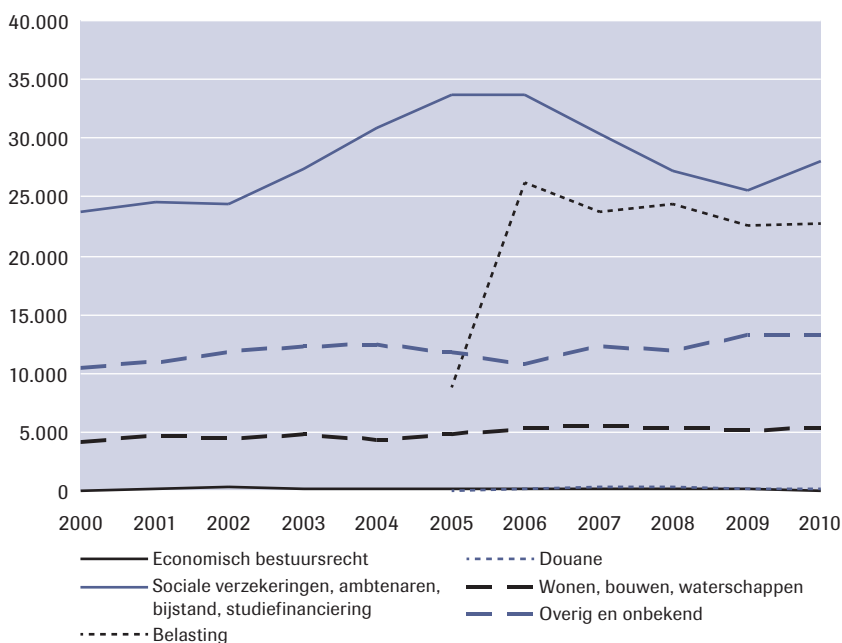
6 Vreemdelingenzaken worden in eerste aanleg voorgelegd aan de sector bestuursrecht, maar voor deze publicatie ontbreekt nog de informatie van de Vreemdelingenkamer. In de cijfers over de sector bestuursrecht bij de rechtbanken zijn de vreemdelingenzaken daarom niet meegeteld.

Sinds 2005 worden belastingzaken niet langer in eerste aanleg door de gerechtshoven berecht, maar door de rechtbanken. In 2006 handelden de rechtbanken 26.200 belastingzaken af. In 2010 is dit aantal afgenomen tot 22.700. Dat betekent dat de belastingzaken inmiddels goed zijn voor bijna 33% van de uitstroom van de sectoren bestuur van de rechtbanken.

De zaken op het gebied van wonen, bouwen en waterschappen bestaan uit uiteenlopende onderwerpen die met elkaar gemeen hebben dat hun hoger beroep wordt behandeld door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Met 5.300 zaken vormden zij bijna 8% van het totaal aantal door de rechtbanken afgehandelde zaken in 2010. Het aantal zaken op dit gebied is de laatste jaren vrij stabiel.

Douanezaken vormen een select gezelschap, met ruim 200 zaken in 2010. Hiermee zijn zij in omvang (0,3% van het totaal) iets groter dan zaken op het gebied van het economisch bestuursrecht (0,1%). Dit laatste rechtsgebied, waarbij het gaat om zaken over mededinging en telecommunicatie, is tussen 2000 en 2004 snel gegroeid. Daarna nam dit aantal weer af, om in 2010 uit te komen op bijna 70 zaken. Op de totale uitstroom van de rechtbanken vormen deze zaken dus slechts een zeer klein aandeel. Hierbij moet echter niet uit het oog worden verloren dat het vaak gaat om zeer omvangrijke en complexe zaken.

Figuur 6.2 Bestuursrechtstpraak door de rechtbanken, uitspraken

Voor corresponderende cijfers zie tabel 6.2 in bijlage 3.

Bron: CBS

Tot slot is er een vrij omvangrijke categorie 'overige zaken'. Hierbij gaat het om zaken die niet goed zijn in te delen bij de andere groepen zaken die door de rechtbanken worden behandeld. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om zaken met de omschrijving 'Wet Bibob' (Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur), 'GBA' (Gemeentelijke Basisadministratie), en een omvangrijke groep die staat geregistreerd onder de noemer 'onbekend'. Het gaat jaarlijks om 10.000 tot (ruim) 13.000 zaken. In 2010 waren ze goed voor 19% van het totaal aantal zaken dat door de sector bestuur van de rechtbanken werd afgedaan.

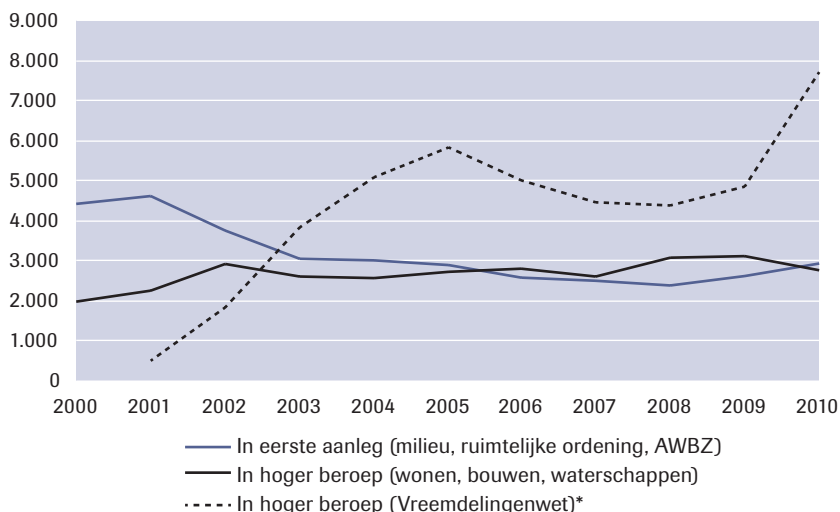
6.3 Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State

Bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS of RvS) kan hoger beroep worden ingesteld tegen een einduitspraak van de rechtbank (sector bestuursrecht) bij alle zaken, tenzij de wet aangeeft dat hoger beroep kan worden ingesteld bij hof, CRvB of CBb. In de praktijk komt dit erop neer dat de Raad van State zaken in hoger beroep behandelt rondom bouw en rondom vreemdelingen. Vier vijfde deel van de instroom van rechtszaken bij de RvS betreft hogerberoepszaken. Daarnaast is de Afdeling de rechter in eerste en enige aanleg voor een aantal wetten op het terrein van ruimtelijke ordening en milieu. Deze categorie zaken is goed voor een vijfde deel van de instroom (zie tabel 6.3 in bijlage 3).

Tussen 2000 en 2005 steeg het aantal zaken dat de Afdeling in totaal afdeed van 6.300 tot bijna 11.400. Deze stijging is vrijwel geheel te verklaren uit het feit dat de Raad van State sinds 2001 vreemdelingenzaken is gaan behandelen. Na 2005 volgde eerst een daling en daarna weer een stijging. In 2010 heeft de Afdeling in totaal bijna 13.400 zaken afgedaan. In eerste en enige aanleg handelde de Raad ruim 2.900 zaken af op het gebied van milieu en ruimtelijke ordening. Deze zaken vormden daarmee 22% van het totaal aantal zaken. Dit percentage is lager dan in voorgaande jaren, toen het nog om ongeveer 25% ging. Van deze 2.900 zaken ging ruim een kwart (28%) om verzoeken om voorlopige voorzieningen of schorsing. Bijna drie kwart (72%) betrof gewone behandelingen. De laatste paar jaar is deze verhouding behoorlijk stabiel.

In hoger beroep behandelde de Raad in 2010 ruim 10.400 zaken. Daarbij ging het om 7.700 vreemdelingenzaken en 2.700 zaken op het gebied van wonen, bouwen en waterschappen. Vooral het aantal vreemdelingenzaken nam, na een daling tussen 2005 en 2008, de afgelopen jaren fors toe (zie figuur 6.3).

Figuur 6.3 Bestuursrechtspreek door de Afdeling bestuursrechtspreek van de Raad van State, uitspraken

* De Vreemdelingenwet 2000 is in werking getreden in 2001.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 6.3 in bijlage 3.

Bron: Raad van State

Het grootste deel (79% in 2010) van de zaken bij de Afdeling Bestuursrechtspreek ging om een 'gewoon' (hoger)beroepsschrift. Verzoeken om voorlopige voorziening of schorsing vormden slechts 21%. Zowel bij milieuzaken als bij vreemdelingenzaken ging het om 72 respectievelijk 28%. De bouwzaken weken hiervan af met 89% hogerberoepsschriften en 11% verzoeken om voorlopige voorziening of schorsing.

Meer dan de helft (58%) van de bestuurszaken bij de Raad van State wordt zonder rechtszitting afgehandeld. Vooral vreemdelingenzaken (92%) halen dit gemiddelde omhoog. Milieuzaken (15%) en bouwzaken (10%) worden veel minder vaak zonder zitting afgehandeld.

Zo'n 30% van het totaal aantal zaken heeft de RvS mét zitting afgedaan. Vooral bouwzaken (71%) en milieuzaken (58%) worden op zitting behandeld. Bij vreemdelingenzaken ligt dit percentage veel lager (6%).

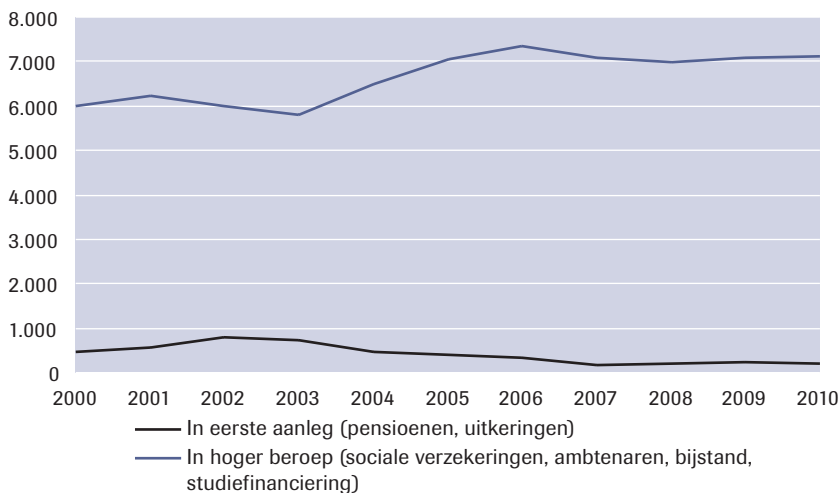
Vreemdelingenzaken zijn de enige groep zaken die zelden worden afgehandeld zonder einduitspraak: 3% van deze zaken wordt ingetrokken of eindigt op een andere wijze. Bij milieuzaken (28%) en bouwzaken (19%) ligt dit aandeel hoger (zie tabel 6.3 in bijlage 3).

6.4 Centrale Raad van Beroep

Bij de Centrale Raad van Beroep (CRvB) kan hoger beroep worden ingesteld tegen uitspraken van de sector bestuursrecht van de rechtbank op het terrein van de sociale zekerheid, het ambtenarenrecht, studiefinanciering en AWBZ. Daarnaast oordeelt deze bestuursrechter als eerste en enige instantie over zaken met betrekking tot enkele bijzondere pensioenen, zoals de Spoorwegpensioenwet.

Tussen 2000 en 2006 nam de uitstroom van de CRvB toe van 6.600 tot 7.800 zaken. Daarna volgde een afname tot 7.500 zaken in 2009 en 2010. Slechts een klein deel hiervan (250 zaken, 3%) betrof zaken in eerste aanleg, over bijzondere pensioenen. In 2002 lag dit percentage hoger (12%), maar het neemt sindsdien elk jaar af. In hoger beroep behandelde de CRvB de groep zaken die in eerste aanleg, bij de rechtbanken, ook al een grote groep vormde. Het ging in 2010 om 7.200 bestuurszaken op het gebied van sociale verzekeringen (58%), bijstand (24%), ambtenaren (12%) en studiefinanciering (2%). Samen waren zij goed voor 96% van de uitstroom van de Centrale Raad van Beroep (zie figuur 6.4).

Figuur 6.4 Bestuursrechtspraak door de Centrale Raad van Beroep, uitspraken

Voor corresponderende cijfers zie tabel 6.4 in bijlage 3.

Bron: CBS

Het grootste deel van de zaken (5.600 zaken, 75%) behandelde de CRvB in 2010 in gewone of versnelde behandeling. Zaken over bijzondere pensioenen (82%) werden iets vaker dan gemiddeld op deze manier afge-

daan. In twee derde (67%) van de zaken die in gewone of versnelde behandeling zijn berecht, verklaarde de CRvB het beroep ongegrond. In 29% van de zaken werd het beroep gegrond verklaard.

De behandeling van bestuurszaken in vereenvoudigde behandeling (ruim 300 zaken, 4%) of via een voorlopige voorziening (80 zaken, 1%) kwam niet vaak voor. Een vijfde (20%) van de zaken werd ingetrokken of anderszins zonder inhoudelijke einduitspraak beëindigd. Dit gebeurde relatief vaak bij ambtenarenzaken (25%) (zie tabel 6.4 in bijlage 3).

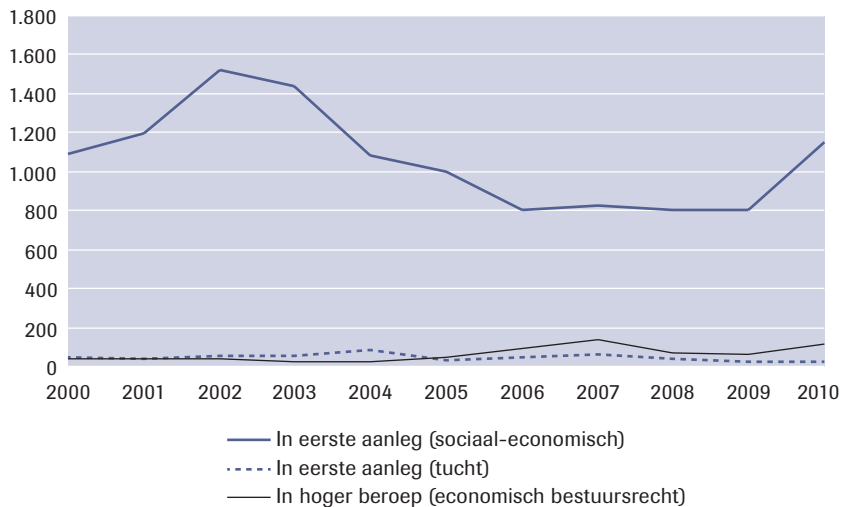
6.5 College van Beroep voor het bedrijfsleven

Het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) is ingesteld om, in eerste en enige aanleg, rechtsbescherming te bieden op het terrein van sociaaleconomische zaken en tuchtbeschikkingen. Daarnaast behandelt het College hogerberoepszaken op het terrein van het economisch bestuursrecht, die in eerste aanleg door de rechtbanken zijn beoordeeld. Na een toename tot bijna 1.700 zaken in 2002, nam de uitstroom van het CBb af tot rond de 1.000 zaken in 2006. Dit aantal bleef tot 2009 stabiel, om vervolgens te stijgen tot bijna 1.400 zaken in 2010.

Het CBb beoordeelde in 2010 bijna 9 op de 10 zaken in eerste en enige aanleg, en dan vooral sociaaleconomische zaken (86% van het totaal in 2010). Dit aantal behandelde zaken in eerste en enige aanleg is ten opzichte 2005 (94%) gedaald, maar is de laatste jaren vrij stabiel. De zaken rondom tuchtkwesties vormen een steeds kleiner wordende groep. In 2010 ging het om bijna 3% van het totaal aantal zaken. Het aantal hogerberoepszaken, op het gebied economische bestuursrecht (mededinging en telecommunicatie), is toegenomen ten opzichte van 2005, van 6% naar 9% (zie figuur 6.5).

Net als bij de Centrale Raad van Beroep werden bij het CBb de meeste zaken in gewone (of versnelde) behandeling berecht (55% in 2010). Ruim de helft (53%) van de beroepen die in gewone of versnelde behandeling werden berecht, verklaarde het College gegrond. Iets minder dan de helft (45%) verklaarde het CBb ongegrond.

Ruim 1 op de 20 zaken (6%) die het CBb behandelde, betrof een vereenvoudigde behandeling. Ook de voorlopige voorzieningen vormden 6% van de zaken in 2010. Bijna een derde van de zaken (32% in 2010) werd ingetrokken of op een andere wijze afgehandeld dan via een inhoudelijke rechterlijke uitspraak (zie ook tabel 6.5 in bijlage 3).

Figuur 6.5 Bestuursrechtspraak door het College van Beroep voor het bedrijfsleven, uitspraken

Voor corresponderende cijfers zie tabel 6.5 in bijlage 3.
Bron: CBS

6.6 Gerechtshoven en Hoge Raad

De gerechtshoven behandelen sinds 2005 het hoger beroep in belastingzaken die in eerste aanleg door de rechtbanken zijn beoordeeld. Tot 2005 kwamen belastingzaken in eerste aanleg bij de hoven terecht. Naast belastingzaken behandelen de hoven ook het hoger beroep in douanezaken en in verkeerszaken.

De behandeling door het hof eindigt met een mondelinge of schriftelijke uitspraak. Wil men daarna in cassatie gaan bij de Hoge Raad, dan is een schriftelijke uitspraak nodig. Elk van de partijen kan een verzoek indienen om de mondelinge uitspraak te vervangen door een schriftelijke.

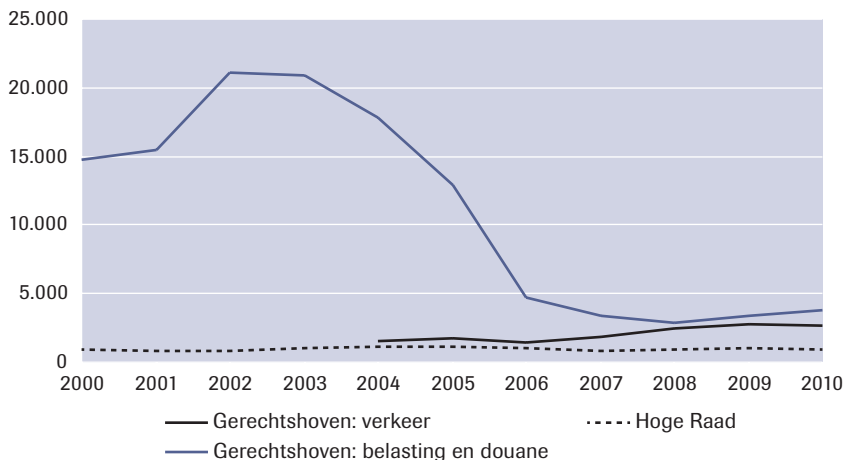
De Hoge Raad behandelt in cassatie belastingzaken en in beperkte mate ook zaken die – in eerste aanleg of in hoger beroep – door de Centrale Raad van Beroep zijn behandeld. Het gaat in die laatste gevallen alleen om de eenduidige uitleg van begrippen die ook van belang zijn in belastingzaken. Tot 1 september 2002 behandelde de belastingkamer van de Hoge Raad ook cassatieberoepen in ondernemingskamerzaken; tot 1 september 2004 behandelde deze kamer ook onteigeningszaken. Beide soorten zaken (hooguit enkele tientallen per jaar, zie ook tabel 6.7 in bijlage 3) zijn met ingang van de genoemde datums overgebracht naar de civiele kamer van de Hoge Raad en zullen in dit hoofdstuk niet verder worden besproken.

In totaal deden de gerechtshoven in 2010 6.400 zaken af, veel minder dan de 19.400 zaken in 2004.⁷ Iets minder dan de helft (42%) betrof verkeerszaken. Dit aantal is tussen 2006 en 2009 snel toegenomen en kwam in 2010 uit op 2.700 zaken. Daarnaast handelden de hoven 3.700 zaken af op het gebied van belasting en douane. Na de wetswijziging in 2005, het moment dat belastingzaken niet langer in eerste aanleg maar in hoger beroep door de hoven worden behandeld, liepen de aantallen zaken op dit gebied snel terug (zie figuur 6.6).

In 2010 stroomden 1.000 zaken in bij de Hoge Raad. Tot 2005 nam dit aantal toe, maar daarna zette een daling in. In 2008 en 2009 was weer sprake van een stijging (zie tabel 6.7 in bijlage 3).

Het aantal zaken dat de Hoge Raad afdeed, laat eenzelfde ontwikkeling zien. Dit aantal steeg van bijna 900 zaken in 2000 tot 1.100 zaken in 2005. Vervolgens nam dit aantal af, om in 2009 en 2010 weer uit te komen op iets minder dan 1.000 afgedane zaken. Het gaat hierbij vrijwel uitsluitend om belastingzaken (93% in 2010) (zie figuur 6.6).

Figuur 6.6 Bestuursrechtstpraak door de gerechtshoven en de Hoge Raad, uitspraken

Voor corresponderende cijfers zie tabel 6.6 en 6.7 in bijlage 3.

Bron: CBS en Hoge Raad

Bij de verkeerszaken werd bijna de helft (44%) afgewezen. Nog eens 16% werd toegewezen, en 40% deden de hoven op een andere manier af.

⁷ Over verkeerszaken zijn cijfers bekend vanaf 2004. Daarom worden in deze paragraaf, in tegenstelling tot elders in dit hoofdstuk, de cijfers van 2010 vergeleken met 2004.

De gerechtshoven deden het grootste deel (69%) van de belasting- en douanezaken af in gewone (of versnelde) behandeling. Hiervan werd de helft gegrond verklaard, en de andere helft ongegrond. Slechts een klein deel van deze zaken (6%) behandelde het hof in een vereenvoudigde behandeling. Het resterende kwart (23%) van de belasting- en douanezaken werd beëindigd zonder inhoudelijk uitspraak. Het aantal voorlopige voorzieningen neemt steeds verder af; deze worden inmiddels vrijwel nooit meer getroffen door de hoven (zie ook tabel 6.6 in bijlage 3).

De Hoge Raad kan het beroep afdoen door de insteller niet-ontvankelijk te verklaren, door verwerping van het beroep of door gehele of gedeeltelijke vernietiging van het vonnis (ongegrond dan wel geheel of gedeeltelijk gegrond verklaren van het beroep). Het is hierbij mogelijk dat de Hoge Raad de zaak naar een gerechtshof terugwijst. Er volgt dan een nieuwe beroepsbehandeling met wederom de mogelijkheid van beroep in cassatie bij de Hoge Raad.

Ruim drie kwart van de zaken werd door de Hoge Raad verworpen (67% in 2010) of niet-ontvankelijk verklaard (9%). Daarnaast werd bijna 17% van de zaken gegrond verklaard. Hiervan doet de Raad drie vijfde zelf af en twee vijfde wordt terugverwezen naar het hof. Deze verdeling van niet-ontvankelijk of ongegrond verklaarde zaken enerzijds (vier vijfde) en gegrond verklaarde zaken anderzijds (een vijfde) is al jaren gelijk (zie tabel 6.7 in bijlage 3).

6.7 Doorlooptijden

De tijd die verstrijkt tussen het aanhangig maken van een zaak bij de rechter en de einduitspraak van die rechter, is de doorlooptijd. Deze periode wordt onder andere beïnvloed door de moeilijkheid van de voorliggende zaak en de wettelijk bepaalde tijden voor diverse processtappen. De verschillende instanties kennen daardoor sterk uiteenlopende doorlooptijden. Vanwege de overzichtelijkheid zijn alleen de meest omvangrijke categorieën zaken per instantie weergegeven in figuur 6.7.

De doorlooptijd van bestuurszaken bij de rechtbank (bodemzaken, exclusief zaken over belasting, vreemdelingen en verkeer) lag in 2002 op 53 weken en daalde tot 43 weken in 2005 en 2006. Daarna steeg de doorlooptijd tot 47 weken in 2010. Belastingzaken worden sinds 2005 behandeld door de rechtbanken, en vanaf 2006 zijn de doorlooptijden hiervan bekend. In 2010 ging het om 53 weken. In 2002 kenden de vreemdelingenzaken een doorlooptijd van 55 weken, welke steeg tot 67 weken in 2003 en vervolgens daalde tot 32 weken in 2010.

Doorlooptijd: mediaan en gemiddelde

In deze publicatie worden de doorlooptijden gepresenteerd in gemiddelden. Omdat zeker in de rechtspraak enkele of een bepaald soort zaken het gemiddelde flink omhoog kan trekken, is de mediaan meer aangewezen om de doorlooptijd weer te geven.

De mediaan geeft het 50%-punt weer. Dat betekent dat de helft van de zaken een kortere doorlooptijd kent, en de andere helft een langere. Op deze manier worden extreme uitschieters niet zichtbaar, en is de trend reëler in te schatten. Helaas zijn de mediane doorlooptijden bij de bestuursrechtelijke colleges niet (volledig) beschikbaar.

Zie ook hoofdstuk 5 voor meer informatie over gemiddelde en mediaan, en de consequenties daarvan op het gebied van civiel recht.

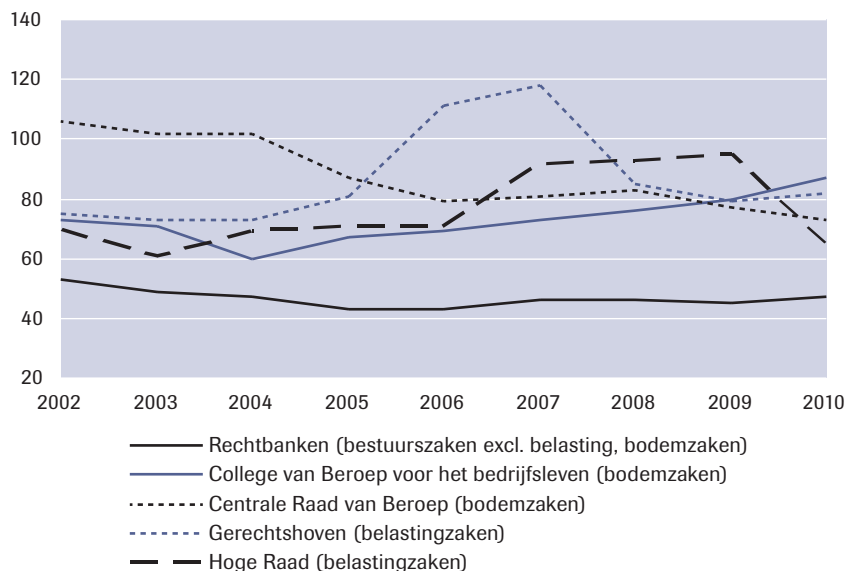
De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (niet opgenomen in de figuur) kent verschillende kamers, die elk hun eigen soort zaken behandelen. De zaken in eerste aanleg, over ruimtelijke ordening en over milieu, hadden in 2002 doorlooptijden van resp. 51 en 38 weken. Deze doorlooptijden daalden en kwamen in 2010 uit op 35 en 25 weken. De hogerberoepszaken op het gebied van wonen, bouwen en waterschappen, kenden in 2002 een doorlooptijd van 35 weken. Deze doorlooptijd daalde tot 26 weken in 2010. Tot slot behandelt de Afdeling vreemdelingenzaken in hoger beroep. In 2002 ging het hierbij om een doorlooptijd van 5 weken. De doorlooptijd van deze zaken kent een 'hoogtepunt' in 2005, met 14 weken, en daalde daarna wat tot 8 weken in 2007. Vervolgens steeg dit naar 13 weken in 2010. Deze kortere doorlooptijden bij vreemdelingenzaken kunnen grotendeels worden verklaard doordat voor deze zaken in hoger beroep een apart procesrecht geldt. Meestal hoeft geen zitting te worden gehouden (zie ook paragraaf 6.3) en vaak hoeft de afwijzing van een beroepsgrond niet te worden gemotiveerd.

De Centrale Raad van Beroep heeft de laatste jaren doorlooptijden van bestuurszaken die ongeveer 30 weken korter zijn dan in 2002. Toen lagen die ruim boven de 100 weken. Tussen 2005 en 2009 ging het om rond de 80 weken en in 2010 is de doorlooptijd zelfs nog verder gedaald, tot 73 weken. Ook voor deze instantie is het (nog) niet mogelijk om afzonderlijke doorlooptijden weer te geven van de zaken in eerste aanleg (bijzondere pensioenen) en in hoger beroep (sociale verzekeringen enz.).

Het College van Beroep voor het bedrijfsleven behandelt in eerste aanleg zaken van sociaaleconomische aard en tuchtzaken, en in hoger beroep zaken omtrent mededinging en telecomunicatie. Doorlooptijden zijn alleen bekend van het totaal aantal zaken die dit gerecht behandelt. In 2002 ging het om 73 weken, en na een aanvankelijke daling tot 2004 steeg de doorlooptijd tot 87 weken in 2010.

Van de hoven is alleen bekend wat de doorlooptijden zijn in belastingzaken; doorlooptijden van douane- en verkeerszaken zijn onbekend. Bij belastingzaken lag de doorlooptijd in 2004 op 75 weken. Sinds 2005 behandelen de hoven belastingzaken niet langer in eerste aanleg (met uitzondering van de werkvoorraad), maar in hoger beroep. Tegelijkertijd trad een verschuiving op in de doorlooptijden: in 2006 en 2007 lag deze op 111 respectievelijk 118 weken. In 2010 is dit afgenomen tot 82 weken. Tussen 2002 en 2006 lagen de doorlooptijden bij de Hoge Raad voor de veel voorkomende belastingzaken tussen de 61 en 71 weken. In de periode 2007 tot en met 2009 lagen deze echter een stuk hoger, namelijk tussen de 92 en 95 weken. In 2010 is dit aantal fors gedaald tot 64 weken. De Hoge Raad behandelt een gering aantal zaken die in eerste aanleg of hoger beroep zijn berecht door de Centrale Raad van Beroep. Vanwege hun geringe aantal hebben individuele zaken grote invloed op de gemiddelde doorlooptijd van deze categorie zaken. Deze fluctueert dan ook sterk. In 2006 werd de kortste gemiddelde doorlooptijd gemeten: 40 weken. Maar in 2007 lag deze op 111 weken. In 2010 ging het om 50 weken.

Figuur 6.7 Doorlooptijden in het bestuursrecht (gemiddelde, in weken)

Voor corresponderende cijfers zie tabel 6.8 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak, CBb, CRvB, RvS, Hoge Raad (Jaarverslagen)

6.8 Resumé

In 2010 nam de uitstroom van zaken bij de bestuursrechter iets toe ten opzichte van eerdere jaren. Het grootste deel hiervan wordt gevormd door de uitspraken van de rechtbanken. Hierop volgen de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State en de Centrale Raad van Beroep. Met name de verschuiving in 2005 van de belastingzaken in eerste aanleg, van hof naar rechtbank, zorgde voor een daling van 10.000 zaken bij het hof. Vier vijfde van de uitstroom betreft zaken in eerste aanleg, en bijna een vijfde in hoger beroep. Cassatie wordt relatief gezien zelden ingesteld. De wijze van behandeling van rechtszaken verschilt sterk per gerecht. De Centrale Raad van Beroep maakt het vaakst gebruik van een gewone (of versnelde) behandeling. Bij de rechtbanken gaat het om ruim de helft van de zaken. De Raad van State doet relatief vaak uitspraak in voorlopige voorzieningen. Bijna een derde van de zaken wordt ingetrokken of op andere wijze afgedaan.

De doorlooptijden zijn bij de meeste rechtscollages de laatste jaren nauwelijks gewijzigd.

Bij de rechtbank (bodenzaken, exclusief zaken over belasting, vreemdelingen en verkeer) is de doorlooptijd na een daling en een stijging in 2010 weer op hetzelfde niveau gekomen als in 2004. Vreemdelingenzaken kennen een sterk dalende doorlooptijd bij de rechtbank. De duur van de behandeling van het hoger beroep in vreemdelingenzaken (Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State) is daarentegen kort, maar loopt op. Ook bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven is de afgelopen jaren sprake van een stijging. De Centrale Raad van Beroep en de gerechtshoven laten juist een daling zien. Bij de Hoge Raad is de doorlooptijd in belastingzaken opmerkelijk laag vergeleken met de voorgaande jaren.

7 De waardering van rechtspraak

B.J. Diephuis en A. Klijn

De voorgaande hoofdstukken gingen in op geschillen en de daaruit voortvloeiende procedures. Het nu volgende hoofdstuk gaat in op de waardering van de afhandeling van deze zaken door de rechterlijke instanties in Nederland. Waardering heeft in dit verband geen betrekking op de inhoud van de zaak (of iemand gelijk heeft gekregen), maar wel op de bejegening en behandeling van de zaak.

Begonnen wordt met een overzicht van recente onderzoeken naar het algemene waardering van (ook wel: vertrouwen in) de rechtspraak. Dit levert een beeld van de opvattingen die bij de Nederlandse bevolking leven. Daarna volgt in de tweede paragraaf een beschrijving van de waardering van de rechtspraak specifiek door gebruikers. Deze gebruikers worden opgedeeld in enerzijds de rechtzoekende en anderzijds de professionele gebruiker, zoals officieren van justitie en advocaten. De waardering, of tevredenheid, wordt gepresenteerd voor een aantal afzonderlijke kwaliteitsaspecten van het rechterlijk functioneren. Een van deze kwaliteitsaspecten is bijvoorbeeld de doorlooptijd. In het onderhavige hoofdstuk gaat het niet over de objectieve doorlooptijd, maar over de subjectieve waardering ervan. De feitelijke duur van procedures is reeds eerder aan de orde gekomen in hoofdstukken 5 en 6. Niet alleen tevredenheid volgens klantwaarderingsonderzoeken is een maatstaf van waardering. Ingediende wrakingsverzoeken, waarbij wordt verzocht een rechter vanwege vermeend gebrek aan onpartijdigheid bij een zaak te vervangen door een collega, zijn dat ook. Wrakingen komen in paragraaf 7.3 aan de orde. Paragraaf 7.4 bespreekt klachtenprocedures bij gerechten, de Hoge Raad en de Raad van State. Het hoofdstuk sluit af met een resumé in 7.5.

Het vertrouwen van de burger in de rechtspraak is redelijk hoog, maar lijkt af te nemen. De algemene waardering van gebruikers van de rechtspraak is hoog te noemen, al is men duidelijk minder tevreden over de duur van procedures. Hier is een lichte verbetering zichtbaar. De waardering van rechtzoekenden is over het algemeen hoger dan die van professionele partijen. Het aantal klachten en gehonoreerde wrakingen neemt vanaf 2006 licht toe.

7.1 Vertrouwen in de rechtspraak

In dit hoofdstuk staat de waardering van de rechtspraak centraal. Daarbij gaat het niet om de inhoud van de zaken, de rechtsbedeling zoals die in concrete individuele beslissingen gestalte krijgt. De waardering betreft hier de wijze waarop in de ogen van de Nederlandse burger de rechtspraak

als organisatie functioneert dan wel hoe de rechter als geschilbeslechter of bestraffer optreedt.

Staat 7.1 Kerncijfers waardering gerechten

	2005	2008	2009	2010	2011
	(%)				
Algemene waardering (vertrouwen) burgers*	.	66	65	60	.
Algemene waardering rechtzoekenden**	.	79	.	.	81
Algemene waardering professionals**	.	80	.	.	73
Tevredenheid doorlooptijden rechtzoekenden**	.	44	.	.	54
Tevredenheid doorlooptijden professionals**	.	33	.	.	46
	(abs.)				
Gehonoreerde wrakingsverzoeken gerechten***	.	39	15	21	.
Ingediende klachten gerechten	832	1.094	1.093	1.208	.
Gegronde klachten gerechten	119	200	187	208	.
Ingediende klachten Hoge Raad	52	52	54	43	.

* Uitkomsten van verschillende monitors, 2008: Eurobarometer, 2009 en 2010: Continue Onderzoek Burgerperspectieven (SCP).

** Percentage (zeer) tevreden klanten. Bronnen: 2008: gecombineerde uitkomsten KWO's 2006-2008 (Jaarverslag van de Rechtspraak 2008 (Raad voor de rechtspraak, 2009) en 2011: Klantwaardering Rechtspraak 2011 (Regioplan en Synovate, 2011).

*** Er is pas vanaf 2006 een wrakingsprotocol. Bron: Rapportages Kengetallen gerechten (Raad voor de rechtspraak)

Voor corresponderende cijfers zie de tabellen bij hoofdstuk 7 in bijlage 3.

De Rechtspraakorganisatie is vrij gemakkelijk, zij het van een afstand, te bekijken. Veelvuldig is rechtspraak immers in het nieuws. Voorbeelden te over: het Wildersproces, de zaak van Saban B, de zwemleraar Benno L, processen met grote maatschappelijke en nieuws waarde (bijvoorbeeld over de pedofielen netwerken), en soms over rechterlijke dwalingen. Over de zaken die in publiciteit komen vormt de burger zich een oordeel. Soms heeft hij/zij niets anders dan de tv of de krant daarvoor; soms meer directe informatie. Dat verschil is van belang om de waardering te begrijpen. Die waardering is voor de Rechtspraak van belang binnen het perspectief van het huidige denken over de noodzaak van verantwoording afleggen. In deze paragraaf bespreken we eerst een aantal algemene monitors van tevredenheid, daarna gaan we in op een aantal recente sociaalwetenschappelijke onderzoeken.

7.1.1 Monitors

Doorgaans betreft het bij onderzoek naar vertrouwen steekproeven uit de bevolking waarbij het oogmerk is om de perceptie van de 'buitenstaander', zogezegd de man in de straat, op het spoor te komen. Dit geschiedt veelal via monitors: periodiek (variërend in frequentie) uitgevoerde peilingen onder steekproeven uit de bevolking waarbij doorgaans een (klein) aantal

standaardvragen betreffende de waardering of het vertrouwen van een of meer instanties wordt gesteld, in combinatie met een gering aantal socio-demografische kenmerken. Dergelijke monitors vormen het tegendeel van eenmalige, op specifieke fenomenen gericht sociaalwetenschappelijke onderzoeken die waarin op basis van theorieën en vaak brede achtergrondkennis van de respondenten naar het begrijpen van gedragingen of opinies wordt gezocht.

Onlangs heeft Croes (2011) een grondige analyse gemaakt van een aantal monitors waarin het vertrouwen in de rechtspraak aan de orde kwam. We vatten de resultaten beknopt samen.¹

De *Eurobarometer* is een monitor die sinds 1997 in groot aantal Europese landen doorgaans twee maal per jaar wordt gehouden. De vraagstelling betreft het eerder wel dan niet vertrouwen hebben in 17 instituties, waaronder het rechtssysteem. Gevraagd wordt in termen van neiging tot al dan niet vertrouwen hebben in. Het vertrouwen in het Nederlandse rechtstelsel neemt over de jaren heen toe, van 58% in 2000 tot 66% in 2008, met een dip in de herfst 2003 en lente 2004.

De *European Social Survey* bevat vier om de twee jaar gehouden peilingen (2000, 2002, 2004, 2006) waarin gevraagd wordt om op een schaal van 0 tot 10 (van 'helemaal geen vertrouwen' tot 'volledig vertrouwen') het vertrouwen in het rechtstelsel aan te geven. Telt men de percentages voldoende (een cijfer 6 of hoger) op, dan bedraagt de omvang van het vertrouwen: 51% (2000), 55% (2002), 60% (2004) en 63% in 2006.

Het CBS baseert zich in haar jongste publicaties inzake het vertrouwen in de rechtspraak (CBS, 2010) op deze bron en constateert dat de groei in het vertrouwen in instituties in ons land in de periode 2002-2008 is toegenomen en dat dit met name het geval was bij het vertrouwen in de politie en het rechtstelsel.

De *European Values Study* en de *World Values Study* bieden eveneens vier metingen, ditmaal over een grotere tijdspanne: 1981-1990-1999-2006. Ook hier werd gevraagd naar vertrouwen in het rechtstelsel. Vergeleken met de *Eurobarometer* ligt het niveau van (tamelijk en heel veel) vertrouwen hier veel lager: 48% (1999) en 43% in 2006.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) genereert voor Nederland een longitudinale meting van het vertrouwen in de rechtspraak op basis van de data verzameld in het project *Culturele Veranderingen (CV)*. Het project had metingen in 1991, 1998, 2004 en 2006, en kreeg vanaf 2008 een vervolg in het *Continue Onderzoek Burgerperspectieven (COB)*. Daarin is sinds 2009 datzelfde vertrouwen gemeten, zij het op een andere wijze.² De classificatie 'enig, veel of onbeperkt vertrouwen' scoorde in CV in 2004 en 2006

1 Voor meer informatie over het onderzoek en kanttekeningen ter zake van de uitkomsten verwijzen we naar M. Croes (2011). Hier beperken we ons tot die monitors die minstens vier metingen hebben.

2 Verschil in frequentie (Culturele Veranderingen (CV): 1 maal per jaar; Continue Onderzoek Burgerperspectieven (COB): 4 maal per jaar) en in weergave (CV: 5 categorieën en COB: 10-puntsschaal).

respectievelijk 71% en 73%. In COB schommelt het niveau rond 65% (2009) en 60% (2010).

Het beeld dat aldus ontstaat is niet bepaald eenduidig; het enige wat zich laat stellen is dat de omvang van vertrouwensmetingen resulteert in percentages rondom de 60%. Maar belangrijker is het om zicht te krijgen op de inhoudelijke betekenis van die waardering. Croes formuleerde twee mogelijke antwoorden op de vraag wat er in deze monitoren nu eigenlijk gemeten wordt. Betreft het vooral de prestaties van de rechtspraak of vooral de preferenties van de burgers? In het laatste geval geven de burgers via hun antwoord inzicht in hun persoonlijke verwachtingen vanuit hun leefsituatie (dan wel het gebrek daaraan). Juist bij ongunstige perspectieven vormt de overheid een voor de hand liggende bliksemafleider voor de onvrede. Dat verschil is vanzelfsprekend relevant, want slechts de mate waarin het eerste antwoord opgeld doet, dient de rechtspraak als spiegel en dus mogelijk als prikkel tot verbetering.

Croes achtte het niet erg waarschijnlijk dat de monitors echt de waardering van de prestaties van de rechtspraak meten, omdat hij geen relatie vindt tussen de ontwikkelingen in de vertrouwenscijfers en die in de (geregistreerde) criminaliteit dan wel onveiligheidsgevoelens bij de burgers. Misschien vindt dit zijn oorzaak in het voor de doorsnee burger waarschijnlijk nogal ongrijpbare begrip 'rechtsstelsel'. Wat valt daar goed beschouwd wel en niet onder? De rechtspraak in de specifieke zin van het woord vormt maar een onderdeel daarvan, maar zoals we uit onderzoek weten (Dekker et al., 2004, p. 55), beschouwt de Nederlander de rechtspraak als een deel van de overheid en daarmee lijkt deze op te gaan in een nog vager conglomeraat, zodat het onderscheiden van de specifieke prestaties nagenoeg onmogelijk moet worden geacht. Een ondersteuning voor deze gedachte treft men aan in de secundaire analyse van de vertrouwensscores in het COB. Gemeten over de jaren 2009 en 2010 (d.w.z. acht kwartaalcijfers) blijkt de verandering in het rechtspraakvertrouwen voor 40% toe te schrijven aan verandering in het vertrouwen in de Tweede Kamer en voor 20% aan ontwikkelingen in de rechtspraak zelf (Klijn, 2011).³ Dit beeld spoort ook met de analyse van Croes waar hij nagaat wie de burger verantwoordelijk houdt ingeval de ondervraagde de straftoemeting in ons land te 'soft' vindt. Dan blijkt dat de wetgever daarvan eerder dan de rechter de schuld krijgt. Wederom een aanwijzing dat dit soort ondervraging naar de waardering niet datgene oplevert waarnaar we op zoek zijn.

Hier zijn voldoende (6 en hoger) vergeleken met enig-veel-onbeperkt. Zie: Van Steenvoorden et al. (2011).

3 Daaraan kan worden toegevoegd dat de Rechtspraak er enigszins toe kan doen wanneer in de publiciteit het optreden van de rechter in specifieke gevallen de aandacht trekt in termen van rechterlijk falen. Dat was zo bij de Schiedammerparkmoord – zie Dekker en Van der Meer (2007) – en het valt te veronderstellen dat het evenzeer het geval zou zijn geweest rondom Lucia de B. en Saban B.

7.1.2 Onderzoeken

Dichter bij dat doel brengt ons onderzoek waarin op meer specifieke wijze het optreden van de rechter beoordeeld wordt. De meest recente editie van De Geschilbeslechtingdelta – onderzoek naar het gedrag van burgers in geval van (potentieel) juridische problemen op het civielrechtelijke of bestuursrechtelijke vlak (Van Velthoven & Klein Haarhuis, 2010)⁴ – biedt twee relevante bevindingen in deze. Allereerst dat rechters hoog scoren op eerlijk en betrouwbaar optreden. Daarnaast blijkt het ervaring hebben met het werk van de rechter een drukkend effect op de waarderingsscore te hebben in vergelijking met zij die dat niet hebben. Over de oorzaken daarvan wordt niet gerapporteerd. Wel wordt opgemerkt dat naarmate het aantal contacten toeneemt, de waardering afneemt. Ook hebben lager opgeleiden door de bank genomen een lagere waardering voor de rechter. Het oordeel heeft in elk geval niet te maken met de wijze waarop men door de rechter behandeld is; daarover is men tevreden.⁵

Een ander onderzoek dat licht laat schijnen op de waardering voor het werk van de rechter, is het door de Raad voor de rechtspraak geïnitieerde onderzoek naar de effecten van de tv-serie *De rechtbank*. Het waren opnames gemaakt op de rechtbank Utrecht. Het betrof een serie van acht uitzendingen waarin per uitzending van steeds drie zaken (waaronder steeds één strafzaak) een 'real life'-verslag werd gedaan. Het onderzoek bevat een vergelijking tussen een controlegroep die geen van de uitzendingen heeft gezien en een experimentgroep waarvan de deelnemers minstens drie van de acht uitzendingen heeft gezien; 66% van hen zag er zes of meer.⁶ Van belang is wel op te merken dat hier sprake is van een contact met de rechter zonder directe eigen zakelijke betrokkenheid. Gevraagd werd eerst om van tien eigenschappen aan te geven in welke mate een rechter aan elk moest voldoen om een goede rechter te zijn. Vervolgens werd gevraagd in welke mate de rechter in de ogen van de respondent aan elke eigenschap voldeed. Die vraag werd aan beide groepen tweemaal voorgelegd, vóór en na de uitzending, zodat een eventueel effect van de uitzending zou kunnen worden vastgesteld. Het bleek dat het verschil tussen het normatieve beeld en het gepercipieerde werkelijke beeld bij de experimentgroep kleiner werd, terwijl dat bij de controlegroep gelijk bleef. Het goed kunnen luisteren, weten wat er in de samenleving speelt en vooral het zich kunnen verplaatsten in slachtoffers, bleken aspecten waarin de rechter in de ogen van de burger beter was dan

⁴ Dit is de tweede editie van het project. Voor de eerste editie zie Van Velthoven en Ter Voert (2004).

⁵ Dergelijke geluiden treft men ook aan in: Van der Linden (2008) en Ippel en Heeger-Hertter (2006).

⁶ Het verslag van het onderzoek staat vermeld op: www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak/WetenschapsOnderzoek/Overzichtonderzoeksprojecten/Pages/Onderzoek-TV-serie-De-rechtbank.aspx.

aanvankelijk gedacht. De waardering voor de rechter groeit dus door meer zicht op diens werk.

Een vergelijkbaar effect werd waargenomen door Wagenaar in diens studie, waarin het strafrechtelijk oordeel van leken werd vergeleken met dat van de rechters (Wagenaar, 2008).⁷ Daaruit bleek dat waarneming van het gehele proces de vaak in enquêtes gesignaleerde kloof tussen de twee oordelen deed verdwijnen.⁸

Ten slotte nog vermeldenswaardig zijn de bevindingen uit het onderzoek naar de effecten van deelname aan een zogenaamde lezersjury (van het Brabants Dagblad) en de lezers van de berichten van de juryleden in de krant (Elffers & De Keijser, 2007). De lezersjuryleden woonden strafzittingen bij vanaf de perstribune. Zij veranderden niet van mening wat betreft de vermeend te lichte bestraffing van delicten, ze schoven wel wat op in positieve zin in hun waardering voor de rechter (zij het net niet significant). De lezers van de krant veranderden in het geheel niet in hun waardering.

7.2 Waardering van gebruikers

Van het vertrouwen in algemene zin – van het grote publiek op enige afstand en experimentele onderzoeksresultaten – gaan we in deze paragraaf over naar de waardering door direct-betrokkenen, zowel rechtzoekenden als professionele partijen (bijvoorbeeld advocaten).

7.2.1 Klantwaarderingsonderzoeken

Sinds 2001 laten de gerechten periodiek, over het algemeen eens in de vier jaar, klantwaarderingsonderzoeken (KWO's) uitvoeren onder procespartijen. De geënquêteerden zijn onderscheiden in enerzijds professionele partijen (bijvoorbeeld officieren van justitie, advocaten en belastinginspecteurs) en anderzijds rechtzoekende burgers. Zij konden aangeven hoe tevreden zij zijn over kwaliteit van de dienstverlening in brede zin op een vijfpuntsschaal (zeer tevreden, tevreden, neutraal, ontevreden, zeer ontevreden).

De kwaliteitsaspecten bestrijken tevredenheid over deskundigheid, rechtseenheid, motivering, onpartijdigheid, bejegening en doorlooptijden. In *Rechtspleging Civiel en Bestuur 2008* zijn de uitkomsten van de KWO's in de periode 2005-2008 beschreven. In de jaren 2009 en 2010 zijn slechts zeer weinig klantwaarderingsonderzoeken uitgevoerd, vooruitlopend op de uniformering van dit onderzoeksinstrument.

⁷ Voor nader commentaar Croes et al. (2008).

⁸ Overigens bleek die relatie niet te bestaan bij geweldgerelateerde zaken; daar deed zich een opleidingseffect voor: de hoger opgeleiden bleken daar dichter bij de rechter te staan in hun oordeel dan de lager opgeleiden.

In de zomer van 2011 is bij alle gerechten tegelijkertijd een nieuw klantwaarderingsonderzoek georganiseerd. Hoewel geüniformeerd en tegelijk uitgevoerd, bouwt deze nieuwe meting voor 2011 wel voort op de vorige klantwaarderingsonderzoeken, zodat een goede vergelijking kan worden geboden. En omdat alle gerechten – en niet slechts een beperkt aantal – in het onderzoek zijn betrokken, kan voor het eerst een echt landelijk beeld worden geschetst van de tevredenheid van rechtzoekenden als professionals over de Rechtspraak⁹. De eenduidigheid, vergelijkbaarheid en bruikbaarheid van de gerechtsspecifieke onderzoeken zullen hierdoor sterk verbeteren. Het onderzoek richt zich op de 19 rechtbanken, de 5 gerechtshoven en 2 bijzondere colleges, te weten de Centrale Raad van Beroep (CRvB) en het College van Beroep voor het bedrijfsleven (Cbb).

Aanpak

Rechtzoekenden en professionals is middels 22 onderzoeksvragen gevraagd naar hun waardering voor de contacten met de Rechtspraak. Daarbij komen verschillende aspecten van die waardering aan de orde. Bij de professionals zijn onderscheiden advocaten, officieren van justitie, advocaten-generaal, deurwaarders, professioneel gemachtigden, rechtshulpverleners en deskundigen. Voor de bevraging van beide klantgroepen zijn korte lijsten met nagenoeg uitsluitend gesloten vragen gebruikt. De rechtzoekenden zijn face-to-face bevragd direct na afloop van de zitting, de professionals zijn bevragd met een online-vragenlijst. De lange vragenlijsten zijn gecondenseerd tot zes thema's. Voor de professionals zijn dat: de administratieve contacten, de ontvangst, het rechterlijk functioneren, de doorlooptijd, de uitspraak en de digitale informatievoorziening op de website www.rechtspraak.nl. Voor de rechtzoekenden: bereikbaarheid, ontvangst, rechterlijk functioneren, de uitspraak, de doorlooptijd en de uitleg over het verdere verloop van de zaak na de zitting.

In de rapportage over de KWO-ronde van 2011 worden telkens afzonderlijk de tevredenheidsscores voor het algemene oordeel en voor het oordeel over de verschillende thema's gepresenteerd. In die presentaties zijn de categorieën 'zeer tevreden' en 'tevreden' samengenomen. We presenteren zodoende het aandeel (zeer) tevreden klanten.¹⁰

Algemeen en ontwikkeling

De vergelijking van de uitkomsten van de KWO-ronde in 2011 met de gemiddelde uitkomsten over de periode 2006-2008 tonen dat de rechtzoekenden ongeveer even tevreden zijn als toen, maar dat met name de pro-

9 Rechtspraak (met hoofdletter) is de Rechtspraakorganisatie, bestaande uit de gerechten (rechtbanken, gerechtshoven, CRvB en Cbb) en de Raad voor de rechtspraak. Hieronder vallen dus niet RvS en HR.

10 Voor meer informatie over de onderzoeksopzet, de vragenlijsten en de respons en representativiteit, zie *Klantwaardering Rechtspraak 2011* (Regioplan en Synovate, 2011, uitgevoerd in opdracht van de gerechten).

professionals minder tevreden zijn geworden. Ook duren procedures in veel gevallen nog te lang, vinden zowel rechtzoekenden als professionals. In het bijzonder bij familie-, bestuur- en belastingzaken. De waardering voor de duur van de procedures is bij de professionals en bij de rechtzoekenden wel gestegen ten opzichte van de periode 2006-2008.

7.2.2 *Professionals*

Over de Rechtspraak in het geheel is bijna drie kwart (73%) van de professionals tevreden. Niet over alle aspecten van de Rechtspraak zijn de professionals even tevreden. Zij zijn het meest tevreden over het rechterlijk functioneren en het minst tevreden over de ontvangst. Meer dan drie kwart (78%) van de professionals is tevreden over het rechterlijk functioneren en nog niet de helft (40%) is tevreden over de ontvangst.¹¹ De tevredenheid van professionals is vooral laag als het gaat om de doorlooptijd (33%, zie tabel 7.1 in bijlage 3).

Doorlooptijd, de lengte van een procedure, is een belangrijk kwaliteitsaspect van rechtspraak. De rechter heeft het tempo van procederen overigens niet helemaal zelf in de hand. Hij is ook afhankelijk van de medewerking van beide procespartijen en in het bijzonder de professionals, zoals advocaten en officieren van justitie. Een lage waardering van de doorlooptijd door professionele partijen betreft daarom ook (deels) henzelf. Andere oorzaken van relatief lange doorlooptijden zijn: organisatieproblemen (zoals veel ziekten of vacatures en grote voorraden), behandelingsproblematiek (zoals het arbeidsintensiever worden van de behandeling van zaken), en het moeten wachten op uitspraken over prejudiciële vragen aan het Europees Hof van Justitie.

De algemene tevredenheid van de professionals is de afgelopen jaren afgenomen. Sinds 2001 steeg de tevredenheid eerst tot 80% tevreden professionals in de periode 2006-2008. In 2011 zakt dit aandeel terug naar het niveau van de periode 2001-2004, rond de 70% tevreden professionals.¹² De respons van professionals bestaat in alle metingen (zowel de oude KWO's als de nieuwe in 2011) voor het grootste deel uit advocaten. De advocatuur uit zich minder tevreden over de Rechtspraak dan de andere functiegroepen, zoals officieren van justitie en rechtsbijstandverzekeraars. Daarom is het mogelijk dat de relatieve oververtegenwoordiging van advocaten in 2011 bijdraagt aan de (lichte) afname in de tevredenheid in 2011.

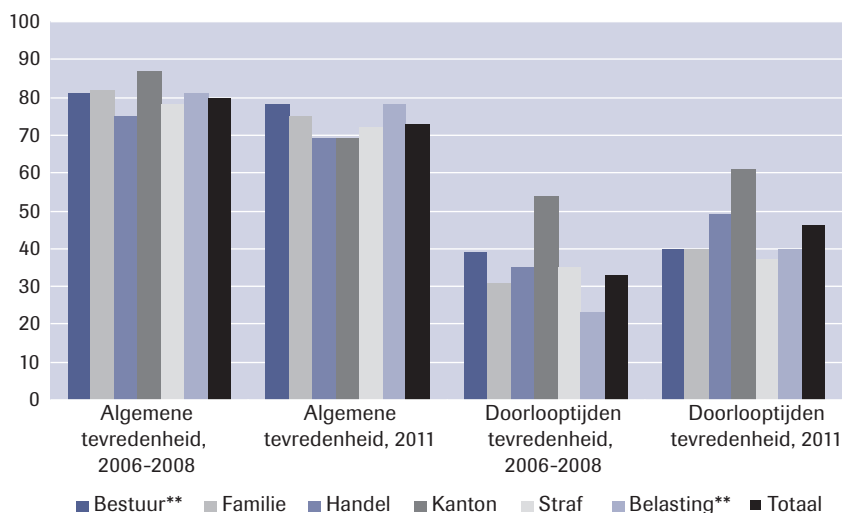
De waardering voor de deskundigheid van de rechter laat een lichte, maar continue stijging zien over de gehele periode. Bij de hoven zien we een

¹¹ Ongeveer de helft (47%) van de professionals staat overigens neutraal tegenover de ontvangst en slechts een klein deel (13%) is ontevreden (niet in tabel).

¹² Zie voor uitkomsten 2001-2005 de vorige publicatie in deze reeks, *Rechtspleging Civiel en Bestuur 2008*.

vergelijkbare ontwikkeling in de algemene tevredenheid als bij de rechtbanken: het aandeel tevreden professionals zakt in 2011 terug naar rond de 70%. Wat betreft de deskundigheid van de rechter nam de tevredenheid eerst toe, om vervolgens in 2011 op ongeveer hetzelfde niveau van 2001-2005, rond de 80%, uit te komen.

Figuur 7.1 Algemene tevredenheid en tevredenheid over doorlooptijden, professionals*

* Percentages (zeer) tevreden.

** Bestuur en belasting niet apart onderscheiden in 2011.

Voor corresponderende cijfers 2011 zie tabel 7.2 en 7.3 in bijlage 3.

Bron: Jaarverslag Rechtspraak 2008 (Raad voor de rechtspraak, 2009) en Klantwaardering Rechtspraak 2011 (Regioplan en Synovate)

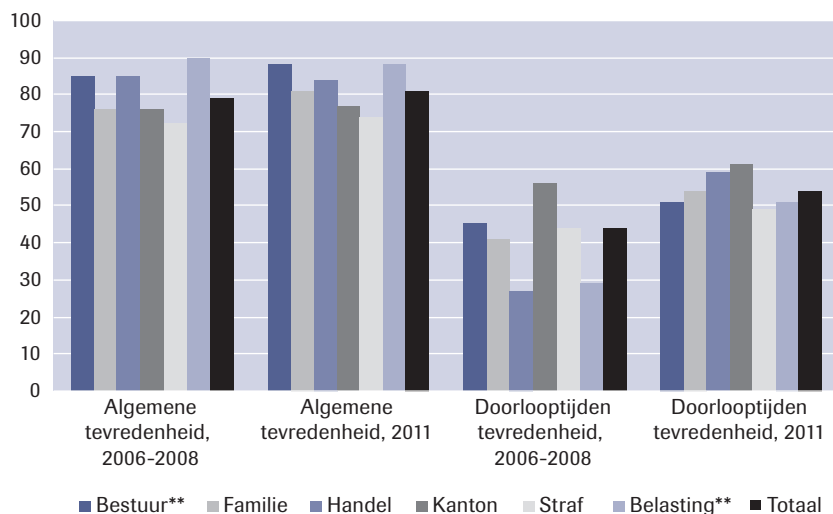
7.2.3 Rechtzoekenden

Een grote meerderheid van de rechtzoekenden (81%) is tevreden over de Rechtspraak in het geheel. De tevredenheid varieert wel behoorlijk per thema. Rechtzoekenden zijn het meest tevreden over de uitleg van de vervolgprocedure (90%) en het rechterlijk functioneren (86%). Ontvangst en doorlooptijd van de procedure zijn thema's waarover respondenten het minst tevreden zijn. Slechts ongeveer de helft van de ondervraagde rechtzoekenden is tevreden over deze zaken (zie tabel 7.1 in bijlage 3).¹³

¹³ Bovendien geeft bijna 30% van de rechtzoekenden aan ontevreden te zijn wat de doorlooptijd betreft (niet in tabel). Men is milder ten aanzien van de ontvangst: een groot deel van de respondenten (40%) is neutraal en slechts een klein deel (4%) is ontevreden over de ontvangst (niet in tabel).

Een extra analyse die in het KWO-hoofdrapport is opgenomen, is de opsplitsing van waardering van rechtzoekenden al naar gelang de uitspraak in hun zaak in hun voordeel uitviel of lijkt te gaan vallen. De klanttevredenheid is afhankelijk van de (verwachte) uitspraak van de rechter. Zoals we eerder zagen, is ruim 80% van de rechtzoekenden (zeer) tevreden over de rechtspraak als geheel (totaal: 81%, rechtbanken: 82%, gerechtshoven: 76%, colleges: 87%). Rechtzoekenden die een voordelige uitspraak ontvingen (of verwachtten), zijn echter vaker tevreden (totaal: 89%, rechtbanken: 89%, gerechtshoven: 84%, colleges: 100%) en rechtzoekenden die een uitspraak in het nadeel ontvingen of verwachtten, zijn juist minder vaak tevreden (totaal: 55%, rechtbanken: 58%, gerechtshoven: 42%, colleges: 38%).

Figuur 7.2 Algemene tevredenheid en tevredenheid over doorlooptijden, rechtzoekenden*

* Percentages (zeer) tevreden.

** Bestuur en belasting niet apart onderscheiden in 2011.

Voor corresponderende cijfers 2011 zie tabel 7.2 en 7.3 in bijlage 3.

Bron: Jaarverslag Rechtspraak 2008 (Raad voor de rechtspraak, 2009) en Klantwaardering Rechtspraak 2011 (Regioplan en Synovate)

7.2.4 Verschillen tussen sectoren en instanties

De professionals hebben bij de rechtbanken, gerechtshoven en colleges waar zij werken telkens te maken met een andere dagelijkse praktijk en andere voorzieningen. De gang van zaken bij een gerechtshof verschilt immers van die bij een rechtbank en de ene rechtbank is de andere niet. Dit kan zorgen voor verschillen in de klanttevredenheid van de professio-

nals tussen bijvoorbeeld de rechtbanken en de gerechtshoven en voor de afzonderlijke rechtbanken, gerechtshoven en de colleges.

Een ruime meerderheid van de professionals is tevreden over de gerechtshoven, de rechtbanken en de colleges. Hun algemene oordeel over de afzonderlijke gerechtscolleges wijkt nauwelijks af van hun oordeel over de rechtspraak als geheel (zie tabel 7.1 in bijlage 3). De tevredenheid over de bijzondere colleges ligt iets lager (68%) dan voor de hoven en de rechtbanken (73%), maar dit verschil is niet significant. Over het algemeen is men meer tevreden over de colleges als het gaat om uitspraken en rechterlijk functioneren, maar over de doorlooptijd van de colleges is men aanmerkelijk minder tevreden (slechts 18% (zeer) tevreden).

Ook de grote meerderheid van de rechtzoekenden is tevreden over de rechtbanken (82%) en de colleges (87%). Het beeld wijkt hier niet significant af van de tevredenheid over de totale rechtspraak (81% tevreden). De tevredenheid over de gerechtshoven is echter iets lager: circa drie kwart van de ondervraagden is tevreden. Op het thema doorlooptijd scoren de colleges (30%) en de gerechtshoven (44%) lager dan gemiddeld, terwijl op het niveau van de rechtbanken het tevredenheidspercentage met 57%, wat hoger ligt dan het gemiddelde. De rechtzoekenden zijn ten aanzien van de gerechtshoven vaker dan gemiddeld tevreden over de ontvangst (61%) en over de bereikbaarheid (75%). Bij de overige thema's zijn er geen significante verschillen tussen de drie gerechtscolleges.

Wanneer rechtzoekenden een negatieve beslissing van de rechter verwachten of ontvangen, blijkt als gezegd dat dit zijn effect heeft op de klantwaardering. Men is dan geneigd om minder positief te zijn. Omgekeerd zijn rechtzoekenden die hun zaak positief (verwachten te) beëindigen juist vaker positief. Dit effect treedt op op het niveau van de rechtbanken, de gerechtshoven en de colleges. Hoe hoger echter het gerechtsniveau, des te vaker het voorkomt dat respondenten ontevreden zijn bij een nadelige (verwachtte) uitkomst. Op het niveau van rechtbanken is bijna 60% tevreden, ondanks een nadelig (verwacht) besluit. Bij de colleges is dat nog geen 40%.

7.3 Wrakingen

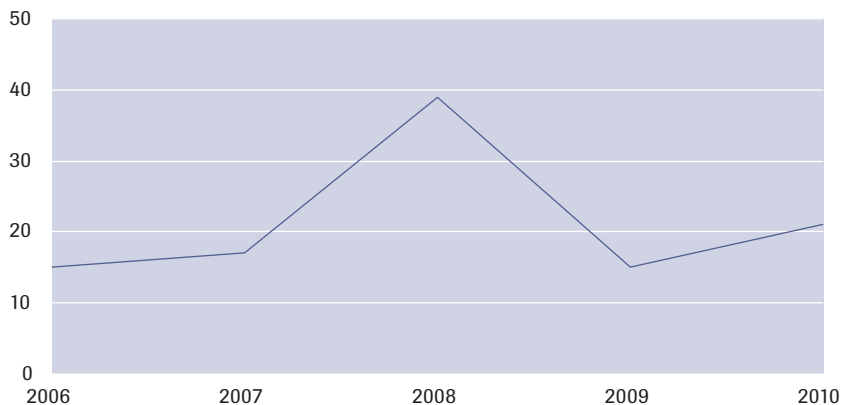
Waardering van het rechterlijk functioneren komt niet alleen naar voren uit klantwaarderingsonderzoeken. Wanneer een rechtzoekende van tevoren of op zitting van mening is dat de rechter of raadsheer die zijn rechtszaak in behandeling neemt partijdig is, kan hij of zij een wrakingsverzoek indienen. De wrakingskamer van het gerecht beslist vervolgens of van (de schijn van belangenverstrengeling of) partijdigheid sprake is, en in dat geval zal de desbetreffende rechter of raadsheer worden vervangen. Een gehonoreerde wraking kan dus betekenen dat het gerecht in dat specifieke geval op het gebied van onpartijdigheid en integriteit tekort is geschoten.

Iedere rechtzoekende burger in Nederland heeft recht op een onpartijdige rechter. Dat is geregeld in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en is ook in verschillende wetten vastgelegd. Een rechtzoekende (een partij) die goede redenen heeft om te denken dat een rechter een zaak niet onpartijdig kan beoordelen, kan verzoeken deze rechter te vervangen. Een dergelijk verzoek wordt een verzoek tot wraking genoemd. Het verzoek tot wraking kan zich niet richten op de betrokken griffier of officier van justitie in de zitting. Wel kan een rechter-commissaris in strafzaken of insolventies (faillissementszaken) worden gewraakt. De betrokken rechter kan zich bij het wrakingsverzoek neerleggen en zich laten vervangen door een andere rechter. De rechter berust dan in de wraking en schorst de zitting. Mocht er direct een vervanger beschikbaar zijn, dan kan de zaak doorgaan. Zo niet, dan wordt de zaak naar een andere datum verplaatst.

Een rechter die vindt dat hij onpartijdig is in deze zaak, zal de zitting schorsen. In dat geval zal het verzoek worden beoordeeld door drie andere rechters, die samen de zogenoemde 'wrakingskamer' vormen. De leden van de wrakingskamer worden door het gerechtsbestuur aangewezen en worden gekozen uit de rechters van de rechtbank die de zaak behandelt waarin het wrakingsverzoek werd gedaan.

Het gerechtsbestuur kan ook een vaste wrakingskamer aanstellen. Dat betekent dat voor een bepaalde periode dezelfde drie rechters steeds alle wrakingsverzoeken behandelen. De wrakingskamer wordt ondersteund door een griffier.

Figuur 7.3 Gegronde wrakingsverzoeken gerechten

Zie voor corresponderende cijfers tabel 7.4 in bijlage 3.

Bron: Kengetallenrapportages gerechten (Raad voor de rechtspraak)

Gerechten gebruiken sinds 2006 alle een wrakingsprotocol en publiceren hierover in hun jaarverslagen. Wraking is in de Nederlandse rechtspraak een betrekkelijk weinig voorkomend middel (zie tabel 7.4 in bijlage 3). Het aantal gehonoreerde wrakingen liep op van 15 in 2006, via 17 in 2007, naar 39 in 2008. Sindsdien is het weer teruggelopen; 15 in 2009 en 21 in 2010. Dergelijke aantallen laten al zien dat dit nagenoeg niet voorkomt, zeker in het licht van het totale aantal rechtszaken dat in Nederland op jaarbasis wordt behandeld.

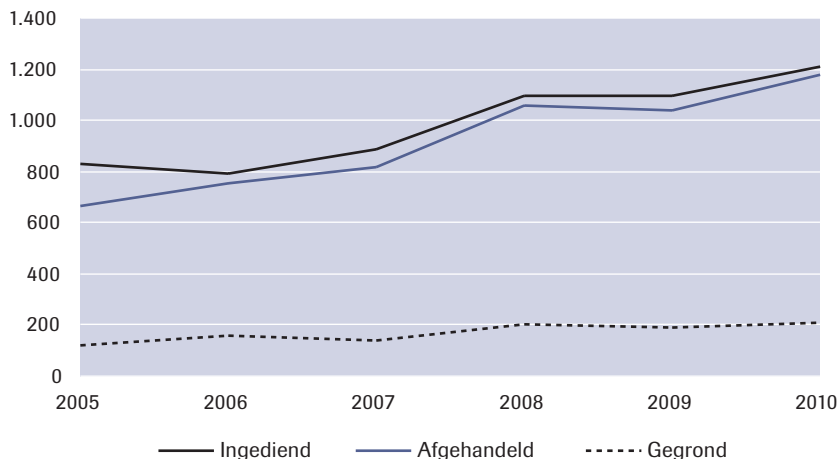
7.4 Klachten

Bij de rechtbanken, gerechtshoven en de Raad voor de rechtspraak is het mogelijk klachten over gedragingen van een gerecht of daaraan verbonden personen voor te leggen aan het bestuur van dat gerecht. Ook bij de Hoge Raad en de Raad van State kunnen klachten worden ingediend. Het aantal ingediende klachten en het percentage gegronde klachten geeft hiermee ook een beeld van de tevredenheid van procespartijen.

7.4.1 Klachten gerechten

Klachten over gedragingen van een gerecht of daaraan verbonden personen kunnen ingediend worden bij het bestuur van dat gerecht. Over de inhoud of de totstandkoming van een rechterlijke beslissing (beschikking, vonnis, arrest) kan in het kader van de klachtenregeling niet worden geklaagd. Alleen een hogere rechter kan daarover oordelen. Alle gerechten gebruiken sinds 2002 een uniforme landelijke klachtenregeling, die in 2004 op enkele onderdelen is aangepast. Zo werd in dat jaar de termijn waarbinnen geklaagd mocht worden verlengd van zes maanden naar één jaar. In 2005 is een uniform digitaal registratiesysteem voor klachtenbehandeling in gebruik genomen. Voor eerdere jaren valt geen landelijk uniform beeld te geven.

In 2010 zijn iets meer dan 1.200 nieuwe klachten ingediend. Het is een toename ten opzichte van 2008 en 2009 (beide jaren circa 1.100). De klachten betreffen zowel rechters als medewerkers. Bij rechters gaat het dan bijvoorbeeld over het onnodig interrumpen tijdens de zitting, het maken van verkeerde opmerkingen, herhaalde aanhouding van zaken of vermeende partijdigheid. Bij de medewerkers zien deze klachten bijvoorbeeld op verkeerde oproepingen, onjuiste adressering van stukken, het niet adequaat reageren op brieven, het zoekraken van stukken, verkeerde berekening van griffierecht, het niet correct telefonisch of persoonlijk te woord staan, inadequate informatieverstrekking, verkeerde verwijzing naar de zittingszalen of de bejegening bij het toelaten tot de gerechtsgebouwen.

Figuur 7.4 Ontwikkeling ingediende, afgehandelde en gegronde klachten gerechten

Voor corresponderende cijfers zie tabel 7.5 in bijlage 3.

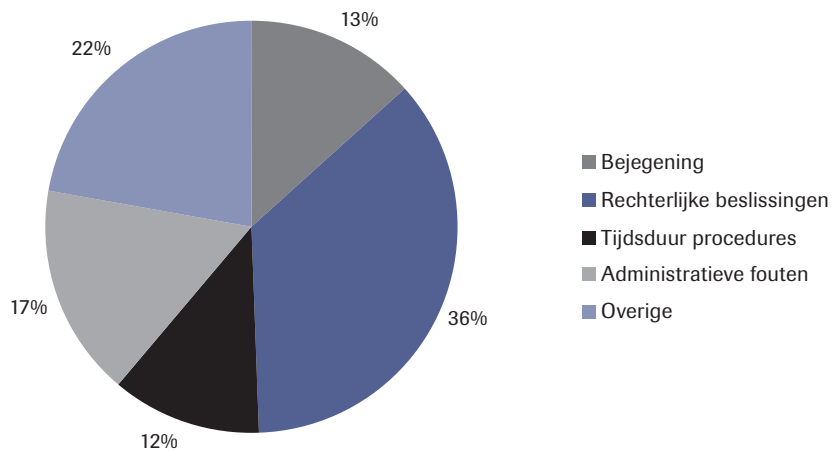
Bron: Klachtenregistratie, Raad voor de rechtspraak

In 2010 zijn 1.177 klachten afgehandeld. Een deel hiervan betreft klachten die nog in 2009 zijn ingediend. Het aantal klachten neemt duidelijk toe, maar gezien het totale aantal zaken dat door de rechtspraak wordt behandeld en de hoeveelheid contacten en handelingen per zaak, acht de Rechtspraak het huidige aandeel nog altijd niet hoog. Afgezet tegen het aantal afgehandelde zaken ligt het aantal klachten in 2010 op 5,7 per 10.000 zaken bij de rechtbanken, en op 22,2 per 10.000 zaken bij de gerechtshoven. De toename in het aantal klachten hangt vermoedelijk ook samen met de landelijke uitrol in 2009 van het digitale klaagschrift. Dit digitale klaagschrift is een webformulier dat is gepubliceerd op de sites van de gerechten op www.rechtspraak.nl. Dit webformulier kan worden ingevuld en naar keuze digitaal of per post worden ingediend. Hierdoor is het eenvoudiger om een klacht in te dienen.

Van de ingediende klachten in 2010 had 36% betrekking op de rechterlijke beslissing. Het aandeel klachten over de bejegening door de rechter tijdens de zitting is in 2009 en 2010 (13%) duidelijk lager dan in 2008 (19%). Opvallend is ook dat hoewel rechtzoekenden gemiddeld duidelijk minder tevreden zijn over de duur van procedures dan over andere aspecten van het rechterlijk functioneren, de tijdsduur slechts in 12% van de ingediende klachten een rol speelt. Dit lijkt te suggereren dat de lange duur van procedures weliswaar bijdraagt aan de ontevredenheid, maar dan men er geen – of in mindere mate – reden in ziet gebruik te maken van de klachtenprocedure (zie figuur 7.5).

Het aantal (ingekomen) klachten hoeft op zichzelf niet iets te zeggen over de kwaliteit van de rechtspraak. Het aantal gegronde klachten zegt wel iets over de organisatie van de rechtspraak; immers de rechtspraak dient te voldoen aan de gerechtvaardigde wensen van de 'klanten'. Het aantal gegronde klachten fluctueert van jaar tot jaar. In 2008 bedroeg dit aantal 200; in 2009 was het 187, en in 2010 is het 208.

Figuur 7.5 Soorten van klachten gerechten, 2010*

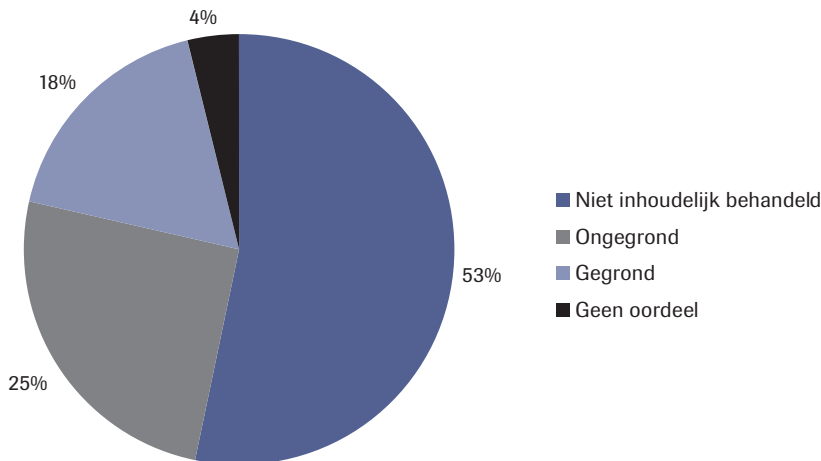
* Bij de samenstelling van deze gegevens is geput uit het digitale klachtenregistratiesysteem van de gerechten. Daaraan nemen de CRvB en het CBb niet deel.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 7.6 in bijlage 3.

Bron: Kengetallen Gerechten 2010 (Raad voor de rechtspraak, 2011)

Van het aantal afgehandelde klachten in 2010 was meer dan de helft (53%, 627) niet inhoudelijk behandeld, omdat de klacht bijvoorbeeld niet-ontvankelijk was, omdat het over een rechterlijke beslissing ging. Dit aandeel neemt licht toe. Van de zaken die wel inhoudelijk zijn behandeld, is ruim de helft (297 zaken) ongegrond en ruim een derde (208 zaken) gegrond verklaard. In een gering aantal zaken (45) hebben de gerechten, ondanks een inhoudelijke behandeling, geen oordeel kunnen geven.

Vaak is het onderzoeken van een klacht, het vaststellen van de fout en het zo mogelijk herstellen daarvan, een voldoende reactie op de klacht. Echter, de bedoeling van de klachtenregeling bij de rechtspraak is ook om, waar mogelijk, van de klachten te leren. Ook wanneer een klacht niet inhoudelijk is afgehandeld, kan deze tot verbetering van de organisatie leiden, bijvoorbeeld door aanleiding te geven tot het bijstellen of aanscherpen van instructies en de aanpassing van werkprocessen.

Figuur 7.6 Afgehandelde klachten naar wijze van afhandeling, 2010*

* Op het moment van samenstelling van deze gegevens (peildatum kengetallen: januari 2011) waren enkele klachtzaken nog in behandeling.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 7.7 in bijlage 3.

Bron: Kengetallen Gerechten 2010 (Raad voor de rechtspraak, 2011)

7.4.2 Klachtprocedures bij de Raad van State en de Hoge Raad

Niet alleen bij de gerechten kan worden geklaagd, ook bij de Raad van State en de Hoge Raad kan de burger terecht met klachten over gedragingen van rechterlijk personeel. Overigens kan bij deze instanties ook een wrakingsverzoek worden ingediend bij vermeend gebrek aan onpartijdigheid. Omdat hierover geen kwantitatieve gegevens worden gepubliceerd, beperken we ons in deze paragraaf tot de klachten.

Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State

Op 1 september 2010 is de wet van 22 april 2010 tot wijziging van de Wet op de Raad van State in verband met de herstructurering van de Raad van State (Stb. 175) in werking getreden. Daarmee zijn de tot dan geldende artikelen 32 tot en met 35 van de Wet op de Raad van State die een regeling bevatten over de behandeling van klachten met betrekking tot gedragingen van leden van de Afdeling bestuursrechtspraak, vervallen. Het nieuwe artikel 45 van de Wet op de Raad van State verplicht de Afdeling bestuursrechtspraak zelf een regeling voor de behandeling van klachten vast te stellen. Die regeling is op 1 september 2010 in werking getreden. Ingevolge het nieuwe artikel 45, derde lid, van de Wet op de Raad van State zijn de afdelingen 9.1.1 en 9.1.2 van de Algemene wet bestuursrecht van overeenkomstige toepassing.

Het is mogelijk te klagen bij de vicepresident over de wijze waarop een lid van de Afdeling bestuursrechtspraak zich bij deelneming aan de werkzaamheden van de Afdeling bestuursrechtspraak heeft gedragen, tenzij de klacht een rechterlijke beslissing betreft. Tot ‘rechterlijke beslissing’ worden ook gerekend beslissingen van procedurele aard, die in het kader van de totstandkoming van een rechterlijke beslissing worden genomen en beslissingen aangaande de orde op de zitting. Klagen over de inhoud van uitspraken is niet mogelijk, omdat daarvoor een systeem van algemene en bijzondere rechtsmiddelen bestaat. De behandeling van een klacht kan dat systeem niet doorkruisen. Dit betekent dat in de meeste gevallen de onvermijdelijke boodschap aan de briefschrijver is, dat klachten over een rechterlijke beslissing niet in behandeling kunnen worden genomen. Deze boodschap is voor leken soms moeilijk te begrijpen en kan onbevredigend zijn. De brieven vormen ook altijd voorwerp van interne bespreking en steeds wordt bezien of zij een reden vormen om de werkwijze aan te passen.

In 2010 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak ruim 13.000 zaken afgedaan. Er zijn in die periode ongeveer 50 brieven ontvangen waarin in meer of minder duidelijke bewoordingen ongenoegen werd geuit over zaaksge-relateerde onderwerpen. In 2009 waren dit 10.500 zaken en 40 brieven.¹⁴ Het grootste deel van het geuite ongenoegen betrof inhoudelijke kritiek op beslissingen van de Afdeling bestuursrechtspraak. Deze kritiek zag niet alleen op uitspraken, maar ook op beslissingen van procedurele aard die in het kader van de totstandkoming van een rechterlijke beslissing waren genomen en beslissingen over de orde op de zitting. Hierover kan, gelet op het bepaalde in de wet en de regeling, echter niet worden geklaagd. In een enkel geval was sprake van een onzorgvuldigheid in de administratieve verwerking of een misverstand in de communicatie. Soms betrof het ongenoegen andere (overheids)instanties. In twee gevallen was sprake van een onjuistheid in de proceskostenveroordeling. Deze is gecorrigeerd. De Afdeling bestuursrechtspraak probeert lessen te trekken uit de brieven. Een klacht kan bijvoorbeeld aanleiding zijn tot wijziging in de schriftelijke correspondentie met partijen of het aanpassen van de werkwijze. Naast de commentaren in de vakliteratuur en de media geven ook periodiek gehouden klantwaarderingsonderzoeken inzicht in de waardering en kwaliteit van het rechterlijk functioneren van de Afdeling bestuursrechtspraak door de rechtzoekende burgers, verwerende overheden, belanghebbenden en professionele procesvertegenwoordigers. De Afdeling heeft in 2011 een klantwaarderingsonderzoek laten uitvoeren.

14 Jaarverslag Raad van State 2010.

Hoge Raad: klachten (Ombudsregeling)

Naast de klachtenregeling bij de rechtbanken bieden artikel XIII van de Wet van 6 december 2001, Staatsblad 582 (Wet organisatie en bestuur gerechten) en artikel 3, hoofdstuk 15 van de Wet van 6 december 2001, Staatsblad 584 (Aanpassingswet modernisering rechterlijke organisatie) de mogelijkheid over bepaalde personen en onder bepaalde voorwaarden een klacht in te dienen bij de procureur-generaal bij de Hoge Raad. Het gaat om klachten over gedragingen van de navolgende personen:

- rechterlijke ambtenaren met rechtspraak belast werkzaam bij rechtbank, gerechtshof of Hoge Raad;
- leden met rechtspraak belast van de Centrale Raad van Beroep en het College van Beroep voor het bedrijfsleven;
- ‘lekenrechters’, in wettelijke termen: personen, niet zijnde rechterlijk ambtenaren, die deel uitmaken van een meervoudige kamer van een gerechtshof of rechtbank;
- leden en plaatsvervangende leden van een aantal niet tot de rechterlijke macht behorende instanties.¹⁵

Deze klachtregeling wordt soms aangeduid met Ombudsregeling.

De procureur-generaal behandelt uitsluitend klachten die betrekking hebben op gedragingen van bovengenoemde personen. Een klacht mag derhalve niet zien op een rechterlijke beslissing. Onder rechterlijke beslissingen vallen ook ordemaatregelen van rechters op zittingen genomen, bijvoorbeeld de bepaling van de spreektijd van de procespartijen in verband met het recht van hoor en wederhoor. Tegen klachten over mogelijke partijdigheid van een rechter staat een rechterlijke voorziening open (wrakingsprocedure), zodat ook daarover niet bij de procureur-generaal geklaagd kan worden.

De klachtbrief moet aan bepaalde voorschriften voldoen. Zo moet de gedraging in kwestie en de daartegen gerezen klacht zo duidelijk mogelijk worden vermeld, evenals de naam en het adres van de klager. Voorts neemt de procureur-generaal alleen klachten in behandeling wanneer tussen het feit dat aanleiding heeft gegeven tot de klacht en de indiening van de klacht niet meer dan een jaar is verstreken.

Klachten worden ten slotte alleen in behandeling genomen wanneer de interne klachtprocedure bij het betreffende gerecht is doorlopen. In voorkomende gevallen zendt de procureur-generaal bij de Hoge Raad de klachten eerst ter behandeling door naar het betrokken gerecht. Wanneer een klacht reeds behandeld is door een gerecht, toetst de procureur-generaal uitsluitend of de behandeling door het gerecht zorgvuldig is geweest.

15 Dit zijn: de Commissie Gelijke Behandeling; het Tuchtcollege Loodsen; de Regionale Tuchtcolleges en het Centrale Tuchtcollege (voor medici); het Veterinair Tuchtcollege; de Raden van Discipline (voor advocaten); het Hof van Discipline (voor advocaten); de Raden van Tucht (voor accountants-administratieconsulenten); de Kamer van Toezicht (voor notarissen); en de Kamer voor de Gerechtsdeurwaarders.

Hebben zich geen onvolkomenheden voorgedaan, dan zal er meestal geen grond zijn om de klacht aan de Hoge Raad voor te leggen. In het geval dat een klacht beoordeling door de Hoge Raad vraagt, dient de procureur-generaal een vordering in bij de Hoge Raad. De Hoge Raad spreekt zich vervolgens uit over de gegrondheid van de klacht.

In 2010 zijn er 43 klachten ingediend bij de Hoge Raad. Dit aantal is iets lager dan in 2008 en 2009 (52 en 54 respectievelijk). Al met al schippert het de afgelopen jaren tussen de 40 en 50 klachten per jaar. Alleen in 2000 en 2001 lag het aantal ingediende klachten duidelijk hoger (respectievelijk 95 en 79, zie figuur 7.6).¹⁶

Figuur 7.7 Ingediende klachten Hoge Raad

Voor corresponderende cijfers zie tabel 7.8 in bijlage 3.

Bron: Jaarverslagen Hoge Raad

Hoge Raad: schorsing en ontslag rechters

Vanwege de in een rechtsstaat vereiste onafhankelijkheid van rechters en van de procureur-generaal bij de Hoge Raad schrijft de Grondwet in artikel 117 voor dat zij voor het leven worden benoemd. Ook de overige leden van het parket bij de Hoge Raad zijn voor het leven benoemd (art. 1 sub a Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren). De Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren (Wrra) bepaalt dat het rechterlijk 'leven' in ieder geval eindigt wanneer men zeventig jaar is geworden (art. 46 sub h). Rechters kunnen niet door regering of parlement worden geschorst of ontslagen. Toch kunnen zich situaties voordoen waarin rechters moeten kunnen worden geschorst of ontslagen, bijvoorbeeld wanneer een rechter lichamelijk of geestelijk niet meer in staat is zijn werk te doen of wanneer hij

¹⁶ Bron: Jaarverslagen Hoge Raad.

wegens een misdrijf is veroordeeld. In dergelijke gevallen kan de procureur-generaal bij de Hoge Raad een vordering indienen tot schorsing of ontslag van een rechter (art. 111 Wet op de Rechterlijke Organisatie). De vierde kamer van de Hoge Raad beslist op die vorderingen. Deze procedure komt zelden voor. Een rechter die ziet aankomen dat hij wegens een misdrijf zal worden veroordeeld, zal niet de ontslagprocedure afwachten, maar zelf ontslag vragen en dan is er voor de procureur-generaal of de Hoge Raad geen taak meer weggelegd. De Wrra is geen klachtenregeling; deze wet kent niet de mogelijkheid dat de Hoge Raad op verzoek van derden, zoals klagers, overgaat tot schorsing of ontslag. Sinds 2005 zijn in ongeveer dertig zaken aangaande schorsing en ontslag in behandeling geweest bij de procureur-generaal.¹⁷

7.5 Resumé

Het vertrouwen in de rechtspraak ligt in ons land volgens monitors en empirisch onderzoek rond 60% en lijkt deels afhankelijk van de mate waarin burgers zelf eigen ervaringen hebben met de rechtspraak. Sommige onderzoeken laten zien dat meer inzicht in het werk van de rechter en de inhoud van de zaak bijdraagt aan een grotere waardering, andere tonen dit effect niet. De waardering van de rechtspraak blijkt ook samen te hangen met de waardering van andere overheidsinstanties, zoals de Tweede Kamer en de regering. Dit duidt erop dat de ondervraagde burger niet altijd in staat is duidelijk onderscheid aan te brengen tussen verschillende onderdelen van de overheid.

De waardering over het rechterlijk functioneren van direct betrokkenen is volgens klantwaarderingsonderzoeken behoorlijk stabiel en over het algemeen hoog. Rond drie kwart van de professionals en rechtzoekenden is (zeer) tevreden. De waardering van rechtzoekenden is hoger dan de waardering van professionals. Wanneer rechtzoekenden en professionals wordt gevraagd naar hun ervaring en waardering, komt een overwegend positief beeld naar voren. Men is vaak tevreden over de (uitleg van de) uitspraak, het rechterlijk functioneren en de uitleg van de vervolgpprocedure. Minder vaak is de burger of de professionele betrokkene van de rechtspraak tevreden over de duur van de procedure (doorlooptijd) en de ontvangst.

De tevredenheid over de lengte van de procedure bij de rechtbanken is groter dan bij de gerechtshoven en vooral bij de bijzondere colleges is de tevredenheid over de duur erg laag. De tevredenheid over de doorlooptijden neemt wel iets toe.

¹⁷ Bron: Jaarverslag Hoge Raad 2010. In de jaarverslagen van de Hoge Raad is meer inhoudelijke informatie te vinden over die zaken waarin sprake is geweest van verdergaande betrokkenheid van de procureur-generaal.

Sinds een paar jaar wordt met behulp van uniforme klachtenregelingen en een wrakingsprotocol meer gericht gewerkt aan registratie van deze 'waarderingsindicatoren'. De registratie laat zien dat het aantal klachten en wrakingen zeer gering is, zeker beschouwd in het licht van het totale aantal rechtszaken dat jaarlijks in Nederlands wordt afgedaan. Wel neemt het aantal klachten bij de gerechten de afgelopen jaren toe. Dit is vermoedelijk deels het gevolg van de vereenvoudigde manier van het indienen van een klacht, door middel van het digitale klaagschrift.

8 Uitgaven rechtsbijstand en rechtspraak

F.P. van Tulder en B.J. Diephuis

In de voorgaande hoofdstukken is de behandeling van civiel- en bestuursrechtelijke problemen en zaken aan de orde gekomen. Dit hoofdstuk geeft een beeld van de ontwikkeling van de uitgaven die op het gebied van civiele en bestuursrechtelijke rechtsbijstand en rechtspraak zijn gedaan. Het betreft dan met name de overheidsuitgaven. Daarnaast komen de eigen betalingen van gebruikers van gesubsidieerde rechtsbijstand (een toegevoegd advocaat) aan bod. De particuliere uitgaven op het gebied van de niet-gesubsidieerde rechtsbijstand, zowel van natuurlijke als rechtspersonen, blijven bij gebrek aan gegevens buiten beeld.¹ Rechtzoekenden betalen voor hun beroep op de rechter in civiel- en bestuursrechtelijke zaken meestal griffierechten, die als overheidsinkomsten worden geboekt. Ook hieraan wordt aandacht besteed. Andere particuliere uitgaven van rechtzoekenden, die in het verlengde van een beroep op de rechter liggen, komen niet in beeld.

Door loon- en prijsontwikkelingen zijn uitgavebedragen op verschillende tijdstippen niet rechtstreeks met elkaar te vergelijken. Daarom is het nodig om de uitgaven te defleren om te komen tot zogenaamde *uitgaven in constante lonen en prijzen*.

Deflatoren

Omdat in de loop van de tijd door inflatie en welvaartsstijgingen lonen en prijzen in het algemeen stijgen, hebben gelijke bedragen op verschillende tijdstippen verschillende betekenissen. Zo kan men met een bedrag van 1 miljoen euro in 2010 minder goederen en diensten (bijvoorbeeld arbeid) aanschaffen dan met hetzelfde bedrag in 2000 of 2005. Om daarmee rekening te houden is het gebruikelijk om uitgaven of kosten te *defleren*. De daarvoor gebruikte *deflator* is een maatstaf voor de stijging van de prijzen van goederen en/of diensten.

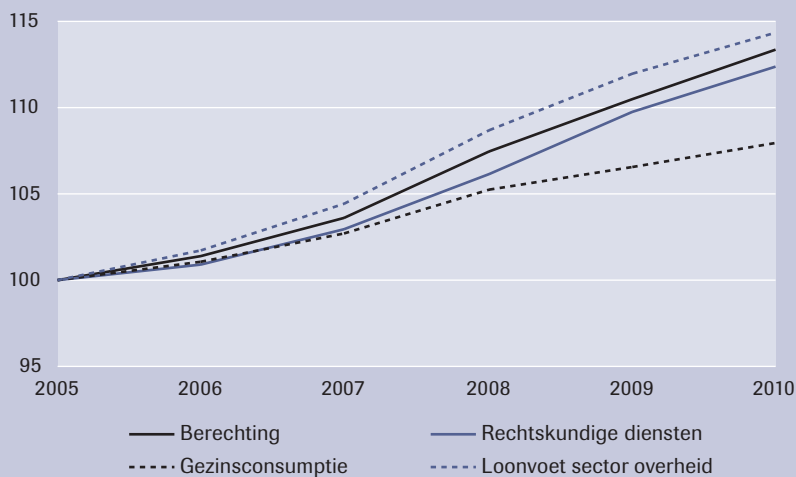
Welke deflator in een concreet geval wordt gebruikt, hangt af van het type uitgavenbedrag en het doel van de analyse. Gaat het om de ontwikkeling van de door burgers opgeofferde koopkracht voor de instandhouding van bepaalde collectieve voorzieningen, dan ligt gebruik van het (algemeen bekende) prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie als deflator voor de hand. Het kan echter ook dat we een beeld willen hebben van de hoeveelheid arbeidskracht

¹ In dit hoofdstuk komen in het algemeen alleen de overheidsuitgaven aan de orde. De weergave van de uitgaven is daarmee noodgedwongen beperkter dan de in hoofdstuk 10 van *Criminaliteit en rechtshandhaving 2010* gepubliceerde cijfers over de uitgaven aan veiligheidszorg, die ook particuliere uitgaven op dat gebied bevatten.

en goederen die voor een bedrag kunnen worden aangeschaft. Dan ligt het gebruik voor de hand van deflatoren die een beeld geven van de ontwikkeling van de prijs van arbeid en materieel, zoals die voor de betreffende sector golden. Daarbij kan men gebruikmaken van specifieke deflatoren, zoals die door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) worden geconstrueerd. Dit gebeurt bijvoorbeeld in de Veiligheidszorgrekeningen (*Criminaliteit en Rechtshandhaving 2010*, hoofdstuk 10). De personele uitgaven worden daarbij gedeïfleerd met de contractuele loonkostenstijgingen. De materiële uitgaven worden gedeïfleerd met een prijsindex waarbij zowel de prijsontwikkeling van goederen, diensten als huisvesting een rol speelt. Voor de rechtsbijstand is de door het CBS berekende specifieke deflator voor rechtskundige diensten gebruikt. Daarin komt de prijsontwikkeling van de dienstverlening door advocaten tot uiting. Voor de Rechtspraak hebben we gebruikgemaakt van de door het CBS ontwikkelde deflatoren voor berechting.

De deflator voor rechtskundige diensten laat tussen 2005 en 2010 een stijging zien van 12% en die voor berechting een van 13%. De loonvoet bij de overheid, inclusief de incidentele loonontwikkeling, steeg iets harder (14%) en het bekende prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie minder hard, namelijk met 8% (zie figuur).

Ontwikkeling van vier deflatoren, index 2005=100

Bron: CBS, Veiligheidszorgrekeningen; Centraal Planbureau, Centraal Economisch Plan/Macro Economische Verkenning, diverse jaren.

De totale uitgaven aan rechtsbijstand op civiel- en bestuursrechtelijk gebied bedragen in 2010 bijna 300 miljoen euro. Dit is 59% van de totale uitgaven aan rechtsbijstand, dus inclusief strafrechtelijke zaken (zie staat 8.1). De uitgaven aan civiele en bestuursrechtspraak bedragen met circa 750 miljoen meer dan het dubbele. Dit is 71% van de totale uitgaven aan rechtspraak, dus inclusief strafrecht (zie tabel 8.4 in bijlage 3). Binnen de civielrechtelijke en bestuursrechtelijke bijstand beslaat de civiele rechtbijstand 67%. Bij de rechtspraak is dit iets minder: 64%.

De toevoegingen van advocaten die gesubsidieerde rechtsbijstand verlenen aan personen onder een bepaalde inkomensgrens vormen bij de rechtsbijstand verreweg de grootste post (78% van totaal civiel en bestuur).

Bij de rechtspraak neemt de rechtspraak in eerste aanleg van de rechtbanken het grootste deel van de totale uitgaven aan civiel- en bestuursrechtspraak in beslag, namelijk 74%. Daarnaast was 23% voor de appelcolleges, bestaande uit gerechtshoven (12% van het totaal), de bijzondere colleges Centrale Raad van Beroep (CRvB) en het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb) met 3% en de Raad van State met 8%. Ten slotte gaat 3% naar de cassatierechtspraak van de Hoge Raad.

Staat 8.1 Kerncijfers overheidsuitgaven rechtsbijstand en rechtspraak

	Totaal*	Civiel	Bestuur
	(mln euro)		
Rechtsbijstand	296	197	99
het Juridisch Loket	21	18	3
toevoegingen	230	145	85
Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen	14	14	
uitvoering	17	11	6
overig rechtsbijstand	13	9	4
Rechtspraak	751	478	274
rechtbanken	557	390	167
gerechtshoven	89	72	17
bijzondere colleges**	28		28
Raad van State	59		59
Hoge Raad	19	15	4

* Exclusief strafrecht.

** Centrale Raad van Beroep (CRvB) en College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb).

Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.1 en 8.4 in bijlage 3.

Bron: Begrotingen en jaarverslagen; bewerking Raad voor de rechtspraak, CBS

Paragraaf 8.1 gaat in op de ontwikkeling van de uitgaven op het gebied van rechtsbijstand. Paragraaf 8.2 gaat vervolgens nader in op de ontwikkeling van de uitgaven op het gebied van de rechtspraak. Deze paragrafen

zullen ook aandacht besteden aan de uitgaven per eenheid product en per hoofd van de bevolking en aan de personeelsinzet op genoemde terreinen. Paragraaf 8.3 geeft ten slotte een samenvatting.

8.1 Gesubsidieerde rechtsbijstand

De gesubsidieerde rechtsbijstand bestaat voornamelijk uit de kosteloze eerstelijnsrechtshulp via de Juridische Loketten en de verdergaande rechtsbijstand door toegevoegde advocaten, die geheel of gedeeltelijk door de overheid wordt bekostigd.² Zie voor de regelingen op dit terrein verder hoofdstuk 2.

De uitgaven aan rechtbijstand betreffen in de eerste plaats de uitgaven aan het Juridisch Loket (HJL), dat rechtzoekenden adviseert en eventueel doorverwijst ('eerstelijnsrechtshulp'). Deze hebben vanaf 2005 geleidelijk de toenmalige Bureaus voor Rechtshulp vervangen.

Daarnaast vallen hieronder de uitgaven aan, in het kader van de Wet op de Rechtsbijstand, toegevoegde rechtsbijstandsverleners, zoals advocaten en mediators. Bij de (hier niet verder in beeld gebrachte) uitgaven op strafrechtelijk gebied gaat het ook om piketdiensten van advocaten, die in verzekering gestelde verdachten bijstaan.

In dit hoofdstuk komt alleen het door de overheid gefinancierde deel van de uitgaven voor civiel- en bestuursrechtelijke zaken systematisch in beeld. Over de door rechtzoekenden bij toevoegingen betaalde eigen bijdragen zijn slechts beperkt cijfers beschikbaar. De uitgaven aan op commerciële basis werkende advocaten blijven geheel buiten beeld.

De Raad voor de rechtsbijstand heeft nog een aantal bijkomende taken, bijvoorbeeld de betaling van bewindvoerders op het gebied van de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen (WSNP). Daarnaast vergt de uitvoering van algemene beheerstaken door de Raden voor Rechtsbijstand uitgaven. Deze beheerstaken liggen met name op het gebied van het Juridisch Loket, de Wet op de Rechtsbijstand (WRb), de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen (met name betaling van bewindvoerders) en de Wbtv (Wet beëdigde tolken en vertalers). Overigens betreft verreweg het grootste deel van deze uitgaven de uitvoering van de Wet op de Rechtsbijstand (87% in 2010).

Ten slotte is er nog een post 'overige uitgaven', zoals subsidies die werden verstrekt aan de voormalige Stichtingen rechtsbijstand/Bureaus voor

2 Voor de analyse hier is mede gebruikgemaakt van de kwantitatieve analyse van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Deze is te vinden in de jaarlijkse *Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand* van de Raad voor de Rechtsbijstand (RvR) (Combrink-Kuiters et al., 2011) en de door het WODC gepubliceerde *Monitor Rechtsbijstand en Geschiloplossing – 0-meting: periode 2000-2009* (Croes et al., 2010).

rechtsbijstand, in verband met asielzaken, stimulering mediation en tijdelijke projecten.

Rechtsbijstand kan betrekking hebben op civiele of bestuurszaken, maar ook op strafzaken. In het onderstaande zijn alleen de uitgaven op het gebied van civiel- en bestuursrechtelijke problemen en zaken betrokken. Bij toevoegingen is het onderscheid expliciet te maken.³ Bij de uitgaven aan het Juridisch Loket is een toedeling gemaakt op basis van gegevens over de rechtsproblemen waarvoor cliënten contact met het Juridisch Loket opnamen. De uitgaven aan beheer en overige uitgaven zijn in dezelfde verhouding als de andere uitgaven aan de rechtsgebieden toebedeeld. In deze paragraaf komt allereerst de ontwikkeling van de genoemde uitgavenposten aan de orde (paragraaf 8.1.1). Daarna wordt deze ontwikkeling in verband gebracht met de ontwikkeling van het aantal gebruikers van rechtsbijstand en worden de uitgaven per hoofd van de bevolking geschetst (paragraaf 8.1.2). Ten slotte komt het bij toevoegingen betrokken aantal rechtsbijstandverleners aan de orde (paragraaf 8.1.3).

8.1.1 Rechtsbijstand voor civiel- en bestuursrechtelijke problemen

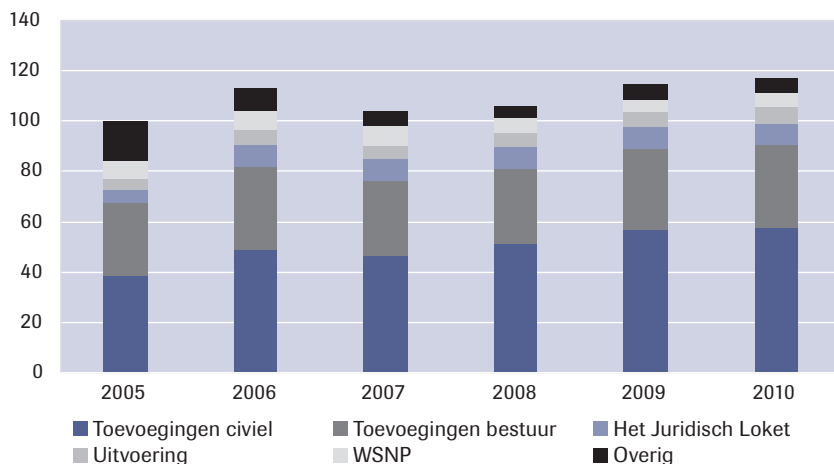
De totale uitgaven aan civiel- en bestuursrechtelijke bijstand (in constante lonen en prijzen) groeiden van 2005 tot 2010 met 17%. De opbouw van het Juridisch Loket bracht op dit gebied de grootste uitgavenstijging: met 61%. Daarentegen daalden de overige uitgaven (o.a. subsidies aan de Raden voor Rechtsbijstand) met 65%. De uitgaven aan civielrechtelijke toevoegingen stegen relatief snel, met 49%. De uitgaven aan bestuursrechtelijke toevoegingen bleven met een stijging van 14% daarbij duidelijk achter. De uitgaven aan uitvoering via de Raad voor Rechtsbijstand (RvR) stegen met 43% ook nog fors. De uitgaven op het gebied van de WSNP daalden daarentegen met 25% (zie figuur 8.1).

In het bovenstaande kwamen alleen de overheidsuitgaven aan rechtsbijstand aan de orde. Op basis van informatie van de Raad voor de Rechtsbijstand (Combrink-Kuiters et al., 2011 en aanvullende informatie) is te schatten welk bedrag aan eigen bijdragen rechtzoekenden daarnaast voor een toegevoegde advocaat hebben betaald. Dit komt uit op een bedrag aan eigen bijdragen van circa 33 miljoen euro voor toevoegingen op civiel- en bestuursrechtelijk gebied. Dit bedrag ligt, gecorrigeerd voor de prijsstijging van rechtskundige diensten, circa 3% hoger dan dat in 2005. Omdat het aantal civiel- en bestuursrechtelijke toevoegingen nog met 18% steeg van 2005 tot 2010, is de gemiddelde eigen bijdrage per toevoeging gedaald.

3 Bron daarbij vormen de jaarrekeningen van de Raad voor Rechtsbijstand, aangevuld met een nadere detaillering van vastgestelde toevoegingen naar rechtsgebied uit de WODC-Monitor (Croes et al., 2010). Alle ambtshalve toevoegingen, dus ook die in BOPZ-zaken, zijn hier buiten beschouwing gebleven.

Dit is met name het gevolg van de wijziging van de inkomen- en vermogensvaststelling in 2006.⁴

Figuur 8.1 Overheidsuitgaven aan rechtsbijstand,* index 2005=100

* Exclusief strafrecht. Gecorrigeerd voor loon- en prijsstijgingen.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.1 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de Rechtsbijstand, jaarrekeningen; bewerking Raad voor de rechtspraak

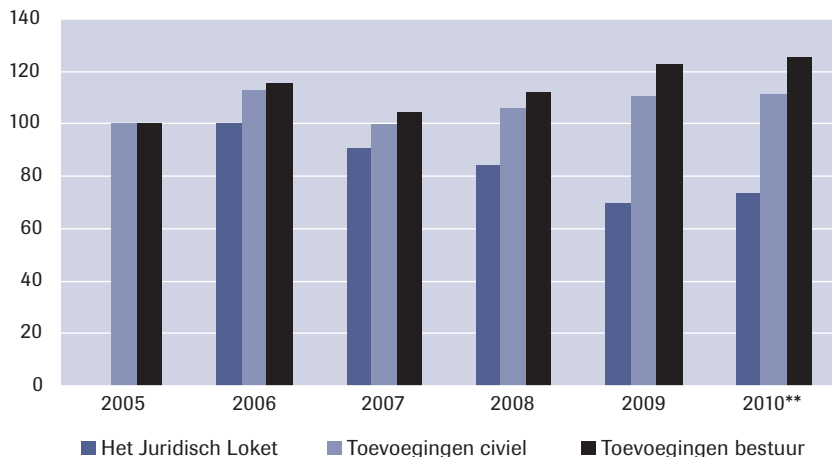
8.1.2 *Overheidsuitgaven rechtsbijstand per eenheid product*

De ontwikkeling van de uitgaven per eenheid product brengt in beeld hoe de stijging van de uitgaven zich verhoudt tot die verleende rechtsbijstand, ofwel een 'eenheid product'. Met een 'eenheid product' bedoelen we bijvoorbeeld een cliëntcontact bij het Juridisch Loket of een vastgestelde toevoeging van een advocaat. Als de 'productie', ofwel het aantal eenheden product, sneller groeit dan de uitgaven, dan dalen de uitgaven per eenheid product en vice versa. Daarbij zijn alleen de grootste uitgavenposten, met duidelijk te definiëren producten, in de analyse betrokken. Dat betreft de Juridische Loketten, met het aantal cliëntcontacten en het aantal toevoegingen op civielrechtelijk en bestuursrechtelijk gebied.

Bij de vanaf 2006 functionerende Juridische Loketten zijn de uitgaven per cliëntcontact tot 2010 met 27% gedaald. De overheidsuitgaven per toevoeging zijn daarentegen tussen 2005 en 2010 gestegen, met 9% bij civielrechtelijke en 21% bij bestuursrechtelijke toevoegingen (zie figuur 8.2).

⁴ Het betreft hier de gevolgen van de Wet ViValt, waarbij fiscale inkomensgegevens in principe de maatstaf zijn geworden.

Figuur 8.2 Overheidsuitgaven aan rechtsbijstand per eenheid product, index 2005=100*

* Bij het Juridisch Loket is index 2006=100. Uitgaven gecorrigeerd voor loon- en prijsstijgingen.

** Cijfers 2010 zijn voorlopig.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.2 in bijlage 3.

Bron: Combrink et al. (2011), Croes et al. (2010), Jaarrekeningen Raad voor de Rechtsbijstand; bewerking Raad voor de rechtspraak

De totale overheidsuitgaven aan rechtsbijstand in civielrechtelijke en bestuursrechtelijke zaken bedroegen in 2010 € 17,80 per hoofd van de bevolking. Daarvan had € 8,80 betrekking op civiele toevoegingen en € 5,10 op bestuursrechtelijke toevoegingen. Het Juridisch Loket kostte € 1,30 en de uitvoering € 1,00 per inwoner.

8.1.3 Bij toevoegingen betrokken advocaten

Hoofdstuk 2 bracht het totaal aantal in ons land werkzame advocaten in beeld. Niet al deze advocaten doen toevoegingen. De Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand brengt in beeld hoeveel. Het aantal advocaten dat gesubsidieerde rechtsbijstand verleent, steeg van 6.500 in 2006 tot 7.040 in 2010, ofwel met 8%.⁵ Deze groei bleef iets achter bij die van het totaal aantal advocaten dat is ingeschreven bij de Orde van Advocaten, dat met 14% groeide. In 2010 werkt daarmee 43% van de advocaten mee aan de gesubsidieerde rechtsbijstand.

5 Hierin zijn ook rechtsbijstandsverleners begrepen die alleen toevoegingen doen op het gebied van strafzaken.

Overheidsuitgaven per toevoeging

De gemiddelde overheidsuitgaven per toevoeging verschillen per rechtsgebied, met name omdat de vergoedingen aan advocaten verschillen. Voor de vaststelling van de vergoeding worden normen gehanteerd, afhankelijk van de per type zaak te besteden tijd en te verrichten handelingen (Moduulbesluit). Tevens kunnen de eigen bijdragen verschillen, omdat deze afhangen van het inkomen van de rechtzoekende die de advocaat krijgt toegevoegd.

De totale uitgaven aan toevoegingen van de Raad voor Rechtsbijstand liggen in 2010 circa 10% hoger dan uit de combinatie van de aantallen toevoegingen met de hier gegeven gemiddelde uitgaven volgt. Voorschotregelingen die maken dat vaststelling en uitbetaling niet op hetzelfde moment hoeven plaats te vinden, kunnen hierbij een rol spelen.

Milieu-, faillissements-, ambtenaren- en erfrechtzaken blijken gemiddeld de hoogste overheidsuitgaven met zich mee te brengen: meer dan € 900 per toevoeging. Relatief goedkoop voor de overheid is de gesubsidieerde rechtsbijstand bij woonzaken, overige privaatrechtzaken en belastingzaken: minder dan € 800 per toevoeging.

Gemiddelde overheidsuitgaven per toevoeging naar rechtsgebied, 2010*

	Uitgaven
	(euro)
Civiel	
milieu	1.062
faillissementen	1.015
erfrecht	908
goederen	879
personen- en familie	833
huur	813
wonen	753
overig civiel recht	746
Bestuur	
ambtenaren	937
asiel	868
vreemdelingen	844
algemeen bestuursrecht	827
sociale voorzieningen	816
sociale verzekeringen	811
belasting	736

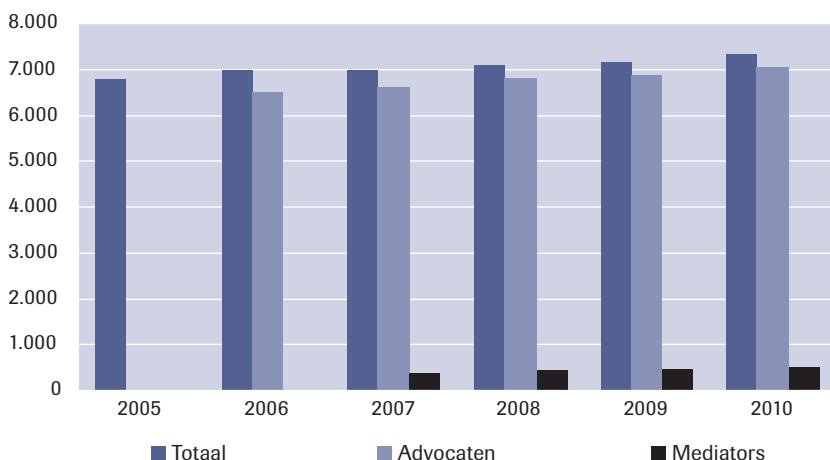
* Bedragen inclusief vergoeding voor extra uren.

Bron: Combrink-Kuiters et al. (2011), tabel 27, p. 88

Het aantal mediators die toevoegingen behandelen, groeide van 2007 tot 2010 met 36% en daarmee wat sterker dan het totaal aantal mediators, dat met 29% groeide (zie Combrink-Kuiters et al., 2011). Daarmee behandelt in 2010 66% van de mediators toevoegingen.

Het totaal aantal rechtsbijstandverleners dat op toevoegingsbasis werkt, groeide van 6.980 in 2005 tot 7.330 in 2010, ofwel met 5% (zie figuur 8.3). Ten opzichte van de groei van het aantal vastgestelde toevoegingen in dezelfde periode, met circa 15%, is deze groei bescheiden. Het gemiddeld aantal toevoegingen per rechtsbijstandsverlener die op toevoegingsbasis werkt, is blijkaar gestegen.

Figuur 8.3 Aantal rechtsbijstandsverleners dat op toevoegingsbasis werkt

Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.3 in bijlage 3.

Bron: Combrink et al. (2011); bewerking Raad voor de rechtspraak

8.2 Rechtspraak in eerste aanleg en hoger beroep

De rechtspraak in eerste aanleg wordt bijna geheel behandeld door de rechtbanken. Hoger beroep op het gebied van civiele zaken wordt behandeld door de gerechtshoven. Het beeld is bij hoger beroepen in bestuurszaken meer versnipperd. De gerechtshoven behandelen belastingzaken in hoger beroep. De Centrale Raad van Beroep (CRvB) behandelt hoger beroepen in sociale zekerheids- en ambtenarenzaken. De afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (RvS) behandelt hoger beroepen rond vergunningen, bouw etc. Het College van Beroep voor het

bedrijfsleven (CBb) ten slotte behandelt enige typen hoger beroepen in het economisch bestuursrecht.⁶

De rechtbanken, gerechtshoven en CRvB en CBb vallen onder de Raad voor de rechtspraak. De uitgaven aan centrale diensten, zoals de Raad voor de rechtspraak, het opleidingsinstituut SSR en spir-it (voorheen ICTRO) zijn in principe in de cijfers van deze gerechten begrepen.

8.2.1 Civiel en bestuur: totaal rechtspraak

Binnen de civiele en bestuursrechtspraak is ongeveer 64% van de totale uitgaven gericht op civiel, en 36% op bestuur. Het aandeel civiel neemt de afgelopen jaren overigens toe; in 2005 was het nog 59%. In 2010 werd er aan civiele rechtspraak 478 miljoen euro uitgegeven en aan bestuursrechtelijke rechtspraak 274 miljoen euro. In 2005 was dat nog respectievelijk 352 en 244 miljoen euro.

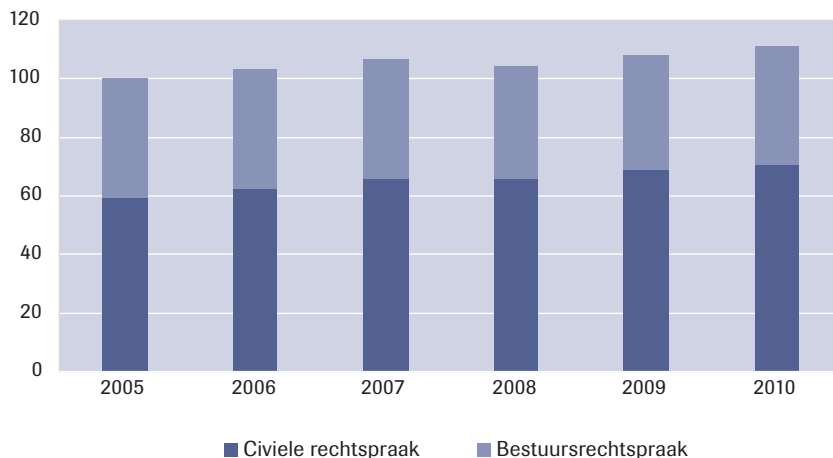
De ontwikkeling in nominale bedragen overschat de toename van de uitgaven, omdat geen rekening wordt gehouden met het effect van veranderingen in loon- en prijspeil. Hiervoor kunnen de bedragen worden gecorrigeerd.⁷ De totale uitgaven aan civiele en bestuurlijke rechtspraak zijn dan met ongeveer 11% toegenomen, vooral door de stijging bij de civiele rechtspraak met 20%. Bij bestuur is sprake van afname van de uitgaven in constante lonen en prijzen tot 2010, met 1% (zie figuur 8.4). De rechtbanken zijn verantwoordelijk voor het grootste aandeel in de uitgaven. Bij civiel treedt sinds 2005 een gestage toename van de uitgaven op. Bij bestuurszaken treedt met name bij de rechtbanken aanvankelijk een toename op. De hoven hebben in de periode 2005-2010 eerst te maken gehad met een afname in de uitgaven. Bij hoven heeft dit onder andere te maken met het verschuiven van de eerste-aanlegzaken in belastingrecht en het pas later op gang komen van de nieuwe stroom aan hoger beroepen in belastingzaken vanwege de invoering van belastingrechtspraak in twee feitelijke instanties per 1 januari 2005.⁸ Ook de uitgaven van de bijzondere colleges en de Raad van State nemen toe. De Hoge Raad 'dipt' enigszins in 2007-2008; de rest van de periode vertoont ook deze instantie toename van de uitgaven.

6 Deze laatste drie colleges behandelen daarnaast ook enige specifieke typen bestuurszaken in eerste aanleg. Bij de CRvB betreft dit pensioenzaken in eerste en enige aanleg, bij de RvS-zaken krachtens enige speciale wetten en bij de CBb enige telecom- en mededingingszaken, waarvoor de rechtbank te Rotterdam in eerste aanleg bijzondere competentie heeft. De beschikbare financiële informatie laat niet toe deze instanties in detail op te splitsen en daarom zijn ze volledig bij de hogerberoepsinstanties geteld.

7 We hanteren de specifieke CBS-deflator voor berekening (zie box 'Deflatoren').

8 Vanaf 1 januari 2005 worden belastingzaken in eerste aanleg ingediend bij de rechtbanken en hoger beroepen bij de gerechtshoven. Voordien was hoger beroep niet mogelijk en behandelden de gerechtshoven de belastingzaken in eerste en enige aanleg.

Figuur 8.4 Totale overheidsuitgaven aan rechtspraak, index 2005=100

Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.4 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak

Partijen die een beroep doen op de civiele of bestuursrechter moeten daarvoor vaak griffierechten betalen. Het totaalbedrag dat zo werd betaald steeg (in lopende prijzen) van 168 miljoen euro in 2005 naar 200 miljoen in 2010 (zie tabel 8.4 in bijlage 3). Omdat de uitgaven op dit gebied nog iets sterker stegen dan deze griffierechttopbrengsten, namen de griffierechten als percentage van de uitgaven aan civiele en bestuursrecht-spraak licht af: van 28 naar 27%.

8.2.2 *Civil en bestuur: eerste aanleg*

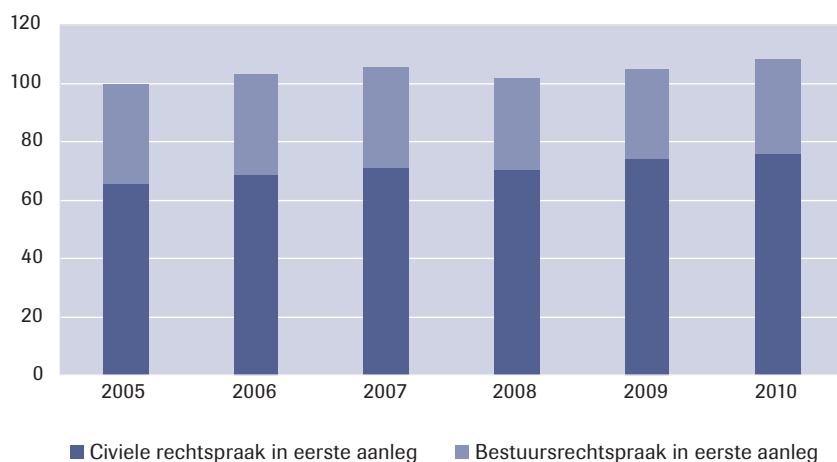
Alleen de rechtbanken worden in deze publicatie tot rechtspraak in eerste aanleg gerekend. De gerechtshoven, de bijzondere colleges CRvB en CBB, en de Raad van State worden gezien als hogerberoepsinstanties (paragraaf 8.2.3). De Hoge Raad wordt als cassatieorgaan apart weergegeven (paragraaf 8.3).

De totale uitgaven in eerste aanleg bedragen in 2010 ongeveer 557 miljoen euro, waarvan 70% aan civiel wordt toegerekend (zowel sector kanton als sector civiel, zowel handelszaken als familiezaken) en 30% aan bestuur (bestuurs-, belasting- en vreemdelingenzaken).

In voor loon- en prijspeil gecorrigeerde termen zijn de uitgaven in eerste aanleg in 2010 met ongeveer 8% toegenomen ten opzichte van 2005 (zie figuur 8.5). De uitgaven stegen van 2005 tot 2007, liepen terug in 2008, en hernamen de groei sindsdien weer. De toename heeft plaatsgehad bij

civiel (+15%); bij bestuur is over deze periode sprake van een afname (-6%) in uitgaven.

Figuur 8.5 Overheidsuitgaven aan rechtspraak in eerste aanleg (rechtbanken), index 2005=100

Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.5 in bijlage 3.

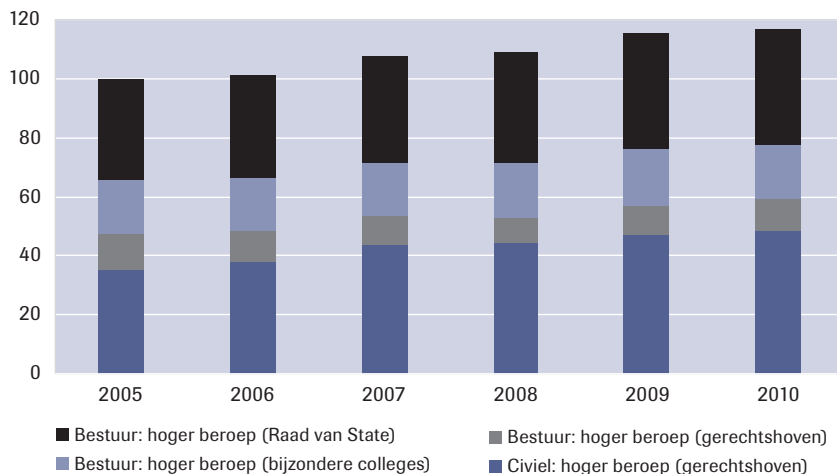
Bron: Raad voor de rechtspraak

8.2.3 *Civiel en bestuur: hoger beroep*

Hoger beroepen worden behandeld door de gerechtshoven, de bijzondere colleges CRvB en CBb en de Raad van State. Zoals reeds eerder opgemerkt, is deze afbakening niet helemaal correct; elk van deze instanties behandelt namelijk ook deels zaken in eerste aanleg.

De uitgaven bij de gerechtshoven, de bijzondere colleges en de Raad van State zijn gestegen van 132 miljoen euro in 2005 tot 176 miljoen euro in 2010. De groei is het sterkst vanaf 2008. Gecorrigeerd voor de ontwikkeling in het loon- en prijspeil zijn de uitgaven aan civiele en bestuursrechtelijke appelrechtspraak sinds 2005 met ongeveer 17% toegenomen. Bij de civiele sector van de gerechtshoven gaat het om een groei met 36%. De appeluitgaven aan bestuurszaken bij de gerechtshoven namen af over de periode 2005-2010, met 10%. De uitgaven van de bijzondere colleges namen in die periode met 3% toe en bij de Raad van State met 14% (zie figuur 8.6).

Figuur 8.6 Overheidsuitgaven aan rechtspraak in hoger beroep, index 2005=100

Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.6 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak

8.2.4 Uitgaven per eenheid product (gewogen zaken)

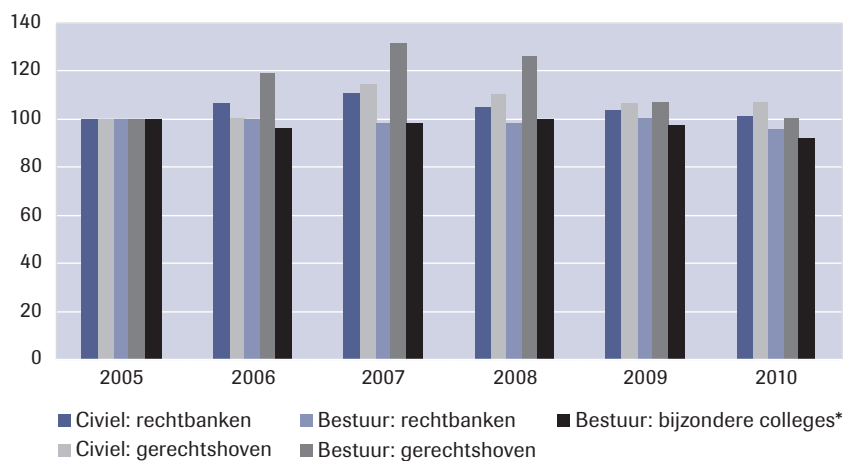
In het voorgaande is de ontwikkeling van de uitgaven weergegeven, in nominale zin en gecorrigeerd voor de ontwikkeling in loon- en prijspeil. Met dit geld zijn allerlei typen zaken behandeld. Voor de rechtbanken, gerechtshoven en CRvB bestaat de mogelijkheid gericht de werklast aan civiele en bestuurszaken te vergelijken met de uitgaven, omdat per type zaak bekend is wat de gemiddelde bewerkelijkheid is, in uren werk voor rechters en ondersteuning. Met deze informatie kunnen de verschillende typen zaken worden gewogen. De uitgaven worden dus niet zonder meer met het aantal zaken vergeleken, maar met deze werklast (gewogen aantallen zaken), als maatstaf voor de productie.

Weliswaar zijn de aantallen civiele en bestuurszaken die de Hoge Raad en de RvS behandelen bekend (zie hoofdstukken 5 en 6 van deze publicatie), maar de bewerkelijkheid (werklast) per type zaak, waarmee de aantallen zouden kunnen worden gewogen, is onbekend. Daarom valt geen gewogen productie voor de Hoge Raad of de RvS te formuleren en deze is dan ook uit de volgende analyse weggelaten.

Bij de civiele zaken bij rechtbanken en gerechtshoven en de belastingzaken bij de gerechtshoven trad in de periode 2005-2007 een stijging van de uitgaven per eenheid product op. Daarna is de afhandeling van deze zaken relatief minder duur geworden. Bij de door de hoven behandelde belastingzaken werkt de invoering van belastingrechtspraak in twee

instanties in 2005 in de cijfers door. Voor de bestuurszaken in eerste aanleg (rechtbanken) is de verhouding redelijk stabiel, met enige afname van 2009 op 2010. De uitgaven per eenheid gewogen product bij de bijzondere colleges zijn het meest afgenomen in de periode 2005-2010, met 8% (zie figuur 8.7).

Figuur 8.7 Overheidsuitgaven aan rechtspraak per eenheid gewogen product, index 2005=100

* Bij het CBb is geen sprake van gewogen productie; het College wordt niet per zaak gefinancierd maar ontvangt een *lumpsum*-bedrag. In deze figuur is voor het CBb een gewogen productie geconstrueerd.

Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.7 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak

De totale overheidsuitgaven aan civiele en bestuursrechtspraak (exclusief cassatie) bedroegen in 2010 gemiddeld € 44,08 per hoofd van de bevolking. Daarvan had € 27,84 betrekking op civiele rechtspraak en € 16,24 op bestuursrechtspraak. Verdeeld naar eerste aanleg en hoger beroep ging het om respectievelijk € 33,51 en € 10,03 per hoofd van de bevolking.

Uitgaven per type rechtszaak

De Rechtspraak wordt gefinancierd op basis van de aantallen op diverse manieren afgehandelde zaken (de 'productie'), onderscheiden naar sectoren en daarbinnen soms naar rechtsgebied (handel, familie, belasting, vreemdelingen, et cetera). De gemiddelde overheidsuitgaven ('kostprijs') per type zaak/afhandeling is te schatten via gegevens van gerealiseerde gemiddelde uitgaven per sector ('productgroepprijzen'), aangevuld met een schatting van de relatieve bewerkelijkheid van verschillende wijze van afdoeningen/zaken binnen een sector, op basis van tijdschrijfonderzoeken. De staat vermeldt de aldus geschatte gemiddelde uitgaven per type zaak voor 2010. In deze bedragen is een opslag voor centrale diensten, zoals de ICT-organisatie van de Rechtspraak en de Raad voor de rechtspraak, opgenomen.

Relatief duur zijn de zaken waarbij de partijen 'veel uit de kast halen' en zaken die meervoudig worden behandeld, bijvoorbeeld civiele zaken met enquête of descente en zaken in hoger beroep. Het tegendeel is het geval bij verstekzaken, die vaak het karakter hebben van 'hamerstukken' en een voornamelijk administratieve bewerking kennen.

Gemiddelde gerealiseerde uitgaven voor een aantal typen rechtszaken, 2010*

	Gemiddelde uitgaven
	(euro)
Rechtbank	
sector kanton	
handelszaak bij verstek	63
handelszaak op tegenspraak zonder enquête/descente	669
handelszaak op tegenspraak met enquête/descente	1.689
familiezaak	113
sector civiel	
handelszaak bij verstek	199
handelszaak op tegenspraak zonder enquête/descente	3.262
handelszaak op tegenspraak met enquête/descente	7.203
echtscheidingszaak	1.041
sector bestuur	
voorlopige voorziening**	1.236
bodemzaak sociale verzekering**	2.178
bodemzaak bouw, ruimtelijke ordening etc.**	2.629
reguliere bodemzaak meervoudige kamer	4.615
asielzaak	1.517
bodemzaak belasting**	1.283
Gerechtshof	
handelszaak op tegenspraak zonder enquête/descente	5.549
handelszaak op tegenspraak met enquête/descente	8.066
echtscheidingszaak	5.112
belastingzaak	1.391

Box 8.3 (vervolg)

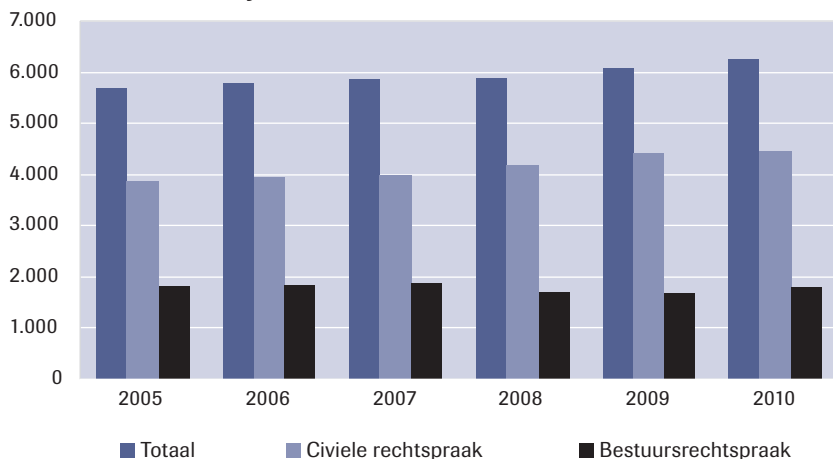
	Gemiddelde uitgaven
	(euro)
Centrale Raad van Beroep	
voorlopige voorziening	2.844
bodemzaak	3.915

* Inclusief opslag voor centrale diensten.
 ** Exclusief door meervoudige kamer afgehandelde zaken.
 Bron: Jaarverslag van de Rechtspraak 2010 en interne werklastgegevens Raad voor de rechtspraak

8.2.5 Personeel rechtspraak

De aan civiele en bestuursrechtspraak toe te rekenen personeelssterkte bij de gerechten van eerste aanleg en hoger beroep, exclusief de Raad van State, steeg tussen 2005 en 2010 van 5.690 naar 6.270 arbeidsjaren, ofwel met 10% (zie figuur 8.8). Daarvan is 71% aan de civiele rechtspraak toe te rekenen. De personeelssterkte bij de civiele rechtspraak steeg in die periode met 16%, terwijl die bij de bestuursrechtspraak met 1% daalde.

Figuur 8.8 Personeelssterkte civiele en bestuursrechtspraak, in arbeidsjaren

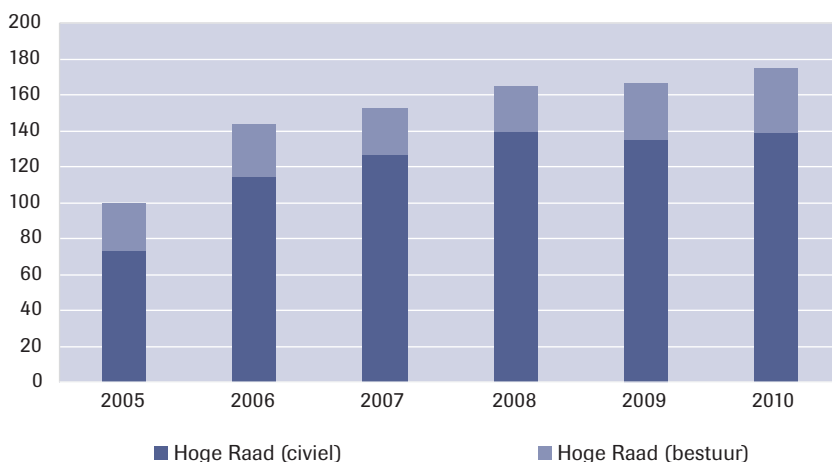
Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.8 in bijlage 3.

Bron: Raad voor de rechtspraak

8.3 Rechtspraak in cassatie

De Hoge Raad behandelt cassatiezaken in de civiele sfeer en in bestuurszaken.⁹ De uitgaven aan civiele en bestuurszaken in cassatie zijn bijna verdubbeld ten opzichte van 2005, tot 19 miljoen euro in 2010. Dit betekent dat de uitgaven voor civiele en bestuursrechtspraak bij de Hoge Raad in constante lonen en prijzen toenamen met 75% over de periode 2005-2010. Het betrof een toename van 90% voor civiel en 33% voor bestuur.

Figuur 8.9 Overheidsuitgaven aan rechtspraak in cassatie, index 2005=100

Voor corresponderende cijfers zie tabel 8.9 in bijlage 3.

Bron: Rijksbegrotingen; bewerking: Raad voor de rechtspraak

De uitgaven aan civiele en bestuursrechtspraak bij de Hoge Raad bedroegen in 2010, omgeslagen per hoofd van de bevolking, € 1,15.

8.4 Resumé

De totale overheidsuitgaven aan rechtsbijstand op civiel- en bestuursrechtelijk gebied bedragen in 2010 bijna 300 miljoen euro. Dit is 59% van de totale overheidsuitgaven aan rechtsbijstand, dus inclusief strafrechtelijke zaken. Binnen de civielrechtelijke en bestuursrechtelijke bijstand beslaat de civiele rechtbijstand 67%. De uitgaven aan toegevoegde advocaten vormen bij de rechtsbijstand verreweg de grootste post (78% van totaal civiel en bestuur).

9 Voornamelijk belastingzaken, klein deel douanezaken.

De totale overheidsuitgaven aan civiel- en bestuursrechtelijke bijstand (in constante lonen en prijzen) groeiden van 2005 tot 2010 met 17%. De uitgaven aan civielrechtelijke toevoegingen stegen relatief sterk, met 49%. De uitgaven aan bestuursrechtelijke toevoegingen bleven met een stijging van 14% daarbij duidelijk achter.

De (overheids)uitgaven aan civiele en bestuursrechtspraak bedragen circa 750 miljoen euro. Van de totale (overheids)uitgaven aan rechtspraak, dus inclusief strafzaken, is dat 71%. Daarbinnen is het aandeel van de civiele rechtspraak iets kleiner dan bij rechtsbijstand: 64%.

Bij de rechtspraak neemt de rechtspraak in eerste aanleg van de rechtbanken het grootste deel in beslag, namelijk 74% van de totale uitgaven aan civiel- en bestuursrechtspraak. Daarnaast was 23% bestemd voor de gerechten die voornamelijk hogerberoepszaken behandelen (gerechtshoven, CRvB, CBb en RvS). Ten slotte was 3% van de uitgaven bestemd voor de cassatierechtspraak van de Hoge Raad.

De totale uitgaven aan civiele en bestuurlijke rechtspraak zijn tussen 2005 en 2010 met ongeveer 11% toegenomen, vooral door de stijging bij de civiele rechtspraak met 20%. Bij bestuurszaken is sprake van afname van de uitgaven in constante lonen en prijzen tot 2010, met 1%. In eerste aanleg bedroeg de groei van de uitgaven voor civiele en bestuurszaken tezamen 8%. Bij hogerberoepsinstanties was dit 17% en bij de Hoge Raad 75%.

9 Capita Selecta

In dit afsluitende hoofdstuk komen drie onderwerpen aan de orde die aansluiten bij de materie die eerder in deze publicatie op hoofdlijnen aan de orde is gesteld.

Paragraaf 9.1 behandelt de adopties van kinderen naar Nederland in de periode vanaf 1956 tot 2010. Hier wordt onder meer beschreven dat er een omslag plaatsvond: tot begin jaren zeventig van de vorige eeuw werden vooral kinderen uit Nederland geadopteerd. Sindsdien gaat het voor het overgrote deel om kinderen uit het buitenland.

In paragraaf 9.2 komt de ontwikkeling aan de orde van het aantal asielzoekers in Nederland, sinds 1985. Hieruit blijkt onder andere dat er tussen 1994 en 2000 veel asielaanvragen werden ingediend, maar dat dit aantal inmiddels weer op hetzelfde niveau ligt als eind jaren tachtig.

Paragraaf 9.3 sluit af met een bijdrage over de ontwikkeling van de tarieven die gehanteerd worden door onder meer advocaten. Hieruit blijkt bijvoorbeeld dat de relatieve prijs – in vergelijking met die van andere diensten en producten – die een rechtzoekende voor een advocaat betaalt piekte in 2008. Sinds dat moment stijgen de tarieven nog licht in absolute zin, maar minder dan de consumentenprijsindex.

9.1 Adopties in Nederland¹

A.H. Sprangers en J. de Winter

Deze paragraaf gaat in op het aantal kinderen dat in Nederland is geadopteerd sinds de introductie van de Nederlandse adoptiewet in 1957. In 9.1.1 worden de adoptieprocedure en de toegepaste berekeningswijze besproken, waarna we in paragraaf 9.1.2 ingaan op de ontwikkelingen in de aantallen binnenlandse en buitenlandse adopties. In paragraaf 9.1.3 en 9.1.4 bespreken we de verdeling van de adoptiekinderen naar geslacht respectievelijk leeftijd.

Over de hele periode sinds de introductie van de adoptiewet zijn in Nederland 56.000 kinderen geadopteerd. Tot midden jaren zeventig waren dit vooral Nederlandse kinderen. Halverwege de jaren zeventig veranderde de situatie. Vanaf die periode werden hoofdzakelijk kinderen geadopteerd die in het buitenland waren geboren. Het aantal buitenlandse kinderen onder de gewone adopties was sinds 1957 met 39.000 meer dan tweemaal zo groot als het aantal Nederlandse kinderen (17.000). Het aantal geadopteerde meisjes was met 30.000 iets groter dan het aantal geadopteerde jongens (26.000). De laatste jaren is China het belangrijkste herkomstland van adoptiekinderen. In 2010 zijn 670 kinderen geadopteerd, waarvan 320 uit China.

¹ Deze bijdrage is een bewerking van het artikel 'Meer dan 55 duizend kinderen geadopteerd sinds invoering adoptiewet' in *Bevolkingstrends* 59(1), pp. 56-58; geschreven in 2009.

9.1.1 *Gewone adopties*

Adoptie was in Nederland lange tijd niet wettelijk geregeld. Kinderen konden wel in een pleeggezin worden opgenomen, maar konden niet in juridische zin worden geadopteerd. De rechtspositie van pleegouders en pleegkinderen was hierdoor niet sterk. De biologische ouders konden het kind weer opeisen en de pleegouders hadden geen zorgplicht (Bronsema & Moors, 1992). Terwijl in veel westerse landen adoptie al in de negentiende eeuw juridisch mogelijk was, heeft het in ons land tot 1956 geduurd voor dit werd geregeld (Sprangers et al., 2006). Sindsdien kunnen pleegkinderen ook in familierechtelijke zin wettig kind worden van de pleegouders. De eerste adopties (in formele zin) dateren van 1957.

We kunnen twee categorieën adopties onderscheiden: ‘gewone’ adopties en stiefouderadopties. Bij een gewone adoptie is geen van de adoptieouders de biologische ouder van het te adopteren kind. Bij de stiefouderadopties adopteert de (nieuwe) partner van één van de ouders het kind. De juridische band met de andere oorspronkelijke ouder wordt daarbij verbroken. In feite gaat het hier dus om een vorm van adoptie door één persoon. Deze bijdrage beschrijft de ‘gewone’ adopties; stiefouderadopties blijven buiten beschouwing. Strikt genomen kan het bij een adoptie om meerdere kinderen gaan. Waar in deze bijdrage over ‘adopties’ wordt gesproken, gaat het, om de leesbaarheid te vergroten, om het aantal adoptiekinderen.

De regels voor buitenlandse adopties zijn vastgelegd in de Wet opnemings buitenlandse kinderen ter adoptie (Wobka). De adoptieprocedure begint met het indienen van een aanvraag om beginseltoestemming te krijgen en in aanmerking te komen voor het adopteren van een buitenlands kind. Aanvragers moeten aan verschillende voorwaarden voldoen. Zo mogen ze maximaal 41 jaar oud zijn, tenzij er bijzondere omstandigheden zijn. Het ministerie van Veiligheid en Justitie besluit uiteindelijk op basis van een advies van de Raad voor de Kinderbescherming tot het verlenen van een beginseltoestemming. Zowel gehuwde als samenwonende en individuele aanvragers kunnen in aanmerking komen om een kind te adopteren. Dit geldt sinds 1 januari 2009 ook voor paren van gelijk geslacht, maar voorwaarde is dan wel dat het land van herkomst adoptie door zulke paren toestaat. Is dit niet het geval, maar staat het land van herkomst adoptie door één persoon wel toe, dan kan één van de partners het kind adopteren. Nadat de partners het kind minimaal één jaar gezamenlijk hebben verzorgd en opgevoed, kan de partner van de adoptieouder het kind vervolgens ook adopteren. In dit laatste geval gaat het dan formeel om een stiefouderadoptie.

Sinds 1998 kunnen buitenlandse kinderen in Nederland worden geadopteerd via het Haags Adoptieverdrag. Als Nederlandse ouders een kind adopteren uit een land dat is aangesloten bij het verdrag, wordt de adoptie

automatisch en volledig erkend zonder tussenkomst van een Nederlandse rechtbank. Bij de overige adopties moet de Nederlandse rechter toestemming geven.

Omdat China, verreweg het belangrijkste herkomstland van adoptiekinderen, in 2006 het Haags Adoptieverdrag heeft geratificeerd, zullen naar verwachting uiteindelijk de meeste buitenlandse adopties via dit verdrag, dus buiten de Nederlandse rechter om, worden afgehandeld.

Naast de regels en voorwaarden in Nederland hebben adoptieouders dus ook te maken met de regels van het land waaruit ze een kind willen adopteren. Zo moeten de autoriteiten in het land van herkomst ermee instemen dat het kind het land verlaat. Daarnaast staan veel landen adoptie door één persoon niet toe. Ook worden er vaak andere leeftijdsgrenzen voor het kind gehanteerd dan in Nederland. Volgens de Nederlandse wet geldt een bovengrens van zes jaar. Bij de adoptie van een broer of zus mag hiervan worden afgeweken.²

Gegevens over de periode 1995-heden

De adoptiestatistiek van het CBS is in 2010 vernieuwd. Het bestand met gegevens over adoptiekinderen wordt met ingang van het verslagjaar 1995 bij het CBS in enkele stappen opgebouwd met behulp van gegevens van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) over migratiemotieven en gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA).

Voor het bouwen van een bestand met gegevens over adoptiekinderen is in eerste instantie – per jaar van vestiging – uitgegaan van de niet-Nederlandse kinderen die in het betreffende jaar naar Nederland zijn gemigreerd en van wie bekend is dat adoptie het doel is geweest van de immigratie. De gegevens over het verblijfsdoel (of migratiemotief) zijn afkomstig van de Immigratie- en Naturalisatiedienst IND. Aangezien niet alle adoptiekinderen een niet-Nederlandse nationaliteit hebben (en bekend zijn bij de IND) is in de tweede stap – per jaar van vestiging – uitgegaan van kinderen jonger dan twaalf jaar voor wie geldt dat de datum van ingang van de familierechtelijke betrekking voor beide ouders later is dan de geboortedatum. Een kenmerk van een adoptie is immers dat de juridische band tussen ouders en kind pas na de geboorte is ontstaan. Daarnaast selecteert het CBS in deze stap de volgende kinderen:

- de kinderen voor wie geldt dat er geen datum ingang familierechtelijke betrekking bekend is (van beide ouders);
- de kinderen voor wie geldt dat de datum ingang familierechtelijke betrekking van de ene ouder later is dan de geboortedatum, terwijl van een eventuele tweede ouder deze datum niet bekend is.

Bij de laatste stap wordt het resulterende bestand met informatie over adoptiekinderen vergeleken met het bestand met migratiemotieven van

2 Voor meer informatie: Stichting Adoptievoorzieningen: www.adoptie.nl.

de IND. In deze fase wordt een correctie uitgevoerd als blijkt dat kinderen die in eerste instantie als adoptiekind waren bestempeld, in feite met een ander formeel motief (bijvoorbeeld asiel of gezinshereniging) zijn binnengekomen.

Gegevens van vóór 1995

De adoptiecijfers van vóór 1995 zijn ontleend aan opgaven van de arrondissementsrechtbanken, gerechtshoven en Hoge Raad. De totalen bevatten toegewezen adoptieverzoeken voor zowel Nederlandse als buitenlandse kinderen. Voor de verdeling binnenlandse en buitenlandse kinderen en geslacht is gebruikgemaakt van verhoudingscijfers van de Centrale Adoptieraad en de Raden voor de Kinderbescherming.

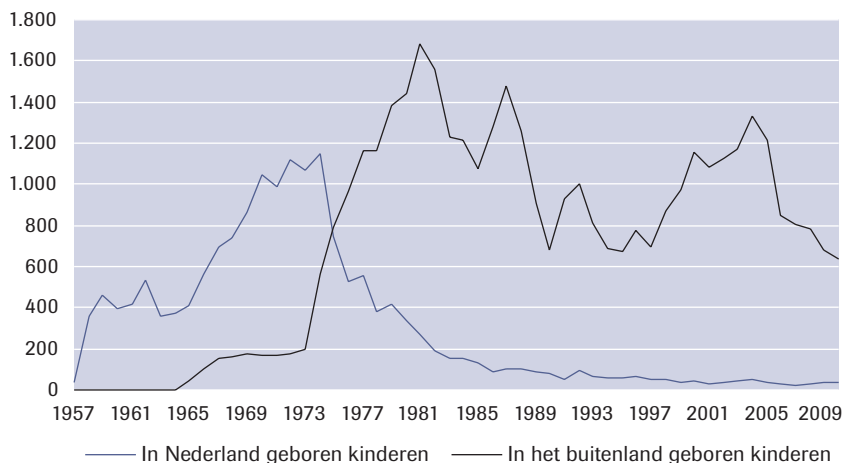
9.1.2 Eerst uit Nederland, later uit het buitenland

In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw werden vooral Nederlandse kinderen geadopteerd. Vanaf halverwege de jaren zestig nam dit aantal, mede onder invloed van de stijging van het aantal geboorten onder tienermoeders, sterk toe (Sprangers et al., 2006).

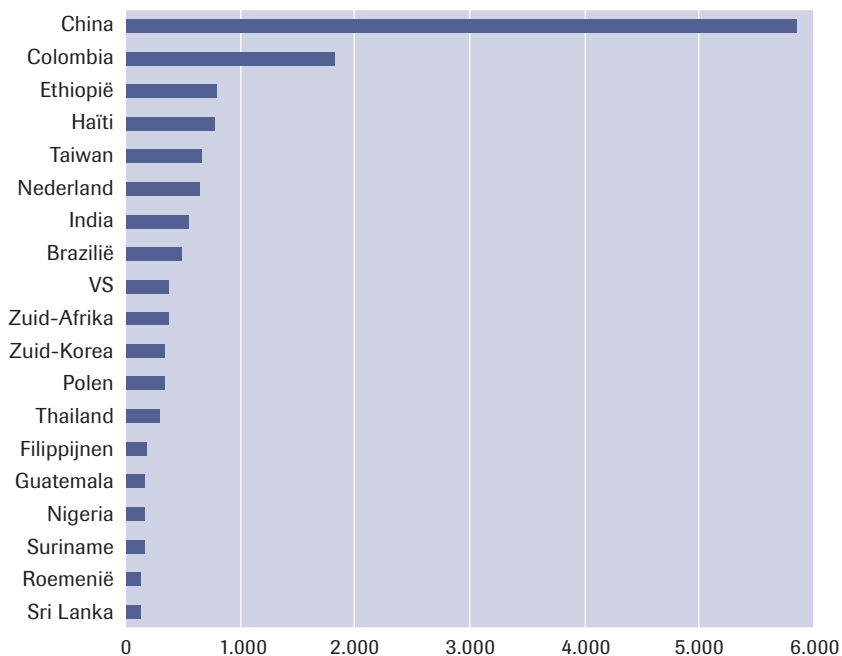
Met de introductie van 'de pil' in 1962 en de invoering van de Algemene Bijstandswet in 1963 begon de situatie geleidelijk aan te veranderen. Met de invoering van de Bijstandswet werd een 'bestaansminimum' gegarandeerd, waardoor de mogelijkheden voor jonge alleenstaande moeders om hun kind te behouden beter werden. In deze periode werd het daarnaast steeds meer als onwenselijk beschouwd dat moeders afstand deden van hun kinderen. Na verloop van tijd nam hierdoor het aantal Nederlandse adoptiekinderen weer sterk af. Tegelijkertijd nam het aantal buitenlandse adoptiekinderen echter explosief toe (zie figuur 9.1).

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw kwamen veel adoptiekinderen uit Zuid-Korea, Indonesië en India (Hoksbergen, 2002). In de jaren tachtig en negentig werden ook veel kinderen uit Sri Lanka geadopteerd. In de CBS-statistiek zijn vanaf het verslagjaar 1995 gegevens per land beschikbaar (zie figuur 9.2).

De adoptie van kinderen uit Colombia bereikte rond de eeuwwisseling een piek. Van 1995 tot en met 1997 was Colombia het belangrijkste herkomstland van adoptiekinderen. In 1998 nam China deze positie over. In 2004 werden ongeveer 800 Chinese kinderen geadopteerd; daarmee was bijna 60% van de buitenlandse adoptiekinderen van Chinese afkomst. De adoptie van Chinese kinderen hangt samen met het Chinese éénkindbeleid, dat voorschrijft dat ouders in principe slechts één kind mogen hebben (Sprangers et al., 2010).

Figuur 9.1 Nederlandse en buitenlandse adoptiekinderen

Bron: IND, bewerking CBS

Figuur 9.2 Adoptiekinderen naar geboorteland, totaal over 1995-2010

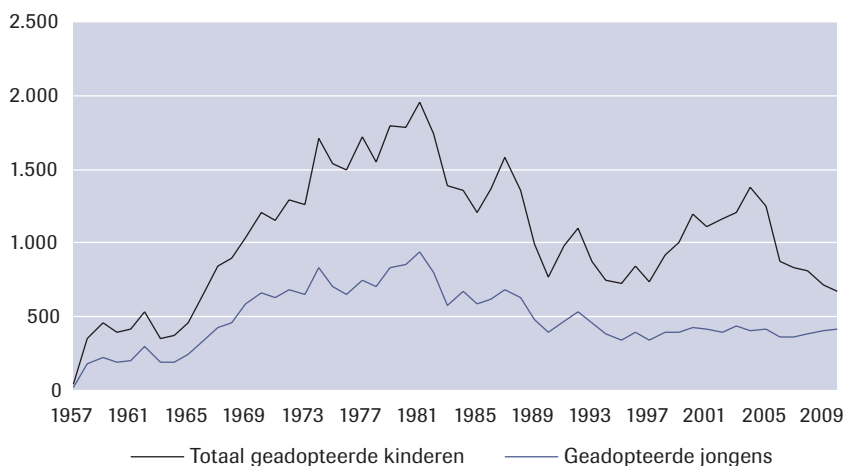
Bron: CBS

In 2010 stabiliseerde het aantal adoptiekinderen zich op een niveau van 670. China is nog altijd het belangrijkste herkomstland van adoptiekinderen. In 2010 ging het om 320 kinderen, bijna de helft van het totaal. Uit het in 2010 door een aardbeving getroffen Haïti kwamen in dat jaar volgens het ministerie van Veiligheid en Justitie 108 adoptiekinderen. Deze kinderen zijn via een speciale procedure versneld naar Nederland gekomen. Het CBS telt vóór 2010 niet meer dan 60 kinderen per jaar uit Haïti. Dat het CBS op een lager aantal uitkomt dan het ministerie van Veiligheid en Justitie komt doordat een deel van de adoptiekinderen uit Haïti op 1 januari 2011 nog niet was ingeschreven in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA), die de brongegevens levert voor de adoptiestatistiek van het CBS.

9.1.3 *Meer meisjes dan jongens*

Over de gehele periode sinds de introductie van de adoptiewet (1956 tot en met 2010) zijn in ons land meer meisjes dan jongens geadopteerd. In totaal ging het over deze periode om 30.000 meisjes tegen 26.000 jongens.

Figuur 9.3 Adoptiekinderen naar geslacht

Bron: IND, bewerking CBS

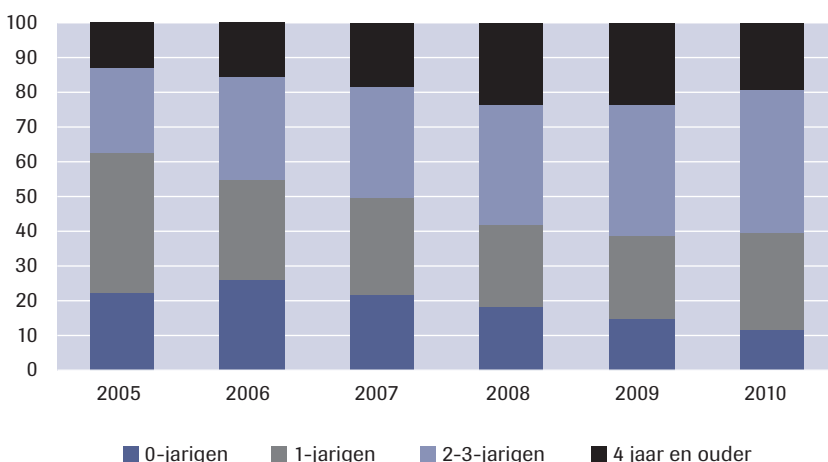
Tot het einde van de vorige eeuw verschilde het aantal jongens niet zoveel van het aantal meisjes, maar sinds de eeuwwisseling tot een aantal jaren geleden was het meisjesoverschot groot (zie figuur 9.3). Dit komt doordat het bij de adopties uit China – het belangrijkste herkomstland van adoptiekinderen over deze periode – vooral om meisjes ging. Het Chinese éénkindbeleid heeft onder meer gedwongen abortus en sterilisatie tot gevolg gehad. Omdat Chinese ouders veelal de voorkeur geven aan een

zoon boven een dochter, werden pasgeboren meisjes vaak te vondeling gelegd. De meerderheid van de kinderen in Chinese kindertehuizen bestaat daardoor uit meisjes. De laatste jaren is echter het aantal geadopteerde jongens uit China geleidelijk gestegen. Bij deze jongens uit China gaat het veelal om kinderen met een medisch probleem. China kent een speciale procedure voor deze zogenaamde 'special needs'-kinderen. In 2009 werden er voor het eerst meer jongens dan meisjes geadopteerd. In 2010 was het aandeel van de Chinese jongens 66%; in 2000 was dit slechts 5%.

9.1.4 Veel minder baby's

Sinds 2001 is het aantal geadopteerde nuljarigen aanmerkelijk gedaald. Werden in het jaar 2000 nog bijna 500 baby's geadopteerd, in 2010 waren dit er nog slechts 80. De daling doet zich vooral voor bij kinderen uit China, Colombia en Ethiopië. Het aandeel kinderen van twee of drie jaar is sinds 2005 bijna verdubbeld en bedraagt inmiddels 41%. Vooral vanuit China is het aandeel twee- en driejarige kinderen flink gestegen. Mogelijk worden onder invloed van het Haags Adoptieverdrag (dat voorschrijft dat eerst de mogelijkheden in het eigen land moeten worden verkend) en de economische ontwikkeling in de herkomstlanden de jongste kinderen steeds vaker in het eigen land geadopteerd, terwijl de oudere kinderen (vaak *special needs*-kinderen in tehuizen) veelal 'overblijven' om in het buitenland te worden geadopteerd.

Figuur 9.4 Adopties naar leeftijd, in procenten

Bron: CBS

9.2 Asielzoekers in Nederland

A.H. Sprangers, W.T. Vissers en J. de Winter

Asielverzoeken worden ingediend door personen die om uiteenlopende redenen hun land hebben verlaten om in een ander land bescherming of asiel te zoeken. Deze paragraaf gaat in op de aantallen asielzoekers die in de afgelopen decennia naar Nederland zijn gekomen. In paragraaf 9.2.1 wordt eerst de asielprocedure beschreven. Nadat in paragraaf 9.2.2 de recente ontwikkelingen in de aantallen asielzoekers worden besproken, behandelen we in paragraaf 9.2.3 de langetermijnontwikkelingen. In de jaren negentig van de vorige eeuw is het aantal asielzoekers dat naar Nederland kwam sterk toegenomen. Na de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 op 1 april 2001 is het aantal asielzoekers afgenomen. In 2010 kwamen 13.300 asielzoekers naar Nederland. Dit is een daling van 11% ten opzichte van 2009, toen 14.900 mensen een asielverzoek indienden. Bijna de helft van de asielzoekers was afkomstig uit Irak, Somalië of Afghanistan. De aantallen asielzoekers uit Irak en Somalië zijn ten opzichte van 2009 sterk afgenomen, terwijl het aantal asielzoekers uit Afghanistan juist licht is toegenomen.

9.2.1 *De asielprocedure*

Asielzoekers moeten zich na aankomst in Nederland melden in de Centrale Ontvangstlocatie in Ter Apel of het aanmeldcentrum op Schiphol, waar de intake door de Vreemdelingenpolitie plaatsheeft. Daarop volgt een rust- en voorbereidingstermijn van minimaal zes dagen, waarin de asielzoeker wordt opgevangen in een zogenoemde Procesopvanglocatie. In deze periode kan de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) vooronderzoek doen. In de daaropvolgende algemene asielprocedure wordt de asielaanvraag behandeld in een aanmeldcentrum, waar de IND vragen stelt over onder meer de identiteit en nationaliteit van de asielzoeker en de gevolgde reisroute. Met de wijzigingen in de Vreemdelingenwet die in 2010 zijn doorgevoerd, is de asielprocedure in het aanmeldcentrum verlengd van 48 uur tot acht werkdagen, met de mogelijkheid van verlenging tot veertien dagen. Hierdoor is er meer ruimte voor rechtsbijstand aan asielzoekers. Als de IND meer tijd nodig heeft om een beslissing te nemen over het asielverzoek, wordt de aanvraag verder behandeld in de verlengde asielprocedure. De asielzoeker wordt dan overgeplaatst naar een asielzoekerscentrum. Het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) is verantwoordelijk voor de opvang in deze centra.

Als het asielverzoek wordt afgewezen, moet de asielzoeker binnen vier weken vertrekken. Om te voorkomen dat afgewezen asielzoekers op straat terechtkomen, mag de asielzoeker gedurende deze periode in de opvang blijven. Tegen een afwijzing van de aanvraag staat beroep open bij de

Vreemdelingenkamer van de rechtbank in Den Haag en de nevenzittingsplaatsen bij andere rechtbanken. Tegen een uitspraak van de rechtbank kunnen asielzoekers hoger beroep aantekenen bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State.

Asielzoekers kunnen meer dan één asielverzoek indienen. Een volgend asielverzoek kan worden ingediend als er bij de beoordeling van de asiel-aanvraag sprake is van nieuwe feiten. Soms is er ook aanleiding een asielverzoek opnieuw te beoordelen, zonder dat er nieuwe feiten zijn aangedragen.³ Dit is bijvoorbeeld het geval als het beleid ten aanzien van veilige herkomstlanden is gewijzigd. Voor de leesbaarheid worden in dit artikel de termen asielzoekers en asielverzoeken door elkaar gebruikt. Omdat een asielzoeker meerdere asielverzoeken kan indienen, moet in alle gevallen strikt genomen 'asielverzoeken' worden gelezen. Sinds de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 op 1 april 2001 zijn er twee asielvergunningen: de vergunning voor bepaalde tijd en de vergunning voor onbepaalde tijd. Na vijf jaar kan een houder van een vergunning voor bepaalde tijd in aanmerking komen voor een vergunning voor onbepaalde tijd.

9.2.2 *Minder asielzoekers uit Irak en Somalië, maar iets meer uit Afghanistan*

In 2010 kwamen 13.300 asielzoekers naar Nederland (zie figuur 9.5). Dit is een daling van 11% ten opzichte van 2009, toen 14.900 mensen een asielverzoek indienden.

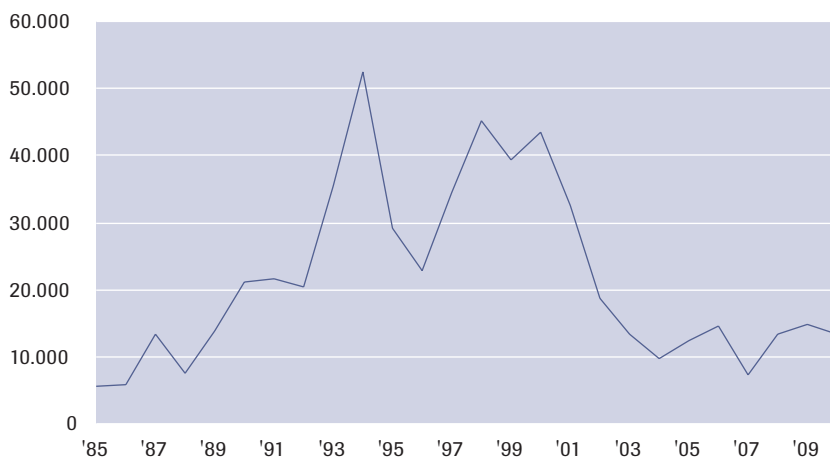
Bijna de helft van de asielzoekers was in 2010 afkomstig uit Irak, Somalië of Afghanistan. Het aantal Somalische en Irakese asielzoekers is in 2010 sterk gedaald. Dit hangt vermoedelijk samen met het afschaffen van de categoriale bescherming voor deze groepen. De categoriale bescherming voor asielzoekers uit Centraal-Irak is in november 2008 beëindigd. Sinds mei 2009 wordt ook geen categoriale bescherming meer geboden aan asielzoekers afkomstig uit Centraal- en Zuid-Somalië.

Een categoriaal beschermingsbeleid kan worden ingesteld als de veiligheids- en mensenrechtensituatie in een bepaald gebied of voor een bepaalde groep zeer zorgwekkend is en terugkeer daarom niet verantwoord zou zijn. Wanneer een categoriaal beschermingsbeleid van kracht is, kijkt de Immigratie- en Naturalisatiedienst in eerste instantie of de aanvrager op individuele gronden recht heeft op een verblijfsvergunning. Wanneer dit niet het geval is, krijgt hij op grond van het categoriale

3 Het is niet voor alle jaren aan te geven hoe groot het aantal volgende verzoeken is. Vanaf augustus 2006 kan de Immigratie- en Naturalisatiedienst eerste en volgende aanvragen wel afzonderlijk onderscheiden. Voor eerdere jaren is dit niet mogelijk. Over de periode 1985 t/m 2006 is in dit artikel het totaal aantal asielverzoeken weergegeven. Vanaf 2007 zijn de aantallen eerste verzoeken opgenomen. In 2010 bedroeg het aantal eerste verzoeken 13.300 en het aantal volgende verzoeken 1.800.

beschermingsbeleid toch een tijdelijke verblijfsvergunning, op voorwaarde dat er geen contra-indicaties zijn, zoals crimineel gedrag. Wanneer de veiligheid in het land van herkomst of voor de specifieke groep is verbeterd, wordt het categoriale beschermingsbeleid ingetrokken en worden ook de tijdelijke verblijfsvergunningen van de bewuste groep asielzoekers ingetrokken. Daarna moeten asielzoekers die niet op individuele gronden recht hebben op een verblijfsstatus, Nederland alsnog verlaten.

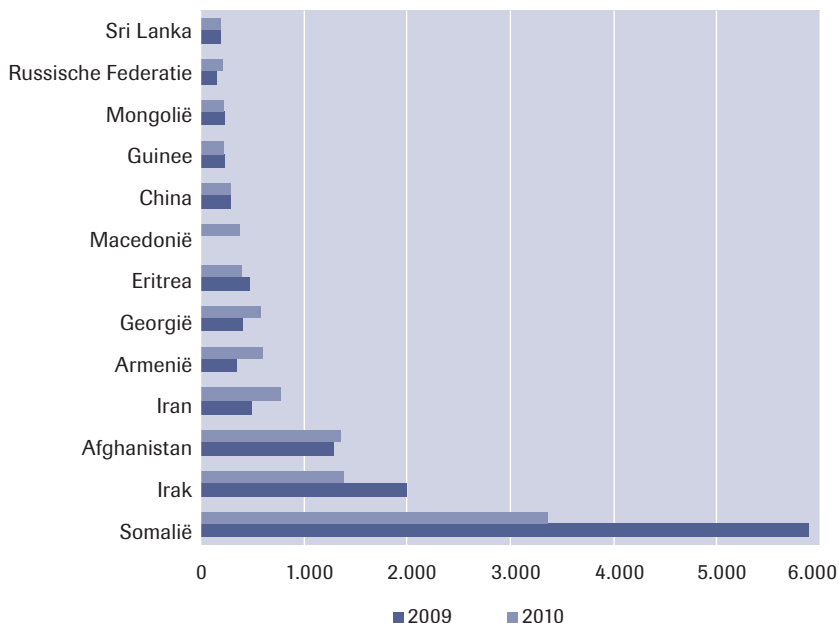
Figuur 9.5 In Nederland in gediende asielaanvragen

Bron: IND, bewerking CBS

In 2009 kwamen er nog 5.900 Somalische asielzoekers naar Nederland. In 2010 waren dit er 3.400 (zie figuur 9.6). Het aantal asielverzoeken van mensen uit Irak nam af van 2.000 naar 1.400. Het aantal asielzoekers uit Afghanistan is juist iets toegenomen, van 1.300 in 2009 tot 1.400 in 2010. Ook kwamen er meer asielzoekers uit Iran. De top-3 van landen waar asielzoekers vandaan komen, is ten opzichte van 2009 niet gewijzigd. Opvallend was de stijging van het aantal asielzoekers uit Armenië en Georgië. Uit Armenië meldden zich in 2010 ruim 600 asielzoekers, bijna het dubbele van het aantal in 2009. Het aantal asielzoekers uit Georgië nam in dezelfde periode toe van ruim 400 tot bijna 600. In de jaren vóór 2009 bedroeg het aantal Georgische asielzoekers minder dan 100. De toename hangt vermoedelijk samen met de mogelijkheid een financiële bijdrage te krijgen bij terugkeer naar het land van herkomst. Deze mogelijkheid is voor deze specifieke groep in 2010 in ieder geval tijdelijk stopgezet. Inmiddels is de instroom van Georgische asielzoekers weer sterk afgenomen (Ministerie van Justitie, 2010).

Figuur 9.6 Aantal asielzoekers naar land van nationaliteit, 2009 en 2010

Bron: IND, bewerking CBS

Een categorie die niet in de asielstatistiek wordt geteld, zijn de uitgenodigde vluchtelingen. Omdat deze uitgenodigde vluchtelingen recht hebben op een verblijfsvergunning en de Nederlandse asielprocedure niet hoeven te doorlopen, worden ze niet meegeteld in de asielcijfers. Jaarlijks komen er circa 500 uitgenodigde vluchtelingen naar Nederland in het kader van het resettlement programme van de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), de vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties. De UNHCR selecteert de 'uitgenodigde' vluchtelingen en draagt ze voor hervestiging voor aan landen die deelnemen aan dit 'resettlement programme', zoals Nederland.⁴

Over 2010 registreerde Eurostat (het statistisch bureau van de Europese Unie) voor de Europese Unie als geheel 258.000 asielverzoeken (Eurostat, 2011). Dit totaal omvat zowel eerste als volgende verzoeken. Het aantal asielzoekers dat naar één van de 27 landen van de Europese Unie (EU) kwam is daarmee vrijwel gelijk aan dat in 2009. Frankrijk ontving met

⁴ Uitgenodigde vluchtelingen zijn mensen die vaak al jaren in vluchtelingenkampen leven en niet terug kunnen naar het land van herkomst. Uitgenodigde vluchtelingen worden geselecteerd tijdens zogenaemde 'selectiemissies'. De bestemmingen worden vastgesteld in overleg met de UNHCR en de landen die het programma ondersteunen. Bron: COA.

51.600 het grootste aantal asielzoekers van de EU, op de voet gevolgd door Duitsland met 48.500. In 2009 kwamen er nog 33.000 asielzoekers naar Duitsland.

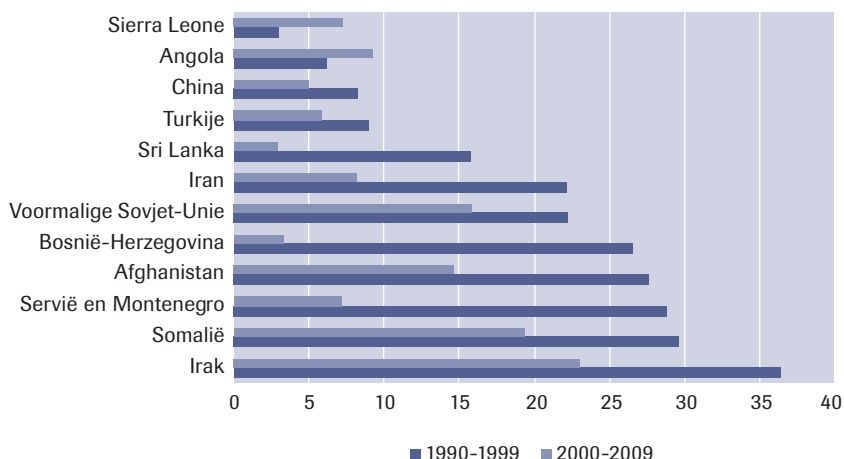
Ook Zweden en België telden in 2010 naar verhouding veel asielzoekers (31.900 respectievelijk 26.100). Nederland kwam met 13.300 asielzoekers op de zesde plaats van de EU-lidstaten. De belangrijkste herkomstlanden van asielzoekers in de EU waren Afghanistan, Rusland en Servië.

9.2.3 Jaren negentig: veel meer asielzoekers

Na de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 op 1 april 2001 nam het aantal asielzoekers af. De laatste jaren schommelt het jaarlijkse aantal asielzoekers in Nederland tussen de 7.000 en 15.000. In de jaren negentig van de vorige eeuw was het aantal asielzoekers veel groter dan nu. Toen kwamen er in totaal 322.000 asielzoekers naar Nederland, tegen 181.000 in de periode 2000-2009.

In het piekjaar 1994 werden in Nederland 52.600 asielverzoeken ingediend, bijna viermaal zo veel als in 2010. De hoge aantallen asielzoekers in de jaren negentig hingen onder meer samen met de oorlog in het voormalige Joegoslavië en de onrust in Afghanistan en Irak. Ook uit Somalië, Iran en de voormalige Sovjet-Unie kwamen in deze periode veel asielzoekers (zie figuur 9.7).

Figuur 9.7 Aantal asielzoekers naar land van nationaliteit, x 1.000

Bron: IND, bewerking CBS

De asielzoekers uit het voormalige Joegoslavië waren in eerste instantie vooral afkomstig uit Bosnië. Aan het eind van de jaren negentig kwamen naar verhouding meer Serviërs dan Bosniërs naar Nederland. Het ging daarbij voor een belangrijk deel om asielzoekers uit Kosovo.

Lang niet al deze asielzoekers mogen in Nederland blijven. Ten behoeve van eerdere bevolkingsprognoses werd ervan uitgegaan dat ongeveer een derde van het aantal asielaanvragers daadwerkelijk een verblijfsvergunning krijgt (Nicolaas, 2005).

9.3 De ontwikkeling van de tarieven van advocaten en andere professionals

R.J.J. Eshuis en M.J. ter Voert

Rechtshulp door advocaten is vanouds één van de bouwstenen van de Nederlandse rechtspleging. Bijstand door een advocaat is niet alleen een recht, het is in sommige gevallen zelfs verplicht. Deskundige rechtsbijstand wordt als een noodzakelijke voorwaarde gezien om een effectieve toegang tot de rechter te waarborgen en recht te doen aan het beginsel van *equality of arms* en *fair trial* in de zin van artikel 6 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM).⁵

Advocaten zijn weliswaar vrije beroepsbeoefenaars, de professie is onderwerp van overheidsregulering. Om de borging van het publieke belang dat advocaten dienen niet alleen aan de werking van de markt over te laten, is de beroepsuitoefening in een bepaalde mate door wetgeving gereguleerd, in combinatie met zelfregulering door de Nederlandse Orde van Advocaten. Zo zijn er eisen gesteld aan de toetreding tot de advocatuur, het bijhouden van de vakbekwaamheid en samenwerkingsverbanden met andere beroepsgroepen.

De kosten van het inhuren van een advocaat worden vaak gezien als een belemmering van de toegang tot het recht. Het algemene beeld onder de bevolking is dat advocaten duur zijn (Van Velthoven & Ter Voert, 2004; Van Velthoven & Klein Haarhuis, 2010). Uit onderzoek blijkt echter ook dat de prijs van een advocaat maar een beperkte invloed heeft op de mate waarin er een beroep op advocaten wordt gedaan (Van der Torre, 2005). Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Ten eerste hebben rechtzoekenden niet altijd een keuze. Zo moet bijvoorbeeld voor een echtscheiding altijd een advocaat worden ingeschakeld. Ten tweede worden voor sommige rechtzoekenden de kosten getemperd omdat ze in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand of omdat ze een rechtsbijstandverzekering hebben.

Voor degenen die niet in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand of die geen beroep kunnen doen op een rechtsbijstandverzekering, gelden commerciële tarieven. Advocaten mogen zelf bepalen wat ze voor hun diensten vragen. De tarieven kunnen dan ook sterk verschillen. Afhankelijk van de deskundigheid en ervaring van de advocaat, de

5 Zie *Kamerstukken II*, vergaderjaar 2004–2005, 29 279, nr. 20, p. 3.

complexiteit en spoedeisendheid van de zaak of de aard van de cliënt kan het uurtarief behoorlijk uiteenlopen. Volgens de website van de Orde van Advocaten variëren de uurtarieven ruwweg tussen € 100 en € 500. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn er verschillende maatregelen getroffen om ‘marktwerking’ in de juridische dienstverlening te stimuleren. Zo is in 1999 en in 2011 de competentiegrens van de kantonrechter verhoogd, waardoor men in minder rechtszaken verplicht is een advocaat in te schakelen. Ook is de toegang tot het beroep verruimd. Sinds 1997 is het mogelijk om als advocaat in loondienst te zijn bij instanties als rechtsbijstandverzekeraars, consumentenverenigingen of overheidsorganen. Deze maatregelen zouden onder andere tot lagere tarieven moeten leiden. In deze paragraaf gaan we na hoe de tarieven van advocaten zich hebben ontwikkeld in vergelijking met die van andere professionele dienstverleners en in vergelijking met consumentenprijzen, en in hoeverre de ontwikkeling van de advocatarieven de macro-economische ontwikkelingen volgen.

9.3.1 Tarieven in vergelijking met andere professionele dienstverleners

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) volgt sinds 2004 de ontwikkeling van de tarieven van advocaten en andere professionele dienstverleners, zoals accountants, architecten en notarissen. De prijsindexcijfers van de advocatuur zijn gebaseerd op tarieven voor rechtskundige adviezen en procesvertegenwoordiging in (gerechtelijke) procedures.⁶ De prijzen in de advocatuur zijn tussen 2004 en 2010 voortdurend gestegen (zie figuur 9.8).

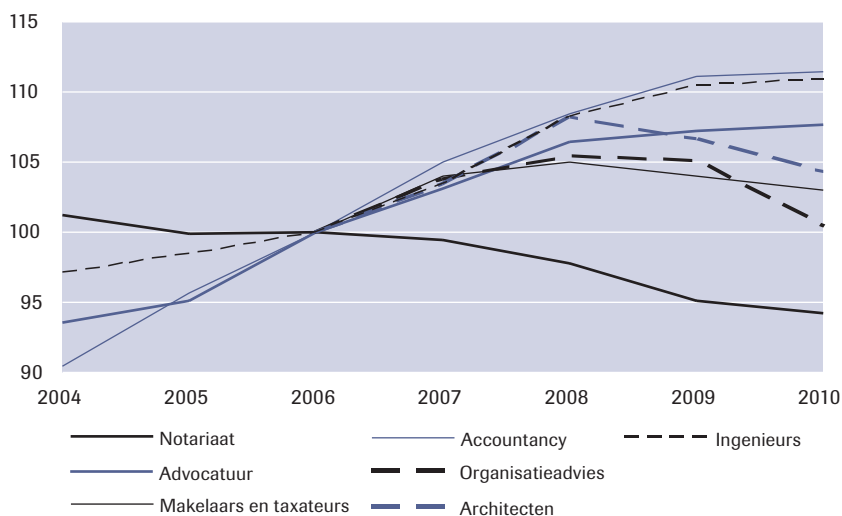
De ontwikkeling van de tarieven van andere professionele dienstverleners tonen verschillende tendensen. In de accountancy en in de beroepsgroep ingenieurs stegen de tarieven vanaf 2006 (nog) sterker dan die van advocaten (zie figuur 9.8). De tariefontwikkeling van organisatieadviseurs, makelaars/taxateurs en architecten is sinds 2008 dalend. Het lijkt aannemelijk dat de economische crisis en in het bijzonder de stagnatie op de onroerendgoedmarkt hieraan debet zijn. De stijging bij de advocatarieven vlakt in die periode af, maar in absolute zin blijft sprake van stijgende tarieven. Zeer opvallend is de prijsontwikkeling in het notariaat. Ook deze beroepsgroep is onderwerp geweest van beleid ter bevordering van marktwerking. Vóór 1999 kende het notariaat vaste tarieven voor verschillende soorten akten en was er dus geen prijsconcurrentie. Om marktwerking binnen het notariaat te stimuleren zijn de tarieven na 1999 – in stappen – vrijgegeven. Het notariaat laat als enige beroepsgroep over de gehele periode van 2004-2010 een daling van de tarieven zien. In het

⁶ Na afloop van elk kwartaal en elk jaar wordt een vragenlijst aan de bedrijven uit een panel gezonden. Hierbij wordt gevraagd naar de voor de klant gewerkte uren en de bijbehorende opbrengsten van de afgelopen periode. Het gerealiseerde uurtarief wordt berekend door de opbrengst door het aantal uren te delen. Voor de jaarstatistiek wordt tevens gevraagd naar standaarduurtarieven.

notariaat heeft de introductie van prijsconcurrentie dus voor aanzienlijke tariefdalings gezorgd. Die daling doet zich vooral voor in de onroerend-goedpraktijk (zie paragraaf 2.3.2). Het is aannemelijk dat de stagnatie van de onroerendgoedmarkt in 2008 de prijsconcurrentie heeft verhevigd, maar ook is duidelijk dat de tariefdaling inzette in een periode waarin de onroerendgoedmarkt floreerde.

De tarieven van de hiervoor genoemde beroepsgroepen vormen samen met de prijzen van andere beroepsgroepen de basis voor de zogenoemde commerciële dienstenprijsindex van het CBS. Deze index is gebaseerd op de tarieven in twee hoofdcategorieën van commerciële dienstverlening: diensten betreffende vervoer, opslag en communicatie en diensten betreffende exploitatie van en handel in onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening.⁷ De tariefontwikkeling binnen de commerciële dienstverlening als geheel is vanaf 2006 stijgend (zie figuur 9.9). De advocaten-tarieven stegen tussen 2006 en 2008 echter harder dan de tarieven binnen de gehele commerciële dienstverlening. In 2010 zijn de verschillen echter weer kleiner geworden, omdat binnen de commerciële dienstverlening als geheel de prijzen sterker zijn gestegen dan binnen de advocatuur.

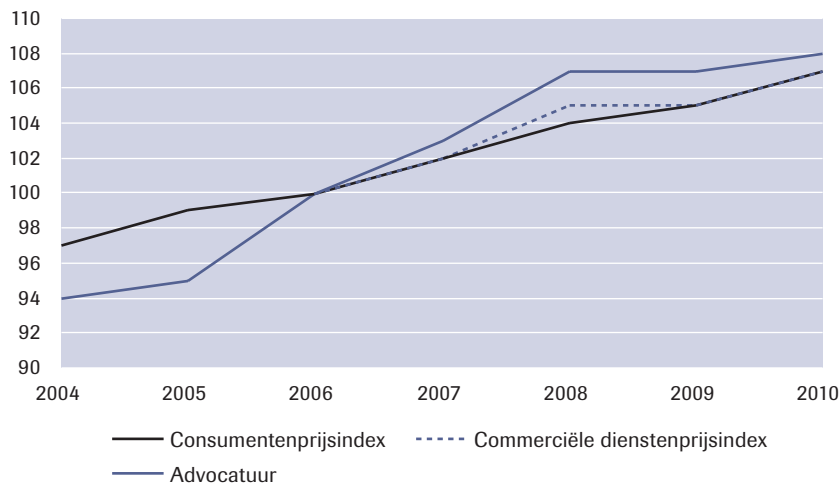
Figuur 9.8 Prijsontwikkeling zakelijke dienstverleners, index 2006=100

Bron: CBS, Statline

7 De dienstenprijsindex omvat niet: groothandel en detailhandel (reparatie van motorvoertuigen, motorrijwielen en consumentenartikelen), hotels en restaurants, diensten van financiële instellingen. De dienstenprijsindex dekt ongeveer 50% van de commerciële dienstverlening.

Figuur 9.9 Prijsontwikkeling advocatuur, commerciële diensten en consumentenprijzen, index 2006=100

Bron: CBS, Statline

9.3.2 De betaalbaarheid van diensten

De consumentenprijsindex geeft de prijsontwikkeling weer van goederen en diensten die consumenten aanschaffen. Door het vergelijken van de consumentenprijsindex met de tariefontwikkeling van de diensten van advocaten wordt duidelijk of de kosten van een advocaat sterker of minder sterk groeien dan de prijzen van andere producten die consumenten afnemen.

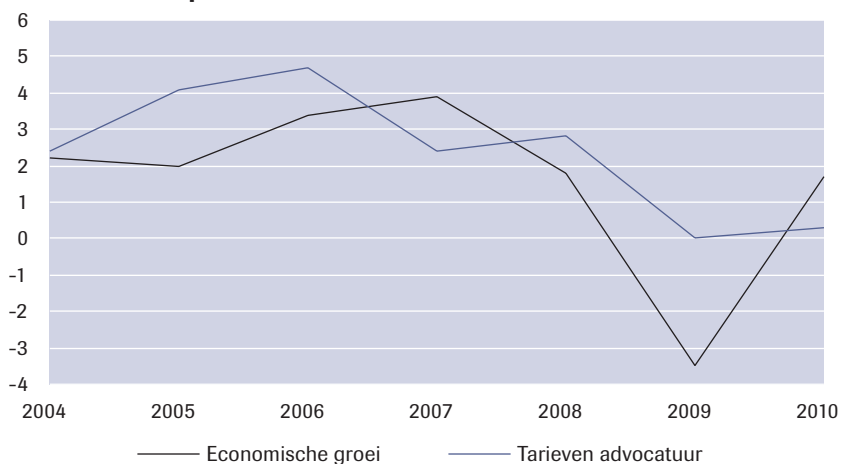
De ontwikkeling is opvallend. Van 2005 tot 2008 stegen de tarieven van advocaten sterker dan de consumentenprijsindex. Maar vanaf 2008 stijgt de consumentenprijsindex sneller dan het tarief van advocaten. In 2010 komen de lijnen dicht bij elkaar; advocaten zijn, in vergelijking met andere goederen, tussen 2008 en 2010 minder duur geworden (zie figuur 9.9).

9.3.3 Economische groei als verklaring voor de ontwikkeling van advocatentarieven

Het is twijfelachtig of het afvlakken van de advocatentarieven na 2008 te maken heeft met de pogingen om 'marktwerking' in de juridische dienstverlening te stimuleren. De tarieven stabiliseren in een periode waarin er geen nieuwe beleidsinitiatieven zijn ondernomen om prijsconcurrentie te bevorderen. De economische ontwikkeling lijkt op het eerste gezicht een meer plausibele verklaring te leveren. De economische groeicijfers zijn

af te zetten tegen de jaarlijkse tariefverandering binnen de advocatuur (zie figuur 9.10). Economische groei en de ontwikkeling van advocaten-tarieven lopen niet synchroon. De afname van de groeipercentages in de advocatentarieven zet eerder in dan de afname van de economische groeipercentages. Hoogte- en dieptepunten in de groei liggen echter in de tijd wel dicht bij elkaar. Er lijkt dus wel een relatie te bestaan tussen ontwikkelingen in de economische groei en de tarieven van advocaten, maar die relatie is niet heel sterk. Dit is mogelijk te verklaren door de verschillende specialismen binnen de advocatuur en dat al naar gelang het specialisme de vraag naar diensten kan stijgen of dalen bij economische groei. Zo is te verwachten dat de vraag naar diensten voor advocaten die zijn gespecialiseerd op het gebied van faillissementsrecht, incasso's en arbeidsrecht zal stijgen in tijden van laagconjunctuur, terwijl de vraag naar advocaten die veel diensten leveren aan het bedrijfsleven of actief zijn op het gebied van ondernemingsrecht dan veelal zal dalen.

Figuur 9.10 Jaarmutaties* economische groei en tarieven advocatuur, in procenten

* Procentuele verandering ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder.

Bron: CBS, Statline

Samenvattend leidt deze blik achter de tariefsontwikkeling bij advocaten tot de volgende bevindingen. De relatieve prijs – in vergelijking met die van andere diensten en producten – die een rechtzoekende voor een advocaat betaalt, piekte in 2008. Sinds dat moment stijgen de tarieven nog licht in absolute zin, maar minder dan de consumentenprijsindex. In vergelijking met andere producten en diensten werden advocaten dus meer 'betaalbaar' voor de rechtzoekende consument.

Zowel het notariaat als de advocatuur zijn onderwerp geweest van maatregelen ter bevordering van de marktwerking. Maar de tariefontwikkeling

van advocaten suggereert, anders dan bij het notariaat, niet dat dit beleid enig prijsdrukkend effect heeft gesorteerd. Daarbij kan de kanttekening worden geplaatst dat het ontbreken van cijfers van vóór 2004 tot terughoudendheid noopt; verschillende maatregelen om de marktwerking binnen de advocatuur te bevorderen werden vóór 2004 genomen, terwijl er tussen 2004 en 2010 weinig of geen maatregelen werden getroffen.

Vergelijken we de prijsontwikkeling binnen de advocatuur met die in andere professionele beroepsgroepen, dan blijkt dat in de accountancy de prijsontwikkeling nog aanmerkelijk sneller is gegaan dan in de advocatuur. Ook blijkt dat de economische neergang in de periode 2008–2009 tot dalingen van tarieven in verschillende professionele beroepsgroepen leidde, maar niet tot een daling van de tarieven van advocaten.

Literatuur

- Berg, K. van den, & Lalta, V. (2011). Stijging schuldsaneringen zet flink door. Geraadpleegd in oktober 2011: www.cbs.nl.
- BFT (Bureau Financieel Toezicht) (2011). *Jaarverslagen*. Geraadpleegd in augustus 2011: www.bureauft.nl.
- Brenninkmeijer, A.F.M., Ewijk, M. van, & Werf, C. van der (2002). *De aard en omvang van arbitrage en bindend advies in Nederland*. Leiden: Research voor Beleid.
- Bronsema, H., & Moors, H. (1992). Adoptie in Nederland. *Demos* 8(10), 78-80.
- CBS (2011). *Minder bedrijven en personen failliet in 2010*. Persbericht, dinsdag 8 februari 2011. Geraadpleegd in oktober 2011: www.cbs.nl.
- Centrale Raad van Beroep (2001-2011). *Jaarverslagen 2000-2001 t/m 2010*. Geraadpleegd in september 2011: www.rechtspraak.nl.
- College van Beroep voor het bedrijfsleven (2002-2011). *Jaarverslagen 2002 t/m 2010*. Edities 2004 t/m 2010 geraadpleegd in september 2011: www.rechtspraak.nl.
- Combrink-Kuiters, L., Gammeren-Zoetewij, M. van, & Peters, S.L. (2011). *Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand 2010*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Combrink-Kuiters, L., & Lalta, V. (2011) *Monitor Wsnp. Zevende meting over het jaar 2010*. Utrecht/Den Haag: Raad voor rechtsbijstand en CBS.
- Croes, M.T. (2011). *Heeft de burger vertrouwen in de rechter?* In M.L.M Hertogh & H.A.M. Weyers, (red.), *Recht van onderop. Antwoorden uit de rechtssociologie* (pp. 301-324). Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Croes, M.T., Elffers, H., & Klijn, A. (2008). *Leken en strafrechters vergeleken: Wagenaars raadkameronderzoek en de discussie over punitiviteit en lekeninbreng*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak. Rechtstreeks 2008, nr. 3.
- Croes, M.T., Geurts, T., Voert, M.J. ter, & Zwenk, F. (2010). *Monitor rechtsbijstand en geschiloplossing: Nulmeting 2000-2009*. Den Haag: WODC. Cahier 2010-7.
- Croes, M.T., & Maas, G.C. (2009). *Geschilbeslechtingdelta MKB: Over het optreden en afhandelen van (potentieel) juridische problemen in het midden- en kleinbedrijf*. Den Haag: WODC. Cahier 2009-13.
- Dekker, P., Maas-de Waal, C., & Meer, T. van der (2004). *Vertrouwen in de rechtspraak: Theoretische en empirische verkenningen voor een monitor*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P., & Meer, T. van der (2007). *Vertrouwen in de rechtspraak nader onderzocht*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Diephuis, B.J., Eshuis, R.J.J., & Heer-de Lange, N.E. (red.) (2010). *Rechtspleging Civiel en Bestuur 2008: Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 284.
- Dijkstra, E., & Wenden, J. van der (2005). *Prijsindexcijfers notariaat (4e kwartaal 2003-3e kwartaal 2004 en de jaren 2002-2004)*. Geraadpleegd in augustus 2011: www.cbs.nl.

- Elffers, H., & Keijser, J. de (2007). *De strafrechter en de burger: Zij konden bijeen niet komen...* Den Haag: Raad voor de rechtspraak. Rechtstreeks 2007, nr. 2.
- Erp, J.G. van (2006). *Kwantitatieve ontwikkelingen rechtspraak 2000-2005: Informatie ten behoeve van de Evaluatiecommissie Modernisering Rechterlijke Macht*. Den Haag: WODC. Cahier 2006-10.
- Erp, J.G. van, & Klein Haarhuis, C.M. (2006). *De filterwerking van buitengerechtelijke geschilprocedures*. Den Haag: WODC. Cahier 2006-6.
- Erp, J.G. van, Niemeijer, E., Voert, M.J. ter, & Meijer, R.F. (red.) (2007). *Geschilprocedures en rechtspraak in cijfers 2005*. Den Haag: WODC. Cahier 2007-8.
- Eshuis, R.J.J. (2007). De keten en de delta: De verbeelding van de civiele rechtspleging. *Justitiële verkenningen*, 33(6), p.11-20.
- Eshuis, R.J.J. (2009). *De daad bij het woord. Het naleven van rechterlijke uitspraken en schikkingsafspraken*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak, Research Memoranda, 1-2009.
- Eurostat (2011). *Data in focus 5/201*. Geraadpleegd in oktober 2011: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-QA-11-005/EN/KS-QA-11-005-EN.PDF.
- Felsö, F., Hollanders, D., Honk, J. van, Laemers, M., Nooij, M. de, & Rombouts, W. (2007). *De tijd loopt door: De gevolgen van lange doorlooptijden in de rechtspraak*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Guiaux, M., Zwenk, F., & Tumewu, M. (2009). *Mediaton Monitor 2005-2008: Eindrapport*. Den Haag: WODC. Cahier 2009-9.
- Hof van Discipline en Raden van Discipline (2011). *Jaarverslag 2010*. Geraadpleegd in augustus 2011: www.hofvandiscipline.nl.
- Hoge Raad (2002-2011). *Jaarverslagen 2001/2002 t/m 2009/2010*. Geraadpleegd in september 2011: www.rechtspraak.nl.
- Hoksbergen, R.A.C (2002). *Vijftig jaar adoptie in Nederland: Een historisch-statistische beschouwing*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Immigratie- en Naturalisatiedienst (2011). *Informatie over de asielprocedure*. Geraadpleegd in oktober 2011: www.ind.nl.
- Ippel, P., & Heeger-Hertter, S. (2006). *Sprekend de rechtbank: Alledaagse communicatie in de Utrechtse zittingszaal*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Kalidien, S.N., & Heer-de Lange, N.E. de (2011). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2010: Ontwikkelingen en samenhangen*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 298.
- Kamerstukken II (2003-2004). *Nota Slagvaardiger Rechtspleging*. Vergaderjaar 2003-2004, 29 279 nr. 10.
- KBvG (Koninklijke Beroepsorganisatie voor Gerechtsdeurwaarders) (2002-2011). *Jaarverslagen 2001 t/m 2010*. Geraadpleegd in oktober 2011: www.kbv.nl.

- KBvG (Koninklijke Beroepsorganisatie voor Gerechtsdeurwaarders) (2006). *Memo 2006*. Geraadpleegd in oktober 2011: www.kbvg.nl.
- Klapwijk, A., & Voert, M.J. ter (2009). *Evaluatie De Geschillencommissie 2009*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 278.
- Klein Haarhuis, C.M. (2007). Buitengerechtelijke geschilprocedures. In J.G. van Erp, E. Niemeijer, M.J. ter Voert & R.F. Meijer (red.) *Geschilprocedures en rechtspraak in cijfers 2005* (pp.9-31). Den Haag: WODC. Cahier 2007-8.
- KMPG (1994). Bijlage 2 verklaring GRS-codes. In L. van den Heuvel & W. Goedhart (red.), *Kosten en opbrengsten van het notariaat*. Amstelveen: KPMG.
- Klijn, A. (2011). *Redactioneel*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak. Rechtstreeks 2011, nr. 1.
- KNB (Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie) (2011). *Jaarverslagen*. Geraadpleegd in augustus 2011: www.knb.nl.
- Kruit, R.J. (2006). *Resultaten van een onderzoek naar de verrichting van ambtshandelingen door gerechtsdeurwaarders in 2005*. Utrecht: Capgemini Nederland BV.
- Lacé, Z.D., & Voert M.J. ter (2008). *Tendrapportage Gerechtsdeurwaarders 2006: Toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 265.
- Leertouwer, E.C., Tulder, F.P. van, Diephuis, B.J., Folkeringa, M., & Eshuis, R.J.J. (2005). *Prognosemodellen Justitiële Ketens: Civiel en Bestuur – Modelversie 1*. Den Haag: WODC. Cahier 2005-13.
- Linden, J. van der (2008). *Zitten, luisteren en schicken: Rechtvaardigheid en doelbereik bij de comparitie na antwoord*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak. Research memoranda, 4(5).
- Ministerie van Justitie (2010). *Rapportage Vreemdelingenketen periode januari-juni 2010*. Geraadpleegd op 29-11-2011, <http://cdn.ikreageer.nl/pdf/blg-81457.pdf>.
- Nationale ombudsman (2006). *'Regel is regel' is niet genoeg. Verslag van de Nationale ombudsman over 2006*. Geraadpleegd in oktober 2011: www.nationaleombudsman.nl.
- Nederlandse Orde van Advocaten (2011). *Jaarverslagen*. Geraadpleegd in augustus 2011: www.advocatenorde.nl.
- Nicolaas, H. (2005). Bevolkingsprognose 2004-2050: Veronderstellingen over de asielmigratie. *Bevolkingstrends* 53(2), 39-45.
- Peters, S.L., Combrink-Kuiters, L., & Gammeren-Zoetewij, M. van (2010). *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2009*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Raad van State (2011-2011). *Jaarverslagen 2000 t/m 2010*. Geraadpleegd in september 2011: www.raadvanstate.nl.
- Raad voor de rechtspraak (2001-2011). *Jaarverslag van de rechtspraak 2000 t/m 2010*. Geraadpleegd in september 2011: www.rechtspraak.nl.

- Raad voor de rechtspraak (2011). *Kengetallen gerechten 2010*. Geraadpleegd in oktober 2011: www.rechtspraak.nl.
- Raad voor Rechtsbijstand (2006-2011). *Jaarverslagen 2005 t/m 2010*. Geraadpleegd in oktober 2011: www.rvr.org.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2004 t/m 2008). *Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO) 1999, 2003 en 2007*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Regioplan & Synovate (2011). *Klantwaardering Rechtspraak 2011*. Amsterdam: Regioplan & Synovate.
- Sprangers, A.H., Eilbracht, A., & Nicolaas, H. (2010). Aantal adoptiekinderen afgenomen. *Bevolkingstrends* 58(2), 29-31.
- Sprangers, A.H., Jong, A.H. de, & Zee, M. van (2006). Halve eeuw adopties in Nederland. *Demos* 22(10) 79-101.
- Sprangers, A.H., & Lalta, V. (2011). *Minder gedwongen ontslagen in 2010*. Geraadpleegd in oktober 2011: www.cbs.nl.
- Steenvoorden, E. van, Dekker, P., & Houwelingen, P. van (2011). *COB Kwartaalbericht 2011/1: Continu onderzoek burgerperspectieven*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Torre, A. van der (2005). *Advocaat met korting. Over de prijsgevoeligheid van de rechtsbijstand*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Velthoven, B.C.J. van, & Klein Haarhuis, C.M. (2010). *Geschilbeslechtingdelta 2009: Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 283.
- Velthoven, B.C.J. van, & Voert, M. ter (2004). *Geschilbeslechtingdelta 2003: Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 219.
- Verbond van Verzekeraars (2011). *Verzekerd van cijfers 2011*. Geraadpleegd in augustus 2011: www.verbondvanverzekeraars.nl.
- Voert, M.J. ter, & Ewijk, M.D. van (2004). *Eerste trendrapportage notariaat*. Den Haag: WODC. Cahier 2004-12.
- Voert, M.J. ter, & Ewijk, M.D. van (2006). *Trendrapportage Gerechtsdeurwaarders 2006: Toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de ambtelijke dienstverlening*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 247.
- Voert, M.J. ter, & Peters, S.L. (2007). *Trendrapportage advocatuur 2006: Toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 261.
- Voert, M. ter, & Zwenk, F. (2011). *Kwaliteit in zware tijd, marktwerking, vraaguitval en notariële dienstverlening*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 269.
- Wagenaar, W.A. (2008). *Strafrechtelijke oordelen van rechters en leken. Bewijsbeslissingen, straffen en hun argumentatie*. Den Haag: Raad voor de rechtspraak. Research Memoranda, 4, nr. 2.

Winter, J. de, Eilbracht, A.W.F., & Sprangers, A.H. (2011). Meer dan 55 duizend kinderen geadopteerd sinds invoering adoptiewet. *Bevolkingstrends* 59(1), 56-58.

Bijlage 1 Medewerkers C&B 2010

Stuurgroep

Dr. ir. R. Choenni (WODC), Hoofd afdeling Statistische Informatievoorziening en Beleidsanalyse

Dr. F. van Dijk (Raad voor de rechtspraak), Directeur Strategie en Ontwikkeling

Drs. H. Rietveld (CBS), Teammanager Rechtsbescherming en Veiligheid, Quartaire Sector Den Haag, Divisie Sociaaleconomische en Ruimtelijke Statistieken

Projectleiding en redactie

Drs. B.J. (Bart) Diephuis (Raad voor de rechtspraak)

Dr. R.J.J. (Roland) Eshuis (WODC)

Mr. drs. N.E. (Nynke) de Heer-de Lange (CBS)

Mw. M.M. (Michelle) van Rosmalen, MSc (CBS)

Auteurs hoofdstukken

Mr. E.M.Th. (Elise) Beenackers (WODC)

Drs. B.J. (Bart) Diephuis (Raad voor de rechtspraak)

Dr. R.J.J. (Roland) Eshuis (WODC)

Mr. drs. N.E. (Nynke) de Heer-de Lange (CBS)

Drs. F.W.M. (Frits) Huls (CBS)

S.D. (Soenil) Jangbahadoer Sing (WODC)

Dr. A. (Albert) Klijn (Raad voor de rechtspraak)

Mw. M.M. (Michelle) van Rosmalen, MSc (CBS)

Drs. A.H. (Arno) Sprangers (CBS)

Dr. F.P. (Frank) van Tulder (Raad voor de rechtspraak)

W.T. (Wim) Vissers (CBS)

Dr. M.J. (Marijke) ter Voert (WODC)

J. (John) de Winter (CBS)

Dr. F. (Frederike) Zwenk (WODC)

Bijdrage opmaak/ondersteuning

Mw. drs. M.J. (Marita) Kok (WODC)

H.J.J. (Huub) Simons (WODC)

R. (Roberto) Aidala (WODC)

Bijlage 2 Informatiebronnen

Bij de samenstelling van deze publicatie is gebruikgemaakt van diverse databronnen. Deze bijlage beschrijft deze gegevensbronnen.

Hoofdstuk 2 Rechtsbijstand door juridische beroepsbeoefenaren

Gegevens over het aantal beroepsbeoefenaren, de kantoren en de samenstelling van de ledenbestanden zijn opgevraagd bij de beroepsorganisaties (NOvA, KBvG en KNB) of afkomstig uit de jaarverslagen van de beroepsorganisaties. Voor de leeftijd- en man-vrouwsamenstelling van de gerechtsdeurwaarderij is gebruikgemaakt van het benoemingenbestand van het ministerie van Veiligheid en Justitie.

Gegevens over het aantal opgemaakte notariële akten zijn opgevraagd bij de KNB en de Belastingdienst. Cijfers over het totaal aantal akten en het aantal testamenten zijn afkomstig van de KNB. De Belastingdienst heeft gegevens over specifieke typen akten.

Prijsindexcijfers voor de advocatuur en het notariaat zijn overgenomen van CBS-Statline.

CBS-Statline is tevens geraadpleegd voor het aantal rechtenstudenten en afgestudeerden notarieel recht. Gegevens over het aantal kandidaten dat in- en uitstroomt in de beroepsopleiding zijn geleverd door de Hogeschool Utrecht (gerechtsdeurwaarders) en het Centrum voor Postdoctoraal Onderwijs (notarissen).

De bedrijfseconomische situatie van notaris- en gerechtsdeurwaarderskantoren is gebaseerd op financiële gegevens van het BFT. Voor het onderzoek is gebruikgemaakt van de jaarrekeningen van alle notaris- en gerechtsdeurwaarderskantoren die bij het BFT beschikbaar zijn over de betreffende boekjaren. Bij het notariaat zijn de financiële gegevens van kantoren met een Interdisciplinair Samenwerkingsverband (IDS) buiten beschouwing gelaten. Tevens zijn gegevens uit de jaarverslagen van het BFT gehaald.

Klacht- en tuchtgegevens zijn opgevraagd bij de beroepsorganisaties of bij de betreffende tuchtcolleges.

Hoofdstuk 3 Rechtsbijstand

Gegevens over het aantal problemen dat burgers ervaren en het gebruik van rechtshulp zijn gebaseerd op onderzoek van het WODC en het SCP. De cijfers van het geschilbeslechtingsdeltaonderzoek van het WODC zijn overgenomen uit twee rapporten (Van Velthoven & Ter Voert, 2004; Van Velthoven & Klein Haarhuis, 2010). In het 'Aanvullend Voorzieningen-gebruikonderzoek' (AVO) van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) zijn in 1999, 2003 en 2007 vragen opgenomen over juridische problemen en rechtshulp.

Gegevens over het aantal afgegeven toevoegingen zijn gedeeltelijk overgenomen uit de *Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand* (Peters et al., 2010) en gedeeltelijk gebaseerd op het registratiesysteem (GRAS-bestand) van de Raad voor Rechtsbijstand. Dit laatste bestand is gekoppeld aan het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS om de achtergrondkenmerken te beschrijven van rechtzoekenden die een toevoeging hebben gekregen. Daarnaast is gebruikgemaakt van het registratiesysteem van het Juridisch Loket (WEBtop). Hierin staan gegevens over de wijze waarop een klant contact heeft gezocht met een loket, voor welk probleem en op welke wijze de klant is geholpen. Ook dit bestand is gekoppeld aan het SSB om de achtergrondkenmerken van klanten van het Juridisch Loket te kunnen beschrijven.

Voor de cijfers over rechtsbijstandverzekeringen is gebruikgemaakt van de jaarlijkse publicatie *Verzekerd van Cijfers van het Verbond van Verzekeraars* via www.verbondvanverzekeraars.nl.

Hoofdstuk 4 Buitengerechtelijke geschilprocedures

De gegevens zijn in eerste instantie verkregen door gebruik te maken van openbare (meestal online te vinden) jaarverslagen en eventuele aanvullende bronnen. Deze staan weergegeven in onderstaande lijst.

Aan de hand van deze bronnen hebben de onderzoekers een formulier met alle voor dit hoofdstuk relevante aandachtspunten eigenhandig en voorlopig ingevuld. Vervolgens is dit voorlopig ingevulde formulier naar een contactpersoon bij elk van de onderzochte geschil- en klachtprocedures (met uitzondering van het Juridisch Loket en de rechtspraak) gezonden met het verzoek de gegevens te checken en, waar nodig, aan te vullen. Dit hoofdstuk is gebaseerd op deze gecontroleerde gegevens (met uitzondering van CGB en Kifid vanwege non-respons).

Online bronnen van procedures:

- Belastingdienst: algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.belastingdienst.nl
- Commissie Gelijke Behandeling (CGB): algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.cgb.nl
- Centrale Verwerking Openbaar Ministerie (CVOM): algemene informatie online verkregen via www.cvom.nl en www.om.nl/organisatie/landelijke/centrale_verwerking
- Dutch Securities Institute (DSI): jaarverslagen online verkregen via www.dsi.nl
- Garantie Instituut Woningbouw (GIW): algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.giw.org
- Huurcommissie: algemene informatie Huurcommissie en jaarverslagen online verkregen via www.vrom.nl en www.huurcommissie.nl
- Informatie Beheer Groep (IBG): algemene informatie en jaarverslagen

- online verkregen via www.ib-groep.nl en www.ocwduo.nl
- Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND): algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.ind.nl
- Klachteninstituut Financiële Dienstverlening (Kifid): jaarverslagen online verkregen via www.kifid.nl
- Nationale ombudsman: algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.ombudsman.nl
- Nederlands Arbitrage Instituut (NAI): algemene informatie online verkregen via www.nai-nl.org
- Nederlands Mediation Instituut (NMI): algemene informatie en cijfers en trends online verkregen via www.nmi-mediation.nl
- Raad van Arbitrage voor de Bouw (RvA): algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.raadvanarbitrage.nl
- Stichting Geschillencommissies Onderwijs en Commissies (SGO): algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.onderwijs-geschillen.nl
- Stichting Klachteninstituut Verzekeringen (SKV): jaarverslagen online verkregen via www.kifid.nl
- Reclame Code Commissie (RCC): algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.reclamecode.nl
- Sociale Verzekeringsbank (SVB): algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.svb.nl
- Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV): algemene informatie en jaarverslagen online verkregen via www.uwv.nl

Hoofdstuk 5 **Civiele rechtspraak**

De gegevens in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit de primaire systemen van de gerechten in Nederland. In hun lokale gegevenssystemen wordt informatie bijgehouden voor de procedurele afhandeling van de zaak, bijvoorbeeld welke partijen erbij zijn betrokken, welke stukken zijn ingediend, maar ook of en wanneer bepaalde ‘statusovergangen’ (zitting, comparitie enz.) of acties zijn genomen. De belangrijkste gegevens uit de lokale gegevenssystemen worden periodiek verzameld en geaggregeerd tot landelijke totalen. Dit gebeurt in het kader van de Plannings- & Verantwoordingscyclus en geeft standaardrapportages in het zogenaamde DataWareHouse (DWH). Als gezegd, zijn deze gegevens geaggregeerd. Voor sommige tabellen in dit hoofdstuk is gebruikgemaakt van detailinformatie die afkomstig is uit de landelijke onderzoeksdatabase, zoals de Raad voor de rechtspraak deze beheert. Hierin is vergelijkbare data opgenomen, maar in meer detail dan in de standaardrapportages in DWH.

De gegevens over civiele zaken bij de Hoge Raad zijn direct afkomstig van dit rechtscollege.

Hoofdstuk 6 Bestuursrechtspraak

De gegevens over beroepen bij de rechtbank, de Centrale Raad van Beroep, de gerechtshoven en het College van Beroep voor het bedrijfsleven komen uit het beheers- en informatiesysteem bestuursrecht (Berber). De informatie over de Hoge Raad en de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State is afkomstig uit de jaarverslagen van deze colleges. Informatie over doorlooptijden is afkomstig van de Raad voor de rechtspraak (gegevens over de rechtbank, de Centrale Raad van Beroep, de gerechtshoven en het College van Beroep voor het bedrijfsleven) en uit de jaarverslagen van de Hoge Raad en de Raad van State.

Hoofdstuk 7 De waardering van rechtspraak

Cijfers over het vertrouwen in de rechtspraak en enige andere overheidsinstanties is uit verschillende bronnen afkomstig, welke in het hoofdstuk worden genoemd, en waarover is geschreven door M. Croes (2011). Tevredenheid van rechtzoekenden en professionals over de behandeling van en tijdens rechtszaken en over doorlooptijden van procedures is in het verleden uitgevraagd door Prisma en gepubliceerd in *Jaarverslag van de Rechtspraak 2008* en *Kengetallen gerechten 2008*, beide van de Raad voor de rechtspraak. De meest recente gegevens over klantwaardering zijn afkomstig uit *Klantwaardering Rechtspraak 2011*, in opdracht van de gerechten uitgevoerd door Regioplan en Synovate. Hoewel *Rechtspleging Civiel en Bestuur 2010* primair over het jaar 2010 verslaglegt, is ervoor gekozen om deze resultaten toch nu al op te nemen. Dit omdat anders het hoofdstuk nagenoeg ongewijzigd zou blijven ten opzichte van de voorgaande editie, en omdat – vanwege het tweejaarlijkse karakter van de publicatie – anders pas in de editie over 2012 over deze resultaten gerapporteerd zou kunnen worden. De gegevens over klachten en wrakingen bij gerechten zijn afkomstig uit het *Jaarverslag van de Rechtspraak 2010* en *Kengetallen gerechten 2010*. De opgenomen informatie over klachtenregelingen bij de Raad van State en de Hoge Raad, en over schorsing en ontslag van rechters is afkomstig uit jaarverslagen van deze instanties en hun internetsites (www.raadvanstate.nl en www.rechtspraak.nl/Gerechten/HogeRaad).

Hoofdstuk 8 Uitgaven rechtsbijstand en rechtspraak

Rechtsbijstand

De gegevens over de uitgaven aan rechtsbijstand zijn volledig ontleend aan de jaarrekeningen van de Raad/Raden voor Rechtsbijstand over 2005 t/m 2010.

De gegevens over het aantal vastgestelde toevoegingen zijn ontleend aan Croes et al. (2010), waarbij de groei 2009-2010 is geschat op basis van het aantal afgegeven toevoegingen in Combrink-Kuiters et al. (2011). Deze laatste publicatie is ook de bron van de gegevens over aantal rechtsbijstandsverleners die op toevoegingsbasis werken.

De toedeling van de uitgaven van het Juridisch Loket (HJL) aan civielrechtelijke en bestuursrechtelijke zaken is gebeurd op basis van de gegevens in Croes et al. (2010) over vastgestelde vergoedingen voor toevoegingen per rechtsgebied, inclusief extra uren (tabel 1.2), aangevuld met informatie uit Combrink-Kuiters et al. (2011, p. 34).

Het aantal klantcontacten van HJL is gebaseerd op Combrink-Kuiters et al. (2011), p. 137, tabel 33. De toedeling van de uitgaven aan HJL over de rechtsgebieden is gebaseerd op de verdeling van de rechtsterreinen bij de hulpvragen op dit gebied volgens figuur 9 van Combrink-Kuiters et al. (2011). Daarbij blijkt 4% betrekking te hebben op strafrecht, 15% op bestuursrecht en 81% op civiel recht.

Rechtspraak

In het kader van de Veiligheidszorgrekeningen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) wordt een inschatting gemaakt van de omvang van de uitgaven aan de strafrechtelijke keten. Voor het berechtingsdeel heeft het CBS de uitgaven van de Rechtspraak en de Hoge Raad ingeschat. Deze zijn gepubliceerd in *Criminaliteit en Rechtshandhaving 2010*, hoofdstuk 10. De Raad van State zien we hier geheel als bestuursrechtelijk.¹ De totale uitgaven aan civiele en bestuursrechtelijke rechtspraak zijn in dit hoofdstuk gelijk verondersteld aan de totale uitgaven verminderd met de uitgaven voor strafrechtspleging (berechting) door de gerechten en de Hoge Raad.

De toedeling naar lager detailniveau – opsplitsing civiel-bestuur en afzonderlijke instanties – is gedaan aan de hand van werklast. Van de zaken die de Rechtspraak behandelt, is in samenspraak met het ministerie van Veiligheid en Justitie voor de verschillende productgroepen bepaald wat hun bewerkelijkheid is in behandelminuten, zowel RA (rechterlijk ambtenaren) als JO (juridische ondersteuning). Dit geeft een deel van de productgroepprijs. Wanneer deze prijzen worden opgehoogd met een opslag voor centrale uitgaven, zoals bijvoorbeeld huisvesting, IT-kosten en andere overhead, spreken we van integrale productgroepprijzen. De realisatie van deze prijzen, vermenigvuldigd met de bijbehorende zaaksaantallen, geeft een benadering van de totale gemaakte kosten (uitgaven) van de productgroep. Dit is berekend voor de verschillende productgroepen

¹ De Raad van State heeft twee taken: wetgevingsadvisering en bestuursrechtspraak. Volgens de jaarverslagen van de Raad van State is verreweg het grootste deel (circa 90% van de uitgaven, exclusief die van de ondersteunende diensten) aan de Afdeling bestuursrechtspraak toe te rekenen. Daarom zijn alle uitgaven van de Raad van State hier meegenomen.

(bijvoorbeeld bij de rechtbanken kanton, civiel, bestuur, belasting, vreemdelingen) en de uitkomsten zijn gebruikt om het totaalcijfer van uitgaven aan civiele en bestuursrechtelijke rechtspraak toe te kennen aan onderliggende 'gebieden'.

Het civiele en bestuursdeel van de uitgaven van de Hoge Raad is, conform de werkwijze bij de Veiligheidszorgrekeningen (CBS), toegekend aan enerzijds civiel en anderzijds bestuur (belasting) aan de hand van de werklastverdeling bij de gerechtshoven. De aanname die hieraan ten grondslag ligt, is dat de gerechtshoven een goed inzicht geven in de zaaksstroom direct voordat de zaken bij de Hoge Raad instromen en ook dat de verhouding van de bewerkelijkheid aldaar een betere inschatting biedt dan sec de zaaksaantallen (bij de Hoge Raad) van de bewerkelijkheidsverhouding tussen civiel en bestuur bij de Hoge Raad.

Bijlage 3 Tabellen

Verklaring van tekens in tabellen

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
-	= nihil
-	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2005-2010	= 2005 tot en met 2010
2005/2010	= het gemiddelde over de jaren 2005 tot en met 2010
2009/'10	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2009 en eindigend in 2010
2005/'06-2009/'10	= oogstjaar, boekjaar enz., 2005/'06 tot en met 2009/'10

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Tabellen bij hoofdstuk 2: Rechtsbijstand door juridische beroepsbeoefenaren

Tabel 2.1 Aantal advocaten, beëdigde stagiairs en advocatenkantoren

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Advocaten	11.033	11.807	12.290	12.691	13.111	13.765	14.274	14.882	15.547	15.938	16.275
	(%)										
Vrouwen	34,5	35,1	36,0	36,5	37,1	37,6	38,4	39,2	40,2	40,8	41,7
	(abs.)										
Beëdigde stagiairs	958	1.126	992	1.013	939	1.051	1.151	1.360	1.122	999	961
Advocaten en stagiairs	11.991	12.933	13.282	13.704	14.050	14.816	15.425	16.242	16.669	16.937	17.236
Advocatenkantoren	2.885	2.927	2.944	3.047	3.216	3.428	3.656	3.762	3.871	4.141	4.307

Bron: Nederlandse Orde van Advocaten, KSU

Tabel 2.2 Aantal advocatenkantoren naar omvang

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(%)										
1 advocaat	47,5	48,0	47,2	47,4	47,7	47,2	46,3	47,8	47,9	48,9	49,6
2 t/m 5 advocaten	38,8	37,4	37,1	36,8	36,8	36,7	37,7	37,6	37,2	37,0	36,2
6 t/m 20 advocaten	11,7	12,4	13,2	13,3	13,0	13,7	13,5	12,3	12,5	11,9	11,9
21 t/m 60 advocaten	1,4	1,6	1,8	1,9	2,0	1,8	1,9	1,7	1,8	1,8	1,7
>60 advocaten	0,6	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6

Bron: Nederlandse Orde van Advocaten

Tabel 2.3 Leeftijdsverdeling advocaten

	2006		2010	
	(abs.)	(%)	(abs.)	(%)
Totaal	13.624	100	16.272	100
21-30 jaar	3.421	25,1	3.623	22,3
31-40 jaar	4.523	33,2	5.221	32,1
41-50 jaar	3.118	22,9	3.911	24,0
51-60 jaar	2.092	15,4	2.472	15,2
> 60 jaar	470	3,4	1.045	6,4

Bron: Nederlandse Orde van Advocaten

Tabel 2.4 Prijzen advocatuur, notariaat en commerciële diensten

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(index 2006=100)						
Dienstenprijsindex			100	102	105	105	107
Advocatuur	94	95	100	103	107	107	108
Notariaat	101	100	100	99	98	95	94

Bron: CBS

Tabel 2.5 Raden van Discipline: binnengekomen tuchtzaken en opgelegde maatregelen*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Binnengekomen zaken	699	727	638	726	838	875	936	.	.	1.020	1.251
Gegronde bevonden zaken	.	.	.	.	.	.	.	.	.	309	302
Opgelegde maatregelen:											
geen maatregel	.	36	34	36	43	75	45	.	.	51	46
waarschuwing	.	103	78	94	110	95	128	.	.	110	132
berisping	.	40	55	46	61	64	77	.	.	67	78
voorwaardelijke schorsing	.	28	37	28	28	31	39	.	.	22	24
onvoorwaardelijke schorsing	.	12	19	17	14	10	23	.	.	32	41
schrapping	.	4	2	16	7	12	14	.	.	13	6
art. 60ab schorsing	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
art. 60b schorsing voor	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
onbepaalde tijd	.	.	.	5	.	3	.	.	.	3	7
andere art. 60b voorziening	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2	5

* De registratie is over de jaren heen niet consistent. In 2010 zijn bijvoorbeeld meerdere maatregelen per zaak geregistreerd, in 2009 niet.

Bron: Nederlandse Orde van Advocaten, Jaarverslag Hof van Discipline en Raden van Discipline

Tabel 2.6 Hof van discipline: binnengekomen zaken en uitspraken

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Instroom	237	230	187	257	254	233	273	326	303	302	293
Uitspraken	219	231	284	241	239	266	.	.	302	217	193
waarvan bekrachtiging beslissing Raad	.	.	.	.	.	.	.	.	128	.	.
waarvan vernietiging beslissing Raad	.	.	.	.	.	.	.	.	75	.	.

Bron: Hof van discipline, jaarverslagen

Tabel 2.7 Geschillencommissie Advocatuur: instroom klachten en uitspraken

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Nieuwe zaken	14	37	92	116	230	199	228	305	303	329	337
Uitspraken	1	11	9	40	57	98	99	120	163	211	208
(Deels) gegrond	1	5	6	24	36	51	51	.	.	165	185

Bron: Nederlandse Orde van Advocaten, jaarverslagen

Tabel 2.8 (Toegevoegd kandidaat-)gerechtsdeurwaarders en kantoren

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)									
Gerechtsdeurwaarder	325	345	354	359	368	392	389	384	388	384
	[%]									
Vrouwen	.	.	.	.	8	.	.	10	.	11
	(abs.)									
Toegevoegd kandidaat (incl. stagiairs)	300	337	376	380	414	455	505	555	548	565
	[%]									
Vrouwen	.	.	.	.	33	.	.	39	.	38
	(abs.)									
Totaal (kandidaat-)gerechtsdeurwaarders	625	682	730	739	782	847	894	939	936	949
Kantoren	.	.	.	.	171	170	169	175	172	177

Bron: Ter Voert & Van Ewijk (2004), Jaarverslagen KBvG (2005 t/m 2010); BFT (aantal kantoren), Ministerie van VenJ (% vrouwen)

Tabel 2.9 Gerechtsdeurwaarderskantoren naar omvang*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)					
Totaal	171	170	169	175	172	177
0 t/m 5 fte	45	48	50	57	58	49
5> t/m 20 fte	68	67	66	64	70	83
20> t/m 40 fte	21	17	18	17	20	22
40> fte	22	26	23	26	22	23
onbekend	15	12	12	11	2	0
	(%)					
Totaal	100	100	100	100	100	100
0 t/m 5 fte	26	28	30	33	34	28
5> t/m 20 fte	40	39	39	37	41	47
20> t/m 40 fte	12	10	11	10	12	12
40> fte	13	15	14	15	13	13
onbekend	9	7	7	6	1	0

* Aantal medewerkers en kandidaat-gerechtsdeurwaarders.

Bron: BFT, bewerking WODC

Tabel 2.10 In- en uitstroom beroepsopleiding kandidaat-gerechtsdeurwaarder

	'00/'01	'01/'02	'02/'03	'03/'04	'04/'05	'05/'06	'06/'07	'07/'08	'08/'09	'09/'10	'10/'11
	(abs.)										
Gestart met opleiding	61	73	68	164	101	115	73	87	81	88	97
Opleiding afgerond	27	54	47	54	23	5	65	61	74	66	

Bron: Hogeschool Utrecht, mr. dr. M. Teekens Stichting

Tabel 2.11 Leeftijdsverdeling gerechtsdeurwaarders

	2008	2010
	(%)	
t/m 30 jaar	1	1
31 t/m 35 jaar	4	4
36 t/m 40 jaar	15	13
41 t/m 45 jaar	21	22
46 t/m 50 jaar	19	20
51 t/m 55 jaar	15	16
56 t/m 60 jaar	15	16
61 t/m 65 jaar	8	8
66 jaar en ouder	2	2

Bron: Ministerie van Veiligheid en Justitie

Tabel 2.12 Totale netto-omzet, kosten en winst gerechtsdeurwaarderskantoren

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(mln euro)					
Netto-omzet	322	308	312	355	400	427
Kosten	193	211	217	238	286	321
Winst	110	77	80	100	91	84
	(%)					
Gemiddelde winst/omzetverhouding	32	25	20	19	29	23
Personeelskosten als percentage van de totale kosten	60	61	63	64	61	61

Bron: BFT, bewerking WODC

Tabel 2.13 Kamer voor Gerechtsdeurwaarders: binnengekomen tuchtzaken en wijze van afdoening

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)								
Binnengekomen zaken	350	384	439	528	607	642	599	773	907
Ingetrokken zaken	57	49	48	40	33	43	35	70	56
Voorzittersbeslissing	205	200	268	284	382	356	249	361	491
Kamerbeslissing* - klacht ongegrond**	.	.	.	.	8	5	11	14	23
Kamerbeslissing* - klacht gegrond	.	.	.	.	27	45	42	42	32
Opgelegde maatregelen:***									
geen maatregel	.	.	.	.	15	34	28	12	21
berisping	17	23	10	6	7	24	21	29	26
berisping met aanzegging	11	3	-	1	2	-	-	-	3
geldboete	1			1	2	-	-	3	3
schorsing ten hoogste zes maanden	2	3	3	6	1	3	2	1	2
ontzetting uit het ambt	-	-	-	2	-	-	1	1	2

* Kamerbeslissingen zijn exclusief beslissingen op verzet.

** Ongegrond of niet-ontvankelijk.

*** Meerdere maatregelen per beslissing mogelijk.

Bron: Kamer voor Gerechtsdeurwaarders

Tabel 2.14 Gerechtshof Amsterdam: binnengekomen tuchtzaken gerechtsdeurwaarders en uitspraken

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)							
Ingekomen zaken	23	16	41	19	25	38	38	32
Uitspraken:								
niet-ontvankelijk	1	3	12	4	7	2	8	16
bevestiging Kamerbeslissing	3	5	5	15	6	5	14	10
vernietiging Kamerbeslissing	10	5	3	14	10	18	8	14

Bron: Kamer voor Gerechtsdeurwaarders

Tabel 2.15 BFT: gerechtsdeurwaarders onder verscherpt toezicht en kantoren met hoog risico inzake voorfinanciering

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(%)							
Verscherpt toezicht	3	5	5	3	3	5	4	4
Hoog risico door voorfinanciering	.	.	.	30	40	40	35	50

Bron: BFT jaarverslagen, peildatum 31 december

Tabel 2.16 Notariële akten

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs., x 1.000)										
Totaal aantal akten*	1.654	1.585	1.629	1.642	1.688	1.785	1.815	1.730	1.623	1.292	1.417
registergoederenpraktijk**	968	939	.	937	1.126	1.070	1.137	992	899	611	607
familiepraktijk (excl. testamenten)**	126	144	.	170	199	178	184	180	187	173	169
registratie uiterste wilsbeschikkingen***	251	269	257	326	312	321	329	350	349	322	.
openbare testamenten***	.	.	.	.	.	.	.	240	240	223	354
ondernemingspraktijk**	115	126	.	104	117	119	131	137	126	118	119

* Bron: KNB.

** Bron: Belastingdienst. Voor de indeling in rechtsgebieden zie KPMG (1994) 'Kosten en opbrengsten van het notariaat', bijlage 2.

*** Bron: CTR. Van 1999-2009 registraties uiterste wilsbeschikkingen (testamenten en uiterste wilsbeschikkingen in andere notariële akten; in één akte kunnen twee registraties staan), 2007-2010 aktes voor testamenten.

Tabel 2.17 (Kandidaat-)notarissen en kantoorvestigingen

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Notarissen	1.380	1.414	1.426	1.435	1.440	1.457	1.472	1.482	1.478	1.480	1.448
	(%)										
vrouwen	8	9	10	12	11	12	13	15	16	17	18
	(abs.)										
Kandidaat-notarissen	2.095	2.074	2.127	2.115	2.090	2.067	2.115	2.111	2.184	1.974	1.899
	(%)										
vrouwen	.	.	.	.	.	.	.	62	63	63	63
	(abs.)										
Totaal kandidaten en notarissen	3.475	3.488	3.553	3.550	3.530	3.524	3.587	3.593	3.662	3.454	3.347
Kantoorvestigingen	854	876	886	895	903	911	932	935	971	999	989

Bron: KNB, KSU

Tabel 2.18 Notariskantoorvestigingen naar omvang*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Totaal	854	876	886	895	903	911	932	935	971	999	989
5 of meer notarissen	21	21	22	25	22	23	18	18	17	18	.
2 t/m 4 notarissen	313	328	329	331	345	346	346	345	342	336	.
1 notaris	520	527	535	539	536	542	568	572	604	612	.
0 notaris	-	-	-	-	-	-	-	-	8	33	.
	(%)										
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
5 of meer notarissen	2	2	2	3	2	3	2	3	2	2	.
2 t/m 4 notarissen	37	37	37	37	38	38	37	37	35	34	.
1 notaris	61	60	60	60	59	59	61	61	62	61	.
0 notaris	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	.

* Aantal medewerkers en kandidaat-notarissen.

Bron: KNB

Tabel 2.19 Aantal ingeschreven studenten en afgestudeerden notarieel recht, in- en uitstroom Notariële Beroepsopleiding

	'99/'00	'00/'01	'01/'02	'02/'03	'03/'04	'04/'05	'05/'06	'06/'07	'07/'08	'08/'09	'09/'10	'10/'11	'11/'12
	(abs.)												
Studenten rechten algemeen*	22.958	22.252	22.568	22.718	22.955	23.556	24.133	24.423	24.446	24.842	25.671	25.675	
Studenten Nederlands recht*	21.100	20.284	20.522	18.927	16.920	14.993	14.030	10.862	9.431	19.412	19.491	19.316	
Studenten notarieel recht*	886	875	831	809	881	937	1.024	1.153	1.208	1.365	1.365	1.247	
Afgestudeerden notarieel recht	247	249	206	196	193	188	143	193	203	173	214		
Begonnen aan beroepsopleiding	.	270	243	176	136	106	157	156	179	164	124	72	104
aantal begonnen vrouwen	.	170	142	109	98	61	87	97	120	111	67	42	65
beroepsopleiding afgerond**	.	245	214	148	123	102	145	132	158	124			
aantal afgestudeerde vrouwen	.	165	138	103	90	58	98	85	108	89			

* Alle studenten in een bepaald collegejaar, niet de instroom.
** Voorbeeld: van de 270 die in 2000 zijn ingestroomd, hebben 245 de beroepsopleiding afgerond.
Bron: CBS, CPO

Tabel 2.20 Notarissen en kandidaat-notarissen naar leeftijd

	Kandidaat-notarissen*		Notarissen		
	2006	2009	2006	2008	2010
	(%)				
t/m 30 jaar	27	32	0	0	0
31 t/m 35 jaar	34	31	3	6	3
36 t/m 40 jaar	20	18	15	19	17
41 t/m 45 jaar	8	8	20	20	21
46 t/m 50 jaar	3	3	17	18	20
51 t/m 55 jaar	3	2	14	13	12
56 t/m 60 jaar	3	3	21	16	16
61 t/m 65 jaar	2	2	10	7	10
66 jaar en ouder	0	1	0	0	0

* 2010 geen gegevens over kandidaat-notarissen.

Bron: KNB

Tabel 2.21 Prijzen notariaat

	Notariaat totaal	Familiepraktijk	Onroerendgoedpraktijk	Ondernemingspraktijk
	(index 2006=100)			
2004	101	93	105	93
2005	100	97	102	96
2006	100	100	100	100
2007	99	104	98	103
2008	98	106	94	105
2009	95	110	89	105
2010	94	110	88	105

Bron: CBS, Statline

Tabel 2.22 Totale netto-omzet, kosten en winst notariskantoren

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(mln euro)						
Netto-omzet	743	810	820	812	760	643	685
Kosten	487	515	519	507	552	564	513
Winst	255	294	300	305	208	79	172
	(%)						
Gemiddelde winst/omzetverhouding	33	34	33	35	22	8	23
Personeelskosten als percentage van de totale kosten	61	61	63	67	64	61	57

Bron: BFT, bewerking WODC, exclusief IDS-kantoren

Tabel 2.23 KNB: binnengekomen klachten naar terrein van dienstverlening en aantal ontvangen beslissingen van ringvoorzitters*

	2000	'01/'02*	'02/'03*	'03/'04	'04/'05	'05/'06	'06/'07	'07/'08	'08/'09	'09/'10
	(abs.)									
Totaal	276	272	254	246	298	258	203	242	304	308
nalatenschappen	126	126	112	86	134	113	84	104	120	151
registergoed	80	81	69	71	105	104	72	95	134	98
echtscheiding	15	11	7	14	18	17	15	17	16	19
diversen	55	51	62	72	41	24	30	26	34	40
onduidelijk	-	3	4	3	-	-	2	-	-	-
Ringvoorzitters										
declaratiegeschillen	.	.	43	44	46	47	44	49	110	65**

* Gegevens hebben betrekking op het verslagjaar dat loopt van oktober tot en met september. Over 2000 zijn gegevens berekend over kalenderjaar januari tot en met december.

** Exclusief ring Maastricht.

Bron: KNB

Tabel 2.24 KNB: ingediende klachten naar type klacht*

	2000	'01/'02*	'02/'03*	'03/'04	'04/'05	'05/'06	'06/'07	'07/'08
	(abs.)							
Dienstverlening	179	136	178	200	241	183	177	222
Inhoud**	61	113	61	29	80	82	53	56
Onpartijdig handelen***	32	19	12	14	26	14	17	18
Overig/onduidelijk, niet te plaatsen	4	4	3	3	29	6	4	5

* Meerdere categorieën per klacht mogelijk.

** Fout in akte die de notaris volgens klager behoort te herstellen, of onjuiste adviezen.

*** Komt veel voor wanneer partijen onenigheid hebben bij boedelkwesties. De notaris doet voorstellen, die door de ene partij worden opgevat als een voordeel voor de wederpartij.

Bron: KNB

Tabel 2.25 Kamers van Toezicht: binnengekomen tuchtzaken notarissen en wijze van afhandeling

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Ingekomen zaken	273	264	428	375	404	433	412	457	446	446	360
Ingetrokken zaken	61	50	84	83	74	86	69	65	59	79	74
Voorzittersbeslissing	.	.	39	37	31	49	43	35	39	32	34
Kamerbeslissing* - klacht ongegrond**	.	.	.	.	.	132	112	120	144	143	115
Kamerbeslissing* - klacht gegrond	53	69	125	141	118	134	131	137	143	155	134
Opgelegde maatregelen***											
geen maatregel	32	34	74	84	63	66	61	45	54	55	55
waarschuwing	7	20	30	34	34	43	42	60	46	49	49
berisping	10	12	17	19	16	19	20	23	26	41	20
schorsing	3	1	3	3	4	6	8	7	15	8	5
ontzetting uit ambt	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	4
kandidaat ontzegging bepaalde duur	-	-	-	-	1	-	-	2	1	1	-
kandidaat ontzegging onbepaalde duur	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
aantekening register kandidaat-notaris	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-

* Kamerbeslissingen zijn exclusief beslissingen op verzet.

** Ongegrond of niet-ontvankelijk.

*** Een tuchtzaak kan meerdere klachten bevatten, per tuchtzaak wordt alleen de zwaarste maatregel geregistreerd.

Bron: Gerechtshof Amsterdam

Tabel 2.26 Gerechtshof Amsterdam: binnengekomen tuchtzaken notarissen en uitspraken

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Ingekomen zaken	89	76	84	148	121	127	126	109	92	158	156
Nog te behandelen zaken	40	51	40	12	8	17	-	1	4	22	5
Ingetrokken zaken	7	3	8	3	2	3	2	-	1	22	7
Uitspraken:											
niet-ontvankelijk	2	6	5	6	3	10	12	8	8	14	-
verwerping beroep/bevestiging											
Kamerbeslissing	25	26	26	20	26	37	43	21	22	2	49
vernietiging Kamerbeslissing	.	.	.	40	34	54	45	40	29	66	39

Bron: Gerechtshof Amsterdam

Tabel 2.27 BFT: notarissen onder verscherpt en oplettend toezicht

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(%)						
Oplettend toezicht	9,2	8,5	7,6	7,3	7,7	.	.
Verscherpt toezicht	2	2,2	2	1,4	1,7	3,4	4,6

Bron: Jaarverslag BFT

Tabellen bij hoofdstuk 3: Rechtsbijstand**Tabel 3.1** Percentage personen dat in periode van vijf jaar een probleem* heeft gehad naar probleemgebied

	1998-2002 (N=3.516)	2004-2008 (N=5.166)
(%)		
Totaal aantal burgers met één of meer problemen	67	61
problemen op/met werk	30	25
bezit van onroerend goed	20	17
verhuren van onroerend goed	3	2
huren woonruimte e.d.	12	9
aanschaf van producten/diensten	32	30
geldproblemen	22	18
relatie- en familie zaken	10	8
vanwege kinderen onder de 18	3	2
gezondheidsproblemen door werk of ongeluk	7	3
juridische stappen tegen respondent	4	2
dreiging met juridische stappen tegen respondent	5	2
zelf juridische stappen ondernomen of overwogen	7	4
overig (discriminatie, laster e.d.)	7	4

* Personen van 18 jaar en ouder met één of meer problemen.

Bron: Van Velthoven & Ter Voert (2004), Van Velthoven & Klein Haarhuis (2010)

Tabel 3.2 Deskundige personen en organisaties die zijn benaderd voor advies of hulp bij eerste probleem

	1998-2002	2004-2008
(%)		
Totaal benaderd	100	100
sociaal raadsman of -vrouw	3,5	3,2
maatschappelijk werk	5,2	4,6
Bureau voor Rechtshulp	6,7	4,4
het Juridisch Loket		4,2
wets- of rechtswinkel	2,8	3,8
vakbond, beroepsvereniging	11,0	8,6
Vereniging Eigen Huis	2,1	3,5
consumentenvereniging	2,3	2,2
televisieprogramma (bijv. Kassa, Radar)	.	1,9
telefonische helpdesk ConsuWijzer		0,8
rechtskundig adviseur/adviesbureau	3,4	3,7
rechtsbijstandverzekering	5,9	10,9
andere verzekering	2,1	1,9
brancheorganisatie (bijv. ANVR)	1,1	1,2
schuldhulpverleningsorganisatie	0,4	1,0
advocaat	10,8	11,3
notaris	1,9	2,9
ombudsman (Nationale, lokale, anders)	0,9	1,1
politie	8,6	6,4
kerkelijke organisatie	1,0	0,8
politicus, politieke partij	2,7	1,8
andere deskundige	27,5	19,6

Bron: Van Velthoven & Ter Voert (2004), Van Velthoven & Klein Haarhuis (2010)

Tabel 3.3 Percentage personen* dat in een periode van twee jaar een probleem heeft gehad naar probleemgebied

	1999	2003	2007
(%)			
Personen met één of meer problemen	18,3	24,8	16,0
Gemeld probleemgebied			
echtscheiding, alimentatie, toewijzing kinderen, boedel	2,9	3,9	3,3
uitkering arbeidsongeschikthd/ werklooshd /ziekte, loon, ontslag, pensioen	6,5	10,6	6,8
andere uitkering/ bijstand e.d.	2,3	2,9	1,3
geschil met huisbaas	1,4	1,6	0,6
geschil over levering goederen/diensten	4,2	5,9	3,9
(geld)vorderingen op een ander	2	3,1	2,0
geschil met (overheids)instantie	2,5	4,8	2,6
vervolging wegens (verkeers)overtreding	2,8	4,7	2,0
vervolging wegens misdrijf	1,4	0,7	0,5

* Personen van 16 jaar en ouder met één of meer problemen.

Bron: AVO 1999-2003-2007.

Tabel 3.4 Personen die bij genoemd probleem minstens één rechtshulpverlener hebben geraadpleegd

	2007
(%)	
Echtscheiding, alimentatie, toewijzing kinderen, boedel	91
Uitkering arbeidsongeschikth./werkloosheid/ziekte, loon, ontslag, pensioen	84
Andere uitkering/ bijstand e.d.	85
Geschil met huisbaas	64
Geschil over levering goederen/diensten	83
(Geld)vorderingen op een ander	90
Geschil met (overheids)instantie	86
Vervolging wegens (verkeers)overtreding	67
Vervolging wegens misdrijf	92

* Personen van 16 jaar en ouder met één of meer problemen in periode van twee jaar.

Bron: AVO 2007

Tabel 3.5 Personen van 16 jaar en ouder die een probleem hebben gemeld en daarbij een rechtsbijstandsverlener hebben geraadpleegd

Gemeld pro- bleemgebied	Waarvan een beroep gedaan op				
	Het Juridisch Loket	Advocaat	Mediation	Rechtsbijstand- verzekering	Andere rechtsbijstand- instantie
(%)					
3,3	7,1	63,4	9,4	2,2	19,8
6,8	6,7	20,6	1,3	11,5	49,3
1,3	2,0	4,1	0,0	1,1	66,3
0,6	15,9	20,8	0,0	4,4	30,3
3,9	11,6	11,3	0,9	25,5	40,2
2,0	9,3	20,3	1,9	11,1	44,0
2,6	12,4	14,7	0,5	10,9	48,5
2,0	5,9	6,9	1,3	5,7	28,9
0,5	11,8	31,3	0,0	10,9	17,7
16,1	1,7	4,8	0,5	2,4	7,4

Probleemgebieden

echtscheiding, alimentatie, toewijzing kinderen, boedel
uitkering arbeidsgeschiedh/ werkloosht/ ziekte, loon, ontslag, pensioen
andere uitkering/ bijstand e.d.
geschil met huisbaas
geschil over levering goederen/diensten
(geld)vorderingen op een ander
geschil met (overheids)instantie
vervolgng wegens (verkeers)overtreding
vervolgng wegens misdrijf

Percentage bevolking

* Personen van 16 jaar en ouder met één of meer problemen in periode van twee jaar.

Bron: AVO 2007

Tabel 3.6 Personen die een advocaat hebben geraadpleegd naar probleemgebied*

	Advocaat	
	geraadpleegd	waarvan toegevoegd
	(%)	
Echtscheiding, alimentatie, toewijzing kinderen, boedel	63,4	40,8
Uitkering arbeidsongeschikthd/ werklooshd/ ziekte, loon, ontslag, pensioen	20,6	27,5
Andere uitkering/ bijstand e.d.	4,1	72,2
Geschil met huisbaas	20,8	33,8
Geschil over levering goederen/diensten	11,3	26,3
(Geld)vorderingen op een ander	20,3	39,6
Geschil met (overheids)instantie	14,7	26,6
Vervolging wegens (verkeers)overtreding	6,9	8,8
Vervolging wegens misdrijf	31,3	68,6

* Personen van 16 jaar en ouder met één of meer problemen in periode van twee jaar.

Bron: AVO 2007

Tabel 3.7 Wijze van contact zoeken met het Juridisch Loket

	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)				
Telefoon	344.840	397.180	442.040	490.660	474.990
Balie	124.100	154.900	180.670	211.850	201.180
Spreekuur	86.640	114.620	103.550	96.770	90.100
E-mail/website	19.740	24.010	36.350	48.890	63.130

Bron: CBS / het Juridisch Loket (2007-2010) en voor 2006 Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2009

Tabel 3.8 Klanten van het Juridisch Loket naar achtergrondkenmerken en wijze van contact zoeken, 2010

	Bevolking	Cliënten	Contactkanaal			
			spreekuur	balie	telefoon	e-mail
	(%)					
Geslacht						
man	49,5	50,4	48,7	55,6	47,1	49,9
vrouw	50,5	49,6	51,3	44,4	52,9	50,1
Herkomstgroep						
autochtoon	79,5	58,5	60,4	47,6	63,8	61,4
Marokkaans	2,1	5,6	4,8	8,1	4,1	5,0
Turks	2,3	4,3	4,0	5,5	3,7	3,2
Surinaams	2,1	6,0	5,5	6,8	5,7	5,6
Nederlandse Antillen	0,8	2,8	2,5	3,7	2,3	2,6
overig niet-westers	4,0	10,5	10,0	15,5	8,2	9,8
overig westers	9,1	12,2	12,8	12,9	12,1	12,5
Herkomstgeneratie						
autochtoon	79,5	58,5	60,4	47,6	63,8	61,4
1e generatie	10,4	30,0	29,1	40,6	25,0	27,4
2e generatie één ouder	5,8	5,5	5,5	4,9	5,8	5,7
2e generatie beide ouders	4,3	6,0	5,1	6,9	5,4	5,5
Leeftijd						
tot 14 jaar	17,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
15-24 jaar	12,3	12,1	10,0	13,0	11,2	10,0
25-34 jaar	12,0	24,2	23,0	24,7	23,9	24,1
35-44 jaar	14,6	24,7	24,7	23,9	25,2	25,5
45-54 jaar	15,0	21,3	22,6	21,1	21,5	21,7
55-64 jaar	13,1	12,2	13,7	11,8	12,4	12,7
65 jaar en ouder	15,6	5,5	6,1	5,3	5,7	6,0

Bron: CBS/SSB en HJL

Tabel 3.9 Afgegeven toevoegingen door Raad voor Rechtsbijstand naar rechtsgebied

	Totaal*	Civil recht	Bestuursrecht
	(abs.)		
2000	293.080		
2001	299.480		
2002	328.210		
2003	343.470	117.130	96.120
2004	343.720	124.150	82.490
2005	350.620	124.590	86.690
2006	417.310	158.720	102.770
2007	405.830	159.250	92.690
2008	422.530	170.070	92.740
2009	435.590	180.030	98.780
2010	429.970	181.450	99.450

* Incl. strafrecht en onbekend.

Bron: CBS/GRAS (2007-2010) en voor overige jaren Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2009

Tabel 3.10 Afgegeven toevoegingen door de Raad voor Rechtsbijstand naar civiel en bestuursrecht

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)							
Civil recht totaal	117.130	124.150	124.590	158.720	159.250	170.070	180.030	181.450
personen- en familierecht	68.810	72.590	72.920	92.040	94.020	101.210	106.280	110.380
verbintenissenrecht	18.540	20.750	21.630	31.660	33.220	35.510	37.930	38.930
huurrecht	6.440	6.680	7.100	9.670	10.380	10.590	10.700	10.520
arbeidsrecht	20.970	21.370	19.890	21.640	18.210	19.040	21.430	17.920
overig civil recht	2.370	2.760	3.040	3.710	3.420	3.720	3.690	3.710
Bestuursrecht totaal	96.120	82.490	86.690	102.770	92.690	92.740	98.780	99.450
sociale voorzieningen	12.810	15.240	19.710	26.200	24.630	23.630	23.580	22.810
sociale verzekeringen	16.290	15.360	14.850	17.480	16.140	14.990	14.250	13.000
asiel/vreemdelingenrecht	29.100	30.590	34.560	43.680	42.110	43.760	49.280	51.430
overig bestuursrecht	9.850	8.780	9.410	12.870	9.810	10.350	11.660	12.220

Bron: CBS/GRAS (2007-2010) en voor overige jaren Monitor Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2009

Tabel 3.11 Achtergrondkenmerken van gebruikers van afgegeven toevoegingen naar type toevoeging, 2010

	Bevolking	Gebruikers	Civiel	Straf	Ambtshalve
	(%)				
Geslacht					
man	49,5	53,2	46,0	80,3	82,8
vrouw	50,5	46,8	54,0	19,7	17,2
Herkomstgroep					
autochtoon	79,5	52,5	52,4	50,4	50,8
Marokkaans	2,1	8,0	7,4	11,1	10,7
Turks	2,3	6,4	6,6	6,2	5,6
Surinaams	2,1	6,4	6,0	8,1	9,2
Nederlandse Antillen	0,8	2,8	2,3	4,6	5,2
overig niet-Westers	4,0	13,0	14,0	9,8	9,3
overig Westers	9,1	10,9	11,2	9,8	9,3
Herkomstgeneratie					
autochtoon	79,5	52,5	52,4	50,4	50,8
1e generatie	10,4	34,2	36,2	29,7	27,0
2e generatie één ouder	5,8	5,6	5,3	6,2	6,8
2e generatie beide ouders	4,3	7,7	6,1	13,8	15,3
Leeftijd					
tot 14 jaar	17,4	0,8	0,7	0,2	1,6
15-24 jaar	12,3	16,0	11,9	29,4	32,3
25-34 jaar	12,0	24,5	24,6	25,8	22,5
35-44 jaar	14,6	28,1	30,1	22,1	21,2
45-54 jaar	15,0	19,1	20,5	14,5	13,7
55-64 jaar	13,1	7,9	8,4	5,7	5,5
65 jaar en ouder	15,6	3,6	3,8	2,2	3,1

Bron: CBS/SSB en GRAS

Tabel 3.12 Aantal maatschappijen, polissen, claimfrequentie en schadebedrag van rechtsbijstandverzekeringen

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)						
Aantal rechtsbijstandverzekeringsmaatschappijen	96	74	74	71	67	62	62
	(x 1.000)						
Aantal polissen							
gezins	1.717	2.033	2.790	2.880	2.988	3.209	3.108
motorrijtuigen	1.555	1.803	2.024	2.065	1.899	1.991	1.844
bedrijven	170	203	241	253	284	275	329
	(per 100 polissen)						
Claimfrequentie							
gezins			4	4	3	4	4
bedrijven			8	9	8	6	6
	(euro)						
Gemiddeld schadebedrag per claim							
gezins	1.080	858	873	832	875	938	.
bedrijven	1.571	1.364	1.337	1.410	1.167	1.428	.

Bron: Verzekerd van cijfers 2010

Tabellen bij hoofdstuk 4: Buitengerechtelijke geschilprocedures

Tabel 4.1 In- en uitstroom bezwaarschriften

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)					
Belastingdienst*						
aantal afgedane bezwaarschriften	1.639.000	1.751.000	1.704.000	1.380.000	.	.
ontvangen bezwaarschriften	.	.	412.682	429.255	365.726	432.303
aantal in behandeling genomen bezwaarschriften	440.000	461.000	468.721	428.398	423.285	484.730
Immigratie- en Naturalisatiedienst**						
aantal afgedane bezwaarschriften	21.100	16.830	25.700	14.590	15.710	10.110
inwilliging	6.930	5.550	5.950	4.000	4.270	2.540
afwijzing	9.880	8.080	9.600	6.540	8.860	5.950
overige	4.290	3.200	10.160	4.050	2.590	1.630
Informatie Beheer Groep/ Dienst Uitvoering Onderwijs***						
aantal afgedane bezwaarschriften	37.000	37.500	47.000	45.900	37.400	37.200
Sociale Verzekeringsbank						
aantal binnengekomen bezwaarschriften	15.967	14.733	16.105	13.860	12.056	13.056
aantal afgedane bezwaarschriften	17.083	16.953	14.348	13.652	11.890	12.662
	(%)					
gegrond	30	31	27	25	28	35
ingetrokken	7	9	19	15	13	12
niet-ontvankelijk	19	18	14	12	13	11
ongeground	43	42	40	48	46	42
	(abs.)					
Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen						
aantal afgedane bezwaarschriften	137.600	115.100	101.500	87.300	84.200	85.400
	(%)					
gegrond	.	.	30	27	26	23
ongeground	.	.	39	40	40	40
niet-ontvankelijk	.	.	9	8	8	8
ingetrokken	.	.	22	24	26	29
	(abs.)					
Centrale Verwerking Openbaar Ministerie****						
instroom beroepen bij Officier van Justitie	4.152	324.343	366.757	343.393	351.400	333.780
uitstroom beroepen bij Officier van Justitie	2.011	294.126	376.418	329.355	360.206	317.449
ongeground verklaard	848	133.548	172.971	137.581	162.316	153.646
niet-ontvankelijk	118	17.720	21.887	26.455	31.378	25.555
gegrond verklaard	956	132.357	169.031	153.617	151.588	121.267
gedeeltelijk gegrond verklaard	65	8.961	10.404	9.526	11.976	8.836
overig	24	1.540	2.125	2.176	2.948	4.008

* In 2009 heeft de Belastingdienst een nieuwe definitie gehanteerd waarbij uitsluitend de bezwaarschriften worden geteld welke zijn ontvangen n.a.v. de definitieve, navorderings- en naheffingsaanslagen. In de tweede helft van 2010 heeft de Belastingdienst een nieuw systeem voor de bewaking van de doorlooptijden van bezwaarschriften voor de belastingmiddelen van de belastingregio's in gebruik genomen. Hierdoor is in het cijfer voor 2010 een klein aantal bezwaarschriften niet meegenomen. Daarnaast zijn in 2010 bezwaarschriften leidend tot een ambtshalve vermindering en ingetrokken bezwaarschriften bij de cijfers inbegrepen. Voor de voorgaande jaren is dit niet het geval, hetgeen de toename van het aantal bezwaren in 2010 ten opzichte van 2009 verklaart.

Tabel 4.1 (vervolg)

- ** Cijfers wijken af van vorige publicatie. De cijfers hebben enkel betrekking op Bezwaar Regulier (mvv+vvr). De cijfers zijn excl. de clusterings van de soort aanvragen Bezwaar Asielgerelateerd en Bezwaar Speciale Regeling en de afdoeningen die vallen onder de clustering administratief afgesloten.
- *** Met ingang van 1 januari 2010 zijn de Informatie Beheer Groep en CFI gefuseerd tot Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Cijfers 2005 t/m 2009 hebben betrekking op IBG, cijfers 2010 hebben betrekking op DUO. Cijfers van IBG/DUO zijn voor 2007 en 2008 aangepast in de afronding.
- **** In de wijze van afdoening bij het CVOM ontbreken 4.137 zaken die in AMBer zijn geregistreerd.
- Bron: De Belastingdienst, IND, IBG/DUO, SVB, UWV, CVOM

Tabel 4.2 Aantal binnengekomen bezwaarschriften bij de SVB naar type

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)					
Aantal binnengekomen bezwaarschriften	15.967	14.733	16.105	13.860	12.056	13.056
Ouderdomswet (AOW)	4.847	4.718	4.874	6.165	4.695	4.371
Nabestaandenwet (Anw)	2.212	2.077	1.679	1.007	1.032	888
Kinderbijslagwet (AKW)	7.200	6.347	4.016	3.147	3.380	3.282
overige regelingen	1.708	1.591	5.536	3.541	2.949	4.505
	(%)					
Ouderdomswet (AOW)	30	32	30	44	39	33
Nabestaandenwet (Anw)	14	14	10	7	9	7
Kinderbijslagwet (AKW)	45	43	25	23	28	25
overige regelingen	11	11	34	26	24	35

Bron: SVB

Tabel 4.3 Wijze van afdoening van bezwaarschriften bij het UWV

	2007	2008	2009	2010
	(abs.)			
Totaal	101.500	87.100	84.200	85.400
	(%)			
gegrond	30	27	26	23
ongeground	39	40	40	40
niet-ontvankelijk	9	8	8	8
ingetrokken	22	24	26	29
	(abs.)			
Werkloosheidswet (WW)	34.500	26.500	30.300	35.200
	(%)			
gegrond	26	25	25	22
ongeground	39	39	38	36
niet-ontvankelijk	8	8	7	8
ingetrokken	27	28	30	35
	(abs.)			
Arbeidsongeschiktheid (AG)	37.500	35.300	32.600	31.800
	(%)			
gegrond	29	26	26	22
ongeground	45	46	44	45
niet-ontvankelijk	9	8	9	8
ingetrokken	17	20	21	25

Tabel 4.3 (vervolg)

	(abs.)			
Ziektewet (ZW)	26.500	23.800	21.000	18.300
	(%)			
gegrond	37	32	27	26
ongeground	30	32	36	38
niet-ontvankelijk	10	9	9	9
ingetrokken	23	26	28	26
	(abs.)			
Overig	3.000	1.500	300	100
	(%)			
gegrond	27	23	32	11
ongeground	43	46	50	80
niet-ontvankelijk	9	8	15	5
ingetrokken	21	23	3	4

Bron: UWV

Tabel 4.4 Doorlooptijden van bezwaarprocedures bij verschillende instanties

	2007	2008	2009	2010
	(% binnen wettelijke termijn)			
Belastingdienst*	83	83	87	87
Informatie Beheer Groep / Dienst Uitvoering Onderwijs*	83	83	95	95
Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen				
wetstechnisch**	85	88	92	87
medisch***	65	71	79	77
	(doorlooptijd in weken)			
Immigratie- en Naturalisatiedienst	37	26	21	17
Centrale Verwerking Openbaar Ministerie	4,1	4,3	5	5,7

* Wettelijke termijn van 6 weken.

** Wettelijke termijn van 13 weken.

*** Wettelijke termijn van 17 weken.

Bron: De Belastingdienst, IND, IBG/DUO, UWV, CVOM

Tabel 4.5 In- en uitstroom zaken in bindend advies

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Huurcommissie											
aantal binnengekomen verzoeken (geschillen en rappèlzaken*)		72.103	70.249	67.042	50.654	44.237	18.067	11.864	11.372	15.649	11.428
aantal afgedane geschillen		61.708	82.205	65.078	56.916	58.020	33.491	15.107	11.024	13.839	13.224
De Geschillencommissie											
aantal binnengekomen geschillen	10.056	10.479	11.371	11.873	11.781	12.990	11.973	11.000	11.064	10.483	7.826
aantal te behandelen geschillen		1.478	1.712	2.256	2.097	2.809	2.848	3.014	3.109	14.515	11.652
(onderlinge) schikkingen										3.199	2.167
buiten werkgebied / ondernemer niet aangesloten / consument niet voldaan		3.520	3.547	3.431	4.185	4.965	3.749	3.355	2.685	2.621	1.362
overige		1.945	2.363	2.343	1.000	1.253	1.259	1.331	1.473	1.373	1.076
nog af te handelen		4.618	4.821	4.564	4.793	4.163	3.588	3.673	4.034	4.205	4.001
uitspraken		3.322	3.546	4.125	4.273	4.606	4.786	3.504	3.417	3.117	3.046
Stichting Klachteninstituut Verzekeringen**											
Ombudsman (Schade en Leven)	4.304	4.257	4.594	5.092	6.305	5.466	5.012				
aantal binnengekomen klachten		685	747	1.009	2.155	1.782	1.518				
niet ontvankelijk, geseponeerd, 'informatief'		1.986	1.899	2.127	2.111	1.637	1.350				
niet voor toewijzing vatbaar		1.484	1.451	1.425	1.300	1.605	1.400				
ten gunste van klager afgehandeld		238	306	473	763	474	605				
anders (ingetrokken, ter kennisneming)											
Raad van Toezicht Verzekeringen											
binnengekomen	145	161	149	155	153	180	168				
afgedaan	191	155	117	144	150	157	155				
Dutch Securities Institute											
Klachtencommissie**											
aantal ingediende klachten	369	381	456	737	376	256	315				
aantal uitspraken	170	262	230	207	200	288	157				

Tabel 4.5 (vervolg)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
(deels) toegewezen		93	83	82	84	185	103				
afgewezen		169	147	125	116	103	54				
schikking/ingetrokken		53	37	67	62	49	50				
bezwaren			37	52	61	72	37				
Tucht- en geschillencommissie***											
aantal geschillen	82	67	50	56	17	20	.				
aantal behandeld	32	17	15	13	7	14	.				
tuchtzaken		6	5	2	1	6	.				
Commissie van Beroep											
aantal zaken		21	28	23	69	149	37				
aantal uitspraken		16	13	20	20	22	8				
Klachteninstituut Financiële Dienstverlening (sinds april 2007)											
Ombudsman											
ontvangen									6.411	7.818	6.719
in behandeling genomen									3.802	3.505	4.355
resultaat									972	1.102	1.165
Geschillencommissie											
ontvangen									347	443	609
SGO/ Stichting Onderwijsgeschillen****											
totaal aantal zaken in behandeling	.	.	230	318	341	437	384	371	431	460	422
totaal uitspraken/adviezen	.	.	60	98	129	117	132	143	169	205	209

* Rappelzaken zijn zaken m.b.t. huurverhogingen waarbij er nog niet echt sprake is van een geschil. Deze procedurenogenlijkheid is met de wetswijzigingen van 1 juli 2006 vervallen. Dit verklaart voor een deel de grote daling van het aantal verzoeken in 2006 ten opzichte van de vorige jaren.

** SKV en de klachtencommissie van DSI zijn per 1 april 2007 opgegaan in het Kifid. Om die reden ontbreken cijfers van na 2006.

*** De cijfers voor 2006 t/m 2008 zijn vanwege onvergelykbaarheid niet weergegeven.

**** Per 1 januari 2009 is de SGO opgegaan in de Stichting Onderwijsgeschillen. De cijfers vanaf 2009 hebben betrekking op alle commissies tezamen die vallen onder de Stichting Onderwijsgeschillen.

Bron: Huurcommissie, De Geschillencommissie, SKV, Raad van Toezicht Verzekeringen, DSI, Kifid, Stichting Onderwijsgeschillen

Tabel 4.6 Doorlooptijden van bindendadviesprocedures bij verschillende instanties

	2007	2008	2009	2010
	(% binnen termijn)			
Huurcommissie				
huurprijsgeschillen*	78	93	87	82
servicekostengeschillen**	81	89	82	83
jaarlijkse huurverhoging*	87	95	97	85
	(behandelduur in maanden)			
De Geschillencommissie	4,6	5,2	4,7	4,4

* Binnen 6 maanden.

** Binnen 7 maanden.

Bron: Huurcommissie en De Geschillencommissie

Tabel 4.7 In- en uitstroom van verzoekschriften bij de Nationale ombudsman

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Binnengekomen verzoekschriften	8.242	9.528	9.643	10.518	11.156	11.852	14.607	13.242	13.073	12.222	13.979
Afgehandelde verzoekschriften	8.172	9.088	10.363	10.214	11.347	11.451	14.910	13.096	13.102	12.257	14.311
geen betrekking op de overheid			1.677	1.629	1.688	1.678	1.717	1.849	1.701	1.598	2.256
doorverwijzing/informatie			5.788	5.936	6.597	6.640	7.792	7.370	6.787	6.630	8.298
via onderzoek afgedaan	3.094	2.717	2.898	2.750	3.062	3.133	5.401	3.877	4.614	4.029	3.757
oplossing door interventie						1.638	3.952	2.899	4.120	3.550	2.973
bemiddeling											53
onderzoek met brief							719	399	36	-	136
terug naar overheidsinstantie						861					-
tussentijds beëindigd/opgelost						213	329	240	134	176	213
onderzoek met behoorlijkheidsoordeel						421	401	339	324	303	382
rapporten	378	404	411	504	506	417	400	334	322	295	377

Bron: Instituut Nationale ombudsman

Tabel 4.8 Gemiddelde doorlooptijd van de behandeling van klachten

	2008	2009	2010
	(kalenderdagen)		
Geen betrekking op de overheid	9	9	10
Over de overheid			
informatie of doorverwijzing	43	43	35
in onderzoek genomen	84	90	96
oplossing door interventie	59	58	46
bemiddeling			182
onderzoek met behoorlijkheidsoordeel in rapport (in maanden)	12	14	13
onderzoek met brief (in maanden)			7
tussentijds opgelost of beëindigd	162	140	136
terug naar overheidsinstantie	144		

Bron: Instituut Nationale ombudsman

Tabel 4.9 In- en uitstroom van zaken in arbitrageprocedures

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
(abs.)											
Raad van Arbitrage voor de Bouw	1.097	1.183	1.185	1.185	1.090	1.020	984	1.085	1.171	1.287	1.306
aanhangig gemaakte geschillen	1.023	1.009	1.002	1.090	1.184	1.229	1.016	920	1.150	1.228	1.305
definitief afgehandelde geschillen	272	333	293	340	373	390	266	288	389	439	431
ingetrokken	806	746	784	825	879	895	819	701	828	953	996
uitspraken	491	421	513	587	628	655	628	499	600	697	654
eindvonnis	210	188	164	140	157	137	102	91	121	139	169
schikking/dading in vonnis	26	45	34	31	30	19	30	38	31	29	42
proces-verbaal van plaatsopneming	79	92	73	67	64	84	59	73	76	88	93
overig											
Garantie Instituut Woningbouw*	949	.	.	.	870	.	.	.	.	.	.
verzoeken	768	628	1.012	888	802	.	.	.	.	.	.
in behandeling	372	285	249	273	382	.	.	.	.	.	.
vonnis	389	340	325	450	496	.	.	.	.	.	.
ingetrokken											
Nederlands Arbitrage Instituut	145	179	170	143	130	141	136	117	140	145	125
ingekomen zaken (arbitrage en bindend advies)	31	42	55	40	31	50	40	44	42	48	33
afgehandelde zaken (arbitrage en bindend advies)	5	3	7	2	4	4	1	7	2	6	2
minitrage / mediation**											

* Het GIW is per 1 januari 2010 opgeheven en heeft geen informatie kunnen verstrekken over de laatste jaren.
** Mediation met ingang van 1 maart 2009.
Bron: RvA, GIW, NAI

Tabel 4.10 Aantal mediators in het NMI Register

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009	2010
	(abs.)											
Aantal mediators in NMI Register	1.814	2.756	3.926	4.550	4.541	4.945	4.293	4.476	4.296	4.585	4.585	4.015

Bron: NMI

Tabel 4.11 Aantal verwijzingen naar mediation

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)					
Verwijzingen via het Juridisch Loket	166	1.413	2.137	2.419	2.758	2.345
Verwijzingen via rechtspraak	830	2.133	3.354	3.708	4.183	4.311

Bron: Het Juridisch Loket en Raad voor de rechtspraak

Tabel 4.12 In- en uitstroom procedures op grond van specifieke wet- en regelgeving of statuten

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
RCC	(abs.)										
ontvangen klachten	1.934	2.640	2.730	2.465	2.836	3.000	2.143	2.434	3.000*	.	.
geregistreerde klachten	1.245	1.375	1.129	1.024	947	.	.	.	.	2.876	5.893
niet in behandeling/per correspondentie afgehandeld	689	899	907	625	645	.	858	983	907	1.210	1.791
uitspraken	979	1.254	986	920	863	971	1.023	1.072	1.100	1.118	1.158
door RCC	680	878	665	576	586	555	544	564	587	602	670
door College van Beroep	49	60	50	50	46	50	39	66	83	72	57
door voorzitter van RCC	250	316	271	294	231	366	440	442	430	444	431
CGB											
binnengekomen verzoeken	232	464	304	238	428	621	694	515	432	473	406
afgehandelde verzoeken	242	378	370	289	369	543	680	637	445	398	423
afgesloten met oordeel	101	150	204	166	179	245	282	247	156	130	203
kennelijk ongegrond		166	86	81	71	127	170	131	111	96	97
ingetrokken/schikking/gesloten	68	62	80	53	112	171	219	249	171	167	118
mediation							9	10	7	5	5

* Schatting.

Bron: Reclame Code Commissie, Commissie Gelijke Behandeling

Tabellen bij hoofdstuk 5: Civiele rechtspraak

Tabel 5.1 Instroom civiele rechtspraak in eerste aanleg

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
(abs.)											
Kanton, bodemprocedure	276.701	302.970	300.554	372.978	446.653	454.879	443.721	444.657	512.881	602.633	622.927
Kanton, verzoekschriftprocedure	.	156.884	191.496	211.146	218.069	224.241	234.325	235.508	259.642	291.425	294.311
Kanton, kortgedingprocedure	12.402	13.065	11.385	12.983	13.393	12.490	10.966	9.678	9.553	10.369	9.437
Civiel, bodemprocedure	29.764	32.283	29.916	32.597	36.731	35.203	38.119	34.276	36.536	40.832	41.163
Civiel, verzoekschriftprocedure	.	137.636	133.830	140.863	150.203	154.558	159.231	165.746	165.616	173.409	178.944
Civiel, kortgedingprocedure	15.205	14.973	14.870	13.966	13.807	13.906	13.500	13.778	14.159*	15.186*	14.047*
Civiel, presidentsrekest	.	22.294	22.134	23.742	25.502	25.967	25.817	26.551	27.563	30.717	28.637

* Exclusief voorlopige voorziening schuldsanering.
Bron: Raad voor de rechtspraak

Tabel 5.2 Sectoren kanton, afgedane zaken

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
(abs.)											
Totaal afgedaan	398.268	487.962	506.319	595.609	675.010	696.332	686.781	681.378	779.970	887.699	927.884
Bodemprocedure	256.842	313.785	303.576	368.442	443.055	458.696	444.552	441.723	515.890	589.608	622.211
eindvonnis met verweer	40.711	47.086	48.705	56.636	69.564	73.795	68.928	65.105	67.911	71.808	80.019
verstekvonnis	167.762	208.430	200.528	254.252	304.692	317.009	312.621	315.378	379.026	442.260	465.067
overige afdoening	48.369	58.269	54.343	57.554	68.799	67.892	63.003	61.240	68.953	75.540	77.125
Kort geding	11.900	12.726	10.910	12.896	13.271	12.487	11.108	9.665	9.342	10.258	9.511
eindvonnis met verweer	3.947	3.969	3.560	4.489	4.773	4.486	4.056	3.533	3.552	3.918	3.825
verstekvonnis	4.349	4.589	3.100	3.574	3.401	3.043	2.701	2.124	1.918	1.864	1.426
overige afdoening	3.604	4.168	4.250	4.833	5.097	4.958	4.351	4.008	3.872	4.476	4.260
Verzoekschriftprocedure	129.526	161.451	191.833	214.271	218.684	225.149	231.121	229.990	254.738	287.833	296.162
eindbeschikking	116.212	151.680	180.319	203.318	207.847	214.309	219.977	217.262	239.043	269.256	279.118
overige afdoening	13.314	9.771	11.514	10.953	10.837	10.840	11.144	12.728	15.695	18.577	17.044

Bron: Raad voor de rechtspraak

Tabel 5.3 Sectoren civiel, afgedane zaken

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Totaal afgedaan	(abs.)	181.794	182.940	186.935	200.933	204.861	207.487	212.042	213.738	226.860	235.022
Bodemprocedure	32.055	32.350	32.449	34.963	39.669	38.042	37.470	35.393	36.236	40.245	42.174
eindvonnis met verweer	8.941	9.680	10.058	10.689	11.355	9.882	10.050	10.887	11.607	12.648	13.711
verstekvonnis	9.202	10.152	10.089	12.042	14.791	14.538	14.189	12.284	12.744	15.930	16.806
overige afdoening	13.912	12.518	12.302	12.232	13.523	13.622	13.231	12.222	11.885	11.667	11.657
Kort geding*	14.164	14.346	15.010	14.058	13.653	13.865	13.475	13.577	15.262	15.057	14.145
eindvonnis met verweer	5.988	6.161	6.633	6.390	6.099	6.304	6.294	6.364	6.869	7.047	6.815
verstekvonnis	2.714	2.455	2.387	1.961	1.975	1.884	1.750	1.667	1.751	2.001	1.693
overige afdoening	5.462	5.730	5.990	5.707	5.579	5.677	5.431	5.546	6.642	6.009	5.637
Verzoekschriftprocedure		135.098	135.481	137.914	147.611	152.954	156.542	163.072	162.240	171.558	178.703
eindbeschikking		122.921	122.767	126.225	134.953	139.895	143.277	150.051	149.431	157.414	164.853
overige afdoening		12.177	12.714	11.689	12.658	13.059	13.265	13.021	12.809	14.144	13.850

* Exclusief voorlopige voorziening schuldsanering.
Bron: Raad voor de rechtspraak

Tabel 5.4 Gerechtshoven, instroom en beslissingen

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*	2010*
	(abs.)									
Nieuwe dagvaardingszaken	5.281	6.494	7.373	7.588	7.771	7.195	6.981	7.201	8.120	7.775
Afgedaan met eindarrest	3.368	3.514	3.892	4.331	4.689	4.659	4.559	4.736	4.988	5.119
Ingediende verzoekschriften	4.057	3.961	4.566	5.283	6.462	6.810	6.810	7.065	7.395	7.632
Afgedaan met eindbeschikking	3.042	3.520	3.903	4.466	5.355	5.985	6.082	6.767	7.148	7.129

* Bij dagvaardingen inclusief nevenverzoeken verdeling goederen (een nieuwe categorie zaken, die pas vanaf 1-1-2009 wordt geteld).

Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

Tabel 5.5 Hoge Raad, instroom en arresten

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)									
Nieuwe dagvaardingszaken	360	340	320	355	341	353	362	343	352	370
Afgedaan met eindarrest	339	371	375	344	308	314	268	314	319	360
Ingediende verzoekschriften	145	100	151	145	172	189	220	242	217	280
Afgedaan met eindbeschikking	150	115	115	122	144	149	207	216	208	220

Bron: Hoge Raad, CBS

Tabel 5.6 In- en uitstroom eerste aanleg, naar zaakstype (handelszaak, familiezaak)*

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)								
Kanton, instroom									
Handelszaken	373.089	455.458	522.129	526.267	505.623	487.625	555.763	650.234	650.538
Familiezaken	118.961	128.666	142.593	153.526	172.423	192.650	216.760	243.824	266.700
Kanton, uitstroom									
Handelszaken	374.727	448.320	516.965	530.337	506.828	480.498	556.728	640.771	653.604
Familiezaken	117.491	129.372	140.847	152.346	167.487	189.941	213.018	237.281	264.769
Civiel, instroom									
Handelszaken	60.076	68.480	76.022	74.363	76.200	70.391	65.840	75.415	77.898
Familiezaken	103.670	104.980	110.912	115.400	121.150	129.633	136.315	138.826	142.209
Civiel, uitstroom									
Handelszaken	63.530	70.288	78.516	77.090	75.429	71.735	66.120	73.672	78.110
Familiezaken	106.524	104.036	109.409	114.226	119.018	127.337	133.047	138.131	142.767

* Uitstroom is totaal van eindvonnissen en overige afdoeningen.

Bron: Raad voor de rechtspraak, CBS

Tabel 5.7 Partijconstellatie in huur- en arbeidszaken bij de sector kanton

	2008	2009	2010
(abs.)			
Arbeid - dagvaarding			
eiser: natuurlijk persoon, gedaagde: natuurlijk persoon	1.477	1.227	1.230
eiser: natuurlijk persoon, gedaagde: rechtspersoon	2.427	2.658	3.088
eiser: rechtspersoon, gedaagde: natuurlijk persoon	497	544	583
eiser: rechtspersoon, gedaagde: rechtspersoon	173	241	288
totaal	4.574	4.670	5.189
Arbeid - verzoekschrift			
eiser: natuurlijk persoon, gedaagde: natuurlijk persoon	2.873	3.272	2.173
eiser: natuurlijk persoon, gedaagde: rechtspersoon	471	440	342
eiser: rechtspersoon, gedaagde: natuurlijk persoon	17.926	22.656	17.407
eiser: rechtspersoon, gedaagde: rechtspersoon	15	22	30
totaal	21.285	26.390	19.952
Huurzaak - verzoekschrift			
eiser: natuurlijk persoon, gedaagde: natuurlijk persoon	262	195	182
eiser: natuurlijk persoon, gedaagde: rechtspersoon	106	101	100
eiser: rechtspersoon, gedaagde: natuurlijk persoon	114	107	85
eiser: rechtspersoon, gedaagde: rechtspersoon	151	161	143
totaal	633	564	510

Bron: Raad voor de rechtspraak, ODB

Tabel 5.8 Geldelijk belang handelszaken civiele sector*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Totaal	(abs.)										
	24.397	26.325	26.934	29.740	33.939	32.599	31.757	30.553	31.609	35.653	37.547
€ 1 - € 2.500	245	225	232	272	219	230	210	225	195	317	457
€ 2.501 - € 5.000	1.324	997	553	357	366	330	239	248	252	289	342
€ 5.001 - € 7.500	3.698	3.898	3.874	4.207	5.084	4.645	4.238	3.601	3.890	4.711	4.832
€ 7.501 - € 10.000	2.642	2.892	2.956	3.391	3.987	3.747	3.478	3.093	3.067	3.750	3.887
€ 10.001 - € 12.500	1.998	2.108	2.182	2.454	2.895	2.784	2.476	2.289	2.362	2.626	2.823
€ 12.501 - € 15.000	1.390	1.649	1.641	1.975	2.283	2.052	1.976	1.840	1.740	1.944	2.099
€ 15.001 - € 17.500	1.088	1.200	1.226	1.419	1.720	1.611	1.545	1.433	1.399	1.640	1.715
€ 17.501 - € 20.000	886	1.029	1.044	1.149	1.365	1.365	1.286	1.178	1.247	1.287	1.372
€ 20.001 - € 22.500	648	758	763	918	1.091	1.055	1.020	979	960	1.111	1.126
€ 22.501 - € 25.000	605	682	780	870	1.039	962	948	874	799	941	1.045
€ 25.001 - € 27.500	404	511	532	652	791	833	799	753	726	831	871
€ 27.501 - € 30.000	382	371	445	545	636	622	606	647	633	736	735
€ 30.001 - € 32.500	326	354	380	437	545	553	533	529	529	576	611
€ 32.501 - € 35.000	275	315	368	428	412	453	491	450	447	486	592
€ 35.001 - € 37.500	213	246	303	344	404	401	448	415	400	432	485
€ 37.501 - € 40.000	213	230	248	300	343	335	373	350	340	379	437
€ 40.001 - € 42.500	171	204	208	265	289	313	278	290	261	365	322
€ 42.501 - € 45.000	150	160	224	216	234	274	247	257	278	330	340
€ 45.001 - € 47.500	164	219	219	260	279	298	225	219	251	279	305
€ 47.501 - € 50.000	137	137	187	196	243	239	250	245	271	282	314
€ 50.001 - € 100.000	1.221	1.417	1.623	1.853	2.146	2.148	2.084	2.061	2.216	2.481	2.478
€ 100.001 - € 150.000	399	487	580	674	804	774	734	743	737	835	827
€ 150.001 - € 200.000	202	253	290	355	425	391	390	348	405	413	456
Meer dan € 200.000	595	789	965	1.209	1.347	1.363	1.410	1.294	1.470	1.542	1.649
€ 0 of geldelijk belang niet gespecificeerd	5.021	5.194	5.111	4.994	4.992	4.821	5.473	6.192	6.734	7.070	7.427

* Deze zaaksaantallen zijn gebaseerd op een uitvraag in de landelijke onderzoeksdatabase (ODB), exclusief insolventies en kort gedingen, en tellen niet op tot het totaal aan afgedane zaken van tabel 5.6.

Bron: Raad voor de rechtspraak, ODB

Tabel 5.9
Geldelijk belang handelszaken sector kanton*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Totaal	(abs.)										
	206.772	254.393	249.939	312.302	375.462	392.978	384.232	384.545	453.840	521.549	551.177
€ 1 - € 500	88.231	109.867	104.426	129.050	159.748	156.307	143.404	135.198	175.944	235.304	238.420
€ 501 - € 2.500	83.295	102.336	104.341	130.004	153.233	171.251	179.514	196.431	215.555	219.923	239.618
€ 2.501 - € 5.000	18.417	22.511	24.915	29.963	36.115	38.003	37.612	36.746	43.605	49.099	54.627
€ 5.001 - € 25.000	2.358	2.781	3.631	4.363	5.342	5.604	5.004	5.324	5.745	6.312	7.493
Meer dan € 25.000	416	541	644	839	1.037	1.100	1.094	1.227	1.419	1.323	1.699
€ 0 of geldelijk belang niet gespecificeerd	14.055	16.357	11.982	18.083	19.987	20.713	17.604	9.619	11.572	9.588	9.320

* Deze zaaksaantallen zijn gebaseerd op een uitvraag in de landelijke onderzoeksdatabase (ODB), exclusief kort gedingen, en tellen niet op tot het totaal aan afgedane zaken van tabel 5.6.

Bron: Raad voor de rechtspraak, ODB

Tabel 5.10 Gemiddelde doorlooptijden in de civiele rechtspraak

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(wkn)					
Sector Kanton						
eindvonnis in bodemprocedure met enquête descente of pleidooi	43	44	43	47	41	43
eindvonnis in bodemprocedure zonder enquête descente of pleidooi	16	15	16	19	15	17
verstekvonnis in bodemprocedure	1	1	1	1	1	1
beschikking verzoekschrift ontbinding arbeidsovereenkomst	3	2	3	3	3	3
beschikkingen verzoekschrift (excl. ontbindings- en familiezaken)	13	8	10	16	18	26
voorlopige voorziening (kort geding)	4	4	4	5	5	5
Sector Civiel, handelszaken						
eindvonnis in bodemprocedure	82	75	60	61	61	59
verstekvonnis in bodemprocedure	5	5	5	6	6	6
beschikking verzoekschrift handel	9	9	8	8	7	8
beëindigde faillissementen	151	161	104	113	114	111
kort geding	7	7	6	7	6	6
Familiezaken						
sector Kanton, familiezaak	4	4	4	5	4	5
sector Civiel, scheidingszaak	17	16	16	16	16	16
sector Civiel, beschikking verzoekschriftprocedure kinderrechter	7	8	8	8	6	5
sector Civiel, overige familiezaak (bv. adoptie)	22	22	22	23	24	24

Bron: Raad voor de rechtspraak, jaarverslagen

Tabellen bij hoofdstuk 6: Bestuursrechtspraak

Tabel 6.1 Uitspraken door de rechtbank naar soort procedure en naar uitspraak

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2010*
	(abs.)										(%)	100
Totaal uitstroom**	38.385	40.166	41.015	44.558	47.841	59.359	76.359	72.312	69.296	66.721	69.617	
Vereenvoudigde behandeling	3.464	3.907	4.225	4.297	4.157	5.963	8.377	7.594	6.253	6.182	6.248	9,0
vv. kennelijk ongegrond	375	430	693	693	721	763	1.048	897	651	683	652	
vv. kennelijk gegrond	661	737	779	726	712	702	855	731	668	730	467	
vv. overige uitspraken	2.428	2.740	2.753	2.878	2.724	4.498	6.474	5.966	4.934	4.769	5.129	
Gewone of versnelde behandeling	20.361	20.675	20.201	22.730	25.313	27.824	34.625	35.947	34.789	32.251	36.671	52,7
vv. ongegrond	12.283	12.920	12.992	14.633	15.590	16.547	20.152	20.337	20.544	19.463	22.980	
vv. gegrond	7.028	6.601	6.192	6.699	8.143	9.545	12.549	13.289	11.905	10.684	11.226	
vv. overige uitspraken	1.050	1.154	1.017	1.398	1.580	1.732	1.924	2.221	2.340	2.104	2.465	
Voorlopige voorziening	5.237	5.189	5.715	6.050	5.900	6.302	6.231	5.553	5.225	5.074	4.690	6,7
vv. afgewezen	3.630	3.657	3.992	4.172	4.006	4.154	4.258	3.732	3.535	3.463	3.235	
vv. geheel of gedeeltelijk toegewezen	1.158	1.044	1.125	1.133	1.239	1.361	1.286	1.157	1.100	1.079	878	
vv. overige uitspraken	449	488	598	745	655	787	687	664	590	532	577	
Ingetrokken of op andere wijze afgedaan	9.323	10.395	10.874	11.481	12.471	19.270	27.126	23.318	23.029	23.214	22.008	31,6

* Voorlopige cijfers.
 ** Excl. vreemdelingenzaken.
 Bron: CBS

Tabel 6.2 Uitspraken door de rechtbank

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2010*
	(abs.)											(%)
Totaal uitstroom**	38.385	40.166	41.015	44.558	47.841	59.359	76.359	72.312	69.296	66.721	69.617	100
economisch bestuursrecht	56	96	345	195	228	193	140	122	121	101	66	0,1
ambtenaren	3.678	3.062	2.825	2.876	3.442	3.631	3.432	3.168	2.719	2.434	2.422	3,5
bijstand	4.837	4.889	4.515	4.806	5.162	7.338	9.065	9.080	8.446	7.630	8.149	11,7
sociale verzekeringen	15.130	15.350	16.175	18.612	20.984	21.381	19.589	16.714	14.416	13.933	16.006	23,0
studiefinanciering	77	1.240	913	1.014	1.232	1.399	1.679	1.341	1.572	1.510	1.498	2,2
belasting***						8.726	26.222	23.782	24.420	22.541	22.722	32,6
douane***						62	164	324	346	171	233	0,3
wonen, bouwen, waterschappen	4.166	4.651	4.523	4.752	4.396	4.806	5.331	5.502	5.298	5.191	5.275	7,6
overige zaken	10.441	10.878	11.719	12.303	12.397	11.823	10.737	12.279	11.958	13.210	13.246	19,0

Tabel 6.2 (vervolg)

In 2010*:

Totaal	Vereenvoudigde behandeling		Gewone of versnelde behandeling		Voorlopige voorziening			Ingetrokken of anders afgedaan				
	overige uitspraken	kennelijk ongegron- d	kennelijk gegrond	kennelijk ongegron- d	overige uitspraken	geheel of gedeelte- lijk toegewezen	afge- wezen		overige uitspraken			
12.571	26.867	8.171	467	652	5.129	11.226	22.980	2.465	878	3.235	577	22.008
18	30	3	-	-	2	16	14	1	2	16	-	15
539	927	150	37	7	71	449	734	73	53	186	6	806
1.666	3.855	790	45	82	366	1.366	2.953	295	255	820	129	1.838
2.685	7.316	1.643	94	186	912	2.534	6.852	688	57	278	43	4.362
104	839	222	2	58	163	101	775	53	1	6	6	333
4.232	6.632	2.909	117	207	2.404	4.115	6.402	469	-	23	36	8.949
96	70	26	-	-	26	96	68	-	-	2	-	41
808	2.200	656	26	25	290	660	1.534	284	122	641	82	1.611
2.423	4.998	1.772	146	87	895	1.889	3.648	602	388	1.263	275	4.053

* Voorlopige cijfers.

** Excl. vreemdelingenzaken.

*** Vanaf 2005 komen belasting- en douanezaken in eerste aanleg bij de rechtbanken. Voor die tijd kwamen zij in eerste aanleg bij de gerechtshoven.

Bron: CBS

Tabel 6.3 Instroom bij en uitspraken door de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010
	(abs.)											(%)
Totaal instroom	5.712	6.483	7.488	9.780	11.227	11.201	10.100	9.819	10.155	11.081	14.899	100,0
w.v. (hoger)beroepschrijven	4.025	4.768	5.907	7.873	9.506	9.554	8.646	8.470	8.827	9.527	12.135	81,4
w.v. verzoeken om voorlopige voorziening en schorsing	1.687	1.715	1.581	1.907	1.721	1.647	1.454	1.349	1.328	1.554	2.764	18,6
<i>In eerste en enige aanleg - instroom</i>												
Milieu, ruimtelijke ordening	3.612	3.501	3.073	2.831	2.960	2.824	2.651	2.494	2.415	3.011	3.064	20,6
w.v. beroepschrijven	2.097	2.158	2.007	1.812	1.986	1.918	1.903	1.848	1.761	2.253	2.288	
w.v. verzoeken om voorlopige voorziening en schorsing	1.515	1.343	1.066	1.019	974	906	748	646	654	758	776	
<i>In hoger beroep - instroom</i>												
Vreemdelingenzaken*		586	2.115	4.431	5.547	5.607	4.960	4.609	4.670	5.288	9.013	60,5
w.v. hogerberoepschrijven		494	1.855	3.838	5.120	5.199	4.559	4.204	4.317	4.853	7.320	
w.v. verzoeken om voorlopige voorziening en schorsing		92	260	593	427	408	401	405	353	435	1.693	
Wonen, bouwen, waterschappen	2.100	2.396	2.300	2.518	2.720	2.770	2.489	2.716	3.070	2.782	2.822	18,9
w.v. hogerberoepschrijven	1.928	2.116	2.045	2.223	2.400	2.437	2.184	2.418	2.749	2.421	2.527	
w.v. verzoeken om voorlopige voorziening en schorsing	172	280	255	295	320	333	305	298	321	361	295	
	(abs.)											(%)
Totaal uitstroom	6.338	7.316	8.462	9.438	10.615	11.352	10.348	9.497	9.763	10.520	13.374	100,0
w.v. (hoger)beroepschrijven	4.545	5.474	6.806	7.538	9.259	9.673	8.881	8.167	8.411	9.075	10.605	79,3
w.v. verzoeken om voorlopige voorziening en schorsing	1.793	1.842	1.656	1.900	1.356	1.679	1.467	1.330	1.352	1.445	2.769	20,7
<i>In eerste en enige aanleg - uitstroom</i>												
Milieu, ruimtelijke ordening	4.436	4.624	3.751	3.069	3.008	2.881	2.590	2.493	2.369	2.641	2.942	22,0
w.v. beroepschrijven	2.816	3.157	2.616	2.044	2.016	1.927	1.838	1.852	1.706	1.951	2.132	
w.v. verzoeken om voorlopige voorziening en schorsing	1.620	1.467	1.135	1.025	992	954	752	641	663	690	810	

Tabel 6.3 (vervolg)

In hoger beroep - uitstroom
Vreemdelingenzaken*
w.v. hogerberoepschriften
w.v. verzoeken om voorlopige voorziening en schorsing

Wonen, bouwen, waterschappen
w.v. hogerberoepschriften
w.v. verzoeken om voorlopige voorziening en schorsing

In 2010:

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010
(abs.)												(%)
		520	1.836	3.839	5.090	5.825	5.017	4.480	4.387	4.840	7.726	57,8
		432	1.587	3.260	5.038	5.423	4.619	4.082	4.026	4.432	6.077	
		88	249	579	52	402	398	398	361	408	1.649	
	1.902	2.172	2.875	2.530	2.517	2.646	2.741	2.524	3.007	3.039	2.706	20,2
	1.729	1.885	2.603	2.234	2.205	2.323	2.424	2.233	2.679	2.692	2.396	
	173	287	272	296	312	323	317	291	328	347	310	
Totaal		Met zitting		Buiten zitting		Ingetrokken of op andere wijze afgedaan						
		(hoger) beroep	voorl.	(hoger) beroep	voorl.	(hoger) beroep	voorl.					
(abs.)												
	13.374	3.353	710	6.039	1.743	1.213	316					
	2.942	1.203	495	341	92	588	223					
	7.726	429	11	5.464	1.609	184	29					
	2.706	1.721	204	234	42	441	64					

* Vanaf 2001 behandelt de Raad van State vreemdelingenzaken in hoger beroep.
Bron: Raad van State (jaarverslagen)

Tabel 6.4 Uitspraken door de Centrale Raad van Beroep

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2010*
												(%)
Totaal uitstroom	(abs.)	6.945	6.927	6.666	7.101	7.606	7.825	7.393	7.341	7.473	7.496	100
In eerste aanleg												
pensioenen, uitkeringen	528	623	845	791	531	475	380	219	279	280	249	3,3
In hoger beroep												
ambtenaren	883	1.024	1.338	1.119	930	919	1.040	1.240	884	859	879	11,7
bijstand	617	605	801	954	1.219	1.473	1.295	1.385	1.439	1.715	1.796	24,0
sociale verzekeringen	4.562	4.663	3.876	3.663	4.304	4.611	4.964	4.388	4.596	4.405	4.349	58,0
studiefinanciering	-	7	32	120	93	104	119	126	119	170	150	2,0
Overig en onbekend	31	23	35	19	24	24	27	35	24	44	73	1,0
In 2010:*												
		Totaal		Vereenvoudigde		Gewone of versnelde		Voortlopige voorziening		Ingetrokken of		
				behandeling		behandeling				andere afgedaan		
				kennelijk gegron	kennelijk ongegron	overige uitspraken	kennelijk gegron	kennelijk ongegron	overige uitspraken	afgewezen	toegewezen	overige uitspraken
	kennelijk gegron /	kennelijk ongegron	overige uitspraken									
	toegewezen	/ afgewezen										
	(abs.)											
Totaal uitstroom	1.638	3.854	521	3	3	321	1.630	3.783	193	5	68	7
pensioenen, uitkeringen	21	175	28	1	-	18	20	175	10	-	-	-
ambtenaren	263	373	23	-	-	11	259	355	11	4	18	1
bijstand	457	991	147	-	-	115	457	956	30	-	35	2
sociale verzekeringen	858	2.214	299	-	3	159	857	2.198	137	1	13	3
studiefinanciering	32	81	19	-	-	14	32	81	5	-	-	-
overig en onbekend	7	20	5	2	-	4	5	18	-	-	2	1
												1.483
												25
												220
												201
												978
												18
												41

* Voorlopige cijfers.
Bron: CBS

Tabel 6.5 Uitspraken door het College van Beroep voor het bedrijfsleven

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2010* (%)	
	(abs.)												
Totaal uitstroom	1.216	1.320	1.652	1.560	1.226	1.126	989	1.063	949	978	1.352	100	
In eerste aanleg													
sociaal-economische zaken	1.102	1.212	1.535	1.453	1.093	1.012	816	838	818	816	1.161	85,9	
tuchtbeschikkingen	60	51	65	69	96	47	63	72	50	37	35	2,6	
In hoger beroep													
economisch bestuursrecht	52	54	52	38	37	63	106	152	81	76	125	9,3	
Overig en onbekend	2	3	-	-	-	4	4	1	-	5	31	2,3	
In 2010:*		Totaal		Vereenvoudigde behandeling	Gewone of versnelde behandeling		Voorlopige voorziening			Ingetrokken of anders afgedaan			
		kennelijk ongegrond / afgewezen	overige uitspraken	kennelijk geground	kennelijk ongegrond	overige uitspraken	kennelijk geground	kennelijk ongegrond	overige uitspraken	afgewezen	overige uitspraken		
		toegevozen								toegevozen			
		kennelijk geground / toegevozen								geheel of gedeeltelijk toegevozen			
	(abs.)												
Totaal uitstroom	423	419	73	11	15	60	399	339	12	13	65	1	437
sociaal-economische zaken	372	366	61	11	15	53	349	293	8	12	58	-	362
tuchtbeschikkingen	8	17	-	-	-	-	8	17	-	-	-	-	10
economisch bestuursrecht	41	35	8	-	-	3	41	28	4	-	7	1	41
overig en onbekend	2	1	4	-	-	4	1	1	-	1	-	-	24

* Voorlopige cijfers.
Bron: CBS

Tabel 6.6 Uitspraken door de gerechtshoven

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*	2010*	
	(abs.)										(%)		
Totaal uitstroom verkeerszaken	.	.	.	.	19.356	14.561	6.194	5.206	5.298	6.173	6.413	100	
belasting**	14.770	15.358	20.868	20.609	17.533	12.677	4.617	3.255	2.731	3.313	2.669	41,6	
douane**	8	92	274	264	263	188	122	107	101	67	113	56,6	
												1,8	
In 2010:*	Totaal	afgewezen	toegewezen	overig									
	(%)												
verkeerszaken***	100	44,2	16,3	39,4									
	Totaal	Vereenvoudigde behandeling				Gewone of versnelde behandeling			Voorlopige voorziening			Ingetrokken of anders afgedaan	
	kennelijk gegronde/afgewezen	overige uitspraken	kennelijk gegronde	kennelijk ongegronde	overige uitspraken	kennelijk gegronde	kennelijk ongegronde	overige uitspraken	geheel of gedeeltelijk toegewezen	afgewezen	overige uitspraken		
belasting	1.291	1.241	237	2	-	206	1.289	1.241	30	-	-	1	862
douane	19	19	-	-	-	-	19	19	-	-	-	-	75
	(abs.)												

* Voorlopige cijfers.

** Vanaf 2005 komen belasting- en douanezaken in hoger beroep bij de gerechtshoven. Voor die tijd behandelde de hoven deze zaken in eerste aanleg.

*** De informatie over de soort uitspraak in verkeerszaken is afkomstig uit een ander registratiesysteem dan de informatie van de belasting- en douanezaken. Om die reden is ervoor gekozen om deze informatie weer te geven in percentages.

Bron: CBS. Data over verkeerszaken is afkomstig van de Raad voor de rechtspraak.

Tabel 6.7 Instroom bij en uitspraken door de Hoge Raad

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010
	(abs.)											(%)
Totaal instroom	975	1.177	1.118	1.500	1.133	1.498	922	760	749	867	1.009	100
belastingzaken	.	1.105	1.063	1.440	1.086	1.420	877	727	703	810	934	92,6
CRvB-zaken	.	23	39	32	33	78	45	33	46	57	75	7,4
onteigeningszaken*	.	39	14	28	14							
ondernemingskamerzaken**	.	10	2									
Totaal uitstroom	872	797	789	1.058	1.083	1.084	978	863	941	999	968	100
belastingzaken	826	753	737	1.005	1.045	1.053	944	807	898	943	896	92,6
CRvB-zaken	15	11	17	37	18	31	34	56	43	56	72	7,4
onteigeningszaken*	.	30	26	16	20							
ondernemingskamerzaken**	.	4	9									
Soort uitspraken***												
niet-ontvankelijk	91	113	62	172	125	131	200	110	133	128	91	9,4
ongegrond	523	481	495	646	704	691	592	552	613	633	644	66,5
gegrond en verwijzing	132	97	100	111	124	177	119	138	132	109	110	11,4
gegrond en zelf afgedaan	71	58	77	74	92	77	64	51	48	105	71	7,3
overig (bv. prejudiciële vraag aan HvJEG)	5	4	3	2	-	8	3	12	15	24	52	5,4

* Onteigeningszaken worden per 1-9-2004 behandeld door de civiele kamer van de Hoge Raad.

** Ondernemingskamerzaken worden per 1-9-2002 behandeld door de civiele kamer van de Hoge Raad.

*** Tot en met 2004 tellen deze uitspraken op tot het totaal uitspraken in belastingzaken. Vanaf 2006 tellen deze op tot het totaal aantal uitspraken. De uitsplitsing in 2000 telt niet op tot het totaal.

Bron: Hoge Raad (jaarverslagen)

Tabel 6.8 Doorlooptijden in het bestuursrecht (gemiddelde, in weken)*

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)								
Rechtbank									
bestuurszaken (bodenzaken)	53	49	47	43	43	46	46	45	47
voorlopige voorzieningen bestuurszaken	6	6	6	6	6	6	6	6	7
belastingzaken**					38	53	54	53	53
vreemdelingenzaken	55	67	62	45	30	33	30	29	32
Afdeling Bestuursrechtspraak Raad van State									
ruimtelijke ordening	51	35	31	30	32	36	35	35	35
milieu	38	31	27	25	25	26	27	29	25
algemeen hoger beroep	35	29	26	29	30	27	28	30	26
hoger beroep vreemdelingenzaken	5	8	13	14	9	8	11	13	13
Centrale Raad van Beroep									
bestuurszaken (bodenzaken)	106	102	102	87	79	81	83	77	73
voorlopige voorzieningen	9	7	7	6	7	7	8	7	10
College van Beroep voor het bedrijfsleven									
bestuurszaken (bodenzaken)	73	71	60	67	69	73	76	80	87
voorlopige voorzieningen	6	5	11	8	5	4	7	7	7
Gerechtshof									
belastingzaken***	75	73	73	81	111	118	85	79	82
Hoge Raad									
belastingzaken	70	61	69	71	71	92	93	95	64
CRvB-zaken	61	54	68	46	40	111	76	61	50

* Doorlooptijden die beschikbaar zijn in dagen, zijn voor deze publicatie omgerekend naar weken door te delen door 7.

** Sinds 2005 komen belastingzaken in eerste aanleg bij de rechtbank.

*** Sinds 2005 komen belastingzaken in hoger beroep bij het gerechtshof.

Bron: Raad voor de rechtspraak, CBb, CRvB, RvS, Hoge Raad (jaarverslagen)

Tabellen bij hoofdstuk 7: De waardering van de rechtspraak

Tabel 7.1 Uitslagen klantwaarderingsonderzoek Rechtspraak naar thema en instantie*

	Rechtspraak	Rechtbanken	Gerechtshoven	Bijzondere colleges**	Rechtspraak	Rechtbanken	Gerechtshoven	Bijzondere colleges**
	Rechtszoekenden				Professionals			
	(% , gemiddelde)							
Algemene tevredenheid 2011	81	82	76	87	73	73	73	68
rechterlijk functioneren	87	86	86	90	78	77	77	89
bereikbaarheid / administratieve contacten	67	65	75	80	63	64	59	72
ontvangst	56	55	61	53	40	40	40	37
uitspraak	77	77	73	50	65	64	70	74
doorlooptijd	55	57	44	30	46	49	34	18
uitleg vervolprocedure / rechtspraak.nl	90	91	89	87	65	64	74	70
Algemene tevredenheid 2005-2008***	.	77	75	.	.	67	66	.
rechterlijk functioneren	.	.	.	.	.	.	.	.
bereikbaarheid / administratieve contacten	.	.	.	.	.	.	.	.
ontvangst	.	79	77	.	.	71	70	.
uitspraak	.	.	.	.	.	.	.	.
doorlooptijd	.	50	34	.	.	43	26	.
uitleg vervolprocedure / rechtspraak.nl	.	84	80	.	.	74	73	.

* Percentages (zeer) tevreden rechtzoekenden en professionals.

** Bijzondere colleges zijn de Centrale Raad van Beroep (CRvB) en het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb).

*** Uitkomsten van 2005-2008 waren anders van opzet en zijn minder gedetailleerd gepresenteerd. Een precieze één-op-één vergelijking met de nieuwe uitkomsten van 2011 is daarom niet mogelijk.

Bron: Klantwaardering Rechtspraak 2011 (Regioplan en Synovate, 2011), Jaarverslag Rechtspraak 2008 (Raad voor de rechtspraak, 2009)

Tabel 7.2 Algemene tevredenheid over rechtspraak, naar sector en instantie*

	Rechtspraak	Rechtbanken	Gerechthoven	Bijzondere colleges**	Rechtspraak	Rechtbanken	Gerechthoven	Bijzondere colleges**
	Rechtszoekenden				Professionals			
(%, gemiddelde)								
Algemene tevredenheid, 2011	81	82	76	87	73	73	73	68
	88	88	87	87	78	78	81	68
	81	82	76		75	74	77	
	84	86	80		69	70	68	
	77	77			69	69		
	74	76	63		72	73	70	
	.	.			70	70		
Algemene tevredenheid, 2006-2008***	79	.	.	.	80	.	.	.
	85	.	.	.	81	.	.	.
	90	.	.	.	81	.	.	.
	76	.	.	.	82	.	.	.
	85	.	.	.	75	.	.	.
	76	.	.	.	87	.	.	.
	72	.	.	.	78	.	.	.
Algemene tevredenheid, 2003-2005***	.	.	.	.	81	.	.	.
	.	.	.	.	81	.	.	.
	.	.	.	.	.	.	.	.
	.	.	.	.	82	.	.	.
	.	.	.	.	72	.	.	.
	.	.	.	.	87	.	.	.
	.	.	.	.	79	.	.	.

* Percentages (zeer) tevreden rechtzoekenden en professionals.
** Bijzondere colleges zijn de Centrale Raad van Beroep (CRvB) en het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb).
*** Uitkomsten van 2003-2005 en 2006-2008 waren anders van opzet en zijn minder gedetailleerd gepresenteerd. Een precieze één-op-één vergelijking met de nieuwe uitkomsten van 2011 is daarom niet mogelijk.

Bron: Klantwaardering Rechtspraak 2011 (Regioplan en Synovate, 2011), Jaarverslag Rechtspraak 2008 (Raad voor de rechtspraak, 2009)

Tabel 7.3
Tevredenheid over duur van de procedures, naar sector en instantie*

	Rechtspraak	Rechtbanken	Gerechtshoven	Bijzondere colleges**	Rechtspraak	Rechtbanken	Gerechtshoven	Bijzondere colleges**
	Rechtszoekenden				Professionals			
	(%, gemiddelde)							
Tevredenheid over duur procedure, 2011	54	57	44	30	46	49	34	18
	51	55	46	30	40	43	38	18
	54	56	46		40	43	28	
	59	62	48		49	53	33	
	61	61			61	61		
	49	52	36		37	37	37	
		.			60	60		
Tevredenheid over duur procedure, 2006-2008***	44	.	.	.	33	.	.	.
	45	.	.	.	39	.	.	.
	29	.	.	.	23	.	.	.
	41	.	.	.	31	.	.	.
	27	.	.	.	35	.	.	.
	56	.			54	.		
	44	.	.	.	32	.	.	.
Tevredenheid over duur procedure, 2003-2005***	50	.	.	.	41	.	.	.
	36	.	.	.	37	.	.	.
	.	.	.	.	.	.	.	.
	48	.	.	.	43	.	.	.
	62	.	.	.	38	.	.	.
	51	.	.	.	55	.	.	.
	50	.	.	.	39	.	.	.

* Percentages (zeer) tevreden rechtzoekenden en professionals.

** Bijzondere colleges zijn de Centrale Raad van Beroep (CRvB) en het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb).

*** Uitkomsten van 2003-2005 en 2006-2008 waren anders van opzet en zijn minder gedetailleerd gepresenteerd. Een precieze één-op-één vergelijking met de nieuwe uitkomsten van 2011 is daarom niet mogelijk.

Bron: Klantwaardering Rechtspraak 2011 (Regioplan en Synovate, 2011), Jaarverslag Rechtspraak 2008 (Raad voor de rechtspraak, 2009)

Tabel 7.4 Gehonoreerde wrakingsverzoeken gerechten

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)					
Gehonoreerde wrakingsverzoeken gerechten	.	15	17	39	15	21

Bron: Kengetallenrapportages Gerechten (Raad voor de rechtspraak)

Tabel 7.5 Ingediende, afgehandelde en gegronde klachten gerechten

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)					
Ingediende klachten	832	795	887	1.094	1.093	1.208
Afgehandelde klachten	663	755	818	1.056	1.040	1.177
Gegronde klachten	119	161	139	200	187	208

Bron: Klachtenregistratie, Raad voor de rechtspraak

Tabel 7.6 Soorten klachten over gerechten*

	2008	2009	2010
	(abs.)		
Totaal	1.094	1.093	1.208
bejegening	204	153	160
rechterlijke beslissingen	382	366	438
tijdsduur procedures	121	166	140
administratieve fouten	166	171	202
overige	221	237	268

* Bij de samenstelling van deze gegevens is geput uit het digitale klachtenregistratiesysteem van de gerechten.

Bron: Kengetallen Gerechten 2008, 2009 en 2010 (Raad voor de rechtspraak, 2009, 2010 en 2011)

Tabel 7.7 Afgehandelde klachten door gerechten naar wijze van afhandeling

	2008	2009	2010
	(abs.)		
Totaal	1.056	1.040	1.177
niet inhoudelijk behandeld	508	530	627
ongegrond	307	283	297
gegrond	200	187	208
geen oordeel	41	40	45

Bron: Kengetallen Gerechten 2008, 2009 en 2010 (Raad voor de rechtspraak, 2009, 2010 en 2011)

Tabel 7.8
Ingediende klachten Hoge Raad

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)										
Ingediende klachten (Ombudsregeling)	95	79	58	41	48	52	47	39	52	54	43

Bron: Jaarverslagen Hoge Raad

Tabellen bij hoofdstuk 8: Uitgaven rechtsbijstand en rechtspraak

Tabel 8.1 Overheidsuitgaven aan rechtsbijstand

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(mln euro, nominaal)					
Totaal*	429,3	440,0	439,2	461,8	489,6	503,3
Civiel en bestuur	225,5	257,2	241,0	253,3	283,8	295,8
het Juridisch Loket (HJL)	11,8	20,4	19,3	19,8	20,2	21,4
toevoegingen civiel	86,2	110,8	108,2	123,6	139,8	144,9
toevoegingen bestuur	65,8	75,6	69,9	71,2	80,9	85,3
WSNP	16,8	17,9	18,0	14,0	11,7	14,1
uitvoering	10,3	12,4	12,2	13,3	15,6	16,7
overig	34,6	20,1	13,3	11,3	15,6	13,5
Eigen bijdragen Wet op de Rechtsbijstand - civiel en bestuur	28,3	30,3	28,3	29,3	31,7	32,9
	(mln euro, prijzen van 2005)					
Totaal*	429,3	436,0	426,5	434,9	446,0	447,8
Civiel en bestuur	225,5	254,9	234,0	238,5	258,5	263,2
het Juridisch Loket (HJL)	11,8	20,2	18,7	18,6	18,4	19,1
toevoegingen civiel	86,2	109,8	105,1	116,4	127,4	128,9
toevoegingen bestuur	65,8	74,9	67,9	67,1	73,7	75,9
WSNP	16,8	17,7	17,5	13,2	10,6	12,6
uitvoering	10,3	12,2	11,9	12,6	14,2	14,8
overig	34,6	19,9	12,9	10,7	14,2	12,0
Eigen bijdragen Wet op de Rechtsbijstand - civiel en bestuur	28,3	30,0	27,5	27,6	28,9	29,3

* Inclusief strafrecht.

Bron: Jaarverslagen Raad voor de Rechtsbijstand (bewerking Raad voor de rechtspraak)

Tabel 8.2 Rechtsbijstand, productie en overheidsuitgaven per eenheid product

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs., x 1.000)					
Het Juridisch Loket*	.	598,5	611,4	656,0	783,1	770,4
Toevoegingen civiel**	118,7	133,8	145,2	151,6	158,9	159,2
Toevoegingen bestuur**	99,0	97,4	97,9	90,2	90,3	91,0
	(uitgaven per eenheid product, index 2005=100)					
Het Juridisch Loket		100,0	90,8	84,1	69,6	73,3
Toevoegingen civiel	100,0	113,0	99,6	105,6	110,4	111,4
Toevoegingen bestuur	100,0	115,9	104,5	112,0	122,8	125,5

* Betreft klantcontacten.

** Betreft vastgestelde toevoegingen. Cijfer 2010 geschat o.b.v. groei in afgegeven toevoegingen.

Bron: Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand (Raad voor de Rechtsbijstand) en Monitor rechtsbijstand en geschiloplossing (WODC); bewerking Raad voor de rechtspraak

Tabel 8.3 Rechtshulpverleners die gesubsidieerde rechtsbijstand verlenen

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(abs.)					
Totaal	6.787	6.997	6.989	7.103	7.151	7.332
w.o.						
advocaten	.	6.504	6.630	6.817	6.875	7.043
mediators	.	.	374	455	481	509

Bron: Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand (Raad voor Rechtbijstand)

Tabel 8.4 Overheidsuitgaven aan rechtspraak

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(mln euro, nominaal)					
Totaal rechtspraak*	822,8	860,4	920,8	942,6	1003,5	1052,0
rechtbanken, gerechtshoven en bijzondere colleges*	755,5	788,3	843,5	860,5	915,5	960,1
Raad van State	45,5	46,7	49,2	53,4	57,5	58,9
Hoge Raad*	21,8	25,4	28,1	28,7	30,5	32,9
waarvan:						
Civiele en bestuursrechtspraak	595,9	624,2	658,6	667,7	711,3	751,4
rechtbanken	453,9	474,0	495,7	495,5	524,8	556,7
gerechtshoven	63,0	65,2	73,3	75,2	83,7	88,9
bijzondere colleges**	23,9	24,2	25,2	26,5	27,6	27,8
Raad van State	45,5	46,7	49,2	53,4	57,5	58,9
Hoge Raad	9,6	14,0	15,2	17,0	17,6	19,0
Civiele rechtspraak	352,1	377,4	406,3	421,6	453,7	477,7
rechtbanken	298,3	315,4	333,5	344,2	370,6	390,1
gerechtshoven	46,8	50,9	60,2	62,9	68,8	72,4
bijzondere colleges**						
Raad van State						
Hoge Raad	7,0	11,1	12,6	14,4	14,3	15,1
Bestuursrechtspraak	243,8	246,8	252,3	246,1	257,6	273,7
rechtbanken	155,6	158,7	162,2	151,2	154,2	166,6
gerechtshoven	16,2	14,3	13,1	12,3	15,0	16,5
bijzondere colleges**	23,9	24,2	25,2	26,5	27,6	27,8
Raad van State	45,5	46,7	49,2	53,4	57,5	58,9
Hoge Raad	2,6	2,8	2,5	2,6	3,3	3,9
Betaalde griffierechten***	168,0	163,5	156,3	162,9	185,1	199,5
	(mln euro, prijzen 2005)					
Civiele en bestuursrechtspraak	595,9	615,5	635,8	621,3	643,7	662,5
Civiele rechtspraak	352,1	372,1	392,2	392,3	410,5	421,2
Bestuursrechtspraak	243,8	243,4	243,6	229,0	233,2	241,3

* Inclusief strafzaken.

** Centrale Raad van Beroep en College van Beroep voor het bedrijfsleven.

*** Exclusief griffierechten Raad van State.

Bron: Raad voor de rechtspraak, jaarverslagen en interne informatie, Rijksbegrotingen Ministerie van Veiligheid en Justitie, jaarverslagen Raad van State (bewerking Raad voor de rechtspraak)

Tabel 8.5 Overheidsuitgaven aan rechtspraak in eerste aanleg (rechtbanken)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(mln euro, nominaal)					
Totaal	453,9	474,0	495,7	495,5	524,8	556,7
Civiele rechtspraak in eerste aanleg	298,3	315,4	333,5	344,2	370,6	390,1
Bestuursrechtspraak in eerste aanleg	155,6	158,7	162,2	151,2	154,2	166,6
	(mln euro, prijzen 2005)					
Totaal	453,9	467,4	478,5	461,1	474,9	490,9
Civiele rechtspraak in eerste aanleg	298,3	311,0	321,9	320,4	335,3	344,0
Bestuursrechtspraak in eerste aanleg	155,6	156,5	156,6	140,8	139,5	146,9

Bron: Raad voor de rechtspraak

Tabel 8.6 Overheidsuitgaven aan rechtspraak in hoger beroep

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(mln euro, nominaal)					
Totaal	132,4	136,2	147,7	155,2	168,9	175,6
Civil: hoger beroep (gerechtshoven)	46,8	50,9	60,2	62,9	68,8	72,4
Bestuur: hoger beroep (gerechtshoven)	16,2	14,3	13,1	12,3	15,0	16,5
Bestuur: hoger beroep (bijzondere colleges*)	23,9	24,2	25,2	26,5	27,6	27,8
Bestuur: hoger beroep (Raad van State)	45,5	46,7	49,2	53,4	57,5	58,9
	(mln euro, prijzen 2005)					
Totaal	132,4	134,3	142,6	144,4	152,8	154,9
Civil: hoger beroep (gerechtshoven)	46,8	50,1	58,1	58,6	62,2	63,9
Bestuur: hoger beroep (gerechtshoven)	16,2	14,1	12,6	11,5	13,6	14,5
Bestuur: hoger beroep (bijzondere colleges*)	23,9	23,9	24,4	24,7	25,0	24,5
Bestuur: hoger beroep (Raad van State)	45,5	46,1	47,5	49,7	52,0	51,9

* Centrale Raad van Beroep en College van Beroep voor het bedrijfsleven.

Bron: Raad voor de rechtspraak

Tabel 8.7 Overheidsuitgaven aan rechtspraak per eenheid product

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(index 2005=100)					
Civil: rechtbanken	100	106	111	105	104	102
Civil: gerechtshoven	100	100	114	111	106	107
Bestuur: rechtbanken	100	100	99	99	101	96
Bestuur: gerechtshoven	100	119	132	126	107	100
Bestuur: bijzondere colleges*	100	96	98	100	97	92

* Centrale Raad van Beroep en College van Beroep voor het bedrijfsleven.

Bron: Raad voor de rechtspraak

Tabel 8.8 Personeelssterkte*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(voltijdequivalenten)					
Totaal **	8.375	8.425	8.533	8.684	8.833	8.917
waarvan						
civiele en bestuursrechtspraak	5.692	5.780	5.875	5.894	6.086	6.267
civiele rechtspraak	3.858	3.933	3.994	4.196	4.410	4.460
bestuursrechtspraak	1.834	1.847	1.881	1.699	1.675	1.807

* Betreft alleen rechtbanken, gerechtshoven, Centrale Raad van Beroep en College van Beroep voor het bedrijfsleven. Inclusief Raad voor de rechtspraak/BISTRO. Exclusief ICTRO/SSR.

** Inclusief strafrechtspraak.

Bron: Jaarverslagen en werklasmeting Raad voor de rechtspraak

Tabel 8.9 Overheidsuitgaven aan rechtspraak in cassatie (Hoge Raad)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	(mln euro, nominaal)					
Totaal	9,6	14,0	15,2	17,0	17,6	19,0
Hoge Raad (civiel)	7,0	11,1	12,6	14,4	14,3	15,1
Hoge Raad (bestuur)	2,6	2,8	2,5	2,6	3,3	3,9
	(mln euro, prijzen 2005)					
Totaal	9,6	13,8	14,7	15,8	16,0	16,8
Hoge Raad (civiel)	7,0	11,0	12,2	13,4	13,0	13,3
Hoge Raad (bestuur)	2,6	2,8	2,5	2,4	3,0	3,5

Bron: Raad voor de rechtspraak

Bijlage 4 Afkortingen

ABRvS	Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State
AIO	Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen
Anw	Algemene nabestaandenwet
AOW	Algemene Ouderdomswet
AVO	Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek
Awb	Algemene wet bestuursrecht
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
AWGB	Algemene wet gelijke behandeling
BFT	Bureau Financieel Toezicht
Btag	Besluit tarieven ambtshandelingen gerechtsdeurwaarders
C&B	Rechtspleging Civiel en Bestuur
CBb	College van Beroep voor het bedrijfsleven
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CGB	Commissie Gelijke Behandeling
CJIB	Centraal Justitieel Incassobureau
COA	Centraal Orgaan opvang asielzoekers
COB	Continue Onderzoek Burgerperspectieven
CPO	Centrum voor Postdoctoraal Onderwijs
CRvB	Centrale Raad van Beroep
CTR	Centrale Testament Register
CV	Project Culturele Veranderingen
CVOM	Centrale Verwerking Openbaar Ministerie
DJJ	Directie Justitieel Jeugdbeleid
DSI	Dutch Securities Institute
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
DWH	DataWareHouse
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GDW	Gerechtsdeurwaarderswet
GIW	Garantie Instituut Woningbouw
GRAS	Gefinancierde Rechtsbijstand Administratie Systeem
(H)JL	(het) Juridisch Loket
IBG	Informatie Beheer Groep
IDS	Interdisciplinair Samenwerkingsverband
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst
JO	juridische ondersteuning
KBvG	Koninklijke Beroepsorganisatie voor Gerechtsdeurwaarders
Kifid	Klachteninstituut Financiële Dienstverlening
KNB	Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie
KWO	Klantwaarderingsonderzoek
LBM	Landelijk Bureau Mediation naast rechtspraak
LCG WMS	Landelijke Commissie Geschillen Wet Medezeggenschap op Scholen
NAI	Nederlands Arbitrage Instituut
NMI	Nederlands Mediation Instituut

NOvA	Nederlandse Orde van Advocaten
ODB	Onderzoeksdatabase Raad voor de de rechtspraak
RA	rechterlijk ambtenaren
RCC	Reclame Code Commissie
resp.	respectievelijk
RvA	Raad van Arbitrage voor de bouw
RvR	Raad voor Rechtsbijstand
RvS	(Afdeling bestuursrechtspraak van de) Raad van State
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SGC	Stichting Geschillencommissies Consumentenzaken (tot 2007 de aanduiding van 'De Geschillencommissie')
SGO	Stichting Geschillencommissies Onderwijs (vanaf 1 januari 2009 de aanduiding van 'Stichting Onderwijsgeschillen')
SKV	Stichting Klachteninstituut Verzekeringen
SSB	Sociaal Statistisch Bestand
SVB	Sociale Verzekeringsbank
TOG	Tegemoetkoming ouders van thuiswonende gehandicapte kinderen
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekering
VOS/ABB	Vereniging van Openbare en algemeen toegankelijke Scholen
Wbt	Wet beëdigde tolken en vertalers
Wet Bibob	Wet Bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
Wet BOPZ	Wet Bijzondere Opnemingen in Psychiatrische Ziekenhuizen
WGB	Wet Gelijke Behandeling
WGBL	Wet gelijke behandeling op grond van leeftijd bij de arbeid
WIA	Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen
WOA	Wet Onderscheid Arbeidsduur
Wobka	Wet opnemings buitenlandse Kinderen ter adoptie
WOBOT	Wet onderscheid bepaalde en onbepaalde tijd
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
Wrb	Wet op de rechtsbijstand
WSNP	Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen
WW	Werkloosheidswet

Bijlage 5 Trefwoorden

Arbitrage

Het door partijen onderwerpen van een geschil aan een derde (geen rechter), die een bindende beslissing neemt over de beslechting van het geschil (een arbitraal vonnis uitspreekt).

Asielverzoek

Aanvraag voor toelating als vluchteling door een persoon uit een ander land. Asielverzoeken worden ingediend door personen die om uiteenlopende redenen hun land hebben verlaten om in een ander land bescherming of asiel te zoeken.

Asielzoeker

Persoon die een aanvraag om toelating als vluchteling heeft ingediend.

Beroep (in bestuursrecht)

Verzoek van een belanghebbende aan een rechter om een bestuursorgaan op te dragen een beslissing te herzien. Dit kan pas als het bestuursorgaan een beslissing heeft genomen nadat er bezwaar was ingediend tegen de oorspronkelijke beslissing. Zowel de belanghebbende als het bestuursorgaan kan beroep instellen bij de rechter.

Besluit (in bestuursrecht)

Schriftelijke beslissing van een bestuursorgaan, waarmee een wijziging van rechten of plichten tot stand wordt gebracht.

Bestuursorgaan

Instantie die de bevoegdheid heeft om beslissingen namens de overheid te nemen.

Bezwaar

Verzoek van een belanghebbende aan een bestuursorgaan om een beslissing van dat bestuursorgaan te herzien.

Bezwaarprocedure in het bestuursrecht

Heroverweging van het besluit door betreffend overheidsorgaan.

Bindend advies

Onderwerping van het geschil aan een derde, die een interpretatie geeft van, en waar nodig een aanvulling op, de overeenkomst. De beslissing van de derde dient door de partijen als (nieuwe) geldige overeenkomst te worden aanvaard.

Buitengerechtelijke geschilprocedure

Procedure waarin personen of instanties met advies- of beslissingsbevoegdheid of met een faciliterende rol in een geschil, al dan niet vrijwillig, door de rechtzoekende worden ingeschakeld voorafgaand aan of in plaats van een beroep op de rechter.

Er zijn verschillende soorten buitengerechtelijke geschilprocedures: bezwaarprocedure in het bestuursrecht, bindend advies, klachtprocedure, arbitrage, mediation, en procedures op grond van specifieke wet- of regelgeving of statuten.

Cassatie

Rechtsmiddel tegen een uitspraak van een rechter, ingesteld bij de Hoge Raad. Cassatie kan alleen worden ingesteld als er geen ander gewoon rechtsmiddel openstaat of heeft opengestaan.

Doorlooptijd

De tijd die verstrijkt tussen de start van de procedure en de definitieve afdoening van het geschil of de klacht door de behandelde instantie. Het formele startmoment is per procedure gedefinieerd.

Eerste aanleg

De volgens de wet eerst aangewezen rechterlijke instantie waar een zaak wordt behandeld.

Enige aanleg

De als enige aangewezen rechterlijke instantie die op grond van de regelgeving een uitspraak mag doen over een geschil.

Gegronnd

Oordeel van de rechter dat het rechtsmiddel op grond van de (schriftelijk) geleverde informatie terecht is ingesteld.

Gesubsidieerde rechtsbijstand

Rechtsbijstand die (deels) wordt vergoed door de overheid middels een subsidie.

Gewone behandeling (in bestuursrecht)

Verloop van een rechtsgang voor de bestuursrechter beginnend met een vooronderzoek waarin de rechter de schriftelijke stukken van de partijen bekijkt. Daarna volgt een openbare rechtszitting. Na de zitting doet de rechter uitspraak.

Hoger beroep

Rechtsmiddel, toegekend aan iedere in eerste instantie verschenen en geheel of ten dele in het ongelijk gestelde partij. Inzet van het geding is de laatste uitspraak van de rechter. Hoger beroep wordt ook appèl genoemd.

Mediation

Een vorm van bemiddeling waarbij een neutrale deskundige, de mediator, het overleg tussen partijen begeleidt. Gedurende een mediationproces dienen partijen onderling tot overeenstemming te komen. Deze is eventueel af te sluiten met een vaststellingsovereenkomst.

Niet-ontvankelijk

Oordeel van de rechter dat het rechtsmiddel, op grond van de (schriftelijk) geleverde informatie, niet vatbaar is voor berechting. De rechter geeft dan geen inhoudelijk oordeel over de gegrondheid van het beroep op de rechter.

Ongegrond

Oordeel van de rechter dat het rechtsmiddel op grond van de (schriftelijk) geleverde informatie onterecht is ingesteld.

Procedures op grond van specifieke wet- of regelgeving of statuten

Klachtafhandeling en geschilbeslechting in de vorm van een gezaghebbende uitspraak die gebaseerd is op de interpretatie van specifieke wet- en regelgeving of statuten. Voorbeelden zijn de Commissie Gelijke Behandeling en de Reclame Code Commissie.

Rechtsbijstandverlener

Alle tweedelijns dienstverleners die rechtsbijstand kunnen verlenen op basis van een toevoeging, derhalve advocaten, mediators en deurwaarders.

Rechtskundige bijstand

Verstrekt door rechtsbijstandverleners aan een rechtzoekende ter zake van een rechtsbelang dat hem rechtstreeks en individueel aangaat.

Vereenvoudigde behandeling (in bestuursrecht)

Verloop van een rechtsgang voor de bestuursrechter waarbij een uitspraak wordt gedaan zonder de partijen op een zitting te horen. De rechter kan daartoe besluiten op grond van de (schriftelijk) geleverde informatie.

Versnelde behandeling (in bestuursrecht)

Verloop van een rechtsgang voor de bestuursrechter op dezelfde wijze als bij een gewone behandeling, maar met verkorte termijnen. In spoedeisende gevallen kan hiertoe met instemming van de partijen worden besloten.

Voorlopige voorziening

Voorlopige beslissing in spoedeisende zaken die gezien kan worden als voorschot op de eindbeslissing of als tijdelijke regeling tot de eindbeslissing er is.

Wettelijke schuldsanering

Wettelijke schuldsaneringen worden door de rechter uitgesproken als particulieren en zelfstandige ondernemers geen andere mogelijkheden meer hebben om hun problematische schulden op te lossen. De wettelijke schuldsaneringsregeling is gestart in december 1998 en vormt een onderdeel van de Faillissementswet. Met deze regeling wordt voorkomen dat mensen jarenlang achtervolgd worden door hun schuldenlast.

WODC-rapporten

Om zo veel mogelijk belanghebbenden te informeren over de onderzoeksresultaten van het WODC wordt een beperkte oplage van de rapporten kosteloos verspreid onder functionarissen, werkgroepen en instellingen binnen en buiten het ministerie van Veiligheid en Justitie. Dit gebeurt aan de hand van een verzendlijst die afhankelijk van het onderwerp van het rapport opgesteld wordt. De rapporten in de reeks Onderzoek en beleid (O&B) worden uitgegeven door Boom Juridische uitgevers en zijn voor belangstellenden die niet voor een kosteloos rapport in aanmerking komen, te bestellen bij Boom distributiecentrum, Postbus 400, 7940 AK Meppel, tel.: 0522-23 75 55, via e-mail: budh@boomdistributiecentrum.nl. Een complete lijst van de WODC-rapporten is te vinden op de WODC-site (www.wodc.nl). Daar zijn ook de uitgebreide samenvattingen te vinden van alle vanaf 1997 verschenen WODC-rapporten. Volledige teksten van de rapporten (vanaf 1999) zullen met terugwerkende kracht op de WODC-site beschikbaar komen. Hieronder volgen de titelbeschrijvingen van de vanaf 2007 verschenen rapporten.

- Sackers, H.J.B., Stokkom, B.A.M. van, & Wils, J.-P. (2007). *Godslastering, discriminerende uitingen wegens godsdienst en haatuitingen: Een inventariserende studie*. O&B 248.
- Daalder, A.L. (2007). *Prostitutie in Nederland na opheffing van het bordeelverbod*. O&B 249. (*Prostitution in the Netherlands since the lifting of the brothel ban*. O&B 249a.)
- Jennissen, R.P.W., & Oudhof, J. (red.) (2007). *Ontwikkelingen in de maatschappelijke participatie van allochtonen*. O&B 250.
- Mheen, D. van de, & Gruter, P. (red.) (2007). *Helingspraktijken onder de loep: Impressies van helingcircuits in Nederland*. O&B 251.
- Bunt, H.G. van de, & Kleemans, E.R., m.m.v. Poot, C.J. de, Bokhorst, R.J., Huikeshoven, M., Kouwenberg, R.F., Nassou, M. van, & Staring, R. (2007). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland: Derde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit*. O&B 252.
- Struiksma, N., Ridder, J. de, & Winter, H.B. (2007). *De effectiviteit van bestuurlijke en strafrechtelijke milieuhandhaving*. O&B 253.
- Eshuis, R.J.J. (2007). *Het recht in betere tijden: Over de werking van interventies ter versnelling van civiele procedures*. O&B 254.
- Heide, W. van der, & Eggen, A.Th.J. (red.) (2007). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2006: Ontwikkelingen en samenhangen*. O&B 255.
- Tollenaar, N., Meijer, R.F., Huijbrechts, G.L.A.M., Blom, M., & Harbachi, S. el (2007). *Monitor Veelplegers: Jeugdige en zeer actieve veelplegers in kaart gebracht*. O&B 256.
- Dijk, J. van, Kesteren, J. van, & Smit, P. (2007). *Criminal Victimization in International Perspective: Key findings from the 2004-2005 ICVS en EU ICS*. O&B 257. (*Victimización en la perspectiva internacional: Resultados principales de la ENICRIV y ENECRIS 2004-2005*. O&B 257a.)

- Spapens, A.C.M., Bunt, H.G. van de, & Rastovac, L. (2007). *De wereld achter de wietteelt*. O&B 258.
- Koeter, M.W.J., & Bakker, M. (2007). *Effectevaluatie van de Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV)*. O&B 259.
- Kunst, M.J.J., Schweizer, S., Bogaerts, S., & Knaap, L.M. van der (2008). *Onderlinge agressie en geweld, posttraumatische stress en arbeidsverzuim in penitentiaire inrichtingen*. O&B 260. (*Aggression and violence, post-traumatic stress, and absenteeism among employees in penitentiaries*. O&B 260a.)
- Voert, M.J. ter, & Peters, S.L. (2008). *Tendrapportage advocatuur 2006: Toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening*. O&B 261.
- Boom, A. ten, & Kuijpers, K.F., m.m.v. Moene, M.H. (2008). *Behoeften van slachtoffers van delicten: Een systematische literatuurstudie naar behoeften zoals door slachtoffers zelf geuit*. O&B 262.
- Kogel, C.H. de, & Nagtegaal, M.H. (2008). *Toezichtprogramma's voor delinquenten en forensisch psychiatrische patiënten: Effectiviteit en veronderstelde werkzame mechanismen*. O&B 263.
- Hulst, R.C. van der, & Neve, R.J.M. (2008). *High-tech crime, soorten criminaliteit en hun daders: Een literatuurinventarisatie*. O&B 264.
- Lacé, Z.D., & Voert, M.J. ter (2008). *Tendrapportage Notariaat 2006: Toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening*. O&B 265.
- Guiaux, M., Uiters, A.H., Wubs, H., & Beenackers, E.M.Th. (2008). *Uitgenodigde vluchtelingen*. O&B 266.
- Klein Haarhuis, C.M., & Niemeijer, E. (2008). *Wet en werkelijkheid: Bevin-
dingen uit evaluaties van wetten*. O&B 267.
- Laan, A.M. van der, Vervoorn, L., Schans, C.A. van der, & Bogaerts, S. (2008). *Ik zit vast: Een exploratieve studie naar emotionele verwerking van justitiële vrijheidsbeneming door jongeren*. O&B 268. (*Being inside: An explorative study into emotional reactions of juvenile offenders to custody*. O&B 268a.)
- Teeuw, Wouter B., Vedder, Anton H., Custers, Bart H.M., Dorbeck-Jung, Bärbel R., Faber, Edward C.C., Iacob, Sorin M., Koops, Bert-Jaap, Leenes, Ronald E., Poot, Henk J.G. de, Rip, Arie, & Vudisa, Jacques N. (2008). *Security Applications for Converging Technologies: Impact on the constitutional state and the legal order*. O&B 269.
- Kogel, C.H. de (2008). *De hersenen in beeld: Neurobiologisch onderzoek en vraagstukken op het gebied van verklaring, reductie en preventie van criminaliteit*. O&B 270.
- Eggen, A.Th.J., & Kalidien, S.N. (red.) (2008). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2007: Ontwikkelingen en samenhangen*. O&B 271.
- Gestel, B. van, m.m.v. Kouwenberg, R.F., Verhoeven, M.A., & Verkuylen, M.W. (2008). *Vastgoed & fout: Een analyse van twaalf strafrechtelijke opsporingsonderzoeken naar illegale en criminele praktijken in de woningsector*. O&B 272.

- Gosselt, J.F., Hoof, J.J. van, Jong, M.D.T. de, Dorbeck-Jung, B., & Steehouder, M.F. (2008). *Horen, zien en verkrijgen? Een onderzoek naar het functioneren van Kijkwijzer en PEGI (Pan European Game Information) ter bescherming van jongeren tegen schadelijke mediabeelden*. O&B 273.
- Ridder, J. de, Klein Haarhuis, C.M., & Jongste, W.M. de (2008). *De ceas aan het werk: Bevindingen over het functioneren van de Commissie Evaluatie Afgesloten Strafzaken 2006-2008*. O&B 274.
- Wartna, B.S.J. (2009). *In de oude fout: Over het meten van recidive en het vaststellen van het succes van strafrechtelijke interventies*. O&B 275.
- Laan, A.M. van der, Schans, A. van der, Bogaerts, S., & Doreleijers, Th.A.H. (2009). *Criminogene en beschermende factoren bij jongeren die een basisraadsonderzoek ondergaan: Een verkennende inventarisatie van de mate van zorg en van risico- en beschermende factoren gesignaleerd door raadsonderzoekers*. O&B 276.
- Jennissen, R.P.W. (2009). Criminaliteit, leeftijd en etniciteit: Over de afwijkende leeftijdsspecifieke criminaliteitscijfers van in Nederland verblijvende Antillianen en Marokkanen. O&B 277.
- Klapwijk, A., & Voert, M. ter (2009). Evaluatie De Geschillencommissie 2009. O&B 278.
- Kalidien, S.N., & Eggen, A.Th.J. (2009). Criminaliteit en rechtshandhaving 2008: Ontwikkelingen en samenhangen. O&B 279.
- Jong, P.O. de, & Zijlstra, S.E., m.m.v. Ommeren, F.J. van, Neerhof, A.R., & Lange, F.A. de (2009). *Wikken, wegen en (toch) wetgeven: Een onderzoek naar de hiërarchie en omvang van wetgeving in vijf Europese landen*. O&B 280.
- Poot, C.J. de, & Sonnenschein, A., m.m.v. Soudijn, M.R.J., Bijen, J.G.M., & Verkuyl, M.W. (2009). *Jihadistisch terrorisme in Nederland: Een beschrijving op basis van afgesloten opsporingsonderzoeken*. O&B 281.
- Kruisbergen, E.W., & Jong, D. de, m.m.v. Kouwenberg, R.F. (2010). *Opsporen onder dekmantel: Regulering, uitvoering en resultaten van undercovertrajecten*. O&B 282.
- Velthoven, B.C.J. van, & Klein Haarhuis, C.M. (2010). *Geschildbeslechtsings-delta 2009: Over verloop en afloop van (potentieel) juridische problemen van burgers*. O&B 283.
- Diephuis, B.J., Eshuis, R.J.J., & Heer-de Lange, N.E. de (2010). *Rechtspleging Civiel en Bestuur 2008: Ontwikkelingen en samenhangen*. O&B 284.
- Killias, M., Aebi, M.F., Aubusson de Cavarlay, B., Barclay, G., Gruszczńska, B., Harrendorf, S., Heiskanen, M., Hysi, V., Jehle, J.-M., Shostko, O., Smit, P., Þórisdóttir, R., & Jaquier, V. (2010). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2010*. O&B 285.
- Wijkhuijs, L.J.J., & Jennissen, R.P.W. (2010). *Arbeidsmigratie naar Nederland: De invloed van gender en gezin*. O&B 286.
- Knaap, L.M. van der, El Idrissi, F., & Bogaerts, S. (2010). *Daders van huiselijk geweld*. O&B 287.

- Veen, H.C.J. van der, & Bogaerts, S. (2010). *Huiselijk geweld in Nederland: Overkoepelend syntheserapport van het vangst-hervangst-, slachtoffer- en daderonderzoek 2007-2010*. O&B 288.
- Heer-de Lange, N.E. de, & Kalidien, S.N. (2010). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2009: Ontwikkelingen en samenhangen*. O&B 289.
- Nagtegaal, M.H., Horst, R.P. van der, & Schönberger, H.J.M. (2011). *Inzicht in de verblijfsduur van tbs-gestelden: Cijfers en mogelijke verklaringen*. O&B 290.
- Poot, C.J. de, & Sonnenschein, A. m.m.v. Soudijn, M.R.J., Bijen, J.G.M., & Verkuylen, M.W. (2011). *Jihadi terrorism in the Netherlands: A description on closed criminal investigations*. O&B 291. [Engelse vertaling van O&B 281.]
- Laan, A.M. van der, & Blom, M. (2011). *Meer jeugdige verdachten, maar waarom? Een studie naar de relatie tussen maatschappelijke ontwikkelingen en de veranderingen in het aantal jeugdige verdachten van een misdrijf in de periode 1997-2007*. O&B 292.
- Slotboom, A., Wong, T.M.L., Swier, C., & Broek, T.C. van der (2011). *Delinquente meisjes: Achtergronden, risicofactoren en interventies*. O&B 293.
- Molleman, T. (2011). *Benchmarking in het gevangeniswezen: Een onderzoek naar de mogelijkheden van het vergelijken en verbeteren van prestaties*. O&B 294.
- Verhoeven, M.A., Gestel, B. van, & Jong, D. de (2011). *Mensenhandel in de Amsterdamse raamprostitutie: Een onderzoek naar aard en opsporing van mensenhandel*. O&B 295.
- Voert, M.J. ter, Zwenk, F., & m.m.v. Beenackers, E.M.Th. (2011). *Kwaliteit in zware tijd: Marktwerving, vraaguitval en notariële dienstverlening*. O&B 296.
- Weenink, A.W., Klein Haarhuis, C.M., Bokhorst, R.J., Smit, M. (2011). *De staat van bestuur van Aruba: Een onderzoek naar de deugdelijkheid van bestuur en de rechtshandhaving*. O&B 297.
- Kalidien, S.N., de Heer-de Lange, N.E., van Rosmalen, M.M. (2011). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2010: Ontwikkelingen en samenhangen*. O&B 298.
- Jennissen, R.P.W. (red.) (2011). *De Nederlandse migratiekaart: Achtergronden en ontwikkelingen van verschillende internationale migratietypen*. O&B 299.
- Eichelsheim, V.I., Van der Laan, A.M. (2011). *Jongeren en vrijheidsbeneming: Een studie naar de wijze waarop jongeren in Justitiële Jeugdinrichtingen omgaan met vrijheidsbeneming*. O&B 300.